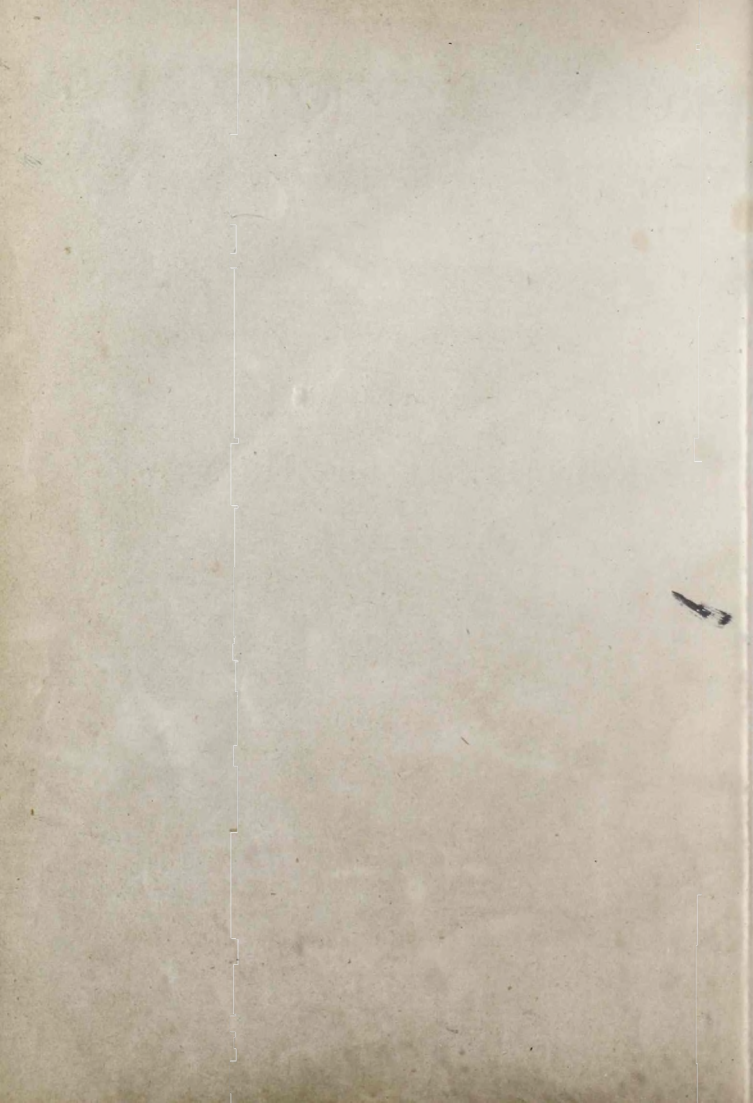

A MAGYAR
KÖLTÉS ZET KÉZIKÖNYVE.

NEGYEDIK KÖTET.

A MAGYAR
KÖLTÉSNET KÉZIKÖNYVE

A MOHÁCSI VÉSZTŐL A JELENKORIG,
VAGYIS
AZ UTÓBBI NEGYEDFÉL SZÁZAD KITÜNŐBB KÖLTŐI
ÉLETRAJZOKBAN ÉS JELLEMZŐ MUTATVÁNYOKBAN

FELTÜNTETVE
TOLDY FERENC
ÁLTAL.

MASODIK, ÁTDOLGOZOTT, KIADÁS.
NEGYEDIK KÖTET.

BUDAPEST, 1876.
FRANKLIN-TÁRSULAT
MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

230449

M. ACADEMIA'
KÖNYVTÁRA

Franklin-Társulat nyomdája.

TARTALOM.

TIZENKILENCEDIK SZAZÁD.

II.

	Lap
KATONA JÓZSEF. 1792—1830	3
I. „Bánk bán“ dráma	7
Expositió-és mutatvány	7
Vágyam	28
HORVÁT ENDRE. 1778—1839	28
I. Zirc emlékezete	35
Kivonat és I. szakasz	36
II. Árpád, epos.	42
Vázolat.	42
1. Árpád választatása	47
2. Szabolcs és Illi	51
3. Utolsó éj az Etel mellett	55
4. Kijő ostroma	58
FÁY ANDRÁS. 1786—1864	64
I. A lányka elnefelejtse kedvesének eltávoztakor 1798	73
II. Vigasztalás	74
III. A végső lemondás	76
IV. Az asszonygyűlölő. Közdana	77
V. A tántorithatatlan hazafi	79
VI. Mesék. 1—15	79
VII. A közös ház, vigj. 1 felv.	84
KÖLCSEY FERENC. 1790—1838	111
I. Szép Lenka. Ballada	126
II. Dobozi. Ballada	127
III. A vándor. Románc	131

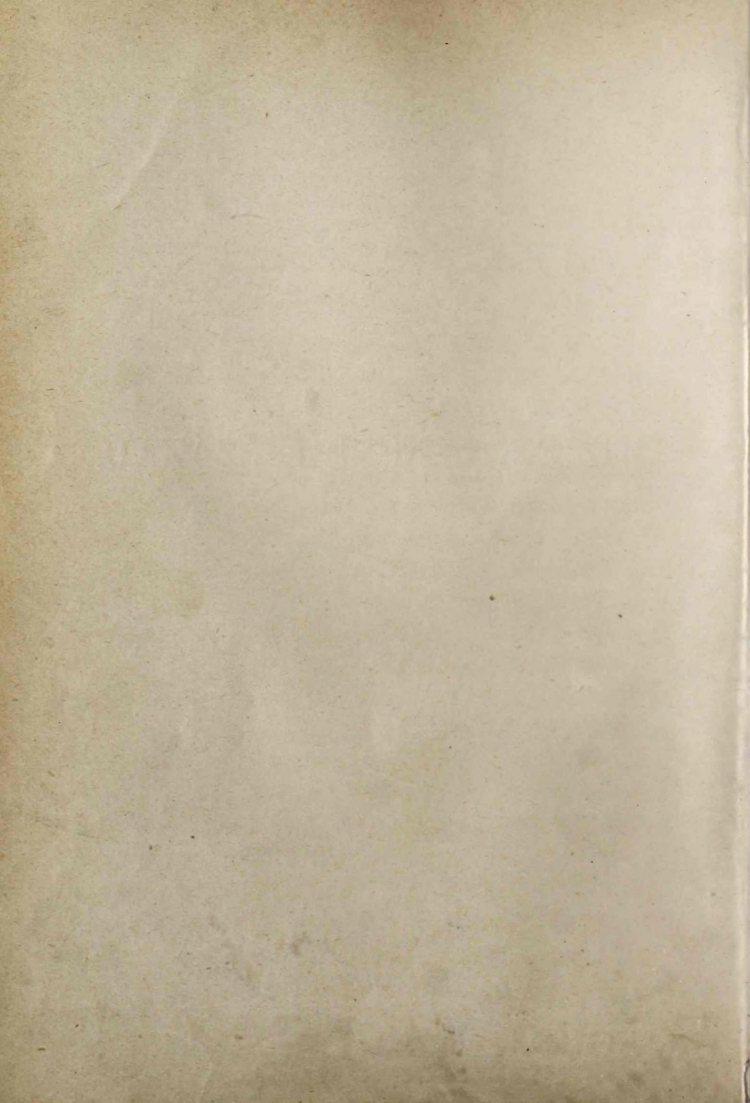
	Lap
IV. Epedés	132
V. Csolnakon	133
VI. Esti dal	134
VII. Vágy	135
VIII. Rákos Nymphájához	136
IX. Hazafűség	137
X. Hymnus a magyar nép zivataros századaiból 1823	138
XI. A Szabadsághoz	140
XII. Zrinyi dala. 1830	141
XIII. Rény	142
XIV. Igazság	144
XV. Bortal	145
XVI. Remény s Emlékezet	147
XVII. Megnyugvás	148
XVIII. Talányok. Három	148
BAJZA JÓZSEF. 1804—1858	150
I. Borének. 1825	160
II. Lyányka gyötrelme	162
III. Vitéz búcsúdala	163
IV. Lenke dala	164
V. Apotheosis. 1834	165
VI. A vezér búcsúja	167
VII. Isten hozzád	169
VIII. Egy anya keserve	169
IX. A bajnok nője	171
X. Söhajtás	172
XI. Az apáca	172
XII. A rabköltő. 1835	173
XIII. A hit	174
XIV. A királyra. 1844	175
XV. Ébresztő. 1845	176
XVI. Nyugasztaló. 1851	178
SZÉKELY SÁNDOR. 1797—1852	180
„A Székelyek Erdélyben“ I. Ének	182
CZUCZOR GERGELY. 1800—1866	187
I. „Aradi Gyűlés.“ I. Ének	199
II. „Hunyadi János“ hősköltevényből. Koroghán	206
III. Hunyadi	218
IV. A legszebb ének	219
V. Remete Péter. Legenda	221
VI. Mátyás király. Népmonda	225
VII. A falusi kis leány Pesten	226

	Lap
VIII. Népdalok. 1. Kis leány	228
2. A szerelem méhe. 3. Első szerelem	229
4. Kétségbeesés	230
IX. Öröm és bán	230
X. Epigrammák. Négy	232
VÖRÖSMARTY MIHÁLY. 1800—1855	232
I. Zalán futása. Vázlata	<u>244</u>
1. Kezdet	248
2. Zalán követsége Árpádnál	249
3. Árpád imádja Hadúr	251
4. Kadosa és Schedios kettős viadalok	253
5. Hadúr és Ármány csatájok	257
6. Árpád csatája Viddinnel	259
7. Berekesztés	261
II. „Eger“ hőskölt. 1. Szikszai gyűlés	262
2. Omár és Ida	265
III. Szilágyi és Hajmási	269
IV. Salamon	273
V. Hontalan	275
VI. Elhagyott anya	276
VII. Mikes bűja	278
VIII. Kisfaludy Károly emlékezete	279
IX. V. Ferdinándhoz. 1831.	280
X. Szózat. 1836	282
XI. Liszt Ferenchez. 1844	283
XII. Az élő szobor. 1841	286
XIII. Az úri hölgyhöz	287
XIV. Fóti dal	290
XV. Gondolatok a könyvtárban	293
XVI. Hymnus. 1845	296
XVII. Az emberek. 1846, a galíciai lázadáskor	297
XVIII. Jóslat.	299
XIX. A vén oigány. A költő hattyudala, 1855	301
XX. A kis leány baja	302
XXI. Idához	303
XXII. A merengőhöz. Laurának	304
XXIII. Pusztá csárda	305
XXIV. Az unalomhoz	306
XXV. Epigrammák. Tizenkettő	308
XXVI. Marótban, szomorúj. 5 felv.	311
Vázlata	311
Harmadik felvonás	313
A negyedik felvonásból	322

	Lap
DEBRECZENI MÁRTON. 1802—1851	328
„A kióvi Csata“ epos vázlata	333
Hetedik ének	340
SZABÓ ISTVÁN 1801	353
I. Aesóp, Költői beszély	356
II. Odysseus és Penelope, Odys. XXIII.	360
III. Az Anthológiából. Hat epigramm	365

TIZENKILENCEDIK SZÁZAD.

II.

KATONA JÓZSEF.

1792—1830.

Katona József, hasonnevű nemes apának, egy katolikus vallású becsületes takácsmesternek és Borbok Ilonának fiok, Kecskeméten született 1792 nov. 11., s az ottani katolikus elemi tanodában nyerte 1798—1802-ig első oktatását. Atyja, ki maga is irogatott verseket, korán észrevevén kisdéd fiának elmebeli szép tehetségeit, csekély vagyona dacára őt nem csak Pestre vitte fel 1802 nov. az ottani gymnásiumba, hanem házi tanítót is tartott neki, mit a derék fiu jeles szorgalmával hálált meg. Lakása az egyetemi könyvtár épületében volt, s ki tudja, a tekintélyes teremben pompázó könyvkincs látása nem volt-e már ekkor élénkebb figyeltető hatással a fogékony gyermekre? Hol folytatta legyen a nyelvtani osztályokat, bizonytalan, de hihető, hogy a pesti oskoláztatás költséges voltaért szülővárosában, hol a piaristák gymnásiumában végezte a két humanitási osztályt is; innen aztán 1808-ban a szegedi lyceumba küldött a bölcsészeti első, s 1809-ben Pestre annak második folyama s a jog hallgatására, melyet 1813-ban itt elvégezvén, s a szokott módon három évet törvény-

gyakorlatban töltvén, 1816-ban ügyvédnek esküdt fel, s mint ilyen 1820-ig Pesten lakott. Katona korán kedvelte meg a történelmet, szorgalmasan járta az egyetemi könyvtárt, estvéit pedig a magyar színi előadásokban töltötte, miket a Vida László pártfogó igazgatása alatt állt Benke-Murányi-féle társaság akkor, a németekkel váltva, az úgynevezett rondellában adott, sőt annyira megszerette a színpadot, hogy tanuló korában már, rajta névtelenül nem ritkán fel is lépett. Egyideig Balog István komáromi társaságánál is működött 1815 körül, s utóbb egyideig a pesti Hackerterembe szorúlt társaságnál rendező is volt. Szinte még tanuló korában kezdett a színpad számára dolgozni. Első kísérlete, úgy látszik, volt: *Farsangi Utazás*, vígjáték 5 felv., mely 1812 vagy 13-ban Kecskeméten adatott is; következtek: 2. „*Monostori Veronka*, vagy: A harc két ellenkező igaz ügyért, nemzeti vitézi szomorúját. 5 felv.“ 1812. (a nemzeti színház könyvtárában); 3. „*Ziska a Calice*, a táboríták vezére, írta K. J., Pesten 3-ik eszt. törvényt tanulván, 1813.“ első darab: „*Ziska*, vagyis A hussziták első pártütések Csehországban, eredeti nézőjáték 4 felv.;“ második: „*Ziska*, a táboríták vezére, eredeti nézőjáték 4 felv.“ (kézirata ugyanott); 4. „*István, a magyarok első királya*, eredeti vitézi nézőjáték 4 felv., a magyar nemzeti játékszínre szabadon készítettett K. J. által Pesten, 1813 júliusban“ (censúrai példánya ugyanott); 5. „*Jeruzsálem pusztulása*, ered. vit. szomorúját. 5 felv. Flavius Josephus akkoriban volt galilaeai igazgató

rég talált írásaiból szerzette K. J., h. j. (hites jegyző) 1814.“ (példánya ugyanott); 6. *Comarunna*, romai tárgyú komoly dráma, melyet 1815-ben Komáromban a Balog István társasága számára írt (elveszett). Egyéb, bizonytalan időkben készült, darabjai voltak: 7. „*Rózsa*, vagy a tapasztalatlan légy a pókok között“ (elveszett); 8. *Luca széke*, dráma 3 felv. (kézirata a nemzeti színház könyvtárában); 9. *Doboka vára*, és 10. *Nagyidai Cigányok* (elvesztek); 11. „*A borzasztó torony*, vagyis a gonosz talált gyermek,“ ered. nézőját. 5 felv. (a nemzeti színház könyvtárában); 12. „*Hédervári Cecília*.¹ Továbbá fordítások szinte első idejéből: 13. *Szmolenszk ostroma*; 14. *Aubigne Clementia*; 15. *Montbelli grófok*; 16. *Üstökös csillag*; 17. *Medve Albert*. Midőn 1814-ben több erdélyi főnemesek jutalmat tűztek ki egy a művészet kivánalmainak megfelelő, a Kolosvárt épülőfélben volt színházat megnyitható, történeti szomorújátékra, Katona is versenyzett „*Bánk bán*“ darabjával, mely azonban bírálói által, kik a 12 pályamunka közül ötöt emeltek ki, még csak fel sem említették. Katona, azalatt hogy a bírálat folyt, darabját többekkel olvastatta, s észrevételeik használásával újra dolgozván, nem tudva semmit annak sorsáról (bár a versenyről szóló tudósítás az Erd.

¹ *Csányi* az id. h. — *Vahot* szerint ez, meg *Comarunna* és *Luca széke* már 1821 előtt országszerte jó sikerrel adattak. Ha így, mit azonban *Comarunnára* nézve kétlek, úgy ennek és *Hédervári Cecíliának* még egykor előkerüléséhez remény lehet.

Muzèumban már megjelent volt), 1819-ben sajtó alá egyengette, sőt az ekkor Pesten játszott székesfejérvári színésztársaságnak eljátsztatás végett is átadta, de a censura által a színpadtól eltiltatott, nyomtatásban mindazáltal megjelent: 18. *Bánk Bán*, dráma 5 szakaszban. Pest, 1821,

Már ekkor Katona, szilárd állás után törekedvén az életben, részben atyja nógatására is, szülővárosába tért, hol, a tanácsnak ajánlván e legújabb művét, ettől nem csak tiszteletdíjt nyert, hanem a legközelebbi tisztújításban (1820) urad. és városi tiszti alügyészszé is neveztetett, mely hivatalában szorgalma s emberséges indulata, különösen a fenyítő ügyek körül, köz bizodalmat víván ki neki, 1826-ban főügyészszé mozdíttatott elő. Hivatala, s a külső felgerjesztés hiányánál fogva ez óta nem látjuk többé a termékeny költőt a neki oly drága szakban dolgozni; s ez időből mindössze is csak két értekezést bírunk tőle: 19. *Mi az oka, hogy Magyarországon a játékszíni költőmesterség lábra nem tud kapni?* (Tud. Gyűjt. 1821. IV. köt.), melyből egyszersmind hanyatló költői kedvének okai is kiolvashatók; és 20. *A kecskeméti pusztákról*, u. ott 1823. IV., érdekes töredék hist. stúdiumaiból, melyekhez mind nagyobb szeretettel átment. Azóta neve feledékbe kezdte menni, s midőn 1830. május 16. egy megerőltető fenyítő-törvényszéki ülés fáradalmi után a gutaütés, legszebb korában, kiragadta közölünk, a haza nem tudta, hogy egyik legnagyobb drámai képességét vesztette benne. Csak midőn Bánk Bánja

a budai színházban végre előadásra kerülhetett, éledt fel ismét neve, s a közönség azt, míg adathatott, mindig részvevő örömmel fogadta. Újabb kiadásai Nagy Ignáctól, Színműtárában, 1840; Horváth Dömétől, Kecskemét 1856 és 1860, Pest 1862 gyémántkiadásban. Szinte halála után jött ki atyja eszközléséből: 21. *Szabados Kecskemét Alsó-Magyarország első mezővárosa történetei*. Pest, 1834. Földiei neki szülővárosában az Újtéren műbecsű emléket állítottak, mely Dunaiszky László pesti szobrász által készülve (colossális mellszobor ércben) 1861 május 20-kán nagy ünnepélyességgel lelepleztetett.

I. „Bánk Bán“ drámából.

Előversengés (prológ): Ottó meráni herceg szereti Bánk bán nejét Melindát. Biberach „lézengő ritter“ Bánktól óvja; Gertrúd királyné jelenti neki, hogy e mai vigalom utolsó legyen: az ő kedvéért „jobbágyai kedvét nem áldozza fel,“ s Ottó elutazását más napra rendeli.

Első szakasz. Vigalom a kir. palotában. Petur bihari főispán meghívására Bánk visszajő körútjából, szinte titokban, s Petur által aggasztó változások tekintetéből éjjeli tanácskozásra hivatik meg. A jelszó „Melinda,“ nyugtalanító sejteket támaszt Bánkban; becsülete, szerelme, a királyné foglalják el elméjét. — Biberach, Bánkot váratlanul megpillantván, megijed, de kész, ha az reá nézve hasznosnak mutatkoznék, ehhez szegődni. A fellépő Izidóra udvari hölgynek Biberachot, kit az, Ottó iránti szerelme biztosává tett, azon tanácsot adja, hogy tegye nehezzé Ottónak a győzödelmet. — Ottó kivallja szerelmét Melindának, mialatt Bánk egy rejtett ajtón belépvén s Melinda kezét az Ottóban pillantván, meg, látatlanul ismét eltávozik. Melinda büszkén visszautasítván Ottót, a közbenjövő királyné előtt tett keserű nyilatkozás után elsiet; ez pedig megvetéssel hagyja ott öcsesét, hogy lépésének sikert nem tudott esz-

közölni. Ottó Biberachhoz folyamodik, ki neki Melinda számára hevítő, a királyné számára altató port ad, hogy azokat elutazása előtt a bucsupoharakba vegyítvén, célját biztosítsa. Különben Bib. a távozó után e szókat mondja: „Ha bőkezűbb lettél s fizettél volna, jobb tanácsot is adhaték. Most jobb lesz tartani a magyarsággal.“ A rejtekéből kilépő Bánk, hazájának s becsületének boszút fogad.

Második szakasz. Peturnál éjjeli gyülekezet, mely az idegen kormány által zaklatott haza megmentésére, Mikhál, a Melinda bátyja, ellenére, a királyné megölését határozza el. A közējök érkező Bánk leveszi őket a véres szándékról; de jövén Biberach, s értésére adván Bánknak a hitvesére váró veszedelmet, ez együttmaradásra inti a békételeneket, hogy megtalálja, ha szüksége lenne reájok, s elsiet Melindát megmenteni.

Harmadik szakasz. Bánk Melindánál; kétkedik ártatlanságán, mire ez megháborodottan elfut. Bánk tűnődik, s az általa egy oldalszobába zárt s onnan kitörő Izidóra kétes beszéde folytán Melinda ellen újra felindul. Ekkor jó Tibore paraszt, ki saját s a nép inségét rajzolván előtte, Bánk neki pénzt ad, s Melindát felkeresni küldi, hogy őt haza (Bánk várába) kísérje; maga kis fiát viszi el, hogy a történetdők alatt bátorságban legyen. — A királyné által kerestetett Ottó Biberachba ütközik, s midőn tőle tanácsot kér, ez felmondja neki a bajban szolgálatát, s fenyegetéseire gúnynyal felel, sőt kimondván, hogy tettét Bánknak fölfedezte, azzal indul el: „de jól tudod, hogy én egyedül tudom: ki volt Fülöp királynak gyilkolója,“ mire az elfutó Ottó által leszúratik. A belépett Myska bán, a királyfiak nevelője, a felvilágosításokat ígérő haldoklót elviteti.

Negyedik szakasz. Izidóra kivallja a királynénak Ottó iránti szerelmét, azt, mikép találkozott ezzel, midőn Melindától távozott, s hogy épen ekkor jövén Bánk, kinek a történetet, mennyiben azt Biberachtól értette, elmondá, ez által egy oldalszobába záratott, honnan csak hajnalban törhetvén ki, engedelmet kér e meggyaláztatás elfeledtetése végett hazájába térhetni, miben a királyné, ki Bánk ittléte híren elrémült, nem ellenkezik, s átkozván öcsését, ki tettei által megfosztja őt az uralkodás lehetőségétől, mely egyedüli vágya, hivatja Melindát, kin kedélybetegség jelei észrevehetők, s kijelenti neki, hogy az udvart el kell hagynia. Ekkor jó Mikhál a békételenek nevében kérni őt, változtassa meg rendszerét, nehogy a támadás kitörjön; a királyné tudni akarja a pártosok

neveit, s miután Mikhál vigyázatlanul öcsését Simont említette, mindkettőnek elfogatását rendeli. A belépő Bánknak, kiért küldött volt, átadja Melindát, kit férje Tiborcra biztán szemére hányja titkos visszajövetelét s az Izidóra megbántását, mire az viszont az ország szomorú állapotját, s azt mit Melindával tett, veti szemére; a versengés keserű lesz, Gertrudis kiáltására Ottó jő, de Bánk váratlan jelenlététől megijedve fut, ez Ottó látásán dühösen kifakad, őt és hazáját átkozza, mire a felbőszült királyné ellene tört ragad, melyet Bánk, kezéből kicsavarván, megöli őt, s eltávozik. Azalatt Petur ostromolja a királyi lakot, Ottó a királynéhoz menekszik, ki véreben fekvén, őt nevezi gyilkosának, s magát ártatlannak mondván, meghal. Mikor Petur Ottót átadja embereinek, hogy lekoncolják, Solom, Myska fia, a királyi nép élén győzödelmesen berohan, őt megmenti, s a magát keresztülvágó Petur után fut.

Ötödik szakasz. Gertrudis a nagy palotában kiterítve. Endre királynak jelenti Solom, hogy Peturt megölte, s átadja neki az illyriai helytartó levelét, melyben ez a királynét rendszere megmésztására kéri, nehogy a pártütés az alsó részeken kitörjön. A király bevallja Gertrúdról: „ő hibás, hiszen másképp nem ölte volna meg magyar“. Solom tagadja, hogy az alattomos tettet magyar követhette el, és Simon bánt hozza a király elibe, mint az összeesküettek egyikét, ki azon vádra hogy Petur a gyilkos, elmondja, mikép ez gyűlölte ugyan a királynét, de be kívánta várni Mikhál követsége sikerét; és csak mikor ez tömlőbe hurcoltatott, rontott elő társa megszabadítására; de a királynét ekkor már halva lelték. Mikor Petur Ottót társainak általadta, Solom reájok ütvén, a megmenekült Ottó nyomban egy polgárt fosztott ki s ölt meg; magát pedig Simont, midőn a veszélyben levő Petur védelmére siete, Solom elfogta. Jó Mikhál is, ki a királyné által elhurcoltatván, s a nép által mint idegen nemzetbeli meggyaláztatván, szankvetésbe akart menni Simonnal, de elébb a Bánk rábizott kis fiát a király oltalmába adja, mire Bánk lép be, fiát elkapja Endrétől, visszaemlékezve Bélára, ki atyja miatt veszttette el szemeit; s nyakláncát, a reá bizott hatalom jelét, Gertrúd koporsójához vetvén, kimondja, hogy ennek el kellett esni, nehogy polgári háboru törjön ki; hogy ő tán megengedhetett volna a maga s az övéi gyilkosának, de Gertrúd, háza jó nevét ölte meg. Midőn Endre el akarja vitetni, Bánk emlékezteti, hogy Árpád és Bor vére közt

csak Magyarország lehet bíró. Endre felhíja a leventákat, hogy vínának meg a király becsületeért, és midőn senki nem ajánlkozván, maga ránt fegyvert, Solom áll elő, s Bánk emlékeztetésére: „miért akarod fejed bezúzni egy gonosz asszony miatt?” mondja, hogy atyja jelenvoltában a haldokló királyné magát ártatlannak vallotta, sőt ez értelemben hozza Myska bán is Biberach utolsó vallomását, mi a király kedélyét ismét felemeli. Erre egy zászlós úr Bánk elfogatását rendelvén, s a király őt csak egy kissé kívánván félre vitetni, Tiborc és jobbágyok a meghalt Melindát hozzák. Bánk kétségbesésben hanykolódik; míg a király parancsára Tiborc elmondja, hogy Ottó emberei felgyújtották Bánk házát, Bánk rokonait a lángok közé vetették, s ő már csak a haldokló Melindát menthette meg, ki még Bánkhoz kívánczozott.

Irtóztatón büntettél, istenem!
Jól értelek: kivetted a kezemből
Pálcámat — én imádlak! Így magam
Büntetni nem tudtam.

mond a király, és Bánk szabad.

Második szakasz.

(Setét boltozat Petur házában, hátul közepén egy fekete asztal, mely körül Mihál bán, Simon bán s a Békételenek ülnek, sokan pedig körülöttök állanak. Petur bán az előlülő; a feje felett a falon egy kép függ, melyen egy a trónuson büszkén ülő asszony látszik. Mindenik Békételen mellett a székhez egy befedett paizs van támasztva. Egy nagy függő lámpás világít. Az előbbeni éjtszaka.)

Petur. A hajnal érkezik, s még mind csak ily
Határozatlanúl? — Szorongatást
Okoz talán a jó szerenese? vagy
Csak öszvetett kezekkel várakoztatok,
Hogy majd helyettünk fog dolgozni a sors?
Hát nem ti voltatok, kik oly mohón
Kaptátok érepohártokat, midőn
Vagy három órával ez előtt ivék¹ a
Magyar szabadság hosszú életére?
Úgy, úgy! hiszen meg kellett volna azt
Gondolni, hogy csak akkor mernek a
Kis gyermekek mást megfenyegetni, a-
Midőn hiszik, hogy azt nem tudja senki.

1 Ivám.

Simon. Boldog ki hisz; mert meg nem váltja a Jelenvaló kissebb rosszat talán Rosszabb jövővel. Mi lesz hazádból Akkor?

Pet. Megállja még az a sarat.

Sim. De még is — úgy lehet, hogy elmerül.

Békételenek (dörmögve) Igaz.

Pet. Hah ördög és pokol! biz úgy

Kivántok itt világosíttatást, mint

Ha a dolog csak engem érdekelne,

És bőrötökre tán építeni

Magamnak egy uralkodást akarnék.

Sim. Mihál, te szólj.

Mihál. (aki szundikált) No mit? Csináljatok

Mit tetszik, és ahol köz egyezéssel

Megállapodtok, ott megegyezek (ismét szundikál).

Sim. Hm! esalhatatlan a köz egyezés?

Békét. (dörmögve) Kérdés!

Pet. Tehát ti szüntelen csak a

Viszhangig vagytok e szörszálhasító

Fontolgatásinak? Mért jöttetek

Ide hát? vagy a pillanatnak közel-

Létébe kívánnátok visszamászni?

O gyáva lelkek! mondom: a jövő

Éjjelre.

Sim. (homlokát dörgölve) És olyan hamar?

Békét. (nyughatatlansággal) Hamar.

Pet. Zárt néki, míg nekünk nem adja ő.

Tő asszonyok kezébe, nem királyi

Pálcánk — le onnan, édes asszonyom!

(A felette lévő képet ellöki)

Egy oly teremtés, akinek nem ez

Hazája, cinteremjeinkben a-

Kinek lenyúgodott szülői nem

Tevék le csontjokat, ki gyermeki

Játékainkban is nem osztozott volt,

Bennünket az vallyon szerethet-e?

Békét. (elevenebben) Nem, nem!

Sim. De hátha még is úgy lehetne?

Pet. Hallgass Simon! Nem érdemes talán

Az, ami játékon forog, hogy a

Kockák vetésén kissé karjaink

Fárasztjuk? (felkapván a mellette lévő paizst, arról

a takarót lerántja, és a címerrajta egy, a trónus alatt vérében fetrengő asszony)

Im, csak ide tekintsetek!

Nem érdemes mászásra e derék
Szőlőgerezd? nem érdemes, hogy a
Király megént király legyen? s nyakunkra
Ne hágjon a dölfős Meránia.

(Mind bámulva vonják le mellettek lévő paizsokról a takarót, s mindeniken az előbbeni címer látszik)

Egy véres asszony a királyi szék alatt.

Nincs senki is? — No menjetek haza

Tehát, s vegyétek fel magatokra a

Töredelmeseknek köntösét, ha ez

Vétek; s zokogjatok, mint a bolondok,

Kik vétkeért csapra ütik véreket.

Békét. (felzúdúlva kardot rántanak, s az asztalra Sokáig éljen a magyar szabadság! csapják)

Mikh. (felütődik) Mi az? mi végződött? ¹

Sim. (ingadozva) Én — nem tudom.

Pet. (egy szegletbe dobván a nála lévő paizst)

Le a királyi székből, asszonyom!

Békét. Véressen is!

Mikh. Mit? Ó nagy istenem!

Pet. Mi lelt öreg? — vagy úgy! Hát a jövő

Ejjelre —

Békét. Pártütés!

Mikh. (felugorván, egyik széktől a másikig tántorodik)

Hah pártütés?

Pet. Utálatos beszéd! nem pártütés —

Kiesikart szabadság! csak nyugodj öreg.

Mikh. O nyughatatlan éjtszakám! Simon,

Petur — ti emberek! Irtóztató

Álomba rengettetek el engemet.

Mikhál — öreg! mi lett belőled? — ébredj!

(magát mejjénél rázza).

Pet. Csak csendesedj! neked semmit se kell

Csinálni —

Mikh. Ó bán, bán, ez már gyalázat!

Simon! te is közöttök? ó nem!

Sim. De hátha mégis —

Pet. Ő is fegyveres

Társunk —

Mikh. Csalárd vagy, bán: az én öcsém ő!
Uram, teremtöm, szánj! mire
Jutottam? (térdre esik) Irgalom, meg irgalom,
Irgalmas isten! Ah, hová jutottam! (elhanyaglik).
Simon (felfogja). Bátyám!

Pet. No hagyd el, üljetek le csak.
A vének olyak, mint a gyermekek,
Kik mindenért sírva fakadnak. Nem is hal
Ő meg.

Sim. De hát ha mégis úgy lehetne?
(Kívül az) *Őr.*

Ki vagy?

Szózat. Szabad magyar.

Az Őr. Mi jelszavad?

Szóz. Melinda.

Pet. Jön.

Békét. Ki az?

Sim. Melinda?

Bánk bán. (betoppan). Bánk.

Az isten e gyülekezet álmódott
Céljával, az ha elsül, és igaz jó!

Pet. Nem álmódott ez, elsül, és igaz jó.

Bánk. Úgy hát szerencsét kívánok.

Pet. s a *Békét.* Köszönjük.

Mikh. (feleszmélkedvén Bánkhoz siet)

Bánk! kedves, édes öcsém! Isten hozott

Egy ősznek oltalompajzsúl! Te ments

Meg engem e haramiák közül.

Bánk. (kardjához kap) Haramia?

Békét. Hogy, hogy?

Pet. Semmitől se tarts, bán

Bánk. De hát miért reszket ez az ősz?

Pet. Mivel

Csak gyermek.

Mikh. (égre vetett szemekkel)

Ó uram, boesásd magadhoz

E gyermeket, s adj neki jó éjtszakát!

Bánk. Óreg, világosíts meg e dologban.

Mikh. Úgy vélekedtem, hogy Peturnak egy

Vitézi társaság lesz célja, mint-

Hogy a kalandosok már elhagyatnak.

Azonba' képzelhetd érzésimet,

Midőn felébredék, s kiáltni hallom:
Le a királyi székből! — Pártütés!

Bánk. (egészen kirántja kardját)
Való tehát?

Pet. Nem egészen. Csakhogy egy
Asszonynak engedelmeskedni nem
Fogunk.

Bánk. S miért?

Pet. Miért? miért? te kérded
Azt, bán? szegény lélek, sajnálhatom
Szép gyengeséged.

Bánk. Gyengeségemet?
Pet. Ne erőszakoskodjál magadon! Tudom
Én jól, hogy elvesztette lelked egy
Részét aranynyugalmának. Panaszszát
Nem hallod elnyomtatott
Hazádnak, és nem látod, mint potyog
Hazádfiának arcáján le könnye?
Ez a merániaknak izzadoz;
Amaz merániaknak a hasát
Hízlalja vérverejtékével; ez
Bőrét siratja, mert merániak
Takargatták be abba testeket.
Román ugyan csak zendítő vala,
Meg is fizette Zavichosznál halállal;
De a szegény Miciszlavic Miciszláv
Mit véte, e meráni büszke asszony
Hogy tartományait kívánja el?
Bánk bán! barátim! a szülők Polyák-
Ország felé néznek kisírt szemekkel,
Mert tán fiuk Endrével ott veszett,
Azért, hogy egy öt esztendőes gyerek
Nyerhesse a galici tartományt.
Légy boldog Endre! ha te királyi pálcád
Kezébe adtad asszonyodnak, és
Jóságodat dicsérni hallván, úgy veszed
Incelkedését, mint jó pénzt: ime
Alattvalóid így segitének.

Bánk. S mit véte nektek e meráni asszony?

Pet. Ó bán! ez a derék asszony nagyon
Értett azon közönséges szokáshoz —
De engemet csak nem fog lépére csalni —
Jól tudta ő azon mindennapi

Fogást, mikép kelljen az alattvaló
 Nagyoknak orrára az édes reménység
 Úvegszemét nevetve tenni fel;
 De úgy, hogy azt ők észre sem vegyék —
 Az olyanoknak mint te vagy, nagyúr,
 Ó rang, ígéret és aranyhegyek
 Zacszkóba zárt szelével el tudá
 Mázos kegyelmét osztogatni,
 S a jó bolondok, hogy helyét találják,
 Kiveték zsebekből ön vagonjokat.
Bánk. Amit magok vetettek el, királyjok
 Véréen vegyék meg azt ismét?

Béket. Nem úgy van!

Pet. Mi a királyt imádjuk; ámde egy
 Endrében egy férjfiú királyt imádunk.
 Meráni asszony nem kell itt soha!

Béket. Nem, nem!

Pet. Görög, gubás, bojér, olasz,
 Német, zsidó — nekem mihelyst fejét
 A korona díszesíti, mind egy az;
 Mert szent előttem a királyom, és az
 Asszonyt becsülöm; ah, de még is annak
 Én engedelmeskedni nem tudok.
 Nem, nem tudok, mint Endre a királyunk!
 Midőn Pozsonvárbán Erzsébetet
 Általvévé Lajos thuringi herceg
 Számára a követség — ő mikép
 Allt ottan ő! Egész ország csupán
 Nyelvén lebegni láttatott: Köszöntöm
 Uratokat (így szólt), mondjátok neki,
 Hogy ezen csekélységgel elégedne meg;
 Ha isten éltet, még idővel a leg-
 Több drágaságokkal fogom tetézni.
 S kirakta a szörnyű sok kincseket,
 Amelyeken Thuringia elvakúlt.
 Hogy álla ottan Endre, hátul egy
 Szegletben, Endre, a magyar király!
 Pirúlva morgott a magyar, s te Bánk
 A köntösét rántád, hogy előbbre menjen.
 Sirt bennem a lélek, hogy a pazarlást
 Szemléltem, és minden magyar szeme
 Könnyekbe' lábbadt. — Honnan volt az a kincs?
 Bánk, nem felelsz? Tulajdonunkat el-
 Vevé, s odadta a hazájabéli

Cinkossinak, s kihúzta a szegény
 Magyarának a kezéből a kenyért, s azt
 Megette a meráni fegyveres.
 Lerontatá atyáink várait,
 S meráni fegyverest rakott oda.
 Elszedte hivataljainkat, és
 A pusztá bán névvel cifráza fel.
 Eckbert, az öcsese, alig törölte le
 Fülöp királynak a vérét kezéről,
 S itt a scepúsi földet elnyeré.
 Berehtold az üstökét se tudja még
 Befonni, s már érsek, bán, vajda, s Bács-
 Bodrog megyékben főispány leve.
 Bánáti Bertalan kihál fimag
 Nélkül; s ez asszony egy jött-ment Jerindó
 Di Vegliát atjafiává teremt —

Bánk. Igen — de Ráskai Demeter, pohárnok — ?

Pet. (megütközik, s ajakát harapja)

A sógorom? Hm! a derék, s haszont-
 Hajtó pohárnok a vámot valóban
 Elnyerte Újfalun, mert szorgalommal
 Töltötte a királyné kancsóit. Sokáig éljen!
 (Egycsőt magossan felemel, azután kiönti a földre)

Mik. A gyermekek tapossanak anyjokom,
 Midőn az atyjok messze tartományban
 Fárad szerencséjük miatt? — Gonoszság!
Pet. Minő szerencséért? hogy enged egy
 Asszony kevély áhítózásinak,
 S Kálmánnak, a fiának, hogy dobot
 Vagy egy kicsiny kürtöt nyerhessen, úzi
 Galiciából el Miciszlaviet?

Bánk. És így hazátok elbusúltjait
 Játszani akarjátok, s királytokat
 Úgy tenni a királyi székre, hogy
 Gertrúdis es'tén szíve megrepedjen?
 Fájdalmiban megölni érzeményit,
 Hogy társitoknak könnyeit soha
 Se lássa többé — egyszersmind szeretni
 Is, ölni is szándékoztok; mivel
 Gertrúdis épen a király maga!

Pet. Ne élne vissza hát azzal, s ne kapna
 Vasas marokkal a magyar javak
 Közé; mivel részemről én bizonynyal
 Orrára kész vagyok koppintani.

Békét. Mi is.

Bánk. De ő azért csak még is az marad.

Pet. No nekem ugyan nem az! ha egyszer ő

Rabló, királyném is megszűne lenni —

Ezt esküszöm: míg Endre élni fog,

Meg kell erősítenie régi (szent

Első királyunktól kitett) szabadság-

beli jussainkat; vagy ha megmutatja,

Hogy a hazám boldogságán segít

Ezen szabadság eltörlése — egy szót

Se' szólok: ámde míg ez a szokás,

E század, Árpád vére, a magyar

Érzés, magyar javak virágnak,

Mind addig azt fogom kiáltni: Üsd az

Orrát, magyar, ki bántja a tied!

Békét. Üsd, üsd!

Bánk. S ezen szokást tekintve, mi

Szükség setétben bódorogni? Ha

Törvény s szokás szerént cselekszettek, nem

Csak én, hanem minden magyar segítő

Kezét sietve nyújtaná —

Mind Peturon kívül (mintha hályog esne szemekről)

Igaz.

Bánk. (csendességgel)

Az őseink becsülettel s vitézi

Lélekkel estek egykor el kicsiny

Vagyonoknak elnyeréséért, vagy inkább

Értünk; s mi azt mostan magunk javára

Tartsuk hazánkunk omladékain?

Az okon, mivelhogy zendülésbe nem

Fog-e kiömleni az ártatlanok,

A felebarátjainknak vére is? mely

Bugygása közben fogja a szabadság

Jajos tüzét átkozni, hörgeni —

És tagja légyek e rossz társaságnak

Itt én is? ártatlan vért ontani

Segítsek? és abban eszköz legyek, hogy

Jajgasson a szabadságunk miatt

Szegény magyar hazám?

Az élteket, s a nyúgodalmokat

Kockára tégyük polgártársainknak,

Kik, mint szülőinket, bennünket is

Tápláltak! És miért? mivelhogy ez

Asszonyoknak a hatalma büntetetlen
Teszi azt, mit a közönséges zsvány
Talán fizetne életével is?

Vétkül tulajdonítsuk azt neki,
Hogy a feleketét jobban szeretné,
Mint a magyarságot? — Ha németek
Között közületek király lehetne
Egyik, nem elsőbb volna-e előtte
Még ott is a magyar?

Békét. (Gondolkozva, dörmögve)

Hisz az való.

Bánk. És ennek ellenét kívánja még
Is mindenik; sőt azt akarja, hogy
Úgy tégyek én is. Nem, magyarok! soha
Azt tenni nem fogom. Való hogy engem
Az emberek bolondozása meg-
Mulattat; ó de a vérekbe és
Az életekbe forró ösztönöm
Markolni nem kíván, se játszani.
Hogy Bánk leüljön a setét szövetség
Gyász-asztalához, ahhoz nem csekélyebb,
Mint banki sértődés kívántatik.

Békét. (Egymásra nézván)

Jól, jól beszéll.

Pet. Nem jól beszéll, ha mondom.

Sim. Ispány! de hátha még is úgy lehetne?

Bánk. Ha oly hatalmatok lehetne is,
Mint volt Leventa, vagy pedig Kupának —
De nekik is elsült-e?

Sim. Mihál! Gyerünk!

Mikh. (örömmel) Öcsém!

Békét. (mind felkerekednek) Gyerünk!

Pet. Pokolba! hát talán nem

Esküdtetek meg itten?

Békét. (ismét le akarnak telepedni) Az való

Bánk. Kérlek, ne bántsd őket! különben én

Tőlök fogok kivánni egyet itt

Mindjárt. Ne engedj jönni annyira —

Ugy is felelned kell még egyre — egyre,

Mely örülésre hoz: de fére ezt

Most egyszer. Emberek, jertek velem!

Előbb való a hit parancsolatja:

Istennek a kenettje egy királyi felség.

Békét. (Bánkhoz állanak)

Pet. (Eleikbe futván)

Az istennek kenettje Endre, nem
Gertrúd! ez a rabló az nem lehet;
Azért csak érjem el, torkon fogom,
S királyi széke kárpitjának a
Zsinóririval fojtom beléje lelkét.
Mint vízözön zúgok mindenfelé,
S ahol találok, ottan rontom őszve
Ez asszony annyit átkozott fejét.

Bánk. Várdán, belőled most a nemzeti
Rút gyűlölet, nem az igazság beszél.
Jertek velem magyarok! Szánjátok ötet,
Mert nem gonoszságért gyűlöl; hanem
Azért, mivel más más köntöst visel.
Mind. Gyerünk!

Pet. Kiholtak szabadítóid, ó
Te vasra vert hazám! no nyeld le a bilinesed
Jajgatva, s edd magadnak a halált!
Nem kényszerítelek, magam is tudok
Hóhérja lenni azon utálatosnak! (el akar).

Bánk. Megállj! — Ezen haza- s felségárulót
Láncokba verjétek — parancsolom,
Én, a király személye, én — maga
Parancsol Endre a király!

Pet. (Bánk lábaihoz hajol) Királyom!

Bánk. (Elérzékenyedve felemeli.)

Petur, Petur, kedves bátyám, ölelj meg!
Látod hová tud téged csak neve
Is vinni Endrének! látd mint buzogsz
Érette, még is a szívét akarnád
Kitépni! Hát jut-e eszedbe még a
Testvéri háború? Te ott is Endre
Pártján valál, s midőn jószágodat
Elszedte Elmerik király —

Pet. Ereszsz!

Bánk. Hozzám jövéél szökésed éjjelén,
Még egyszer elmentünk a cinterembe
Együtt, lerogytál ott atyádnak a
Sirjára, s azt mondtad: „Igazad vala
Atyám, az isten nem segít soha
Felkent királyok ellen! Nem maradt
Semmi, csak egy szívem: már légyen a

Föld, melybe nyugszol, akárkié; de sírod
Olelése, s e mondás enyim marad.“

Pet. (Bánk nyakába esik.)

Öcsém! Az isten nem segít soha
Felkent királyok ellen! Már legyen
Akárkié a föld, és a vagyon —
Egy szív marad; s így — szent haza, békeség!

Mind. (Bánkhoz tolakodnak)

Az — békeség!

Mikh. Öcsém! Uram teremtőm!

Bánk. (mintha mind egybe akarná ölelni)
O Endre! győzedelmeskedj te bár
Országokon; de ilyen győzedelmet
Mint Bánk neked nyert most, nem nyersz soha

Az Ör (kivül).

Ki vagy?

Szóz. Szabad vitéz.

Az Ör. Jelszód?

Szóz. Melinda!

Bánk. Melinda! ó, ki gyógyít engemet meg!

Mind. (Egy oldalra tolódnak)

Hah árulás! *Biberach* (jön).

Csak Biberach.

Békét. Hah! halj meg!

Bib. (Nyúgodtan visszalép)

No lassan! ejnye milliomm! biz úgy
Nekem estek, én helyettem hogyha itt
Más állna, tán a nyavalya is kitörné.
Kedves vitézek, csendesesen! biz az
Ördög nem alszik! — ej, szégyen, gyalázat!
Kardot ragadni! (csalfa alázódással)

Egy magyar csak egyik

Bajusza végével pokolba üzhet

Egy ily szegényke németet.

Sim. Melinda!

Mikh. Hol loptad el hugomnak a nevét?

Bib. Ahol magát más lopta: a királyné
Dombérozó mulatságában.

Bánk, Mikhál, Sim. Ember!

Bib. No hadd beszéljem hát magam ki; de
(igazán megszeppenne)

Ördögbe is! valóban most eszem

Fel kell tekerni — átkozott hajón evez szerencsém,
S elül, hahogy reája nem vigyázok.

Bánk. Kóbor! hogyan jött a Melinda név Nyelvedre?

Bib. Páh! tehát még sem tudod?

De igaz! hisz a királyné prüszkölő
Becs-, rang-porától egész bolondulásig
Elszédülél te. No de szó ami szó:
Ők szépen is fogának a dologhoz.
Úgy mint, nagyúr — ej — Bánk bán — így, meg így!
Nem illik ország első nagyja, hogy —
Így, meg így.“ — Felhozta hát ide
Szép együgyű feleségét a nagyúr,
Bármint dörömbözött szerelme-féltő
Nagy szíve —

Bánk. Ember!

Bib. Csak csendessen, ó

Bán! most az egyszer úgy kell már viselni
Magamat, hogy a hajlandóságodat
Megérdemeljem; mert ebül leszek.
Látd, bán, sokan tudták ezt a regét;
És ha igazat kell szólni, addig én is
Sípot faragtam nádatok között,
Míg benne ülhettem, s hiúz-szemekkel
Néztem magam körül, nevetve mást.
Véletlen így tanultam azt ki, a-
Mit szorgalommal sem tudtak sokan.
Ispány uram, te oly merőn tekintesz
Rám, s nem tudod, hogy csak ezen éjtszakát
Lett volna szükség el nem lopni Bánk bán
Nagyúrtól, és hogy addig, míg ti itt
Vele vagytok, otthonn Ottó és Melinda —
Mikh. Sim. Melinda, húgom? } egyszerre.
Bánk. Fattyú! megöllek! }

Bib. Ezt ugyan bizon

Szolgálatomra nem reményleném.
Látd, bán: királyod a kezedbe adta
Egész hatalmát; s így hogy egyikének
Vagy másikának útjában ne légy,
El kelle országvizsgálásra menned.

Pet. (mérgecs kacajjal emeli fel ökleit)
Gyalázat! ellágyúlhattam? — No Bánk,
Hát nem kacagsz velem?

Bánk (öszvecsapva kezeit). Pokolbeli
Irtóztatóság büntetései,

Földünkre jöttetek hát már? Hiszen
 Ni itt világos egészen, amit én
 Üres fejű ki nem tudtam találni!
 El a királyhoz, a császárhoz, a
 Pápához elmegyek, s hogy elpirúljon,
 Lerántom e parázna bíborosról
 A szép álorcáját kacagtatón.
 O légy velem hideg vér, légy velem!
 Ne hagyj el állhatatosság! hogy merően
 Nézvén szemek közé, becsületes
 Tekéntetemnél elvakúljon a
 Szentségtörő. Meggyilkolom ott előtte
 A bíboros gazembert; és ha a
 Vesztőpiacra hurcolnak, kiáltom:
 Azért jutott hóhér kezébe Bánk, mert
 Hitvesse virtusát bosszúlta meg!

Bib. Páh, milliom! bizon tán nem tudod,
 Hogy csóka, csóka társának szemét
 Ki nem kaparja? mert ám mintsem oly
 Nagyot bakázzon a bíbor, bizonynyal
 Előbb feláldoznak tiz Bánkot is.
 De gyilkod is haszontalan fened,
 Az utakat jól tudjuk elállani;
 Vesztőhelyet se fogsz te látni, hogy
 Ottan rikorlthassál — az ily rikoltót
 Titokba szoktuk ám eloltani.

Bánk. Német! te megnyitottad a szemem!
 S ily kábaságot akartam tenni? — Nem!
 Szeggel szeget! hisz a tilalmas és
 Megengedődhető ravaszkodás
 Úgy állnak el, mint a hazug s igaz.
 Megmenthetem talán még — nemde? ó
 Szólj, Biberach, lehetne még talán
 Meggátlanunk? szólj, szólj!

Bib. (öklét öszveráncosítva homlokához nyomván,
 igen méj, de rövid gondolás után)

Talán. Gyerünk!

Bánk. Ember! ha még késő nem volna — ó
 Angyal! szerezd meg üdvösségemet. —
 Ne menjetek széjjel mindjárt, barátim,
 Hogy megtaláljalak, hahogy talán
 Lehetne szükség rátok.

(Mikhálhoz) Ősz, remélj
 Egy nyúgodalmas éjtszakát.

Mikh. Uram,

Szent isten! adj te!

Mind. (morogva). Ámen. Úgy legyen.

Sim. Szabadítsd szerette húgomat, Melindát!

Bánk. Csak egyszer ötlet a kezem közé

Vehessem, ó mikép fogom kacagni

A gyáva herceget; s ha húsomat

Lerágja a kerítő asszony, akkor

Még csontomon is elviszem Melindát.

Egy elhagyattatott helyen legyen

Inkább kenyéren s vízen, mintsem itt

Pompába' bíbor és a hermelin

Bemocskolásra eszközül vetessen,

S szolgáljon egy bujának, akinél még

Drágább s becsesb előttem a kutyám (el).

Bib. (maga eleibe dörmögve, követi)

És — jó ez is. Csak egyik nyerni fog! (el).

Pet. (egy ideig merőn nézi mindnyájokat, kik elgondolkodtak)

No, üljetek le hát, azt mondta, hogy

Maradjatok.

Mind. (székekhez ballagnak, leülnek, s az asztalra békételenül könyökölnek. A többiek körül-körül a fal mellett lévő padokra telepednek, és vagy térdekre bókólnak, vagy fejeket hanyatt a falnak támasztják)

Jó, jó! Maradhatunk!

Mikh. Bojóth! Bojóth! — Kopácsolásokat

Lelkem menyasszonyi ágynak gondolá;

Pedig becsületünknek egy koporsót

Szegeztek. Ó Melinda! (Bánatosan lehajtja fejét, s végre elszunnyad).

Sim. (mellé ül) Még hiszem,

Tán jóra fordulhat minden!

(Maga elébe néz) De hát

Ha nem? Kevély spanyol szív, hol maradsz?

Hamar tűnő örömmremény, mi vagy

Te? játszi képzete a kívánczó

Észnek: mosolyg, s — meghal.

Pet. (az ablaknál egy székbe vetette magát)

Jó éjtszakát!

Mind. (a nélkül, hogy megmozdúlnának, dörmögik)

Jó éjtszakát!

Pet. (magába morog) Virad. — Nem úgy, nem úgy

Ti földi istennék! ne gondoljátok azt,
Hogy minden irtózik hatalmas hangotoktól!
(Hirtelen visszateként.) Hát alszotok?

Mind. (lassabban). Jó éjtszakát!

Pet. Aludj

Mohón kilobbant hazafiség!

(Elragadtatva néz ki a hajnalesillagra)

Dicső fény-

csillag! (Hirtelen gúnyolva)

Lopott fény! — ej! (lassan) Jó éjtszakát!!!

Ö t ö d i k s z a k a s z (utolsó jelenet).

Tiborc. (ki kevéssel előbb bejött, csak a szegletbe húzza magát).

Király. Ki vagy?

Bánk (oda teként). Jaj! Esmered te?

Nem esmerem — nem esmerem.

Tib. (csak ott marad) *Tiborc.*

Bánk. Nem igaz. *Tiborc* ez nem lehet. *Tiborc*nak
Becsületesebb ábrázata volt.

Hol van *Melinda*?

Mikh. és *Sim.* (megrémulve) *Melinda*?

Tib. (kucsmáját rágja) Hol?

Bánk. Hová

Tetted? ki ott az, akit erre hoznak

Oly lassan? (Merően néz az ablakon által ki)

Ó, hogy egy zivatar le nem

Csadarja¹ szemfedelét képéről! Éktelen

Lakossa a pokolnak, mit gyötörsz?

Tib. Ha kéntelen —

Bánk. Mit? úgy? Te sírsz? no hálá

Istennek, amíg sírnak az ördögök,

Addig talán az emberiség örülhet! (ki akar).

(Néhány jobbágyok öszveköttöt botokon hoznak egy betakart halottat, és a szín hátúlja közepén leteszik).

Bánk. (visszarezen, s a parasztokat, mint esmereteket merően nézi).

Izidóra (nagy várakozással egy lépcsővel lejjebb jön az emeletről).

¹ Sodorja.

Tib. (tipeg tapog, nyögdéssel).

Bánk. (reszkető kézzel vonván le a szemfedelelet, nem hisz szemének, és elcsukló inain erősen akar megállani).

Izid. (öröm s fájdalom közt Gertrúdisra borúlni viszsza-
szasiet) Melinda!

Bánk. Ó felelj te mindenütt

Jelenvaló! ki tette ezt? (lerogyik előtte).

Mikh. és Sim. Melinda!

(Oda futnak, és megette térdre esvén, reá borúlnak).

Kir. (ki az alatt visszament az asztalhoz)

Ki tette ezt?

Tib. Azt kiabálták azok,

Hogy: „Éljen Ottó, nénje bosszulója“.

Kir. Ottó!

Tib. Hogy a határon várja őket

Ottó jutalmazással.

Kir. Mindénütt

Ottó! az, akit én oly annyira

Szeretni kénytelen valék, kiért

Szintén alattvalóim gyűlölést

Vontam magamra, Ottó! átkozott!

Örökre zárva lesz előtted az

Országom!

Bánk. Ó, hogy néked is csak egy

Volt életed, te is hogy sebhető

Valál! Hol a könny, amely ennyi kárt

Fel tudna olvasztani? Szaggassatok

Homloktokon sebeket, s vért sírjatok;

Letépetett az istennek remekje.

(Somát, ki anyja fejénél térdel, magához vonja)

Gyermek! te is sírsz? könnyü a te könnyed,

Mint egy határtalanságban repülő

Porszem: te kis szegény, hiszen nem is

Tudod, mitől fosztottak meg, nem, ó!

Melinda, serkenj fel; hisz esmeréd

Te Bánkodat — nem ezt akartam én,

Nem ezt! Siket fül, szem homályosúl,

Hasadj ki szív. (Fejét a földhöz nyomva görgeti).

Sim. Melinda! nincsen a

Testvéreid számára egy nyögésed?

Világot érő szép szemed bérogy,

Mejjed hideg mint a márvány, nem éleszt

Többé fel egy jajszó is tégedet!

Mikh. És még is e még hátra volt! Ezért
Kellott kifutni a hazánkból? ezt
Még hátra hagyták a Mohádik!
Mierthogy egy mennydörgés nem csapott
Belé fiam gödrébe, hisz a keservek
Is édesebbek otthonn a hazában!
Kir. Szólj!

Tib. Rám parancsolt, hogy vigyem haza.
Kevés idő múltán körülvevék Bánk-
házát, tüzet hánytak mindenfelé.
Nagyúr rokonjait lángok közé
Szórták, alig tudám szerette¹ asszonyom
Testét kimenteni. Még élt akkor egy
Kissé, csak azt mondá: Bánkomhoz! és
En eltökélém, hogy hozzá viszem,
Akárhol is legyen.

Bánk. (Szemei előtt kapkodván)
Itt — itt — itt világ.

A könnyek eltakarják azt előlem.
Nincs a teremtésben vesztes, csak én!
Nincs árva más több, csak az én gyermekem!
Kir. (Magába indulatoskodik)
Nincs? — Mostan érzi veszteségemet.
Ő boldog ember! enyhülést szerezhet;
Szabad folyáson úszhat a dühe:
Hallgatni kell nekem — király vagyok.
Fájdalminak lehetne istene;
De ember is lehet ha tetszik: én
Isten vagyok csak lenni kéntelen;
Azonban ember' lennem nem szabad.
Ti, akik oly halványan állotok
Körülöttem, itt, ártatlanul megölt
Szerette² hitvesemnek teste mellett
Kérdez királyotok, hogy mit tegyen
Most ő — ?

Izid. Igazságot, az árván hagyott
Királyfiak nevében.

Mysk. (Halkkal) Vannak oly
Esetek, hol a kegyelem irtóztatóbb.
Bánk. Az ég siket fájdalmaimra —

1 Szerettem.

2 Szerettem.

Vég semmiség az én ítéletem.
 Az isten engem büntetésre nem
 Tart érdemesnek — az angyal, mely jegyezte
 Botlásaimnak számát, ily következt
 Húzó legelső lépésemkor el-
 Rémült dicső helyén, és fére fordúlt,
 Könnyes tekintettel törölte ki
 Nevemet az élet könyvéből.

Kir. Csak egy

Szót most — mulandó egy szót; és oda
 Ő visszahozhatatlanúl! Megáll
 Egy szóra a természetnek folyása.
 Atyám! halálos ágyadon nyögéd
 Még gyermekid fülökbe: Legnagyobb
 Fájdalmatokban is királyi széktek
 Előtt jelenjen meg tekintetem,
 És intsen emberi uralkodásra.“

(Nyájasan visszafordúl; de Gertrúdis látásán fellobban, midőn Izidóra a lépcsőkön félig lejött, mintegy könyörögve a királyfiakkal)

Ottan hever meggyilkolt hitvesem,
 És gyilkolója azon törvényeket
 Tapodta, melyek édes tartományimat
 Zöldeltetik. Buzogj te, meglopattatott
 Szív, árva gyermekid kiáltanak!
 Serkenj fel őszverontatott Igazság;
 De én elégtételt veszek — Vigyétek!

(Merően néz maga elébe).

Tib. (Csak egy lépéssel előbbre jön, s térdre esik, és rémülve kiált)

Uram! beteg feleségem s éhező
 Őt gyermekim kínos nyögések az
 Istennek irgalmaért felmenő
 Végső foházkodásodat ki fogják
 Zavarni a mennyekből, ha megölöd
 Gyámoljokat.

Sol. (Szánakodva Bánkra mutat)

Nézd, uram, e csüggedést! — Király
 A büntetés már ennek irgalom.

Kir. (Semmire sem figyelmez)

Nincs a teremtésben vesztés csak ő,
 Nincs árva, úgymond, csak az ő gyermeke.
 Irtóztatón büntettél istenem!

Jól értelek; kivetted a kezemből
 Pálcámat; én imádlak! — Így magam
 Büntetni nem tudtam — (magába) nem mertem is --
 Magyarok! előbb mintsem magyar hazánk,
 Előbb esett el méltán a királyné!
Izid. (A lépcsőn hagyja a királyfiakat, s Gertrúdisra
 borúl)

Gertrúdis! a gyilkos szabad!

Mikh. Szabad!

Bánk (Alig érthetőleg)

Engedd meg illendően eltemettetnem.

Sol. (mély tisztelettel hajtja meg magát. Mindenik azt követi, s kardjaikat a király előtt lerakják).

Kir. Magyarok! — igen jól esmérem — szeretnek,
 Enyimek! — Hogy ily nemes szivekkel egybe
 Férkezni nem tudtál, Gertrúdisom!

(Fel akar sietni a holthoz; de eleibe akadván a lépcsőkön álló gyermekei, azokhoz általölélve letérdepel).

II. V á g y a m.

Hol vagy, fenrepeső szép pillangója velőmnek,
 Mely még egy Pegasus szárnyait is nevetéd?
 Ó hol vagy, kecsesel teljes szilaj indulatimnak
 Hasztalan izzadozó mennyei Tantalusa?
 Nemde világok, idők nyúlnak heverészve tömötten
 A cél közt s közted, vak here Vágyakodás?
 Gyermeki bábok után kacsalódó¹ képezet! egykor
 Csillagokat sietél egybeölelni: mi lett?
 Dölyfös kedvesnek csak az egy mosolyogva kiejtett
 „Nem“ szava feltátott sírodig elkanyarít.

HORVÁT ENDRE.

1778—1839.

Pázmándi Horvát Endre 1778 nov. 25-én Győr vármegyének Sz. Mártontól éjszakra fekvő Pázmánd helységében, hol szülői szőlőművelők voltak, ugyan

¹ Kacsingató

atyai szállóházában született, mely utóbb „pázmándi magány“ néven lett ismeretessé, s hol Horvát élte jelentékenyebb részét töltvén, munkái nagyobb részét írta. Első oktatását a bencéseknel, s ezek elosztatása után a szentmártoni és pázmándi elemi iskolákban vette; a nyelvtani osztályokat Győrött járta Fabchich József a görög költők fordítója alatt, kitől nyert először útmutatást és buzdítást a költészetre. A humaniorákat Komáromban, a bölcsészeti folyamatot Pozsonyban végezvén, 1797-ben Heinrichauban (Felső-Sziléziában) a cisterci rendbe lépett, de azt mind gondolkozásának különbözőése miatt az ottaniakétól, mind honvágyból, esztendő múlva elhagyván, a győri püspöki papnöveldebe vétetett fel, s már 1801-ben áldorrrá szenteltetett. Következett évben Széplakon (Sopron vármegyéb.) káplán, nem sokára Szergényben adminisztrátor, 1803-ban Győrött a belvárosi káplánságot nyerte el, hol kevésben múlt, hogy az 1805—6-ki hadi hagymázban papi buzgóságának áldozata nem lett. Az utóbbi évben végre plébánossá neveztetett Téten, hol különösen Takács József a költő, és Kisfaludy Mihály a költők atyja házáinál bejáratos, de nem ritkán Pannonhalmán és Zircen is megfordult, s gyakran heteket, sőt hónapokat is pázmándi magányában töltvén, főleg a magyar költészetnek élt. Első kísérletei alkalmiak voltak, melyek közül 1809-ben 1. *A Felkelő Nemzethez* szóló, egymás után ötször (némelyek szerint hatszor) jelent meg, s az irodalombarátok figyelmét is classicaí színezetével

nagy mértékben magára vonta. Még inkább tünt fel historiai költeménye: 3. *Zirc Emlékezete*, Buda, 1814 4rét, mely öt kora jobb költői közzé iktatta, kiben a nemzet öszves műveltjei egy jövődő magyar Virgilt láttak. Az állandó nemzeti játékszinnek, főleg Kulcsár István által mozgatott ügye őt is felszólalásra bírta, s ő azt költői levél alakjában tárgyalta: 3. *A nemes-szívű Magyarokhoz a pesti Nemzeti Theátrum ügyében*. Buda, 1815 (s még háromszor ez évben); de a magyar történet lett, eddig főleg a romai classicusokra szorítkozott tanulmányai legkedvesb tárgyává, mióta Horvát István könyvecskéjét „Nagy Lajos és Hunyadi Mátyás . . védelmeztetések“ olvasta, mely egy tüzes epistolára lelkesítette: 4. *Horvát Istvánhoz*. Bécs, 1815. 8r. Ez évben a már névre kapottat Takács társaságában felkereste házánál a Bécsből visszatérő Kazinczy Ferenc, kit ő melegen fogadott¹. A nyelv-újítás ügye tette a társalgás tárgyát, s Kazinczy, ki ösmerte a társas téren ellene itt is folyó ellenzést, fel-

¹ „Horvát meleg vala erántam — írja *Kazinczy F.*, *Glottomachusainak* bevezetésében —, de nem titkolható, mennyire van Versegly, Bacsányi és társaik eránt elmelegülve. Az engem nem bánt, ha valaki azokat szereti, akiket én nem szerethetek. Minthogy én azt kívánám hogy, ha ki kárhoztatja szólásomat, vagy magamnak írjon, vagy nyomtatásban feleljen meg, de ne üzzön cimborákat; Takács és Horvát megigérék, hogy fognak írni. Horvát irt mint designátus secretáriusa a magát constituálni akaró társaságnak, de amely felől én előre megjövendölém, hogy semmi sem lesz.“ Mégis eleget pátvarkodott e nem constituált társaság is (a keszthelyi kör tagjait l. a II. köt. 249. l. ¹) jegyz.).

szólította a dunántuli felekezet e két buzgó tagját, hogy írva és nyomtatva, ne titkon, dolgozzanak ellene, mit Horvát meg is ígért; és csakugyan megindult a Kazinczyra nézve, mint ez maga bevallotta, nem gyümölcstelen levélharc közte és Horvát közt¹; de nagyon hihető, hogy a *Kazinczy Ferenc Munkái bírálatát* is (Tud. Gyűjtemény 1818. VI. köt.) áljegyyel maga írta.² Egyébiránt Horvát nem az újítás elve, mint inkább annak túlzásai ellen költ ki, amint-hogy maga is a merész és szerencsés újítók közé tartozott. Ez idő óta dolgozott Horvát koronként 5. a *Tud. Gyűjteménybe* is, hol név szerint tőle vannak: *A drámanak versmértékéről* (1817. VII.), *Epistola Boldogréti*

¹ Áll az a többször id. *Glottomachusokban*, s folyt 1815—16—17-ben, a legnagyobb tisztelettel Horvát Endre részéről, s finom udvariassággal Kazinczyéről.

² Kazinczy azt hitte, hogy Horvát Endrének része volt „A Recenziókról“ írt híres cikkben is (Tud. Gy. 1818. VI. köt.). Ő maga így írt erről: „Úgy hiszem, hogy a dühös és hazugságokkal szőtt értekezés A Recenziókról a Takács József tollából folyt; azt mutatják az egymást toló citátumok, ami neki minden dolgozásaiban szokása volt; azt mutatja compositió és stílus is; azt az értekezés végében álló: in necessariis unitas stb., mely kivált neki kedvenc ideája volt. *Horvát Endre* a Takács József értekezését toldogatta, igazítottatta s a *Füredi Vida* névvel jegyeztette meg; Verseghy pedig tulajdon kezével leírva adta be a Tud. Gy. redactiójának, hogy én ne tudjam ki ellen támadjak fel, s tégyem nevetségessé magamat, ha ellenkezöm személyét eltévesztem stb.“ *Glottom.* — Kazinczy sejtelve csak részben volt helyes; az értekezést Kisfaludy Sándor írta, mint azt előttem fekvő önkezű fogalmazata bizonyítja. A bevezetés, a citátumok bele-szövése s némely igazítások lehetnek Takácstól is, Horvától is.

Vig Lászlóhoz (Horvát Istvánhoz; 1818. IV.), melyben abbeli buzdításaira, hogy Árpádot egy nemzeti epopoea tárgyává tegye, mentegetőzve felel, előhóván akadályait, mik részint a tárgyban, t. i. a történeti hézagok s a monda hiányában, részint házi gondjában a gazdálkodás és elárvult testvérei nevelése körül és esendhiányában fekszenek: hogy azonban tán éppen e buzdítások folytán a magyar őstörténet körüli stúdiumokhoz hozzá látott, mutatja ily című értekezése: *A magyar nemzet nem finn származatú* (Tud. Gy. 1823. II.). Ugyanezen folyóiratban állított életrajzi emléket néhai legkedvesb tanítójának: „*Köszögi Fabchich József*“ (1823. I., egy jellemrajzi toldalékkal Rájnisról). A vallási egyesülés eszméjét, mely ez időben élénk mozgalom tárgya lett, részéről egy fordított munkával támogatta: 6. *Theodul Estvéi*, vagy a különböző religiói felek egybe-engeszteléséről. Buda, 1819. 8r. ¹, mely időből néhány alkalmi versén kívül bírunk két egyházi beszédét is: 7. *Győr visszavételének jeles ünnepén a győri székestemplomban mondott beszéd*. Komárom, 1819. 8r., és 8. *Szent Istvánnak Magyarország első királyának és apostolának tiszteletére intézett beszéd*, melyet a ns. magyar nemzetnek nemzeti ünneplés alkalmatosságával mondott. Bécs, 1821. 8r.

Legtermékenyebb volt Horvátra nézve ez évti-

¹ *Döbrentei* (Horvát Életében, Közhasz. Esmeretek Tára VI.) még egy fordított „Francia Katekizmust“ hoz fel tőle, melyről azonban semmi közelebbi tudomásom nincs.

zed (1821—31) költői tekintetben. *Árpád*-ján folyton dolgozott, miről az irodalom barátjai némely mutatóványokból értesültek (az *Auróra* 1822, 26, 28-ki folyamaiban); e mellett Kisfaludy Károly buzdításaira koronként kisebb eposzi s más költeményei készültek 8. az *Auróra* számára, ú. m. *Gritti Lajos*, elbeszélő költ. (1821); *Enyingi Török Bálint*, feleségének, heroid (1824); *Borbély Helena*, férjének, heroid (1825); *Csesznek vára* elbeszélés (1826); *A sziszeki győzödelem*, hősköltemény (1827); *Magyar Parthenon*, öröm-ének a magyar akadémia felállásán (1829); és *A boldog öreg*, elegia (1830). Kisfaludy halálával 9. az *Urániához* menvén által, ebben két elbeszélést adott: *A négyes áldozat* (1831) és *A háladatlan* (1832). Egykorúlag megjelent végre nagy epopoeája 10. *Árpád*, tizenkét könyvben, szókalaúzzal. Pest, 1831. n8r., mely 1832-ben a m. akadémia által megkoszorúztatott; s utána összegyűjtve 11. a *Kisebb Költemények*, Pest, 1832. k8r. a költő képével. Ezekkel jóformán berekesztette Horvát Endre, költői pályáját. Irodalmi nagy érdemei s mellesleg a főpapság irányában hódolatra mindig kész lantja oly kevéssé méltányoltattak, hogy hosszas lelkeszi pályája után is azon csekély kedvezésen túl, hogy 1829-ben óhajtásához képest szülőhelyére, Pázmándra, tétetett által, másban nem részesült. A magyar akadémia rendszabásait végleg meghatározó nádori küldöttségnek tagja volt ugyan, s midőn az intézet 1830 nov. 17. megalkottatott, a nyelvtudományi osztályban vidéki rendes tagúl megválasztatott,

de költői koszorújára, mielőtt azt elnyerte, a mellette ragyogó fényben feltűnt ifjabb versenytárs, Vörösmarty, már homályt vetett. Ekép kedélyét elégtelenség szállta meg, s nyers jellemének élessége ezeknél fogva mindinkább kesernyessé lett. Ez időben, 1831 aprílban látta őt Kazinczy Ferenc utolszor Pannonhalmán és pázmándi magányában ¹, s „Útjá“ban ezt írta róla: „Lelke elevensége egészen elhagyta; ritkán lobban dévajásra, vagy csak erővel.“ E sor, Döbrentei sugárzásai által balúl értelmezve, idézte elő Horvát Endre azon leveleit, melyeket amaz „Pátfalvi Márk“ álnév alá rejtözve a magáéival e cím alatt: „*Felvilágosítás Kazinczy Útjának 25-d. lapjára*“ a „Sas“ X. kötetében, 1832. júniusban, s így Kazinczy halála után, közzé tett, s melyek a sértett hiúság legaljasabb fegyvereivel, rágalom- és gúnynyal sértvén a szent öreg emlékezetét, mind a két írók örökre beszennyezték. S valóban, ezóta minden jobb érzésű visszavonult az egykor ünnepezt nyelvművésztől, ki már most ritkábban is járt fel az akadémiai gyűlésekre, s nem becsülve, nem szeretve múlt ki, mart. 7. 1839, miután 1835-ben valahára alesperessé lett, s 1838-ban a Kölcsey Ferenc halála által megürült akadémiai fizetésbe belépett.

¹ Ki iránt, az említett levélbeli és folyóirati polemikák dacára, folyvást tiszteletet mutatott. „Hát Horvát Endre írt-e Neked? — kérde Pápay Sámuel Kazinczyt 1823. oct. 5. költ. levelében — Megfogadta ő nekem levelemre, hogy fog téged tudósítani azon felbonthatatlan barátságáról, melyet több esztendőök előtt ajánla, s melyet azóta sem változtatott.“ Glottom.

Akademiai dolgozatai, a hivatalo sakon kívül, mikben buzgósággal eljár, a következök: 12. *Hazafiság*, philos. értekezés (Évkönyvek I. köt.); *A magyar Tudós Társaság közülésére* sept. 8. 1832. örvendező vers (u. ott); *Emlékbeszéd Simai Kristóf felett* (nem mondatott el; Évk. III. köt.), és *Báthori Zsigmond erdélyi fejedelem élete* (Kéziratb.). Pázmándi magányát mostoha anyja halála után ¹, úgy könyvtárát s némely apróbb követeléseit az akademiának hagyta.

I. Zire emlékezete.

„Zire állapotját három szakaszra vettem. Az első föllásatúl fogva a mohácsi ütközetre következő pusztulásáig. Ebben, tudjuk, hogy Imre király 1198. építette, vagy ha ő nem, valaki a főmagyarok közül, de az első hihetőbb. Ez időközbul tudjuk még két vagy három apátnak nevét, és hogy 1526-ban végromlásra jutott. E tájon kezdem a második szakaszt, s lehozom akkorig, mikor Dréta apátnak hazafiúi törekedései által tulajdon jussaiba lépett, elválasztva a henrikvölgyi apátságtól. E szakaszbul többet tudunk. Ugyan is, e zavaros üdökben, midőn a magyar hont mind bel-, mind küllellenség fogyasztotta, Zircet szerzetesek nem lakták, a jószág pedig nagyobb részint török harács volt. Maximilián császár és király 1564-ben Thúri Györgynek; 1565, Thúri Benedeknek, feleségének Ostfi Orsolának, Thúri Farkasnak, és ezek maradékinak Zircet 8000 ft. általengedte. A királyok mindazáltal az apáti tisztnvet egyháziaknak adták. Ily zirci apátok voltak: 1614. Monoszlai Mihály, 1619. Bolerázi István, 1638. Bójte István. Ezt követte báró Hédervári János, ki a szerzetnek némely jószágait vagy pörrel visszanyerte, vagy kiváltotta, és a szerzetnek kieresztette. 1660., midőn Liliomföldéről Újfalusi Márton választatott, Újfalusi kezdette Zircet azzá tenni,

¹ A birtokoeska eladatott, s míg élt, anyja húzta a kamatot.

aminek lennie kellett volna: de badaesonyi útjában megöletett. Erre az egynéhány szerzetesek rémülve Liliomföldre költöztek. Ezek közül volt Szabadi László, ki a remeténel megszállott, és még 1700. Liliomföldén élt, mint az eladó levélből kitetszik. Újfalusi halála után 1697. Zireet Liliomföld húzta magához, és 1699. eladta Henrikvölgynek, melytől Dréta munkálása alatt elszakasztatott.“

Első szakasz.

Isteni elme, mi nagy, mi dücső szent gondviselésed!
Munkáid mely messzehatók! Létünk fonalának
Mind két ága kezdedben. Az agg föld sarki forognak
Általad. A már volt, de sötét mélységbe lesüllyedt,
S most élő, s több százak után szentséged imádó
Népeket egy szóval vezeted sorsoknak elejbe.
Itt hever egy porszem; mi tiporjuk büszke nyomokkal!
S egy szavad a morzsát kékes felhőkig emelvén,
Hegygyé domborodik, s vállát nyomkodja mohos fal.
Itt egy hullámmal játszó kor-rágtá kevély szirt:
Szólj, és a szigonyos Neptún lesodorja fenékre.
Itt a róna telek bájoskodik édeni kéjjel:
Íntésedre tekint, s im tajték nyalja ugarját.
Így osztod nekünk is erős karaiddal ügyünket;
Így a nemzeteket síkló hiúságra tanítod:
A nagyságban elült birodalmat földre tiporván,
Tündöklő neveket zavaros Léthébe meríted,
S olyakat ültetsz föl pusztúlt fészkekbe azoknak,
Kikre előbb a nyalka világ megvetve kacintott,
És kiken a diadalmi erő koptatta igáját.

Itt e szent völgyben, mely a Természet anyának
Hímes kellemivel dúsan tündérkedik: itt, hol
A sík térre köves bércokről csermelyek esvén,
Flóra kies mezejét megfutják harmatos árral;
Itt ezen arkadi ernyősben, hol a szőke Diána
A szép Endymiont csókkal meglopni leszállván,
Gyöngé Napaeáktul kísérve vadakra erányzott;
Néha, hol Amphion megfújván isteni sípját,
Vagy kobzát vervén, Phoebust üdvözleni szokta,
És piros ajkárúl édes hangokkal enyelgett,
Melyeket egy könnyű szellőske röpülve ragadván,
Émathi tempéket képző kanyarokban elosztta;
És mint Théba kemény köveit mozdulni tanítá,

Itten is érzökké a fák lantjára levének;
 (Ekkor kezdé alá a nyír-ágacska hajolni)
 Hol koszorús Pomóna szelíd fáskertje sövénynyel
 Nem kerekítve virúlt, s öntötte kosárba gyümölcsét;
 Mert, ó boldog idők! orozók nem voltak akkor.

Itt tisztos hajlékot emelt a zirci magányban
 A fejedelmi magyar, még izgó férfi korában
 A sok bajnoki véren üdült árpádi hazának,
 S megszállatta kegyes szívü ciszterci atyákkal,
 Félre az ingerlő zajtúl, az epés sokaságnak
 Fondor törétül, hogy az istent nyugton imádni,
 És az örök Jóság munkáit zengeni tudják.
 S míg a vasmarkú magyarok viadalra kikelvén
 Honjoknak zászlói alatt koszorúkat aratnak
 Védvén hölgyeiket, s paizsos Bellóna sajátit,
 Edes gyermekeket, szíveknek zálogit: addig
 A jó szerzetesek kezesekként földre borúlva
 A magas isten előtt tömjént égessenek értek.

Így mikor Endre király népét Aziába kitévén,
 A kacagány vállú lovagokkal nyomta Koraddint;
 S hol macedó Sándor hajdan tábort üte, mostan
 Álmosi markokban villogtanak éles acélok;
 S csótáros paripák patyolatkontyokra tiporván
 Pajkos arabsoknak gözölgő véreket itták;
 Vagy mikor ősz Hunyadi Belgrád megölelte fiúi
 Karjaival, s csókolta kezét atyjának utólszor,
 (Mért kellett meghalnod, erős védője nemünknek!)
 Vagy fia nagy Mátyás a holdat földte homálylyal,
 S atyja leventáit, s kiket ő maga víni tanított,
 Mindenkor győztös karral csatafűzbe vezetvén,
 Tízszáz ezer buzogányokkal tíz annyit emésztett
 És Európának bátorságára falat vont.

Ah mi csapongó vagy, mi kaján, hadak istene hozzánk!
 Ah mire juttattál, mi fonákul fordula sorsunk!
 Vagy van-e oly ére szív? — vagy fojtsd el Músa, mit érzesz.
 A zsoldáros atyák odafönn tartóztanak akkor,
 Országunk védszenteinél; szeges övbe kötözték
 Ártatlan testek, s hosszas bőjtökkel aszalták.
 A sanyarúságban lelték föl kedveket; éles
 Szikla adott nékik nyoszolyát; fejek alja kesergés
 Volt: mert munka után a kő is párna gyanánt van.
 A harcos magyarok voltak mindenkor előttök,
 A tisztább vallás, s az irigylett nemzeti fölség.

Itt e béketanyán, a csöndnek néma ölében,
 Hol csak eget, Göncöl szekerét, bús Lúna szemérmes
 Halvány arcáját, a napnak sárga szikráit,
 Könnyű fellegeket, villámot, játszi szivárványt,
 Láttak kém szemeik; távúl a cifra cselektül,
 Messze hazug fénytől, s méreg-hízalata Erynnis
 Láz csordájátul, s az irigység-szülte fenétül;
 A kegyelemtermő forrásnál, itten az oltár-
 Zsámoly előtt, éjtnap harsogták ájtatos ének-
 Szóval bőségét az egek fölséges urának,
 S izzó szívekrül küldöttek mennybe solozsmát.

Ők, kik az oltárok, s haza mellett vívtanak a vér
 Tér mezején, azokért zokogás közt kértenek áldást.

Ők soha szentséges tiszték folytatni nem únták;

A fáradtak után mentek, föl váltva nyugodtak.

Sem heve a nyárnak, sem rázó téli szeleknek

Mérge az éneklőt nem volt meggátolni képes.

Önmaga a tájnak kiesebb fekvése is őket

Titkos erőszakkal majdnem levegőbe emelte.

A futosó javakat, mint horgait emberi szívnek,

Hagyván a külső hártját kedvelte világnak,

A múlhatlanokat vizsgálták lelki szemekkel.

Így múlt el sok üdö. Így a szent férfiak érett

Napjaikat nagy terhek alatt vígadva felejték.

Mert, mivel a testnek pihenést engedni tanácsos,

És a lélekerőt tetemink épsége segíti:

A jámbor társak felekezvén rendre, menének,

Ez kis kertje körét ibolyával szegni, vagy ösvényt

Nyesni, vagy égszínű tulipánt karimákra kirakván

A természetnek jelesebb csínt adni kezekkel;

Az, nevedék fát nyesegetvén, kötni karóhoz,

Hogy még gyöngye korú fiataljait óvja szelektül,

(Ám látjuk köztünk is az ősz egyeníti az ifjut,)

A vad tőkbe szelid szálcakát oltani, ámbár

Holta után élők fognák izelítни gyümölcsét.

Meg más ballagván a gyors méh-lepte mezőre,

Orvosfúzerrel, s gyökerekkel tömte szobáját;

És mint jótévő polgár hazatársi javára

Forrasztó kenetet, vagy italt egyelite azokbul.

Mindenik ekképpen más-más munkába szeretvén

Aggodalom nélkül a vétkes unalmat elűzték,

S napról napra közelb járván a boldog arányhoz,

Merre utat szegtek, szemeik mosolyogtak előre.

S mint mikor a döllyfös víz-síkon félre sodorja
 Aeolus a gályát: a tisztet gondok emésztik,
 A habbástyákat tusakodva legényi lapáttal
 Szegdelik összevetett vállakkal, s partra verődven
 Emlegetik már múlt veszedelmeket édes örömmel:
 Így amazok, törvén a test szilaj ingeri ellen,
 Mint fegyverviselők állattanak ébren az örön,
 Kölesönös ösztönnel bajt vívni, ha kelle, merészek;
 S visszatekintettel bírálván régen eloszlott
 Éltek, a színt is készek büntetni magokban,
 Csillapodott szívvel várták a lelki jövendőt,
 Minthogy emitt győztek Boreás-forralta habok közt,
 És a nyálas iszap tetejét átkelte hajójok.
 Így kelt át sok üdö e kéjes völgyi ligetben,
 Melyre az isteni kéz bőven maga rakta mosolygó
 Kellemeit; hol néki terült, sok századot élt fák
 Lóggó fodraikat suhogással lengeti a szél.

A vas üdö nem tud semmit kémélni: lerongál
 Mindent, s visszaidéz egy mély feledékeny üregbe.
 Számtalan országok lakják e pusztá homálynak
 Gőzös rengetegit; hol nem felel a süket Echo,
 Hol nincs lelki barát, kivel ölbe röpülni lehessen,
 És nincs a búsnak, ki előtt keseregje panaszszát.
 Itt sok drága arany koronák elvetve hevernek,
 Melyeket egykorban népek szám ezre imádott.
 Itt, kiket a tudomány aszaló munkája megörlött,
 E komor éjvölgyben föl-alá tapogatva borongnak.
 Itt tábortalanul diadalmas régi vezérek,
 Kik vagy igát adtak, vagy törtek, alusznak örökre.
 Itt sok szolgarabok, kik vért izzadtanak élve
 Munkák terhe alatt, hogy már meghaltak örülnek,
 És most is köszönik, hogy nincs több élet ez egynél.
 A sudamos füst-árnyékon mit kaphat az ember?
 E játszószímben mit használ lenni kevélynek?
 Tömkelegek, várok, peruáni arannyal ezüsttel
 Cifrázott paloták, vagy Lydia kincse, mit érnek?
 Hol Babylon, hol Persepolis, hol Théba feküttek,
 S Ilion utcáit hasogatják mostan ekével.
 A haladékony üdö mindent hátrálni parancsol;
 Játsszik sorsunkkal; földig lealázza mi nagy volt;
 Bontja az összevalót, mi erős, eltördeli izre;
 A zamatos bőség-szarvát kiüríti fenékig;
 Nincs a legjelesebb érdem megmentve fogátul:

Mint valamely elnyílt örvény, gyomrába kanyargat
 Mindent. — Ebbe szakadt magasan kelt fénye hazánknak;
 E nagy ütődésnek még most is sebhelyi fájnak,
 Melyek, míg magyarok lesznek, mind vérzeni fognak.
 Hol vagytok, kik alatt országunk alköve épült,
 Hunnia-szülte dücső nagy lelkek: Bendeguc, Árpád,
 Taks, Tuhutum, Csák apja Szaboles, Lél, Kont, Huba, és Und?
 Nincsenek ők! átkeltek örök hajlékba nyugodni! —
 Ott, kik Béla körül vérünk-átkozta Sajónál
 És kik Várna előtt, és kik keseredve Szigetnél
 Fáradt esontjaikat lerakák, most béke ölében
 Hordanak Elysiom mezején diadalmi borostyánt,
 S érdemlett áldást fognak föl minden ajakrul. —
 Ó! ha halandókhöz valamely közt tartani szoktok,
 Tí nemes árnyékok, kópjás eleinknek imádott
 Hamvai, szánakozó szemeket ránk vessetek onnan,
 S óvjátok hév véreteken nyert Átila földét! —

Hol vagytok, jó szerzetesek, kik versen ajakkal
 A szótlan falakat harsány énekre felelni
 Zengve tanítátok, mindent meggyőzni hatalmas
 Orgonasípoknak szellővel összefogódzott
 S kényesen a levegő egeket megölelte melossal?
 S mennykari hymnuszban másolván lantos Ariont,
 A szilaj indust is tettétek volna szelíddé?
 Nincsenek ők! neveik lévén jéghátra metélve,
 Az habos Iszternek torkából Euxin elitta.
 Nincsenek ők! a mézszárló vad fegyverek éli
 Közt éltek, mikor a Músák éjmeccse homályban
 Füstölgött; mikor Árpádnak nyers sarjai tolták
 A gyántás fölhőt; kiknek meghalniok álom-
 Játék volt, kétszer ha elesni lehetne hazáért,
 Készek, férfiasak, nyíltkedvük jó s bal esetben,
 Védfalok a mell volt, paizsok vér-nyalta szekerce,
 Nemzeti érzések s honjoknak fénye az ösztön;
 Kik, mint a szirtrul rohanó folyam omlik előre:
 Úgy egy tengertül másik tengerre kinyúlva
 Rákosi zászlókkal vitték a szittyá hatalmat
 Nagy fejedelmek alatt Európa-imádta Budáru.

Ah, de mi haszna Lajost említem? képe azonnal
 Egy epedő, gyöngykönnyeitül ajakáig elázott
 Fátyola-tépte kegyes hajadon nymphának előmbé
 Áll, s a Másodikért kezeit kócsolva fejére
 Búnak eresztí magát, sír, forr, átkozza Mohácsot,

És átkozza Cselét, hol megszűnt élni királyunk;
 (Vad sors! a bimbót nem munka letörni tövéül!)
 És most is föl-alá szaladozva kiáltja hazánknak:

Visszavonás ejtette magyart e gyászos özönbe!

Ó jajnap! szomorú viadal, temetője nevünknek!
 Mennyi pogány sebeket szeldeltél árva fejünkön!
 Mennyi halált osztott köztünk egy kockacsapásod!
 Mint mikor a fölnyúlt éles kőszirthoz ütődnek
 A szakadó felhők, s ereik megnyílván okádják
 A kénkövel elegy záport; úgy napkelet önti
 A rémült s kétségbe eső magyarokra negédes
 Csordáját. Már városaink, már templomok égnek;
 Tiszteletes szent klastromaink egymásra ürülnek,
 A rongyolt paloták komor üszkei meztelen állnak,
 Es mely füstté vált, a fényt, borzadva kesergik.
 Költözik a szebb nem; rabszíjon sírnak az ifjak
 Válya hazájoktól, kényén szolgálni pogánynak,
 S a hőszin karokat feketítő láncon epedni.
 Ez holtig lekötött kedves férjének öletül,
 Az bálványának csókjátul messze szakadni
 Kéntelenek, bágyadt zokogásikat összeleheltek.
 Itt atya és magzat nedves könnyekbe merülvén
 Egymást gyötörték, s élvén gyászt sirtak előre,
 És el-elájulván általkócsolva lerogytak.
 Ott egy szép csöcsemő ragadott anyjának utánna
 Nyújtván kis kezeit, némán esdekle halálért.
 A pásztor nyáját, telekét a gazda veszőre
 Hagyván, félhaltan röjtöztek tölgyes adúkra.
 Nem hajtotta fejét fészület küszöbére szarándok;
 A barlang, melyet hársfák zöld bokrai fődtek,
 Által s visszafutó iszalaggal fonva tömötten,
 Melyet előbb remeték laktak, lett fészke vadaknak.
 A toronyöblökben búsan hallgattak az ércek,
 Es csak az éjmadarak sértő huhogása süvöltött.
 S mint a kellemetes kegyalak megfosztva nemének
 Nem szabad ékeitül, panaszt hullatja keblébe:
 Úgy szent oltárok megfertőztetve sohajtnak
 Eneklőik után, kik előbb áldoztanak ottan.

Téged is Imre király dús hajloka, zirci monostor,
 Lába alá tapodott az eget nem félté pogányság,
 S szálkás járma közé nyakadat foglalta hadával.
 Nyögsz most ártatlan nyílátul gögös Omárnak,
 S a hont fosztogatók gyilokátul vesztve naponkint.

Meg vagy alázva, zokogsz, falaid feketülnek, az Echo
Durván csattogtatott ajtókkal közli beszédit.

A tévedt utazó, mikor ádáz fürgeteg éri,
Gyöp s moha-termesztő boltodnak alatta pihen meg.
A szigorú télnek fogait ha kerülni akarja
A remegő dámvad: téled kér éjjeli szállást.
Árva vagy egy szóval, jegyesidtől hagyva magadra,
Hervad karkoszorúd; szemeid béestenek, ájulsz,
És deli képednek feselő rózsája lepörkedt.

Ah, mi sebes szárnyan röpdös minden, mi halandó!
Ah, mi suhány tündér, mi csalárd a földi dücsőség!
Elhull, mint falevél, s mint a víz gyöngye szemünket.
Csalván, még csak alig támad, már ködbe vegyülve,
Látatlan gözzé ernyed, s porszemre fölözlik.
Egy rövid óra elég javainkat elütni kezünkül,
És fanyar éltünknek végét elhozni. Mesévé
Létünk múlva leszünk. Majd rólunk mondani fogják:
Ez szép, ez nagy volt; ez megtartotta hazáját,
Ez gazdag, mint persa király, sok gyöngyben aranyban;
Ez hajdanta paraszt, koronát eszközte fejére,
Nemzeteket rontott, s földülta királyok örökjét;
Ez böles munkákat szerzett; ez ritka találmányt
A közjóra hozott: ez törvényt venni javallott
S a szilaj embereket csöndesb életre vezérlé.
Ám, de hová lettek? mire vált a hajdani pompa?
A tetem elporlott, elenyésző pár leve a fény. . .

II. Árpád.

I. könyv. A magyarok közt őslakjaikban egyenetlenségek támadván, részök az Ural alatt telepszik le, s ivadékokon át készülvén Atila öröksége megszerzéséhez, végre a főpap Tatur az évfordulat napján megújítja a hajdankor emlékezetét, s a honszerző harcra buzdít. A hét ág hét vezére, népeivel együtt, esküszik a

vér-fente vasat le nem oldani addig,
Míg Keveháza böcsös kincsét nem látja, s körösleg
Merre magyar hajdanta lakott, nem nyújtja hatalmát.

II. könyv. Áldomás; a főpap, fővezér választását ajánl Etele magvából; Álmos, koránál fogva, szabadkozik. Lebed rég készült volt a főuralom elnyerésére, s azért a kazar fejdelemmel Bogorral szövetekezett úgy, hogy ha őt segélni

kész, fia Szaboles vegye el annak leányát Illit, utána az legyen fejedelem, de ipától függjön. Szaboles személyesen megkéri a leányt; egymást megszeretik; de Lebed megpillantván leendő menyé arcképét, magának szerzi el azt, mi által Bogort még szorosban csatlá magához. Felszólal tehát az egy és születési fejedelemség, s különösen Almos ellen. Huba pártolva a főpap tanácsát, hevesen megtámadja s átkozza a visszavonó Lebedet, ki fenyegető beszéddel ugrat ki közülök; mire Taks, Lebed titkos céljaira utalván, a főpap indítványához áll. Következik az áldozatok elköltése; Lebed büszkén visszautasítja azt. Tatur Lebed pártos viselete miatt felszólítja Hubát a tábor földözésére, s a nemzetet jövő napi fejedelemválasztásra.

III. könyv. Azalatt Lebed, apródját Karesot titkon izenettel és levéllel küldi Böngörhöz a nagy táborba, ezt övéivel együtt részére megnyerni; az elfogatik. Reggel a kürt gyűlésbe hívja a tábor; Tatur a szakadás megelőzése okáért Lebedet követség által megkérlelni javasolja. Huba ellenzi, és Kares elfogatását jelenti; ki Böngörrel szembe állítatván, küldetését kivallja. Tuhutum sürgeti a fejedelemválasztást, aztán Lebed megtámadását; mire Tarkán Szabolesnak átjvetelét jelenti tízezer vitézzel: s ez középren lépven kijelenti, hogy, atyja megfosztván őt kedvesétől s a kazarokkal cimborálván, általáll seregével a nemzethez. Szaboles nyílt karral fogadtatik, s apja helyébe hetedik vezérnek ismertetik el. Tuhutum újra sürgeti a választást; Tatur felszólíttatik nyilatkozásra; ez Almost ajánlja, Tuhutum elfogadja, de törvénnyel kívánja körülíratni hatalmát; Almos is törvényt akar, s örökös fejedelmet, de koránál fogva e méltóságot nem fogadja el. Mire a főpap Árpádot javasolja; a hat főmagyar földre vonúlva értekezik, s neki ajánlván a fejedelmi vezérséget bizonyos megszorításokkal, pajzsaikon fölemelik. Tatur a népnek kihirdeti a választást.

IV. könyv. Ezalatt a Karesot hiába váró Lebed hírt veszen fia áttértéről, s tovább húzódik éjszakkak, nehogy e példa többeket is elvonjon seregéből. Másnap véresküvel peesételtetik meg a fejedelem és nép közti kötés, Tatur átadja Árpádnak Etele kardját, s áldást mond reá. Ez most Etelevel volt álmát mondván el, igéri Etele honának viszszerzését; megismerléli a sereget; vitézi játékokat rendel. Ezek közben érkezik a kabar Gelemér, s egész népével ajánlkozván a szövetségbe, Árpád által, miután ennek főnök-

ségét elismerte, abba befogadtatik. Ekkor Árpád véget vetvén az ünnepnek, helyet rendel, hová az összes nemzet a kabarokkal együtt harmincad napra gyülekezzenek.

V. könyv. Indulás. Első Szaboles, a Kámán által. Huba is rendelkezik Szakmáratt, a vidék népei felültetését fiára Szemerére bízza, ki a bolgár eredetű Cikadórban ellenzőre találván, ütközetre kerül a dolog, melyben Cikadór elesik. Apa s fiu indulnak, s Örshonnál megállapodnak, Szaboles szomszédságában.

VI. könyv. Tuhutum is készül. Jó Ete, Und fia, kérdezni Tuhutum útirányát, hogy apja, fedezve őt az ellenséges szomszédoktól, követhesse. Itt látják egymást Ete s Tuhutum leánya Kuldína, s egymást megszeretik; Kuldína felgerjedt szénvedelmétől nem lelve maradást kitér előle, mit Ete hidegségnek vevén, elkeseredve távozik Tuhutum válaszával; melyben Iszka síkjai vannak találkozó helyül kijelölve. Oda jutván Und, jelenti hogy egy Lebedtől elszakadt sereget is hoz Ecsed vezérlete alatt. Ete, a nők s a pögyyász óltalmára rendeltetvén, ellenkezik, s Und a fenyítéktelekre halált mond, de Tuhutum közbenjártára enged. Atverekedvén a vérháti csücsokon, pihenés. Vadászatra bocsáttatván e közben az ifjak, a kazar szökevény Erkend, már-már áldozatja egy rosszúl talált medvének, az öreg Tugor által megmentetik, ki őt erdei lakába vivén, nejeire bízza a sebesültnek ápolását. Azonban a vendég szerelmet szövén az ifju nővel, megszőkteti, s a Tuhutumnál panaszt tett s majd őket kereső Tugort megölvén, a visszatérő Tuhutum által halállal büntettetik.

VII. könyv. Árpád is készül. Huba tudósítja Lebed szándékáról, mely szerint ez elébb Taksot és Kontot kívánja leverni, aztán a kazarok segedelmével magát Árpádot, mely végre a besenyőket is széditgeti s Gelemért is hállójába kívánja ejteni. Árpád mihelyt szükség lesz, segedelmet ígervén Hubának, Taksot és Kontot tudósítja; maga pedig alkonnyatkor tanyájából kiindul, s kéme által Lebed helyzetéről értesülvén, azt felkeresi, s őt feddvén egyesülésre hívja fel; de Lebed nem engedve, csatát ad. A két vezér vív, Árpád ketté vágván ellensége lovának fékszarját, a ló szalad, Lebed serege futásban öldököltetik; de Árpád szünetet rendel, Lebed sebeseit kötözteti, a foglyokat elbocsátja. Taks és Kont vele egyesülnek. A vég kiindulás elrendeztetik, s Árpád kivonul születése helyéből, Csabakulesből, melyet felgyújt; és csak Örshontól délre állapodik meg, pihenést engedve hadának.

VIII. könyv. Huba figyelmeztetésére Árpád a Lebed és frigyeseitől veszélyben forgó Gelemér földözésére Szabolcsot rendeli. Miután az örshoni oroszok Árpád előtt kapukat megnyitották, tábornak járni indul. Tuhutuméhoz érve, híre jó a közelgő oroszoknak. Tuhutum Etét és Horkát küldi Dobrov ellen; két osztályban indulnak; az orosz vezér emezt támadja meg, túlerejével körülveszi, s Horkának lova is elesett már, midőn a még jókor értesített Ete előrobban, s az oroszot megszalasztja. A visszatérő Horka Etét szabadtójául mutatja be Kuldinának, ki Árpád parancsára a sereg előtt megkoszorúzza a két hőst: a Csörsz által elfogott Dobrovot Árpád elhoesátja, az pedig a fejedelem nagylelkűségétől meghatva, Árpádnak frígyes társul ajánlkozik, s annak elfogadtatván, húsz ezernyi néppel hozzá csatlakozik. Szabolcsesal érkezik Gelemér, ki a Lebedtől megszökött Bodó tanácsából ennek és a kazar főnöknek cseleit szerencsésen elkerülvén, a Szabolcs által áthidalt Kámánál ezzel egyesül. Árpád a kettőnek ezentúl is összekapcsolását rendeli. Szabolcs közli Gelemérrel volt arája Illinek Bodó által hozott levelét; ez, hogy szerelmes törődéséből a hőst kivége, színlésnek mondja a levél tartalmát, mely őt törbe kerítse. Szabolcs megnyugszik. Jó az örshoni palócok főnöke is szövetséget ajánlva, s ez szinte efogadtatván, Árpád az Etel vize felé indul.

IX. könyv. Lebed és Bogor a bolgár főnökkel Horgánnal szövethoznak. Azalatt a sereg eléri az Etelt. Csörsz átúsztat az övéivel; estve jönnek Ete és Horka, Szabolcs és Gelemér is, s éjjeli pihenés után reggel szinte átúsznak. Dellést Árpád jó, s áthidaltatván a vizet az öregek, nők, papok, a tábornokok és barmok számára, a vitézek Árpád után átúszszák azt. Három nap tartott az átmenetel. Dorog felgyújtja a hidat, s így

megtisztult túlja Etelnek
Öseink díszétül, s Acsiát oda hagyta örökre
A magyar ekképpen.

Hét napi pihenés, melyet vadászat, halászat és harcjáték tölt be. Árpádot kémei tudósítják a susdali oroszok készülleteiről, s hogy négy napi távolban a bolgárok Lebedet s a besenyőket várják. Aldozat. Atád éneke.

X. könyv. A bolgár vezér, Kuvrat, ütközetet ad Lebed nélkül; elesik ő és Horgán; diadal. Másfelül a bolgár Drongó Csörsz, Horka és Etével csatáz, ez, Kuldina szerelmének betege, halni akar, s már megsebesült, midőn

Horka Drongót megöli, s Etét elhossa a haremezőről. Ete egy ér mellett nyugszik, mialatt Horka, anyját és testvérét hívja ápolására. Ezek jövén, kihallgatják Ete szerelmes panasztát, s midőn Ete felszaggatja sebé, Kuldina sikoltva elalél; a titok Tuhutum nevében pártolóra talál. Susdal alatt összesereglik a hét magyar, a város megadja magát, Árpád beszonul: áldomás, tíz napi pihenés után felszedetik az adó. Lebed közelit Horgánnal egyesülni, de ennek sorát hallván, s magát önmagában elégtelennek érezvén, letesz egyelőre az üldözésről, s e térföldön telepszik le. Így Bogor is a Denepen túl. Árpád azalatt eléri a Borisztent; a kiói fejdelem a kúnokat híva segédelmül ellent áll, Árpád diadalmaskodik, a kúnok hozzá csatlakoznak, a kiói fejdelem kalaúzókat s munkásokat ad; Árpád Ladomért, azután Halicsot szállja meg, s a hódolóktól sarcot venén, tovább halad. Tatur meghal, Árpád a szirtek magasán sziklasírba temetteti, innen a hegy neve (utóbb Tátra). Lebed, ipjával Moldva felől forral megtámadást Árpád ellen, s e végre Leó görög császár is a frigybe kéretik, ki ravaszúl kétes választ ad.

XI. könyv. Árpád áthatol a Kárpátokon. A krobatok hódolván, felvételnek a nemzeti testbe. Ungot önti el a tábor, egy sziklavár őrsege fut; Árpád megállapodik:

„Itten új országunk kezdődjék. Ez a hely az első,
Mely vészes hadi munkánknak fölnyitja jutalmát.
Munkával keresők: neve M u n k á s l é g y e n e z e n t l . . .”

Ungvárt Labore ellentállásra biztatja, de látván a magyarok erejét, elesüggedve megszökik, Uszubu megfogja, felakasztatja, a vár hódol. Árpád délnek ereszkedik Zalán ellen, ki elébb fenyegetőzik, majd átengedi országát a Sajóig. Árpád tovább nyomul, Zalán csatát ad, megveretik s Nandorba fut Simon bolgár fejedelemez, ki ellent állván a közelítő Árpádtól fő csatában megsemmisítetik. Körtvélytől mellett törvényhozó gyűlés. Ete megtudván, hogy Tuhutum Gelemérnek kívánja adni Kuldínát, vágytársával győzelmesen vív. Szabolcs jövén feddi Gelemért, hogy ő, ki neki az asszonyt csalfának rajzolta, még is asszonyért vért kíván ontani, s elválasztja őket, mire Gelemér felindulván, seregével elválik Szabolcstól, s Uszubuhoz adja magát. Tuhutum Etéhez hajlik. Árpád felkérleti Bihart Maróttól, ki büszkén elutasítván őt, hadával előnti tartományát, frigyre szorítja, leányát túsúl veszi át, majd eljegyzi fiának Zsolt-nak. Székely követek jönnek Tuhutumhoz csatlakozni, ki

öket Árpádhoz utasítja. Ez Tuhutumra bizza Erdély elfoglalását, s azt neki adja sajátúl. Ez Horkát és Etét küldi előre. Ete elejti az oláh fejedelmet Gelót, népe Esklön esküvel hódol, s Tuhutum vőül fogadja Etét. Álmos halála és tora. Az ország elfoglalása foly kelet és nyugot felé; Árpád Etelvár ellenében ver táborn, Csepelen palotákat rakat s majorokat rendeztet; folytattatja az elfoglalásokat. Azalatt Bogor tengeri hada szélvészben elvész; Lebed, bolgár frigyese Metigán tanácsa ellenére, nem akar visszatérni; ez Simonnal szövötkszik, megtámadják Lebedet, ki elesik. Simon Erdélybe üt, s meglepi Tuhutumot éppen Ete menyekzójén, de véres összeütközés után elüzetik. Árpád hadai e közben elfoglalják Baranyát, a zágrábi Zvonimir harcolva elesik, Beszprém, Vasvár, Tihany bevétetnek.

XII. könyv. Szvetopulk Gyórt erősíti. Vadászaton Árpád egy avar keresztényen remetére akad, ki a neki szólt angyal jóslatát mondja el Magyarország jövőjéről. Szvetopulk megveretik és fut. Mojmirt Árpád elejti, s Bregetion hódol, minek hallatára Szvendibal is elhagyja Gyórt; Dobrov megtámadja őt, szerencsétlenül, azonban Uszubú jó segedelemre, és Szvendibalt elejti. Árpád Pannonhalmán; találkozás Rajmund bencéssel, ki Árpád unokáiból keresztlyen királyokat jósol. Árpád Fejérvárat, melyet magának talkszékül jelel ki; Etelvárt, melyet a futó rómaiak széthánytak, rabszolgákkal romaiból kitisztíttatja. Zsolt előre fejedelemmé emeltetvén, Árpád Etelvárba rendeli fia egybekelését, a Rákosra áldomást, s őse várába bemegeyen.

1. Árpád választatása, III. könyv.

Ő ugyan így végzé, s bámultak mindenek a nem Várt feleletre. Tatur váltotta föl a kegyes Álmost: „Ti, ha akarjátok, mondotta, helyettetek önkint Álmosnak felelek.“ „Te, felelj! így szóltak, akarjuk.“ „Ritka! miért sok ezer, mondá, kész szállani harcra Elete kárával: nemesen tartózkodik Álmos Fölvállalni. Magas lelkének mássa fiában Árpádban kitünő. Kora legszebb, éve virágzó; Termete méltóság; a hadnak csinjait értő. A viadalmi mezőn láttatok forgani hévvel, Ugy, hogy az ellenerőt ő tolná többször az első Ekkédig: tegyük Árpádot fejedelmi vezérré Apja helyett: — Fiatalljátok? hisz az értelem érett

Ez korban; de ha kell, legyen aggott apja tanácsúl
 A haza dolgaiban veletek mellette fiának:
 Ekkép a közügyet balságtól féltetni nem kell.“
 Így szólt, és várá, mily választ nyerne beszéde.
 Szögszinű volt Árpád arcára. Tekintete nyájas,
 Férfi komolysággal közletve. Világa szemének
 Két égő csillag. Hódító, hogyha beszédre
 Ajkai megnyíltak. Kiterültek vállai. Szálas
 Teste növése: kitűnt a földről szinte tenyérrel.
 Kellemes és bájló villám mozgása. Inakra
 Izmos. Fűgg vala him párdue félszakra nyakárul,
 Melyet arany boglár, fénylő több drága kövektül,
 Vállpercére csatolt. Nyusztból kalpagja: fehérlett
 Épen homlok eránt a hószinű kócsag iaspis-
 Kő mellül: foglalta körét hét indusi gyöngysor.
 Pajzsa kerekded, ezüst művelet. Visszája bikának
 Bőrébül hétrét egymáshoz kallva tömötten,
 És ugyan oly szorosán, látsznék hogy szemre csak egynek.
 Ekesen a közepén a napnak képe aranybul,
 A felhőtlen eget valamint tüzesíti, kinyomva
 Fénylett, s a sóvár szemeket ragyogása mulatta.
 Sem nyíl, sem kelevész nem ronthata rajta keresztül,
 Sebtelen a legerősb kéznek fölfogta csapását.
 Kardja hajolt, az acélja habos, két lapja beöntve
 Elmésen kitalált többféle vitézi jegyekkel.
 Képeze fölbőszült sárkányt, mint önti ki mérgét
 Lánglehelő száján az idommal cifra maroklat.
 Nem látszott hüvelyén simaság; ellepte vegyesleg
 A böcsös érceknek minden neme drága kövekkel.
 Anyja Emecs hímzette övét a honni aranynak
 Szálaibul, s háromszorosan varrt közbe rubintot.
 Pörgete jobbájában buzogányt: volt kékes acélbul
 Szára; arany pöttyök keverék forgatva simára,
 Gombja körén hegyezett kockák ültetve ragyogtak;
 Nem minden félkézre való súlyának okáért.
 Hátát verte tegez, tele nyíllal, vékony ezüsttel
 Verve alul, karimája arany. Vala látni vadászat
 Képeit a közepén kirakottan mind nemes ércbül.
 A tegez ajkárul lóggott oda tűzve horoggal
 A feszes ív, idegét melynek megvonni lővésre
 Mostani két markos bajnoknak gondba kerülne.
 Így ült a paripán Árpád Álmosnak utánna,
 Tisztességet adó az öregnek, s gyermek apának.

A főpap mihelyest megszűnt: Kont, Taks, Huba és Und,
 És Tuhutum, s fia a szakadást szerzette Lebednek
 Féltrebb álltokban tanakodtak csak hatan együtt.
 Nem sok időre megint (a szólás bizva Hubára
 Lőn) kiki vissza derült homlokkal léptete. „Téged,
 Ekképen Huba Árpádhoz, fejedelmi vezérnek
 Választánk. Te uralkodjál, s ivadékod utánad
 Rajtunk a legutolsóig. Valamerre szerencséd
 Hordoz, mi követünk, s karaink védelmezik élted.
 Védj te szabadságunk, melyért fölemeltetel. Órizd
 Mint apa, mint fejedelm a nemzetet itthoni létben
 És kün, szárnyrakelő fiait mint őrizi a sas.
 Ellenség ha reánk támad, s táborba kiállunk,
 Vagy mi rajta ütünk: feje légy valamennyi seregnek.
 Béke idétt kiki független gyakorolja vezéri
 Főnségét hadain. Ha nyerünk zsákmányban akármit,
 Földet, ezüstet, aranyt, embert, vagy barmot, elosztod
 Érdemkint köztünk: ne legyen benn része henyének.
 Köz dolgunk külön és egyedül nem forogtad a kény
 S kedv sugalomja szerint: hol kell, mi, s éltes apád is,
 És te, tanácsba megyünk együtt végezni felüle.
 Így mi megállapodik, tőled törvényes erőt vesz.
 Aki nyakas léssen megtartani: bünhödik élte
 Vesztével, s mint dög temetetlen teste maradjon.
 És, ha ki bujtogatást hint köztünk és fejedelmünk
 Közt, s szerez összeveszést: ő is fizet érte halállal.
 Hogyha te, vagy véred valamelyike föl meri törni
 Szerződésünknek szentségét: szálljon az isten
 Átkra reá; s megszűnt a nemzet függeni tőle.
 Így akarunk fejedelmünknek. Szólj: kész vagy-e ilykép
 A fejedelmi vezérséget vállalni magadra?“
 „Tisztes apák! Árpád ezeket szözlotta, s vezéri
 A fegyverben erős magyaroknak! minthogy előttem
 Álmos apám tetszék: nem titkolom, én is akarnám
 Őt fejedelmemnek. Hozzá vonz lelkem azonkül,
 Amiket, élemedett hősök tí! benne találtok,
 S amiket én inkább ismérék minden egyébnél:
 Most, mivel ellene mond, nem vádol gyermeki tisztem
 Megsértése: szivem még is főnségnek utánna
 Nem sóvárg: ragyogása mivel terhelve sok éji
 S nappali gondokkal, melyekben más feje nem fő.
 Összevonó bizodalmatokat megvetni kevélység
 Volna, tudom, tőlem, s ez okért érdemleni inkább

A fejedelemséget, mint sürgve keresni kívánom.
 Tettetek: elfogadom. Legyen ifjúsága koromnak,
 Hol kell, általatok támasztva tanácssal, üdösbek!
 Ősi szabadságunk nem csorbúl semmiben. Árpád
 Bosszullója leszen, ha kit ellene törni tapasztal.
 Tí velem, én veletek harcoljunk érte s hazánkért,
 Melyért ezt hagyván, föltévök útnak eredni.
 Ellenségteekkel fejedelmetek ütközik első,
 És valamíg nem győz, kardját hüvelyébe nem ölti.
 Fussanak ök, valamint e nyíl röpül égbe, előlünk.“
 Ekkor válla között átnyúlt tegzébe, s kirántván
 Egy nyilat, ágas aját megvont idegére feszíté,
 S szempillantat alatt egyenest úgy lötte az égnék.
 Hogy hamar eltűnnék a látó fénynek élöle,
 S visszakerültében fölfogná marka derékon.
 Így értette nyilat Árpád pöckölni az ivről.

Ezzel szálla Tatur nyergébül, s inte Hubának,
 És a többinek is: csapkodják vértjeket össze:
 Összecsapák, és a magyarok valamennyen utánnok,
 S ébresztő vala a pajzsok pönögése örömré.
 Földre bocsátkozván a fők, a pajzsokat össze-
 Fűzték vállaikon, homorún valamennyire fölrül,
 A fejedelmi vezért fölemelték rajta merően
 Álltában, szem közt nézván a tábori testtel,
 A méltóságnak ragyogó fényébe merülve.

Szóllott a főpap: „Magyarok! fejedelmetek Árpád
 Ez naptul. Csak az ő intésre harsanik a kürt,
 A szent kard az övé, az övé a nemzeti zászló.
 Így tetszett nektek, nekem így: vegye által ezennel.“
 Itt a főhatalom jegyeit mellette letették
 Árpádnak, s folytatja Tatur kezdette beszédét:
 „Árpádot, magyarok kegyes istene, áldd meg erővel,
 Elsőt a fejedelmek közt Etelének utánna!
 A kasza éle mikép a sarjút rendre teríti:
 Düljenek arca előtt fegyverrel népek azonkint,
 És rettegje nevét a föld, valamerre kiterjed.
 Ó az Etel folyamán kísérjen bennetek által,
 És a Beszkédnek hegyein túl régi hazánkba.
 A fejedelmeknek legyen ott fejedelme. Keletre,
 Délre, nyugotra, s hol a Göncölt forgatja az éjsark.
 Vérontó viadalmak után a béke vigaszsa
 Őt, és gyermekeit, s a had-szerzette hazát is.
 Ég és földi csapás távozzék tőle. Tej és méz

Folyjon az országban, mely lészen honja magyarnak.
Csillagok ez földön legyetek tí: köztetek ő nap;
Nap, mely enyhesztő melegével titeket éltet.
Népeinek legyen apja, szegényt és özvegyet, árvát
Gyámoljon; s kit sorsa gyötör, szárnyéki takarják.
Árpád! (így szeméit most a fejedelmre szegezvén),
Áldja meg a magyarok kegyes istene fegyvered élet,
Áldja meg országod, miután elnyerted, ezeryi
Aldással, s maradékidat is fogytáig az évnék.“

Itt végezte Tatur szavait, s Árpádot azonnal
Úgy, valamint ezelőtt fölemelték, földre bocsáták.
O pedig, a fejedelm, forrón a főpapot elsőbb,
S mind a többi vezért azután megölelte: de Álmos
Apja heves csókját ajakáruul nyerte fiának.
Es ugyan ilykép lön Árpád fejedelmi vezérré.

2. Szabolcs és Illi, VIII. könyv.

Sajdítá bajtársa sebét, és méne Szabolcshez
Árpádtul Gelemér. Föltette kivenni erébül
A kórság mérgét. „Rajtad, ha segíthetek, így szóll,
Es vérem használ, érted, társ, vérem omoljék.
Romlott vagy te Szabolcs, arcád hitelíti, belülrül.
Add tudtomra bajad.“ Felel ő: „Töprenkedik elmém
Egy levelen, melyet küldött vala nője Lebednek.
Nem röjtöm, Gelemér, teelötted titkomat: olvasd.“
„Rettegek írni, Szabolcs, és égek is írni tehozzád,
Kit nekem elvesztnem kinosabb százféle halálnál.
Olvasd el panaszim könyvét; olvasni ki tiltja?
Nincs itten szerelem s bujtás szerelemre, hogy elvesd.
Rettegek írni, mivel kémeknek tábora őriz,
Mintha rabúl volnék, nem hölgy, házában uramnak.
Pözszenek a lányok mellettem; száma sugóknak
Nincs körülem, s kiki kelletlen föcsögésivel untat,
En, mikor óhajtom, hogy volnék hagyva magamra,
S egy se legyen közülök szemeim csurogása tanúja.
Gond van rám, ha sirok: ha fohászokodom, öldöz ezeryi
Ingerelő kérdés; mondják: „tán bánod apádnak
Házát, és keserít hogy váltál édes anyádtul?“
S nem szólok, mivel e kettő áldozta föl Illit. —
Ó apa, mint tehetéd, hogy lányod lenne kötéstek
Eszköze, s vőt keresél, náladnál korra idősbet,
Es szilaj indulatút, tudomásom s tetszetem ellen!

Ah! mivel érdemelém, hogy anyám is lenne kegyetlen,
 Hab közt ingadozó sajkámat mélyre taszítván?
 Légy, de igaz, bírám, benned ha van emberi érzés,
 Ily egyenetlen társ, mint tetszett volna szivednek,
 Drága szülő, mikor éltednek rózsája kifejlett?
 Akkor kényed után választád férjedet, ő is
 Kénye után nőjét, mint vallád sokszor előttem,
 Boldog napjaidat mikoron szívtelve beszélted:
 Mért jöve kárhozatos tilalom rám töletek ebben?
 Mit nekem országtok? mit ez asszonyi pompa fejemben,
 Mely ez jajra fakaszt: gyámoltalan Illi, fogoly vagy!
 Ninesen ugyan békó sorvadt kezeimre csatolva,
 (Tudja: az elzártat nem szükség verni bilincsre)
 Úgy, de szabadságom föl van már dülva, s szívemnek
 Ez sem fájna talán, ha nem ő tartatna rekesztve!
 Értetlen vagyok én ál szókkal forgani, értők
 Örjeim azt, mi sauyar, tudakozva kicsalni szívembül.
 És noha jól látom, teregetnek előmbe kelepcét:
 Hallgatok oktalanul sokszor, hol szóllni lehetne,
 Hol viszon ártalmas szóllamlani, megnyilik ajkam.
 Néha, midőn leveretve nyögök, s tágúlnak elérett
 Fájdalmim kevesig: „Tán férjed, kit nem ölelhetsz,
 Kérdik, epeszt? diadalmaknak kit vágya balodtul
 Elragadott? siet ő hozzád, mint méhe virágra,
 És szedi csókjaidat, s örököd mellette föléled.“
 Így döngnek ravaszúl, s fölmarják kínjaim újra.
 Mit mondjak? „Mikor érkezik ő, nem bíza reátok,
 És nem bíza reám,“ felelem. Kőd ereszkedik ezzel
 Bágyadozó szemeimre, s nagyobb bánatnak eredve
 Ágynak esem, mielőtt elhagynak lábaim önkint,
 Tévedező lépéseimet hogy senki se lássa.
 Szunnyadozás jő rám, de nem álom, néha, s hól elmúlt
 Állapotomra vezet, hol ijeszt a mostani sorssal.
 Ah, kínzó tünemény! hányszor hoz vissza homályra
 A szomorú éjnek! mert engem mindenik öldöz.
 Elmondom, ne pirúlj: ninesen megsértve szemérmed.
 „Úgy valamint történt, látám bétérni Szabolesot,
 Azt a nyalka magyar követet, s föllépni Bogornál.
 Szál ifjat láték; szebbet mint emberi alkat
 Minden férfi között, kik anyától vettenek éltet,
 A legkellemetesb hangon megnyitni beszédre
 Ajkát. Mint bájolt nyájas forogása szemének,
 Mely idomos keze is, mikoron terjengeti, szóllván:

„Küldve jövök, követ én, Bogor és jó nője! Lebedtől
Hozzátok. Szép karmadarat, hallotta, neveltek.

Van fia néki madárszerető: adjátok az anyját-
Vesztettnek, mulató társát hogy benne találja.

Ismerem a gyereket: hozzám mindenre hasonlít.

Általam azt izené: madarát, mint két szeme fényét
És mint élte sajátságát úgy fogja szeretni.“

Ah, mily pillanatot nyert akkoron, Illi, szemedtől!“

„Már ilyen felelet készült nyelvemre szaladni:
Nincsen karmadarunk, de lehet hállóval az erdőn
Fogni; midőn az apám nem vártam válasza nyomban
Ott követé: „Tudom a gyereket; nincs messzire tőlem;
Végeztünk ezeránt apjával: jöszte, leányom;

A mi karmadarunk, ha Szabolicsnak tetszik, eresztjük
Szárnyra veled, csak üdőt hagyjunk, míg készületünket
Megtesszük, mondá. Akarom, hogy boldogul élhess
Véle, vitéz;“ s kezemet fogván kapcsolta kezembe.

Erre homály szállott rezgő szemeimre; szokatlan
Érzelmek zúdúlnak elő elmémre szívemre.

Úgy tetszett, lebegék földről fölemelve az égbe

Testi erő nélkül, s csak későn tértem eszemhez.

Ilykép játszadozik, s nem ritkán, éjjel előttem.“

Hol vagytok ti, ó gyönyörű ártatlan örömmek
Napjai? melyekben mi legyen szívháboru, gondok,
Félelem és bánat, nem tudván, mennyei lelkek
Társa vagyok, véltem, s hogy boldog csillagom el nem
Változik, álmodtam; de az ég mást végze felőlem.

Enyhít az mégis, hogy ezen példára eloszlik
Holtommal legalább minden kín, s béke vidít föl.

Illi, vigasztaljad magadat: nem tarthat örökké
Gyötrelmed. Siet a te napod beköszönteni hozzád,
Ernyedezik tested, készítettess néki koporsót.

Ez fog, hah nyomorúlt! ez fog megmenteni téged!“

„Látnom elég nappal nyavalyáim tengere árját,
Mely nő szüntelenül, s nincsen kifolyása: mi okbul
Engemet éjjeleken rémít, és tördel az álom,

Mind, miket értem már, állítván újra szemembe?

Látom apám haragát: „Gyermekek vagy, itélni tudatlan!“

Ezt harsogta, midőn kérém: „Engedne halasztást,

(Térdeit átfogván) az üdő míg győzni tanítja

Most idegen szívemet, ha az első épület eldőlt,

Melynek alapköveit, rebegém, nem tette le Illi.“

„Nem gyerek! igr dörögött; szüleid szájára hajulnod

Kell vakon. Országot Lebed ád . . . vagy vívjak okokkal
 Ellened én, az apád? akinn áll adni parancsot?
 Szót se tovább!“ Oda vagy, mondám, oda lánya Bogornak,
 Érted ítéletedet: halj meg! — Még bíztam anyámhoz,
 S mint ki beteg talpig, gyöngülten dülve ölébe:
 „Elhagynál-e, anyám! ezeket mellyére zokogtam;
 Kit szültél, kinek emlődet mint dajka nyitottad,
 És kinek ajkához forrasztott csókokat ajkad?
 Azt moudád, idegen téj nem táplálta leányod:
 Elhagynád-e tehát? Te ne, tedd azt: fájdalom öl meg,
 Hogyha te sem könyörülsz. Ah, szánj meg ügyömben!
 anyám vagy,

Jöszte borúlui velem, ha szeretsz, lábához urunknak,
 Meghallgat téged,“ s szavaimba sirámok ütődven
 Elnémult nyelvem. Felel ő: „Ki, ha én nem, akarná
 Azt, mi javadra vagy? Még elméd gyöngye koroddal,
 Kedvesem, éretlen. Nem kell kérgekrül itélni
 A növevényfákat. Gyakoron csalfalkodik a szín.
 Emberi arc szépsége, virág, vidor éjjeli álmok
 Mind kevesig tartók: méltatlan utánnok esengni.
 Ülpedett koru férjed lesz, nem híg eszü gyermek,
 Kit szeles indulatok hánynak; légy nője Lebednek:
 Ezt végezte apád, ezt én: hát édesem, engedj
 Kettőnknek“ mondá, s szavamat nem várva, kiméne.
 „Látom már, nem szánod, anyám, te is Illidet: el kell
 Romlanom általatok. Törpévé léve szerenesém,
 Melyrül imint hittem, hogy karján fölvisz az égbe.“
 Így öntvén panaszim, kinyitám szökrényem utólszor
 Hogy még, melyet adál jégben, képedre tekintsek,
 S vajha csak így legyen is bucsuvétem tőled örökre.
 Elbűlök! Az nincs ott: gyűrűdet sem lelhetem ottan.
 Kép, gyűrű, mindkettő idegen, kieserélve Bogortul
 Voltak alattomban. Szemeimnek nem hiszek elsőbb,
 Újra veszem vizsgálat alá. Rám hirtelen ajtót
 Tár az apám, és szól valamennyire békes ajakkal:
 „Úgy, lányom! szeretem kezeidben látni jövendő
 Férjednek képét, kit vömmé még ma tenesz.
 Vess le makaességod. Lebedet kiderülve fogadni,
 Meghagyom, el ne mulaszd. — Lésszsz, édesem Illi, vezérnö,
 S majd fejedelmasszony, ha csak ég föld össze nem omlik,
 Nem sok idő múltán, hiszem én, a szittyia magyarnál.“
 Ezzel méne tovább, s vendégét tartva eszében,
 Készületekhez lát, s engem hágy addig anyámmal.“

„Itten az alkonyodás; szép, kit mosolyogva köszönthet
 Arca, de szenvedek én lelkemben, mint ki nyakára
 Vár megölnő vágást. Szállott szemeimre sötétség;
 Lábam ingadozók. Ah, nap te! mi okra siettél,
 Még te is üldöztél? — Ne kívánd, föltépjem evektül
 Mart szívemet, s kinaim bellebb terjedjenek újra!
 Nem tudok értelmes szavakat gondolni nyavalygó
 Állapotom leírásához, vagyok annyira roncsolt!
 És te! vihart lelkemre hozó, légy gyásznapom este,
 S hogy milyen voltál, boldogtalan Illi ne tudja!
 Nem mind álom ez is; s bár álom volna! szegény én
 Mily nyugodott volnék! de kínoz, hogy nappal is újul,
 Éjjel is a gyötrellem, s szünetét nem várhatom éltig.
 Így, káromra igaz: valamin töprenkedik ember
 Nap közt, éjjelen is játékát üzni előkel.
 Nem főtöm neked ezt, hogy jöjj szabadítani, és nem
 Hogy mint én, keseregj. Legyek én eltépve Szabolestul,
 Csak magam a fogyató búnak prédája, de ötét
 Hordozzák örömök kebelemben. Nappala tiszta,
 Éjjele is legyen az. Hölgyet neki (mondani mely kin!)
 Adjon az ég kedvest, kivel éltét töltsse vidámul!
 Balgatag én! miokért öntök, hogy gyújtsam az égést,
 Tüze olajt, ne keresd; úgy mondják, enyhüdik a szív,
 Mely terhét egy jámbornak letehetne ölébe.

S ámbár csak tizedét epedésem tengere vesztne
 Nem sok ugyan; még is nyereségem volna tetézzet.“

„Olvastad panaszim; panaszim, melyekre fakasztott
 Háborodott lelkem; s már kezdém írni, mi felhők
 Égi nyilat szóró vésszszel terhelve dagadnak
 Ellenetek, magyarok: de kezem remegése ijesztett
 Írni tovább, veszedelmi jel ez: minden tagom érzi;
 S óva Bodó szolgára bizám a titkokat. Ismért
 Embered ő; hiteles nálam; hogy vágyik utánad,
 Megvallá: nem félek azért, hogy tőle csalassam.
 Egyet még végtére, Szaboles! még egyre tanítlak,
 Bár száz gondolatok, míg írtam, eszembe ötlének:
 Rettenetes harcok fenyegetnek: hősi, kerüljed
 A veszedelmeseket, kérlek. Légy boldog örökre!
 Még egyszer mondom: nélkülem légy az, örökre!“

3. Utolsó éj az Etel mellett, IX. könyv.

Lél, a kúrtviselő, másod virradtra jelente
 Készületet! Zászlójok alá gyülekeznek az ifjak,

És kiki tisztében szégyenlencze lenni utolsó.
 Harsoga Lél ismét harmad hajnallaton: erre
 Talpra kel a tábor. Közepén a nemzeti zászló,
 Mely a csirkadozó napnak fényjéül előntve
 A még gyöngye sugár rezgését visszalövelvén,
 Játszi türemléssel pompázott. Állva közöttök
 Így szólott Árpád: „A mennynek kéke, fölöttünk
 Mely lebeg, új; harcok szittyák! a föld is alattunk
 Új nekünk, de magyart tisztelt a hajdani korban.
 Nemzeteket látunk, kikhez még nem jöve semmi
 Hír rólunk. Etelét tudják csak, hogy vala nálók
 Ostora istennek, kit imádván rettege fél föld.
 Most oda költözetünk, hol az ő birodalma ragyogott,
 Hol koronákat tört, s mint tetszék néki, viszontag
 Osztagotott koronát. De ki vélheti, szittyá levették!
 Nyílt öllel fogadásunkat? viadalmakat állunk
 Kell: (nem is irtózunk tőlök, kik hadra születünk)
 És győznünk. De vagyon mennybül mindenkor az áldás;
 Építés, rontás nem függenek emberi kartul;
 És mivel ösintül jött ránk tisztelni az istent
 Minden kezdet előtt, a jámbor szerzetet épen
 Mí is tartasuk fönn.“ Ezt mondván, inte Turnak.

Már az öreg zöld hantokból nem idomtalan oltárt
 Szép ponkon rakatott tege még a táltosok által,
 Kik szíromos féken vezették a hószinü esődört
 A szent helyre. Tatur mielőtt bele mártana pózslárt,
 Ilykép kezdi imádását: „Te, kegyelmeket osztó,
 Szent, és halhattlan! ki ha intesz, rendül az ég föld,
 Ismét megbékül, mikoron tetszésed akarja;
 S országot kinek adsz, vagyon adva, ha elveszed, el van
 Véve: reánk honnot kereső magyarokra figyelmezz!
 Önts Árpádba erőt; harcángot népe szívébe,
 Hogy mint a viharok nyilazó dühe földre teríti
 Ami megáll büszkén, mindent letiporjanak a föld
 Színe fölött, ki velek lelket vesz kelni csatára;
 S a mennybéli Való valamint kegyes, az legyen Árpád,
 Kik majdan hadait békével eresztik, azokhoz.
 S mint én e esődör vérével föstöm az oltárt:
 Úgy a szent kardtul Pannónia tére pirúljon
 Ellenségünkön kopiánk ejtette sebekbül.“
 Ekképp szólva Tatur, pózslárát verte szügyébe
 A lónak, s tön áldozatot, mint tiszte kíváná.

A nap ezen közben dellestre hanyatlaní kezdvén,

A hegyek árnyékát oriás nagyságra nevelte.
 S míg bekövetkeznék a felleges alkonyat, Árpád,
 Minthogy fújni sipot tilalom vala engedelem kül;
 Tárogató siposit szállítja: „mulassatok, úgymond,
 Bennünket nagy Etel párkányán szittyai hanggal,
 Melytül az Etresnek harsogtanak erdei sokszor.
 Nemzeti hangidomink, ifjak, hozzátok el, és a
 Hangszereket: ha csatába megyünk, ébreszteni harcra
 Szittyá leventákat; ha szününk vért ontani pöngő
 Fegyverek élével, nyugovás közt kedvre deríteni.
 Ósi szokásinkat vigyük el; tudják meg utóbbink,
 Míg Azsiát laknák eleik, mint úztek unalmat,
 S tőlök gyermekcik szívják a nemzeti lelket.“
 Így Árpád. A tárogató szava szívrehatólag
 Itt megered, s hol az érzeteket zendíti, hol édes
 Álmodozásba merit. Ott csendes hangu furuglyás
 Andalóg, elméjét jártatván kedvese képén;
 Más kobzon játszik; más timbora húrjain örlő
 Tévedezésekkel kikeletnek pöngeti bájját.
 Tetszik ez is soknak, de nem egy mindenben az izlés;
 Almos, az ősz fejedelmi após, kezd szólani közbe:
 „Tí gyerekek vagytok, korotokhoz timbora illik,
 És hangzó sipolás, mi az én füleimben unalmas.
 Ennekem ének kell, mint aggott régi magyarinak.
 Jöszte, Atád, zengjen görjesztő éneket ajkad.“
 Menten ocsódik Atád, Almosnak dallosa; kedvén
 Járnai tudó; még gyermek hős; ajakának igéző
 Ejtegetése hatós; lantot pöngetni is értő.
 A dalt így kezdé halkán késérve kobozzal:
 „Dallanom a viadalt kedvellő hősi világrul
 Máskor öröm; vagy szép hölgyét a trójai férjnek,
 Vagy mikor a jász hős az arany kost méne orozni,
 Ezt, és a bűbájos arát Jolkosba ragadta;
 Hirdetnem magyar énekben: most dallok egyébrül.
 Földe leventáknak, ki nekem születésemet adad,
 Nyiss fület énekesed bucsuzó daljára utólszor!
 Nem látlak többé; ligeted nem látja mosolygó
 Arcámat, milyen voltam mikor árnyoka intett
 A nap forrázó sugarátul gyöpre borúlni.
 Nem von Atád sátort rónádon; nem veszen ott nőt,
 Hol kora fejledezett, sem testét nem földi hantod,
 Gyermeke majd miüdön szemeit befogja sirámmal.
 Föld te! hazája vitéz népnek, most pusztá mezőség

Lél: árvák ugarid, szomorú erdőid is árvák.
 Elhagytunk, s más csillagaink támadnak ezentúl.
 A sors így akará; a mennyei végezet intett,
 Túl iszonyú havason költöznünk régi hazánkba,
 Melyet ezen napalatti világ fejedelme dücsőült
 Karjai alkottak hajdan, de ma bírja zavarnép.
 Úgy mondák öregink, kik már örök álmot alusznak
 Méhedben: jövevény szállók hogy voltanak itten
 Ők, és mi is azok vérkint kik tőlök eredtünk,
 S csak pihenők a lankasztó harcoknak utánna.
 Kedveztél: noha borzogatott külföldi dühösség
 Nyugtunkban. Megerősödtünk számunkra, karunkra,
 Még is azért köszönő áldását mondja reátok
 A magyar. Emlkezünk hálával Etresrül, Uralrul.
 És az üdők későbbre jövő ezerében is épen
 Tudva leend, itten magyarok hogy laktanak egykor,
 S meghagyjuk maradékinknak, legyen írva szivekbe
 Korral korra: derék eleik mely földről eredtek.
 Természet-himzette mezők; domboknak ölében
 Hajladozó völgyek, sokszor száz évi tavasszal
 Újra virúlt erdők, szeretett menedéki vadaknak,
 Mélyeket éjfélkort Álmos fia fölvere gyakran;
 Csörgedező patakok, szigetek, tavak, és te fölöttünk
 Ejenkint szekeredben ülő Göncöl, s te vezére
 A hullámos uton tévelgő tengeri népnek,
 Itt maradók! viszon áldástok küldjétek utánnunk:
 Hogy hegyek és völgyek rónára simúljanak, ingó
 Semlyéket szárítson aszály léptünknek előtte;
 Kösziklák, havasok seregünknek nyissanak önkint
 Széles utat, valamerre menend a hét magyar, annyi
 Táborral, s a nagy munkát gyámolja az ég is,
 Kedvezvén diadalmakkal, s hóduljon Etelvár
 Kőfala zászlónknak, s szálljon ránk ősi sajátunk,
 És legyen Árpádnak roppant birodalma öröklő.
 Harcfiak, induljunk: te, vezess fejedelmi vezérünk!¹⁴
 Itten Atád megszűnt. Álmost zokogásra fakasztá
 A beható ének, s gyöngyökben két szeme ázott. —
 Ekképpen tölték az utolsó éjet Etelnél.

4. *Kijó ostroma, X. könyv.*

Fölkerekíti hadát Árpád, és méne Boriszten
 Bal partján. Eldúlta Oleg, fejedelme Kijónak,

A termő földet. Faluit lángokba borítá,
 S a már csűrbe jövő gabonának sárga kalászit.
 Kegytelen ember Oleg! Dírt és Oskaldot orozva
 Meggyilkolta, Kijó fejedelmeit. Ennyire vitte
 A hatalomra-törés nevelőjét kiseded Igornak,
 Rúrik után, kit az országlás illetve szerében.
 Ezt cselekedte Oleg, jármát hogy vesse Kijóra!
 Neszteren e város feköszik. Hír róla beszéli,
 Építék avarok, Kij s Szécs testvérek: az első
 Adta nevét; s e zordon Oleg most benne parancsolt.

Értvén a magyarok jövetét, mint férfit készült
 Ő is hadra. Szerez tábor. A kúnnak izente:
 Kétszer hét nap alatt, vagy előbb, táborba Kijóhoz
 Szálljanak. Emberevők északrul sáska csapatkint
 Tódúlnak, s tudtára vagyon, hogy ráterül a vér-
 Főgeteg. Önnőneit fölfegyverkezteti, tábor
 Járatván kívül. A falakat megrakja tömötten
 Tegzes ijászokkal, s valamit gondolhat az elmés
 Hadviselő, hasznost ártalmast, meg vala téve.
 És nem is irtózott. Volt számos népe; magában
 Bátor szív, tudomány a kétes fordulatokhoz,
 Alnokság, hadi csín; kellemlő termete, nyerses
 Hangja beszédének; kitünő fejedelmi magasság:
 Ennyi kínálattal ragyogott fejedelme Kijónak.

Igy szállítja tehát seregét: „Titkolni, vitézek,
 Nem lehet, ami körül történik. Készül erős harc
 Északrul, s kis üdö multán átlépi határunk.
 Kőborló falkák; embervért csorgat italtra,
 Étele emberhús: nyersen fölfalni szokása,
 Csak finnyákosaik, tévén vasrácsra, pirítják. —
 A bolgár oda van; nagy városa, népe, királyja.
 Susdalt is megróvta: hadát most hozza nyakunkra.
 Harcot, erős harcot várok. — Susdalra Kijóban
 Nem lel még is azért. A harc nagy napja szabadság,
 Vagy fog lenni halál, s testünk temetője hazánknek
 Sikja fölött. De pulyák ne legyünk. Erkölése orosznek
 Volt mindég az erős lélek, s most légyen az inkább,
 Mint máskor. Ki hazát szerető, nem féltheti éltét.“
 Lelkesen így szólván a haretájt méne tekintni.

Vélhetnéd a vízfolyamot halkabban omolni,
 Mint Árpád seregét. Két hétre vidéki Kijónak
 Lába alatt. Tartó akadályt nem szenvedé útban,
 S merre az ellenségi csatát szemléli, nyugodtan

Arra vonúl, s nem késve hadát indítja Olegre,
 És így szól: „Magyarok, bajtársim! az új háza kezdi
 Kérni erős kezetek. Nagy erő van előttetek: annál
 Szebb a győzelem: legyetek viadalban erősek.
 Nemde ígértétek: meg nem hül kardotok addig,
 Míg nem száll Etelénk roppant birodalma kezűnkre?
 Túl ezen a havason vagyon az, döntsétek erősít
 A földnek nyomdéktok alá: valamerre menendünk,
 S a várak durcás falait: fog lenni hazátok.
 Vagy sok az ellenség? soka nincs az oroszoknak előttünk;
 Egyes orosz lánytul, tudjuk, sok szarvas ellillan.
 Rajta, vitézek, azért, legyetek viadalban erősek!
 Hőseink a büszke Kazult, s macedói dühölygő
 Pusztitót futtatni tudák: nem volna gyalázat,
 Egy napon ennyi dücsöséget sírjába temetnünk?
 Rajta tehát legyetek ti is viadalban erősek.“

Hős Oleg is forrón bátrítja vitézeit újra,
 S rendeli a tábort. Jobb szárnyát bizza Rulafra,
 Balra tevé Stenidet. Farlof, mint csalfa, les-álló.
 Ő maga mindenhol, mint a hare csinja javallá.
 Készen jött Árpád. Huba ellene álla Stenidnek
 Und Rulafot nézé. Gelemér és társa Lebedfi
 Cirkálnak szabadon, s az egésznek lelke nagy Árpád
 A táborhomlok derekán villogtata kardot.
 Harsog Lél száján a kürt. Fölemelte Berend is
 A zászlót, és homlok aránt az oroszra nyomúlnak.
 Tapson ijászaival Stenidet támadja legelső,
 Szór Stenid is nyilakat, s lassan közelitenek össze.
 Túl Ecsed, Und részén, dsidásit vitte Rulafra
 Nyalka hevességgel, mint még nem járatos ifju
 A hadban: de Rulaf kevesé engedve dühének,
 Visszaveté, s az egész szárnyat kezdette zavarni;
 Und szava sem használ: mert rém kergette vitézit.
 Ellenben Huba, míg Tapson nyílt szóra idegrül,
 Megkerülé Stenidet, s bozogánynyal Réde szorítja
 Oldalrul, s tesz pusztitást, mint farkas ihokban.
 Nyargal Oleg Stenidet fölfogni, s kiáltja: „Vitézim!
 Győze Rulaf, ne pirúljon orosz hogy más fele vesztett;
 Rajta! viaskodjunk tüzesen! s fordítja csatába
 Újra futó hadait. Vérengző lenni csak itt kezd
 A viadal. Huba is harsog; keze dolgozik: intéz
 Böles esze: nem győzhet még is; sőt veszteni látszik.
 Itt hullott el Ecsed. s lelkének mássa Belér is.

Altalverte Oleg Zákányt, Stenid adta Jeleknek
 A megölő vágást. Szemerét ön vére borítja,
 (Még is az ifjúnak nem lön sérelme halálos).
 A zászlót vesztette Berend, a nemzeti zászlót!
 És fennyen fitogatja Grimold. Ó minden orosz közt
 Volt legerős, s hogy tartsa hírét, most vága Berendhez
 Pöngő karddal utat, s a sást kifacsarta kezébül,
 És viszi a haragos fuvalom csapkodta ragadmányt.

Látja Bogár a kárt, a szegyent: végig előtti
 Särepe minden erét: nem! orosz! rikogatja tüzelgön,
 Tartós martalókod nem léssen nemzeti zászlónk!
 Ezzel utánna röpíti lovát, keze villogat éles
 Szálvasat, és az orosz kétfélrül szórja Grimoldig,
 S ott, hol az arca fölött a két testőrök oszolnak,
 Bésüllyeszti vasát, s az egészt két részre hasítja
 A nyeregig, s ledülő félben baljába ölelvén
 A zászlót: „Drágán, dörögé, lefizetted az árát,
 Nemde, orosz, kacagásodnak? szentsége hazámnak
 Nem mondám-e, dücsöséged nem fogja tetézni?“
 És diadalmi jelét átadván, szöla Berendhez:
 „Nessze te gyáva magyar, zászlónk, légy ember ezentül;
 Mert ha teszed, mi ma ért, osztályod lesz az oroszszal.“
 Az pedig elkomorúlt; szégyenvallása piritá;
 És büne nagyságát mérvén, rettegte vezérét.

Bölcsü apja Bogár. Gyerek éveit hősi gyakorlás,
 Terh-émelés, s gyöngébb erejét gyaporítani korával
 Foglalták, s mire fölserdült, és pölyhök az állán
 Itt-ott sárgúltak: trufa volt birakozni bikával
 Néki, s kemény csontú szaruát kitekerni tövéből.
 És ha futó paripát farkánál fogva kapott meg:
 Az markába szakadt, és ő nem mozdula nyombul.
 Körme között legerős paizsok pattogtanak izre
 És patkók; s a kópjanyelet két ujjá töré el.
 Bölcsü apja Bogár ilyen volt, ölyve Grimolnak.

A zászlót, mikor elveszté a gyáva, hanyatlék
 A búsult tábor. Most Árpád hozza nyugosztalt
 Hadfiat. Sebes omlással hajt Ester Ölegre,
 S dönti, ki ellene áll. Nyomul Und is előre; Hubát sem
 Űzheti hátra Stenid. Szól Árpád végre Berendhez:
 (Arca sötétlésén a zászlós rettege talpig)
 „Mellettem hozod a zászlót;“ s jelt Lélel adatván,
 Ront az orosz táborra, mikint a mennyei villám.
 Fordul az ellenség; fogait csikorítja vezére

Farlof késte miatt, Gelemér, kit megvere haddal,
 S kergeti még most is. „Maga kész harcolni, kiáltja;
 Hagyni vezért, árulni hazát, szentségtelenítés.“
 S szállana még többet, de tanácsos futnia, és fut
 Bomlott rendeivel; s ím a kún tábor előttök
 Szembe tűnék. Lobogó zászlókkal harcra siettek,
 Bánvák, hogy nem előbb érkeztenek a csatahelyre.

Száz és negyvenezer szállott táborba Kijónak
 Oltalmára, s Oleg mellett. A városi rónán
 Álla föl a kúnság az orosz maradékkal. (Ez is még
 Nem vala számra kevés). Kezdenek szerkezni, de Árpád
 Semmi üdöt nem hágy. Huba lón küldetve Olegre,
 És ki Etét nemzé, Taks, Kont és szőke Lebedfi
 A kúnokra. Hubát gyúlasztja előbbi homálya,
 S mintha világ sorsát végezné, vág az oroszra.
 Und is azon dühhel. Bórist, Jeropolkot eloltja
 Éles szittyá acél. Rulafot Huba küldi halálra.

A kúnság ravaszon harcol. Tettetve futását
 Engede, a magyarok, vélvén, hogy cselre vitetnek.
 Megcsalattott: Tuhutum, mivel ott tartotta tanyáját
 A kún merre futott, Tuhutum: „Tí kelletek, úgy mond,
 Orrom alá, szaladók“; s szilajon hátulról előlről
 A magyar aprítá. Lehetett menekednie még is
 Oldalvást, s nagy vesztével beosonta Kijóba
 A maradék, s Oleg a kapukat záratta magára.
 Ily nyakas öldöklések alatt a szittyá magyarnak
 Százszor ezer holttal mind a két nemzet adózott.

A magyar is vesztett. Bosszantja halála Csanádnak
 Árpádot főkép, kit vérség kapcsolja Takshoz,
 És Tarkacs testvére, s Bereg, Zombor, Pota és Bánk,
 S tízszer ezernyi leventáját fájlalva, kiküldé
 Népe ötöd részét Oleg országára, borítani
 Lángba az épületek födelit; pusztítani a föld
 Kincseit, és szép barmaitul megfosztani népét,
 S mindenitül, mi böcsös, míg ő a várnak alatta
 Sürgeti a vívás művét. A számszeres ijak
 Fészeküket kijelölte körül mázsányi kövekkel
 Bontani a falakat. Lábtót is vontata ötvent;
 Kézkapacsok, esákyák osztattak négyszer ezerre;
 Vitlával telvék, és nyirkos hanttal az árkok.
 Szór az orosz nyilakat föllülrül: néki parittyá,
 S nyíl felel a völgybül, megölői sok örnek. Azonban
 Kész minden. Hágó szereit támasztja falához

A várnak, s adat is tüstént megmászni parancsot.
Éktelen ordítás az eget veri szüntelen: asszony-
S gyermeki jaj süketíti fülét a tábori népnek.
Látni, mikint kócsolja kezét a kisdéd is anyja
Kebléről, s lebeget kendőt, mint békekívánó.
Megrémült Oleg is: „Látom, nincs oltalom, úgy mond,
E várban, s a győzötül jobb kérni kegyelmet.“

Árpádhoz Stenidet választá békekövetnek,
És a kún nemzet Bojtát az oroszszal eresztí.
Együtt a magyarok Bojtát hallgatni Steniddel;
S szól ez előbb: „Ti vagytok urak, kezetekbe az isten
Tette le sorsunkat. Szívetek vagyon, és helye abban
Szánakodásnak: urunk birodalmát tartsa Kijóban
Általatok; s szűnjék kegyetekből folyni orosz vér.
Váltságul valamit kértek, lefizetni ígérjük.“

Árpád szól: „Ha Kijót elrontnám, senki hatalmam
Meg nem akaszthatná. Magamévá tennem igazság
Nem tilthatja, mivel, tudjátok, rakta magyár kéz,
Birta magyar sok üdön által, s most szálla magyarra.
Még is azért kegyelem! Birjátok. Hoztok adóban
Tíz mérték aranyat; minden viselőre-valókat;
Elelmet; s valamit győzöttül venni szokásunk;
S küldje Oleg túsul gyerekét, és nyissa meg a várt.“

A kún hallgat ezig. Tuhutum nem tűrheti: „Hát ez,
Kérdi szilaj hangon, nem jött-e parancscsal, eminven
Hogy takarodjunk el? vagy míg jöve, nyelve kipállott?
Kúnok ezek? magyar ajkuk ezek? hát kell-e magyarra,
Mint vad nemzetnek fegyvert forgatniok, és vért
Ontni magyar szívből? Legyen a kún szolga, itélem.“
S nem szólott többet. Fölváltá Bojta: Csodáalom,
Hogy nem-szóllásbul némának itélni merészlő
Egy követet Tuhutum. Nem hoztam senki parancsát.
Bánjuk az eddiglen történeteket: ámdé, ki tudta,
Hogy rokonink vagytok? frígytársunk hallgata ezzel,
S rólatok úgy szóllott, mint északi emberevökrül.
Megvívtunk veletek; kérdés, mi bününk vagyon ebben
Megcsalattaknak? Szolgákká tenni magunkat
Nem, soha nem hagyjuk, valamíg fölemelheti a kún
Csontos inas karját: de ha tetszik, mint rokonokkal
Kötni szövetséget, legyen a kún és magyar egygyé
Árpádnak fönsége alatt: ezt mondani jöttem,
S választotoktul függ: lesz, vagy nem, részetek a kún.“
Zeng öröm, és valamennyi magyar fölszóllala: „Szentül!

Bojta beszéll szentül: legyen a kún és magyar egygyé;
 Sors ez atyánkfiait tőlünk elvágta: de vissza-
 Hozta megint: legyen újra tehát a kún s magyar egygyé.“

FÁY ANDRÁS.

1786—1864.

Fáji Fáy András, egy előkelő reform. nemes nemzetség ivadéka, Fáy László kerületi gondnok és Szemere Krisztina fiok, Kohányban Zemplény vármegyében született 1786. május 30., s első nevelését ugyanott Gálszécsen, nagyanyjánál, a Szemerék vár-idomú őslakában vette. Rendkívüli élnökség bélyegzé a fiút, melyet, a kényeztető nagyanyai szeretet dacára a vele született nemes szívbélyeg mérsékelvén, korlátlanságba kicsapongani nem engedett. Szokottnál korábban fejlődvén észtehetsége, élte hetedik évében küldetett a sárospataki oskolába, hol már tizenegy éves korában tehetségre és szorgalomra nem csak osztálytársai, de az idősb nevendékek közt is kitűnt; minélfogva 1798, tehát tizenkét éves korában, tanára Gellei József, a Robinson és Halló ismeretes fordítója, magát egy betegeskedése alkalmával, a collegiumi felsőbbség engedelmével, több hetekre általa pótolhatta a tanszéken, úgy, hogy mind a heti visitátorok Szombathy János és Rozgonyi József köztanítók megelégedését érdemlé ki, mind jelesb társai által, kik közt Ferenczy Lajos az utóbbi geograph és a politikai téren elhiresedett Ragályi Tamás, e fél-

gyermekkori tanárkodása örömmel emlegették. A következő évben a német nyelv megtanulása végett Pozsonyba küldetett, hol egy évvel idősb rokonával Szemere Pállal együtt lakva, az evang. lyceumban folytatta a felsőbb osztályokat.

Ez időben ismerkedett meg a magyar irodalommal. Főleg Kazinczy Ferenc dolgozásait szerette meg annyira, hogy ennek a Magyar Muzeumban és Orpheusban megjelent verseit könyv nélkül tudá. A németek közül Kotzebue és Lafontaine, a kor legkedveltebb divatírói, kapták meg figyelmét, kik közül különösen az utóbbtól tanulta el azon érzékenykedést, mely, már akkor űzött verselése közben, józan s a nedélyeshez hajló talentomának eleinte idegen irányt adott, de el nem nyomhatta azt akkor sem, mikor e kedvenc íróit az eszményies Schiller tolta volt hátterbe ¹. Néhány év alatt *versei* egy jócska kötetre szaporodtak, melyek közül néhányat Szemere Pál nem régen közlött, mik részben a népköltészet viszhangját éreztetik ². Ugyanitt fordította le gyakorlatul *Wie-*

¹ Különösen *Szemere Pálé* az érdem, hogy ez irányt benne ébren tartotta. „Mindig te voltál — írja neki Fáy maga a „Bokrétá“ban 72. lap — fő unszolóm arra, hogy komikumot írjak. — Akár tetszenek tehát teneked mesécskéim, akár nem: magadnak köszönd“ stb.

² L. *Szemere Pálnak* „Fáy András“ című életrajzi cikkelyét a *Divatesarnok* 1853-ki 1. 3. és 7. számaiban (melyet itt, régebben s legujabban nyert értesítések mellett, leginkább használtam). Ugyanott a 3. számban áll néhány zsengéje, melyek közül az alább közlött I. ének az érzékeny darabok közé tartozik.

land Grátiáit. Szinte ekkor látjuk öt oly figyelemmel követni a nyelvet, hogy Márton József a lexikograph felszólítására az általa szorgalmasan olvasott magyar könyvekből több száz szókat jegyzett össze ennek Magyar Szókönyve számára; valamint 1802-ben az országgyűlési szónoklatokat, mikről oly pontosan tudott számot adni, hogy rokona Ludányi Bay Ferenc kir. táblabíró már ekkor országos férfit jósolt tizenhat éves öcscséből. Pozsonyban négy évet töltvén, ismét Patakra tért, hol 1803- és 4-ben Rozgonyi József, a Kant rostálója, alatt bölcsészetet, Kövy Sándornál törvényt tanult, s ennek nem csak elméleti folyamában, különösen az egyházi jogban, a jelesek közt a legjelesb volt, hanem jogászokat és tisztviselőket képző gyakorlati oskolája egy a vármegye mintájára szerkesztett tanulói testület — melyben kiki egy vagy más hivatalt viselt, s költött perekben hol mint ügyvéd, hol mint bíró működött — Fáy utóbbi életére is kihatott befolyással lett. Ezek mellett kedvelte, sőt tanulmányozta a külföld jelesb költőit is, különösen humoristáit, mint Sterne, Fielding, Swift, Rabelais, Lesage, Jean Paul, Lichtenberg; kik vele született iránya kifejlésére hasznosan működtek, a nélkül hogy egyiknek is utánzására ragadtaték. Ez időből való több nedélyes költeménye (mint a *Pándi Csoda*, a *Nyulak instantiája* s eff.), melyek kéziratban meglehetősen elterjedést nyertek. Elvégezvén a törvénytudományt, 1804 vége felé törvénygyakorlatra Pestre jött, s az ügyvédi vizsgálatot is jelesül kiállotta, de

soha nem ügyvédkedett; sőt minden idejét tudományos kiképzésének, s mellesleg apró költői dolgoztatásoknak szentelte¹, melyekből, Kazinczy által írói fellépésre buzdítva, egy füzet dalt, mesét és epigrammát, ugyanennek ajánlva, közre is bocsátott: 1. *Bokréta*, melylyel hazájának kedveskedik F. F. A. Pest, 1807. Kazinczy örvendező és buzdító javallással fogadta ezt: de a nyelv és technika érdemlett megrovásával, valamint azon tanácscsal, hogy Schulz aphorismáit és Rousseau maximáit fordítani próbálgassa, az eredetiségre mások felett meghivatott ifjút inkább elidegenítette a további könyvszerzéstől, mint kalauzolta. Atyja azonban szívesen gyönyörködött fia próbatételeiben, s őt jobbágyii jószágrésze kiadásával önállóvá tette. Ennek óhajtására választatta meg magát 1811-ben alszolgabíróvá, mely időben rendszeren Gombán lakott. 1817-ben főszolgabírónak jelettetett ki; azonban, nehogy egy becses barátjának útját állja, végkép lelépett a hivatalos pályáról, melyhez vonzalma soha sem volt; de mint táblabírája Pestnek, kivált a későbbi időkben, nyomos befolyást gyakorlott a köz jegyekre.

De hivatalkodása alatt sem mondott le Fáy az irodalmi dolgozgatásról; s főleg a szönyegre hozni kívánt közéleti és politikai eszmék, miknek tárgyalására még akkor nem igen nyílt más tér, a már egyszer megkísérlett mese öltözetét választatták vele. E dolgozatai csakhamar tetemes számra növekedtek kezei

¹ Ez időből való egykor kedvelt *Jurátusdala*; melyet szinte *Szemere* közölt az id. h. a 7. sz.

közt; azonban kiadójok nem akadván (Trattner nem merte felvállalni!) megelőzték: 2. *Próbatétel a máii Nevelés két nevezetes hibáiról*. Pest 1816: 3. *Friss Bokréta*, Pest, 1818, mely utóbbival kezdődik eredeti beszélyirodalmunk¹; s egy orvosi egyedirat: *Parád leírása több tekintetből* (Tud. Gyűjt. 1819. VI.). Ez időtájban olvasván meséit Márton József, elkérte a szerzőtől, s igen csinosan kiadta: 4. *Fáy András eredeti Meséi és Aphorismái*. Bécs, 1820. A könyv oly mohón kapott el, hogy még azon évben újra kellett nyomatnia (második, de helyesben harmadik kiad. Pest, 1825, német fordítása Petz Lipóttól Győr és Bécs 1825). Ezóta Fáy elhatározott kedvence volt a gondolkodni és nyájaskodni szerető közönségnek, s azért nagy részvéttel találkoztak újabb elbeszélései, s első drámai dolgozata is: *A régi pénzek Erdélyben*, vigj. 5 felvon. kiadva ily cím alatt: 5. *Kedvcsapongások*. Két kötet. Pest, 1824. Ezeket követték nyomban 6. *Újabb Meséi és Aphorismái*, Pest, 1825. (másodsz. Pest, 1828); nem sokára egy komoly-drámai kísérlet is: 7. *A két Báthory*, szomorúj, 5 felv. Pest, 1827; ezek mellett dolgoztatott folyó munkákba is, név szerint a *Szépliteratúrai Ajándékba*, az *Auróra*ba, *Hébé*be és *Felső-Magyarországi Minervá*ba. Ez időben jöttek ki 8. a *Hasznos Házi Jegyzetek*, Pest, 1828. (másodszor 1833, harmadszor 1852). Nagyobb és folytonosabb mun-

¹ T. i. verseken s egy költői prózán kívül itt jelent meg első beszélye: „A különös testamentom, egy eredeti tréfa.“

kasság időszakát nyitott meg Fáyra nézve az 1830-iki országgyűléssel s az akadémia felállásával — melynek mindjárt első nagy gyűlésében tiszteleti tagja lett — emelkedett nemzeti, egyesületi és irodalmi élet. Első nagyobb munkája ez időből tanregénye: 9. *A Bélteky-ház*. Két kötet, Pest, 1832, melyet rövid időn követtek: 10. *Jutalmazott Felelet a Magyar Tud. Társaság azon kérdésére: Miképen lehetne a magyar játékszínt Budapesten megalapítani?* (Magyar Játékszini Jutalm. Feleletek. Buda, 1834), s 11. folyóiratokban elbeszélő és drámai adalékok, különösen *Bajza Aurórájában* 1834—37-ig, az *Athenaeum* 1837—38-ki, az *Emlény* 1838 és 1839-iki folyamaiban, s egyidőben az *Árvízkönyv* első kötetében. Ez időbe esik a nemzeti színház körüli működése is, melynek 1834—35-ben (Budán) Pest vármegye által nevezett igazgatója, s utóbb az országos színházi választmány tagja volt; valamint az ujonnan keletkezett Kisfaludy-Társaságban buzgó részvétele, melyet 1837-től 1840-ig ő igazgatott.

Ezzel huzamos időre lelépett Fáy a szépirodalmi működés teréről. Már 1830 óta Pest vármegye közgyűlésein, mint a törvényes és mérsékelt, de határozott haladás bajnoka, az ellenzék befolyásos tagja s Kossuth föllépéseig vezére volt; 1835-ben az utasítását megszegett Pécsy Ferenc helyébe, akarata, sőt szilárd vonakodása dacára, egyhangú fölkiáltással országgyűlési követül választatott, s mint ilyen kilenc hónapon át a jelesek elősorában küzdött; utóbb is több országos, a legfontosb megyei bizottmányok, s

minden közhasznú egyesületek választmányi tagja, részint elnöke volt. Egyik legszebb érdeme a húzamos tanulmányozás után kidolgozott 12. *Terve a Pestmegyei köznép számára felállítandó Takarékpénztárnak*. Buda, 1839, mely mellett lelkesen s erélyes kitartással izgatván, Pest vármegye pártfogását az intézetnek kinyerte, s azt 1840 elején meg is nyitotta, melynek eleinte valódi, aztán élte napjáig tiszteleti igazgatója lett. Ugyanekkor adta ki 13. *Javaslatát egy Pesten állítandó ref. főiskola tárgyában*, Pest 1840, mely felekezetétől áldozatosan felkaroltatott, de az idők folytában közbenjött viszonyok miatt vég siker nélkül. Dolgozott Fáy az újonnan keletkezett *Pesti Hírlap*ba is, sőt gróf Széchenyi István „Kelet Népe“ közbejöttével külön röpiratban is tárgyalta a kor politikai nagy kérdéseit és teendőit: 14. *Kelet népe Nyugoton*. Buda, 1841, melyet majd annak úgynevezett *második bővített kiadása*, Pest, 1842, közel háromszoros kiterjedésével az elébbinek, követett. A nemzeti élet egy fő érdekét sürgette egy más röpiratában: 15. *Nőnevelés és nőnevelő-intézet hazánkban*. Pest 1841 (utóbb egy *Nőnevelőneket képző intézet terve* jött tőle az *Életképek* 1846-ki folyamában). Az általa Pestre indítványozott ref. egyetem a két protestáns felekezet uniójának gróf Zay Károly által szönyegre hozatalát vonta maga után, melyet Fáy lelkesen felfogván, azt a társas és irodalmi téren buzgón előmozdította; ő szerkesztette megbízásilag az *uniói tervet* is, mely három nyelven terjesztetett el a két felekezet öszves

gyülekezeteiben, és sürgette irataiban is, melyek: 16. *Óramutató*, jóakarató hitfeleinek mutogatja F. A. Pest, 1842, s több eikk a lapokban, névszerint az „*Óranegyed-mutató*“ (Protestáns Egyh. és Iskolai Lap, 1843.). Következtek 17. *Fáy András Szépirodalmi Összes Munkái*. VIII kötet. Pest, 1843—44 a szerző képével, mely gyűjtemény azonban sem teljes, sem válogatott, sem úgy nincs szerkesztve, hogy e becses pályának fejlődési menetelét, vagy csak átnézetét is, adná. Ez időben is gyakrabban szólalt fel lapjainkban *a színház ügyében*, s 1845 a reform kérdései körül a Jelenkorban (külön is: 18. *A Jelenkorban megjelent Öszeállítások a haza legközelebb teendői körül*. Pest, 1846), miket 1846-ban folytatott, mindinkább Széchenyi politikájához csatlakozva. Utolsó közhasznú munkálata ez időkben, de melynek útját a forradalom bevágta: 19. *Az Eletbiztosító Intézet Terve* volt, Pest, 1848. kőirat, hosszas statistikai adatgyűjtés és feldolgozás eredménye; utolsó nyilvános föllépése pedig a magyar akadémia XVIII-d. nagy gyűlésének, igazgató tag és helyettes elnökként, vezetése, s megnyitó beszéde az 1847-ki dec. volt közülésén.

A változott idők teljes visszavonulását eszközölték Fáynak a köz élettől, s visszatérését a szépirodalomhoz. Ehez képest jöttek ismét dolgozásai gyűjtéletes munkákban, mint különösen a Losonci Phoenixben s a Szikszói Enyhlapokban; mik néhány régibbek és ujakkal külön is megjelentek: 20. *Buzavirágok, és Kalászkok*. Két kötet. Pest, 1853. Ezeket

két tudományos irat követte: 21. *Adatok Magyarország bővebb ismertetésére*. Pest, 1854, az életbiztosító intézet tervéhez gyűjtött adataiból dolgozott úttörő kísérlete egy magyar népességtannak; és 22. *A legegyszerűbb, természet- és tapasztalathűbb s gyakorlatibb Nevelési Rendszer*. Pest, 1855; ujabban ismét két regény: 23. *Jávor orvos és szolgálója Bakator Ambrus*, szeszélyes regény. Két kötet. Pest, 1855; 24. *A Szutyogfalviak*, magyar fajképek. Két kötet. Pest, 1856; és egy fontos társadalmi kérdés lelkes tárgyalása: 25. *Az úr vagy gazda és cseléd közti viszony* (M. Sajtó 1856: 196, 7. sz.). Az akadémia 1857 november 30-kai üléséből üdvözlő küldöttséggel tisztelte meg az *írói pályája fél századát az imént betöltött nagy érdemű aggastyánt*, kinek ezentúl is egymást érték munkái: 26. *A Halmai-család*, erkölcsi és tudományos olvasmány növendékek és nem-növendékek számára. Két köt. Pest 1858; 27. *Oskolai és házi növendékélet*, Pest 1860; 28. *Cicero beszédei* Archias költő és M. Marcellus mellett, melyekkel az akkor halottaiból feltámadt Kisfaludy-Társaságnak kedveskedett 1861 (Évlapjai új foly. I. kötetében, P. 1868); 29. *Elszegényedések*, P. 1862. Időközben t. i. martius 31. tartotta Fáy utolsó előadását az akademiában 30. *Ferenczy István szobrász felett emlékbeszédet* mondván¹, kinek több évtizeden át leghívebb gyámola volt.

Élte utolsó éveiben sem hagyta el őt a költői

¹ L. M. Akad. Értesítő. A Nyelv és Széptud. osztály Közlönye I. köt. 1860.

Músa. Még 1860-ban három vígjátékot írt: *A mátrai vadászat*, 3 felv.; *Az időjós*, 1 felv.; *A régi szerelem nem avúl el*, 1 felv., s több beszélye, melyek összegyűjtve 31. *Hulló Virágok* címe alatt jelentek meg P. 1861, s melyeket még 1863-ban az Arany „Koszorú“-jában egy beszélye követett: *Flóris deák*. Végre 1864-ben az életerők el kezdék hagyni. Ismét az akadémia volt az, mely őt ez évi május 30-kán, mely nap hetvennyolcadik évét töltötte be, az ülésből hozzá menesztett küldöttség által üdvözölte — utolszor. Hatytyudalát: *A Szulióták* című történeti elbeszélése végét júl. 24. hozta Arany „Koszorúja“: 26-kán nem volt többé. — A haza e jeles polgár, hazafi, bölcsész és költőben egyikét vesztette legnemesebb és legérdemesebb fiainak, kiket valaha bírt. — Az akademiában Zichy Antal üllötte meg emlékezetét egy, 1873 május 25. a köz ülésben tartott jeles beszédben¹. — Legújabbban az első kiadások alapján negyedik kiadásban megjelentek 32. *Fáy András* Eredeti Meséi és Aphorismái. 2 köt. Budapest, Franklin, 1874.

I. A lányka elnefelejtse kedvesének eltávoztakor.

1798. *)

Üt az érzéketlen óra, mert nem sejtí
 Hogy ütése lánykád a kétségbe ejti;
 Ah hervadni fog ő, míg elhal, rejtsd hát, rejtsd
 Őt szivedbe; el ne felejtsd!
 El ne felejtsd!

¹ L. az Akadémia Évkönyvei XIV. kötete II. darabjában.

* Ez, s a II. és III. szám a Bokrétából való.

Fogd e virágocskát; sokat jelent neve;
 Ah ne hervaszsa azt soha az ég heve!
 Te is levelkéit soha széjel ne fejtsd;
 Róla lánykád el ne felejtsd!
 El ne felejtsd!

Színe a reményé; ha hát a szerenese
 Üldöz, hogy ő el nem hagyott, azt jelentse;
 Ha nevet rád, kérjen, hogy lánykád ki ne ejtsd
 Szívedből, s őt el ne felejtsd!
 El ne felejtsd!

Ha a hízeltetés tömjénez bájoznak,
 Intőleg reszketnek majd kis virágodnak
 Levelkéi: akkor benne epedőd sejtsd,
 Rezzenj meg, s őt el ne felejtsd!
 El ne felejtsd!

II. Vigasztalás.

Pajtás! bújdosik a pohár,
 A jó kedv is övele jár,
 Húzd ki, ne menjen kárba!
 Nyomtassuk le bokros bűnkát,
 Mártogatván bajuszunkat
 Jó tokaji nektárba!

Tudod hogy a fátum ravasz,
 S csak egyszer nyílik a tavasz
 Ködlepte életünkbe':
 Ne éljük azt csak álmokkal
 S hasztalan kívánságokkal
 Terhes képzeletünkbe'.

Ha csókolni akar lánykád,
 Ne kapd el előle a szád,
 Félvén, hogy az Júdás-csók:
 Hidd el hogy a lányok közt is
 Helylyel-helylyel, ha szinte kis
 Számmal, találatnak jók.

Ők eszed bár elrabolják,
 De búdat is lecsókolják,
 S ha még is maradt csorba,

Ha még is érzed bajokat,
Tehát fullasztgasd azokat
A bánatóló borba!

Segít a test fájdalmain,
S a tagok lankadásain
A patika, a doktor,
S a füvek sok milliomja;
De a bút más el nem nyomja,
Csak a szerelem s a — bor.

Nékem is, hogy ne szokjon rám
A bú, úgy használ a cúrám,
Ha ez a praescriptió:
Végy a esókból vagy négy quintet,
A borból hozzá egy pintet,
Vagy kettőt, ha igen jó.

Ha még ezekhez azt látom,
Hogy itt vígad egy barátom,
S kezében kanesót forgat;
Más a szoba szegletébe
Kedves lánykája szemébe
Szerelmesen hunyorgat;

Akkor nem is jut eszembe,
Hogy más nap a cinterembe
Visznek ki tán engemet;
Hogy minden a halál foglya,
S tán már nekem is huhogja
A gyász kuvik végemet.

Mit is ölném panaszokkal
S be nem telhető álmokkal
A használható valót?
Többé már én úgy sem érem,
S mert nem lehet, nem is kérem
Vissza a jelenvalót.

Haszontalan mért búsúlnék,
És magamba' dúlnék, fúlnék
Hogy hozzám a sors kemény?

Hisz visel más is keresztet,
 Azért mindent el nem vesztett,
 S táplálja még a remény:

De ha a vénség sajtolna,
 S a nélkül, hogy ittam volna
 Minden léptemen hullnék,
 Még is amig vígadhatnék,
 Csókolhatnék és ihatnék,
 Soha én nem búsulnék.

III. A végső lemondás.

Eb lesz többé a leányok,
 Az asszonyok bolondja;
 Ebnek lesz többé reájok,
 Mástól kiválva, gondja!

Mit, hogy én láncot hordozzak?
 Nem ettem bolongombát!
 Esmerem én a lányt, hisz vak,
 Ki a szitán át nem lát!

De már szentül felfogadtam,
 Hogy maga Vénus sem kén',
 A leánynak már miattam
 Fű nyóhet a küszöbén.

Mit? talán egy lagírozott
 Bőr alá nőtt tejes vér,
 Vagy két egymásra boltozott
 Mejj, vagy egynehány kék ér;

Vagy talán a szívig néző
 Szem forralná véretem,
 S láncra vetne egy igéző
 Tekintet is engemet?

Nem! eszemre hozott Zsuzsi,
 Aki addig csábított,
 Míg végre philosophusi
 Sphaerából kirándított.

Eszemre hozott már Julis,
 Aki úgy eltemetett,
 Hogy hajnalom, ha pirúl is
 Néha, rám csak bús fényt vet.

Teréz is eszemre hozott
 Aki egykor tárgyának
 Engem választott átkozott
 Coquetteriájának.

A leányt játékból szülte
 A természet, úgy látszik,
 Ő is hát, ami körülte
 Van, mindennel csak játszik.

Ah játszodna akármivel,
 — Egyéb dolga úgy sincsen —
 Csak ne az olyan rab szívvvel
 Kit hordoz a bilinesen!

De velem nem játszottok már
 Ti szív szép csábítói!
 Szívemnek — megrepedjen bár —
 Nem lestek már kinzói!

Tí öröm s bú kútfejei,
 Tí asszonyok s leányok,
 Tí szerelem érzései,
 Nektek már fittyet hányok!

Többé lánykák, meghigyjétek,
 Eszem rátok nem bizom;
 S mintsem hogy ti elvegyétek,
 Inkább magam megiszom!

IV. Az asszonygyülölő.

Közdana.

Az asszony egy szükséges rossz,
 Szép bőrbe compingált gonosz
 Házi doromb.

Ha férjnél van, övé a ház,
 A férje pedig csupán ház,
 S fületlen gomb.
 Vége a szabadságának,
 Az eszének, kalapjának,
 S többnyire boldogságának,
 S belép a gond.

Nagy baj, ha kezdi féltetni,
 Mert több egy asszonyt őrzeni,
 Mint száz bolhát:
 Még nagyobb baj szemet húnyni,
 S annak vakká lenni tunni,
 Aki jól lát;
 A menyecskét galambjának,
 A gavallért barátjának
 Nevezgetni, s sógorának
 Venni füt-fát.

Hogyha szép a feleséged,
 Az a kínos nyereséged
 Hogy mást ölel;
 Ha pedig csúf a menyecske,
 Szomszédban nyal sót a kecske,
 Otthonn nem kell:
 Megöleled a pénzéért,
 Vagy a ház csendességéért,
 De a csinos szomszédnéért
 A hideg lel.

Jaj, de ha asszony nem volna,
 Az emberi nem kihalna;
 Ezt gondold meg!
 Apád is feleséget vett,
 Ő is papucs alatt szenvedt,
 S még sem halt meg:
 Ne légy hát jobb az apádnál,
 Jobb a deákné vásznánál,
 Hanem sűrödj a lányokaknál,
 S — házasodj meg.

V. A tántoríthatatlan hazafi.

Rendíthetetlen állsz, miként merész
 Colossza Rhódnak a tenger felett,
 Villám dörög körülted, vész üvölt,
 Csapkodnak a tajtékozó habok,
 Elem s idő vívnek ledönteni,
 Tengersizörnyek lövellenek feléd :
 Mind hasztalan! te érc melyeddel állsz
 Rendíthetetlen, s jobboldban felénk
 Lobog vezérfáklyád fejed felett,
 Amely borútkban biztos révbe int.

Sorsunk kidőlni, s majd Te is kidőlsz :
 Veszted mutatja majd, mi nagy valál.
 S mi sírva kérjük egymást kétkedő
 Hangon : Helyetted más ha támad-é?

VI. M e s é k. ¹

1. Híradás.

Régenten, tán még sincs ez a krónikába,
 Egy nagy indus király széles országába
 Nem jöven még be az írás mestersége,
 Sokat törte fejét azon ő felsége :
 Hogy mivel nem járt sem Hirmondó, sem Kurir,
 És így nem mehetett szerteszéjel a hír,
 Tehát, ha valamit akarna tudtára
 Adni a népének, hogy mehetne árra ?
 Elhivatja végre udvari bolondját ;
 S annak az eszére bízza szíve gondját,
 Tudván, hogy a gyermek és a bolond mondnak
 Csak igazat, s minden szabad a bolondnak.
 Én felségednek, szól a bolond, azt adom
 Tanácsul, s hogy jól üt ki, bizvást fogadom :
 Hogy amit tudtára akar a népének
 Adni, mondja meg azt — a feleségének.

2. A philosophus.

Egy philosophus ürge elmegy tél közepén a
 hangyához, eleséget koldúlni. Hogy van az,

¹ Az 1—3. számuak a régiék közül valók (Bokréta, 1807.).

hogy nyáron által semmit be nem tudtál keresni? - kérdik a hangyák. Ó én a nagyobb dolgok miá erre reá nem érhettem, mert én philosophus vagyok. Micsoda állat az? - kérdi viszont a társaság. Ez tanítja, felel biztos nyájassággal az ürge, mint kellessen boldogul élni, s könnyen meghalni. Ó, ha úgy van, kiáltnak a hangyák, elélsz hát te nálunk nélkül is, ha pedig nem, könnyen meg tudsz te halni; de mi reszketünk csak a hosszú téltől is!

3. A hold.

Egy szegény legény gazdag feleséget vett magának. Az ily házasságba már az indító ok elhíntvén az egyenetlenség magvát, gyakran öszvekocódtak, s ilyenkor az asszony a férjének mindég szemire hányta szegénységét. Egykor egy ily zenébona lecsillapodásával a férfi az ablakba megy, melyen a hold tisztán bévilágított. Az asszony a megbékéllést keresvén, hozzá megy, s egy darabig tartó hallgatása után: Angyalom! így szól, ugyan miért oly halavány a hold? A felesége gráciájából világít, angyalom, felel sóhajtva a férfi.

4. Aesculáp.

Aesculáp, az orvosisten, az égiek multságára chemizála. Legelőbb is szerelmet teve oszlató lombikjába. Venus kíváncsin leste a következt, s íme az állórészek¹ ezek lettek: finom önszeretet és hiúság kisebb vagy nagyobb bujaságvgyülett. Megcsóválta fejét a szerelem istennéje s félre állott. A barátság tétetett utána a lombikba. Kastor és Pollux vigyázva füleltek; de mint el nem szomorodtak látván, hogy a szent üst alján haszonlesés és önszeretet maradtak; a nemes sympathia pedig, kivált ha inséget öntött Aesculáp a barátság közzé, mint csupa hang,

¹ Alkatrészek.

jobbára evaporált. Majd a virtusokat gyúrte ezután lombikjába az oszlatok. Az egész égi sereg vont várakozásban volt, s mit gondoltok, mi süle ki a próbából? finom haszonlesés és hiúság, a vér mérsékletei által különböző vegyületekben. Már épen a boldogsághoz nyúla Aesculáp, amidőn: hadd el, így szól az istenek atyja, ez most is csak a képzelet cérnaszálán függ nálunk: vagy maradna belőle valami lombikod alján, vagy semmi sem!

5. *A kakas.*

Ébredj, kakas koma! hajnallik, így szólítá meg a veréb a fészér alatt szunnyadó kakast. Tudnám én azt, félel ez; csak a hold világa hint fényt a felhők alól. Jó barátom, még szunnyadhatsz!

Magyarjaim! hányan dalolták már el a „Magyar hajnal hasad“-ot, s istenem! még is be nehezen virrad.

6. *Az okos elefánt.*

Az állatok tanácsot ültek, s mérgesen keltek ki az emberek uralkodása ellen. Miért szenvednénk tovább, mondanak, e jármot nyakunkon? nincsenek-e velős csontjaink, mérges körmeink, kemény szarvaink s számtalan fegyvereink öellene, gyáva erőtlen állat ellen. Javalló zúgás támada a gyűlésben; de az okosabb elefánt: csillapodjatok, úgy mond, barátim! mindenünk több van, mint az embernek, de — eszünk nincs annyi. Pedig a hol e van, ott az uraság.

Nevetem, midőn panaszt hallok, hogy N* fő- vagy alispán despotizál. Miért engedik uraságtok? Az eszet korlátolni lehet erősebb észszel, de nem is ismér más fegyvert.

7. *A varjak gyűlése.*

A varjak gyűlést tartottak. No, mit végeztetek? kérde egy visszatérőt a szarka. Azt, hogy a jövő gyűlésen fogunk végezni.

8. *Haydn.*

Haydn amint mestermívét „A teremtést“ először adta, a darab soknak nem tetszett. Mi ízesebb hús — így szóla a virtuóz — a fácánál? még is két neme az embereknek nem

eheti: a fogatlan, aki nem rághatja, s a rossz gyomrú, aki nem emésztheti.

Vigasztalástokra ez, hazám koszorús írói, tí kevesek!

9. Az anyavárosok.

Két nevezetes város, B. és P., vetekedtek, melyike anyavárosa az országnak. Egy statisztikus azt a különbséget alapítá meg az anyavárosok, és más anyák között, hogy ezek szoptatják gyermekeiket, az anyavárosok pedig szoptják az országot! S azóta mélyen hallgat a per.

10. Winckelmann.

Winckelmann elragadtatva csudálta a Clemens Muzéumban a Torszót. Mit tudsz bámulni egy fej nélkül való derékon? kérdi tőle gúnynyal egy értetlen idegen nagy úr. Barátom! felel a szépművész, végig tekintve a tudakozón: hány fejetlen derekat bámul a világ, amely annyit, mint ez, nem ér?

11. A csikó és anyja.

A szabadon legelő csikó délceg paripát látott arany szerszámban maga mellett elmenni. Beh boldog állat! így sóhajt, bár csak nagy lennék már, s ily szerszámot nyerhetnék egykor! Fiam, szól hozzá az anyja, tanuld meg azt, hogy a rabság aránya mindenkor szomorún csillog.

12. A szilvafa és a hernyók.

A hernyók egy szilvafát már nagy részént lelevelezték. Hagyjátok el már, nyöge a jámbor. Majd ha leveled elfogy, anyókám! felelének azok; mit sajnálsz tőlünk? hiszen nem vagyunk-e mi a te fiaid? Igen is, sohajta szegény, amennyiben rajtam keltetek és élösködtök; de tí is vagytok-e viszont jóval s-fíúi szívességgel irántam?

Jó hazám, be soknak súghatnád ezt fülébe.

13. *Pygmálion.*

Pygmálion az örült szerelem esdekléseivel vítta imá-
dott képszobrát. Hasztalan! nem nyerhete életet belé, s a
szép márvány érzéketlen maradt rimánkodására. Csapodár-
kodj inkább körülte, mint kérd; így szól egy elmenő ba-
rátja néki, s Pygmálion a barátánácsra tüzesen kezdi dicsérni
szépe keceseit, a sugár szemöldököt, a szép hajlású orrot, a
villám szemeket, a termet bájait, a vénusi melyet; s ím a
márvány eszmélni kezd, mozdúl, menyei kegygyel tölt pil-
lantatot vet térdeplő rabjára — de az élet első lélekzetvé-
tele sóhajtássá leve nála. Kelj fel! Pygmálion! így szólam-
lék meg: ti férfiak csak addig vagytok rabjaink, míg meg-
hallgatást nyertek: nem mutatják-e reám vesztegetett
hízelkedéseid, melyekben te mester tenmagadat dicsérted,
hogy ti, bennünk is csak tinmagatokat szeretitek, s nemün-
ket gyengesége használásával kényszerítetek arra, hogy
titeket uraljon?

14. *Pán és Apolló.*

Hagyd el bátya azt a tilinkót, kiment már az a mó-
diból — így szól Apolló Pánhoz — nesze itt a kobzom, akár
hárfám, mindegyik nemesebb hitvány sípodnál. Már, jó fiu,
én gulyámnak muzsikálok, felel a pásztoristen; e pedig
tilinkóhoz van szokva.

Minden írónak megvan az ő közönsége.

15. *Az agár és fiai.*

Az agárszuka először vitte ki két kölykét vadászni.
Katangkórót hajtott fel ezek előtt a szél, s a tüzesek, nem
ügyelve anyjok intésére, üzték azt. Lihegve tértek volna
anyjokhoz vissza, amint közelre egy nagy sas reppone fel
előttök. Hevesen eredtek a esalatkoztak ez után is, s reptét
a lankadásig követték futásokkal. Fáradtan kullogtak most
már anyjok mellett, amint a nyúl előttök felpattant. Üzte
a szegény anya, mint üzhette, de hanyatló öregségét fáradt
fiai nem segíhetvén, elszalasztotta azt. — Lássátok, fiaim,
így feddözék az öreg, így van az, ha korán elenyelgitek
erőtöket, azután az igazi vadra nem jut erő s gyorsaság!

VII. A közös ház.

Vígjáték egy felvonásban.

S z e m é l y e k.

Réti Gáspár nyugalmazott főhadnagy.*Réti Károly*, ügyvéd.*Regina*, testvérhúgók, koros hajadon.*Erzsi*, Gáspár leánya.*Sándor*, rokon íjju.*Toronyai Ferenc*, megyei főügyvéd.*Inas.*

Történet helye a két Réti testvér falusi jószága.

ELSŐ JELENET.

(Földszint főhadnagy szobája, falon függő fegyverekkel és katonai ruhákkal. *Regina* egy asztalkánál levendula-virágot fosztogat. *Réti* főhadnagy pipáit rendezgeti.)

Főhadnagy. De *Regina* hugom, bizonyos vagy-e abban, hogy az a nyaktekeres be nem fészkelte leányom szívébe magát?

Regina. Oly bizonyos, bátya, mint egykori halálomban. Egyáltalában nem szenvedheti.

Főhadn. Azért kérdem, mert mindig hallám, hogy a fiatal fejeznép igen ármányos a szerelem dolgában, örege pedig a legjobb lakat a világon; ez ott is lát, hol semmi sincs, és mikorra mi apák sejteni kezdünk, már mindent tud a legkisebb körülményig.

Reg. Lehet. Egyébiránt nekem az ily vaskos világi dolgokkal semmi közöm.

Főhadn. No, no! igaz, az árverés feletted nem vala igen népes —

Reg. Kikérem, bátya! Kádas számvevő úr —

Főhadn. Való, az nem adná százezer forintért, ha még egyszer láthatna, mert — mind a két szemére vak.

Reg. Isten látogatása az, nem vétek, bátya. Aztán Gerebeny senátor úr —

Főhadn. Tudom, tudom; az aki köszvénye miatt kérő levelét is mással iratá?

Reg. Az isten szabad mindnyájunkkal.

Főhadn. Igaz, igaz, édes hugom! pártád minden esetre oly tisztos, hogy méltó volna prezentírozni előtte! — De

hogy visszatérjünk, honnan véled, hogy Erzsi nem szenvedheti Sándort?

Reg. Ha összejönnek, mindjárt veszekednek.

Főhadn. No — ez lakodalom előtt bizony korán van.

Reg. Az ifjúnak nincs Erzsi előtt más neve, mint bohó Sándor.

Főhadn. Ezen jelenségre, édes hugom, nem sokat adok.

Reg. Ha lábkopogást vagy szavát hallja, mindjárt ezt kiáltja: no jó már a szélkelep!

Főhadn. Hm, hm! épen ez az, mit én nem szeretek. Ha Hübnerben Jónás vagy Jób gyászos eseteit olvassátok, a leány szemei, résztvevő könnyezés helyett, gyakran oly vidoran ragyognak, mintha nem is a kegyes Jób és Jónás körül járna az esze; és ha a fiú hangját hallja, egyszerre úgy felüti fejét a könyvből, mint a gyík.

Reg. Sátán incselkedései biz azok, édes bátyám. Még eddig életemmel állok jót, hogy ninesen semmi baj; mert ahol én állok őrt, onnan távoznak a kísértetek. De mi történhetett volna ezentúl, — az az ég titkában fekszik, mert nem ok nélkül imádkozzuk naponként: ne vígy a kísértetbe. Ezért a lépcsők elszedetése igen jókori, és igen üdvösséges egy gondolat volt.

Főhadn. Úgy hiszem magam is. Már akármi lesz belőle, bármit szóljon is a világ, én megtettem a magamét, s nyugedt vagyok. Látja isten, szeretem az öcsémet, mint szemem világát; de az csakugyan nem testvériség tőle, hogy kéréseim dacára nyakamon tartja a háznál azt a felleghajtót, ki egyetlen leányom után úgy ólálkodik, mint éhes macska a kalitkában repkedő madár körül.

Reg. Kin semmi jóra-intés nem fog.

Főhadn. Kinek szelessége a tisztas öregséget sem kíméli a háznál —

Reg. Ki engemet Mathuzsálem anyjának nevezett.

Főhadn. Engemet vén buzogánynak.

Reg. Ki éjfélről éjféltre pengeti guitarján a csábító hangokat —

Főhadn. És énekel melléjük a lépcsőkön, szinte a szív-repeztségig. Ha még is marsokat, vagy hazai dalokat énekelne —

Reg. Vagy kegyes himnusokat; de világi szerelmes dalokat!

Főhadn. A leány meg fülel rájok, hogy még száját is nyitva felejtí. Majd kerül fordúl, és a manó tudja, hogy

és hol? egyszerre a fiúnál terem, s cseveg a két sere-
gély-fió!

Reg. Ritkán, édes bátya, bizony igen ritkán, s csak
addig, míg én észreveszem; azonnal sietek —

Főhadn. (nyugtalanúl.) Igen, igen! de mily sietés, édes
húgom, az a tied! a csiga kengyelfutó a te tipegésedhez
képest.

Reg. Ej, ej, bátyám uram! ez tábori compliment volt!

Főhadn. Mennykőbe! ne vedd rossz neven húgom. De
félek, míg te vizeidet főzögeted, hátad megett cikáznak az
egerek, s ezt nem szenvedhetem. Az ifjúság legyen tüzes,
eleven, de módjával; szülék háta megett ne nyalakodjék,
hanem járjon az egyenes úton. Előbb a szüléket nyerje meg,
s úgy adjon a leánynak szót. Így volt ez régi magyar
öseinknél. — Aztán hajdanában idejét várta az ifjú a do-
lognak; de a mostani alig kerül ki az oskola porából, már
felmagzik, mint a rossz fajta saláta. Egyetlen leányomat ily
éretlen fellegvárítól eloroztatni csakugyan nem engedem.
Tegye az öcsém az ifjat akárhová; de leányommal ugyan
egy házban nem tartja; vagy a lépcsők örökre szakadtan
maradnak. Tudod úgy is, hogy leányomat az ifjú Toronyai-
nak szántam, ki, mint hallom, talpig jeles ifjú, atyja pedig,
a megyei főügyvéd, oskolai kedves barátom volt, s most
falúnak pusztának ura, pénzét nem is számítván. Minden
órán itt teremhetnek, mint írják, s én azontúl egy napot
sem várok a menyekzővel. Addig a lépcsők elszedve ma-
radnak.

Reg. Okosan! a bűnalkamat el kell távoztatni. Bár
Dávid király se küldte volna Úriást a háborúba. Én
tehát az éléskamarával vetek számot: miként állja ki a
menyekzői vendégséget? De abban nyugodt legyen, bátyám
uram! hogy ahol én vagyok, nincs ott veszedelem szere-
lem dolgában! Azért élek, halok, hogy Erzsí úgy nem szen-
vedheti Sándort, mint én mai dámáinknál a meztelen nya-
kat! (El).

MÁSODIK JELENET.

Főh. (maga) Sajnálom, hogy úgy esett a dolog. Sze-
gény öcsémmel még eddig meg bírtunk félni a közös ház-
ban. — De hiában! atya vagyok, gyermekem boldogsága
mindennél elsőbb tekintet előttem. Aztán, biz az öcsém is
engedhetett volna ez egyben méltó aggodalmamnak. — No,
de a menyekző pár nap alatt végét szakítja mindennek.

HARMADIK JELENET.

Főhadnagy és Erzsébet.

Erzsébet. Édes atyám! mikor rakatod vissza a lépcsőket?

Főhadnagy. Menyekzöd napján.

Erzsébet. Oly sokára, édes atyám?

Főhadnagy. Nem! legfeljebb három nap alatt Toronyainé vagy!

Erzsébet. Szegény leányodat egész ismeretlennek adnád édes atyám?

Főhadnagy. Ismeretlennek? az atyja ifjúságom barátja; maga, mint hallom, derék ifjú.

Erzsébet. A menyasszony még többet is kíván ám vőlegényéről tudni, példának okáért: milyen szeme, orra? hogy áll a szája? szálás-e vagy törpe? görbe vagy egyenes? vig-e vagy fejszüggesztő? pereg-e nyelve? lejt-e a járása, vagy mind a kettő csak botlik csuklik?

Főhadnagy. Rengette nádi verebe! Épen azért válik anynyi férj-ostor belöleték, hogy csak orrát, szemét, száját és táncos lábát nézitek a vőlegénynek! Ép kéz-láb született s punctum! Talán az a sehonnai ott fenn forog az eszedben? hogy?

Erzsébet. Az a szélkelep? az a bohó Sándor, édes atyám? Volna is min törnöm az eszedet? Szegény Károly bácsit sajnálom. Hogy fog ő fel-s alájárni a létrán? Tudod, atyám, szédeleg a feje.

Főhadnagy. Rajtad áll, hogy felmentsd. Minden órán itt lesz, mint levelében írja, az öreg Toronyai fiastúl; legyen eszed, s lakj menyekzöt a falus-pusztás vőlegénynyel.

Erzsébet. Szívesen, ha úgy megtetszik nekem, mint —

Főhadnagy. Mint kicsoda? te tavaszi liba, te!

Erzsébet. Mint egy menyasszony megkívánhatja, édes atyus. Csak még is látnom kell előbb.

Főhadnagy. Gyermekség! Mondom ép tagú. Én anyádat csak két órával láttam a kézfogás előtt. Tisztességesen megkértem szüleitől, anyád súgva mondott ezeknek igent; mert vele nem is szóltam a dologról, tudván hogy engedelmeskedni fog; s kinek mi kifogása lehetett házassági életünk ellen?

Erzsébet. Igen, de anyámtól sokszor hallottam ám, hogy atyus deli egy huszár legény volt ifjonta.

Főhadnagy. Mondta-e a lelkem? No, no, nem voltam épen kivető. De csak tisztességesebb korban is éltünk még mi anyáddal. Nem volt még akkor divatban az a hát megetti

nyalakodás. Ezt meg nem szenvedem leány, azt mondom, ha az egész férfinem mind létrán jár is fel a szobájába.

Erzsi. De hát oka vagyok-e én, hogy az a szélkelep, az a bohó Sándor —

Főhadn. No, no, igaz. Regina húgom mondja, hogy nem szenvedheted. Ezt dicsérem benned, leányom. Nem is tudom, mit kapnál rajta!

Erzsi. De ami személyét illeti, atyus, az irigység is megvallhatja, hogy szép egy fiú. Nemesen hajlott orra —

Főhadn. Két arcnak is sok volna.

Erzsi. Nagy fekete szemei —

Főhadn. Derék lakomát adnak egykor a hollónak.

Erzsi. Szépen nyílt szája —

Főhadn. Eltágult a hazudozásban.

Erzsi. Deli termete —

Főhadn. Rengettét! leány, a sátán bújt-e beléd?

Erzsi. Nem atyus; csak azt akarám mondani, hogy ha belseje is oly csinos lenne, mint külseje —

Főhadn. Mennykőbe! de mondom: nem az, sem külseje, sem belseje. Festett vászonból katonasátor, széllel megbélelve —

Erzsi. Nem lakásra való.

Főhadn. Fényes, de rossz vasú kard —

Erzsi. Csak parádéra való.

Főhadn. Helyes, édes leányom. Inkább oszd meg Regina nénéddel tisztos pártáját, mint sem ily pribékkal kösd fel főkötődöt. Most már nyugodt vagyok. (Megesókolja leányát.)

Erzsi. (kezet csókol; félre) Bár én is az lehetnék. (El.)

NEGYEDIK JELENET.

Főhadnagy és Toronyai.

Tor. (benyitja az ajtót) Áldás reád, hadnak korhadt fia!

Főhadn. (reá meredve.) Ferkó! kedves Toronyai barátom, te vagy? (megöleli) Ugy meghíztál, mint egy profósz; mintha két példányban látnálak magam előtt. Ilyen ember kellene sok honi posztógyárainknak; ugyan lenne fogyasztásuk!

Tor. Hagyd el! külföldi posztót veszünk! Te még a régi asszú répa maradtál, jó Gázsím! Tudom a káplárpálca

is csak úgy csontot ért nálad, mint hajdan Sinkó tanítónk vesszeje az iskolában.

Főhadn. Pereat, Ferkó pajtás! Hej, kaptam volna csak Sinkó uramat hadnagykoromban rekrutánnak! tudom, megfizettem volna neki az utolsó fillérig!

Tor. Hehehe! az igaz, hogy ugyan gyakorolta rajtunk Sinkó uram az állati magnetismust. No, de felejtsd el barátom; a fiúgyermek, mint a diófa, verve nő és terem.

Főhadn. Igaz, igaz! — De mióta nem láttalak, valami változást veszek én észre, barátom, arcodon. Szemed, orrod, száad a régiék, és még is mintha nem egészen azok volnának.

Tor. Úgy-e? ezt a hivatal teszi, barátom Gazsi! Tán nem is tudod, hogy én megyém főügyvéde levék, s ha ügyeltél, tapasztalhatád, hogy a hivatal fontoskodása egy bizonyos fokig meg szokta hosszítani az arc vonásait. Tudod: járulnak hozzánk, tanácskozunk, végezünk, végrehajtunk — egy szóval fontos ügyek függnek tőlünk; mind ezt csak úgy hétköznapi arccal elintéznünk nem lehet. De nem úgy vagytok-e arcotokkal ti is, had fiai? Bajusztokat, pofaszakáltokat rémítón megnövesztitek, szemetek prémjét pedig oly borúlóra húzzátok össze, mintha csupa elborzasztással akarátok előlni az ellenséget, és Márs tulajdonképeni apátok lett volna; pedig a leányoknál — Úgy! szó adván szót! leányod? jövőendő menyem vala az, kivel az előszobában szembe találkozám?

Főhadn. Az én Erzsím, és a te menyed, Ferkó, ha isten úgy akarja, mint én.

Tor. Helyre egy leány! ha belül is olyan, mint kívül. De hiszen rossz bor az, mely legalább annyit nem ér, mint hordaja. Tud-e már főzni?

Főhadn. Már főzött kemény tojást salátára. — Klavírozik, énekel —

Tor. Hát kenyeret süt-e?

Főhadn. Eddig még gyöngé volt hozzá; egy-egy vaskarót csakugyan szakít minden sütésnél magának. — Szép dohányszacsót kötött barátom nekem, Károly bátyjának pedig nadrághevedert —

Tor. De tud inget is varrni, Gazsi barátom?

Főhadn. Hiszem: feje lesz hozzá, pajtás! — Franciául beszél, mint a víz —

Tor. De csak olvas magyarul is?

Főhadn. O igen. Regina néjével Hübner-t és Hármas História-t. — Táncolni, ha látnád a gonoszt, táncolni, Ferkó barátom —

Tor. Hm, hm, de csak használja ügyes lábacskaít arra is, hogy maga adjon ki a kamrából, s tán néha csak megtekinti: mit és miként fejenek?

Főhadn. Regina húgom ügyel ezekre. Tudod, barátom: a fiatal leánynak nőni, telni kell, a korai fölkelés pedig —

Tor. Értem, Gazsi pajtás! úgy látom, Erzsike libácska még; annyit tud, mint semmit, csak leánykorára tanult, s mellőzé asszonykorára az előkészületeket (kezét nyújtva). De azért nem esem kétségbe. Leányod még fiatal, s ha hajlékonyság és jó akarat van benne, mit majd kitapogatni igyekszem, legyen pár a fiammal. Otthonn a feleségem majd kiképezi menyem asszonyt! — De nem szerelmes-e már valakibe a leánya?

Főhadn. Én és Regina húgom életünkkel állunk jól, hogy nem.

Tor. Úgy jól van a dolog, mert erre a fiam különösen kényes. Ó egy rokona látogatását ejté útjába: de még ma okvetetlen itt terem. Addig jer, látogassuk meg Károly öcsédet. Mi ügyvédek majd vitatkozunk, mint szoktunk, hogy még a naptól is elpereljük sugárait. Csak győzd füllel! (kézen fogja, s menni akar vele).

Főhadn. Megállj, Ferkó barátom! — egy szóra!

Tor. Mi baj? mily képet csinálsz? tán fogadba állott a fájás?

Főhadn. Szívembe, barátom, szívembe! Halld csak! Nőtlen katonakoromban, nem is álmodva, mint ekkor szerettem pályámat, hogy valaha haza kerüljek, annál kevésbbé, hogy háznépesen kerüljek haza, oly ostoba osztályt tettem Károly öcsémmel, hogy az apai lakóháznak felső emelete neki, az alsó nekem jusson, az épület körül fekvő kert pedig közös maradjon. Időközben egész tisztességgel megházasodtam, egy franczia granátos pedig, Lódinál átkozott ügyességgel a tomporomba lőtt, s nekem haza kelle szorúlnom. Sok évig testvéresen megfértünk öcsémmel a közös házban; de ez előtt néhány héttel, a manó tudja, hol veszi, hol nem? lakásába fogad egy sehonnai szeles ifjat, elhalt nejének valami ingyenélő rokonát, s naponkénti bosszúra itt tartja a háznál, többet engedve neki, mint saját gyermekének illenék. Az ifjú, gondold el, éjjelnappal leányom után leskelődik.

Tor. No, barátom, előre félek, ez szeget fog ütni fiam fejébe.

Főhadn. Barátom, Erzsím nem szenvedheti! bizonyossá tehetlek, nem szenvedheti. — Én figyelmeztetem, kérem, sürgetem az öcsémet; üzze pokolba a háztól azt az országháborítót; hozzám és leányomhoz csak közelebb áll, mint amahoz; végre morgok, dörgök, hogy szinte a ház reng bele — mind nem használ semmit! Károly öcsém, ki különben nem mondhatom hogy eddig hátra vetette volna kérésemet, makacsul megmaradt ama szélhordtának pártolásában. Ekkor, Ferkó barátom, kénytelen voltam, gyermek javáért katonásan látni a dologhoz. Neki állítottam múlt éjjel molnáromat a lépcsőknek, s egy szálíg kiszedtettem azokat, úgy, hogy most felső lakosink csak létrán járhatnak fel s alá, mint csirkenemű a hálóhelyére szolgáló lábtón.

Tor. Hehehe! ez derék! Képzelem: mily tartós, mily költséges, mily boszúságos porre fog ez nyújtani alkalmat.

Főhadn. Vigye a patvar! inkább még egyszer közlegénynek állok, mint öcsémrel pereljek.

Tor. De barátom, accessorium sequitur suum principale. A felső emelet az öcsédé, tehát a lépcsők is az övéi.

Főhadn. Ej mit? villám és fergeteg! a leány meg az én gyermekem! az után ne ólálkodjék minden gézengúz!

Tor. Rem tuam custodí, ne auferant poloni!

Főhadn. Rengettét! hallgass diák mondókáiddal, Ferkó! Tudod, az iskolában sem szenvedhettem soha; ez üzött az ezredhez is.

Tor. Hehehe! ez egyik, Gazsi pajtás; de afféle tüzeskedésed is, mint a mostani. Tudod hogy fellobbanásodban Sinkó uramat megoldalगतád, s úgy menél katonának?

Főhadn. Akkor is igazam volt, az van most is barátom; fiad megérkezik, vessünk menyekző által azonnal véget mindennek.

Tor. Részemről nem bánom Gazsi barátom; de fiamat nem erőtetem. — Most jer, nézzük körül gazdaságodat, nincs-e annak is kjszedve a lépcsője? Majd aztán leányodat veszem elő. — Csak abban lennék bizonyos, nincs-e már horgán annak a felfogott fiúnak?

Főhadn. (menőben) Nem szenvedheti, barátom!

ÖTÖDIK JELENET.

(Regina szobája, melynek ablaka teli főttvizek üvegeivel)

Regina és Erzsé.

Reg. Újlag kérlek, édes öcsém, tedd félre szelességeidet az öreg Toronyai előtt; komolyan beszélj, de csak tudományod erejéig: sütésről, főzésről, fejséről, fonásról. Az öreg urak örömet szeretik reményleni, hogy fiok megéljövendő menyőkkel. Az ifjú Toronyai előtt pedig, ha megérkezik, egész szerénységgel viseld magadat. Ne nevedes igen, mert az nagy szájat csinál; ne szólj közibe a beszélgetésnek, mert ha eszesen szólsz, jövődre kalapját fogja féltetni a háznál tőled, ha értetlenül, szégyenleni fog. Ha muzsikára vagy énekre kér, ne engedj mindjárt, hanem mondd: rekedt vagy, a klavír húrjai elhangozták, hogy így engedékenységét előre biztosítsd magadnak. Ha kezdet fogja, húzd vissza, ha csókot kér, neheztelj; ha pedig épen rabolni akarja azt, sikolts. Mindenek felett az asztalnál ne egyél többet, mint egy kanári madár: mert a nagy ebetőről rendetlen kívánságokat tesznek fel. Ülésed pedig az ebédnél egyenes legyen, mint az öntött gyertya. Csak tányérodig nézz, s legfőlebb a tálig; de minden kincsért ne essék szemed a vőlegényre, és ha e szól hozzád, pirulj el, leány, szinte a füledig, és sipegve felelj neki, ne hallhatóbban, mint egy rekedt szűnyog hangja. Így, édes öcsém, szelíd erkölcsű, kegyes nevelésű hajadon lesz neved, s elnyered e földön a főkötőt, égben pedig a mennyei koronát.

Erzsé. Amen! — Édes, jó néném, be tudja! sok próbán lelete vőlegényeivel.

Reg. Nem tartozik a dologra, te fiók pintyőke! Engem a világi indulatok örvénye nem ragadott meg soha; de neked úgy jár szemed, szád, gonosz leány, mintha ez a világ volna maradandó sátorod. Azért, látom, férjhez kell mened. Ily szerencse pedig, mint a vagyonos, és mint hallom jó erkölcsű Toronyai, nem minden nap repül be az ablakon.

Erzsé. Mind jó volna ez, édes néném; de mind atyám, mind néném csak hallomásból tudnak a vőlegényről, s én sem láttam őt soha.

Reg. Nem tesz semmit; lesz időd kiismerni a lakodalom után. Tanuld meg azt, édes öcsém, tőlem: az a legjobb férfi, kivel legkevesebb a bajunk; mert baj van mind-egyikével elég.

Erzsé. Ha így van a dolog, úgy inkább olyat válasz-

szunk, kivel szívesen bajlódunk. Olyanformát gondolnék, mint az a szélkelep, az a bohó Sándor —

Reg. Mit, mit?

Erzsi. Külsejét értem, édes nénikém, de sokkal sze-
lidebbet, jámborabbat, kegyesebbet.

Reg. Már az más! Úgy csak érne valamit. — Most megyek a levendulavizemhez, már eddig csorog is a lombikról. Édes öcsém! hogy ne felejtsem, ha az isten megadja, hogy Toronyainé leszsz, adok minden vizemből veled. Faluhelyen sokat segíthet ezekkel az ember a nyavalygó szegénységen. Hanem ismerni kell hasznait mind-egyikének. Nézd, ez a kakukfüv, jó gyomorgyöngöseségben, szívfájásban —

Erzsi. Tudom, édes néném, majd használom, ha Toronyainé leszsz.

Reg. Tedd azt, leányom. — Ez az erősvíz hatalmas szer szédülés, ájulás ellen.

Erzsi. Ezerszer előszámlálta már ezeket, édes nénikém — egy szóval: minden rossz ellen hasznosak ezen vizek, az egy kárhozatot kivéve.

Reg. Igen; de melyik, mire? — No, de majd leírom neked, mielőtt Toronyára vinnének. — Most megyek; olvasgass addig a Mártírok Oszlopában. (Eltipeg.)

HATODIK JELENET.

Erzsi, később Sándor.

Erzsi (maga). Bizony, közikbe lehetne iktatni magamat is! Jó atyám, néném, ugyan derék alkut tevétek reám! Hiszen, falus pusztás asszonyyná lenni, jó volna magában, ha férj nélkül adnák; s aztán bohó Sándorommal lakni benne, és költeni jövedelmét!

Sánd. (bedugja fejét az ablakon.) Pszt! Pszt! angyali Erzsikém!

Erzsi. Te vagy, gonosz Sándor? (tréfás dagálylyal) Folytatod-e bűneid rovását? Most már vétkeid miatt létrán jártok fel s alá, mint Jákob angyalai. Szegény Károly bátyám minden órán nyakát szegi rajta szédélgős fejével, én meg halálba búsulom rajtatok magamat — s ez mind a te lelked rovására esik, te, példa nélküli szelességed miatt hitelét vesztett ifjú, te!

Sánd. Lelkemre mondom: egészen à la mademoiselle

Regine! Be helyre vén hajadon válnék belőled, Erzsikém, ha hagynálak azzá lenni.

Erzsi. Beszéllhetsz már, szép fiú! Atyámat, nénémet kigúnyolni! Hallatlan szelesség! de bűn is. Látd-e Sándor! most már Toronyainénak kell lennem —

Sánd. Mit? Toronyainénak? Ahoz a sántához mennél? kinek egyik szeme kancsal, másikkal nem lát, orrának veressége pedig a rubintot haladja?

Erzsi. Boldog isten! oda vagyok

Sánd. (dagályos hangon) Ne búsulj, leányzó, most az egyszer kiváltalak. Enyém leendesz, Toronyainak pedig ki-ásom kancsal szemét, ha reád vetni merészli!

Erzsi. Ó Sándorom, bár kiváltanál! de látd-e, házunknál nagyon becsed veszett.

Sánd. Nem tesz, galambom, semmit. Nem mindjárt bukik a kereskedő, mihelyt hitele csökken. Csak az egyre kérlek, csald ki nénédet a közös kertbe, s bízd reám a többit. Ne búsulj, angyali Erzsikém, csak reám hallgass, mint illik, jövődő férjedre; addig pedig előpénzül egy eső-kocskát!

Erzsi. Igen, lehetne is az üvegektől! elég, ha most csak kezemet nyújtom, majd másszor! (kezét nyújtja).

Sánd. (megkapja a nyújtott kezét.) Csak hogy itt a kezed! addig nem szabadúlsz kis gyikocska, míg az előpénzt meg nem adod (addig húzakodnak, mígnem egy üveget leütnek, mely széttörik).

Erzsi. O istenem! mit szeleskedel ismét!

Sánd. Te meg mit vonakodol ismét?

Erzsi. Lesz mit hallgatnom!

Sánd. Van két füled hozzá.

Erzsi. Lódulj, kártévő! már hallom néném csuszogását.

Sánd. Ó jaj! illanok, lelkem Erzsikém; de minél előbb kivárlak a közös kertbe (elosen).

HETEDIK JELENET.

Regina, Erzsi.

Regina. Mintha üvegsörgést hallottam volna szobámba. Phi! mily kegyetlen szag ez! (meglátja a leütött üveget) Ó Izráelnek minden szekerei! Megadtad az erősvizemnek, te gonosz ivadék, te! Hogy tevéd ezt a rémitő kárt, rossz leány?

Erzsi. Nem tudom, édes nénikém; hihető az erős szél —

Reg. Mit, szél? hiszen ott künn a fa levele sem mozog.

Erzsi. Vagy tán a ruhám szélével ütöttem le —

Reg. Azt az izmos teli palackot?

Erzsi. Már megvallom lelkem nénikém, csak ne haragudjék. A Mártírok Oszlopa nyomta agyon az üveget.

Reg. Mit beszélsz te pribék leány?

Erzsi. Ájtatosan olvasám a Mártírok Oszlopát, amidőn puffanást hallék az ablak alatt. Megijedtem, hogy Károly bátyám esett le a létráról, s a könyvvel együtt az ablakhoz szaladtam; és így történt hogy a könyvet az üvegre ejtettem.

Reg. Ej, ej! Károly bátyádat féltetted? és más senkit?

Erzsi. Kit mást? tán azt a szélkelepet? Nem az ő szelessége okozta-e a lépcsők elszedetését, és a viszálykodást a két jó testvér között? Ezt soha meg nem bocsáthatom neki. Ezt a kárt is tulajdonképen neki köszönhetem; mert ha a lépcsők megvolnának, nem lett volna okom ijedésre. Csak azt sajnálom, hogy már most Toronyára nem vihetek magammal erősvizet!

Reg. No, no, van még egy üvegem a favalyiból, azt megosztom veled, édes öcsém; mert falun erősviz nélkül lenni —

Erzsi. Életveszedelem. — De mily főfájás vett engem elő hirtelen!

Reg. Gondolom, az ijedtség, édes gyermekem. Jer locsold meg egy kis levendulavízzel —

Erzsi. Nem, nénikém; inkább hiszem, most is az előmlött erősviz átható szaga ártott. Nem mennék ki egy kissé a kertbe, friss levegőre?

Reg. Közös, fiam, a kert; Károlyék az erkélyen lehetnek, vagy az ablakban. Menjünk inkább a lóherésbe.

Erzsi. Nincs ott árnyék, édes nénikém. Hiszen mit árt az, ha látnak is bennünket? Nem vagyunk sem ellenségek, sem tiltott portékák; aztán virágaimat szeretném látni, nénikém meg szegfüvet készült ecetnek vagdalni.

Reg. Igaz! hozd el az ollómat! (elmennek).

NYOLCADIK JELENET.

Károly és Sándor az erkélyen, mely alatt egy létra áll.

Károly. Szegény bátyám ugyan erős ostromzár alatt tart bennünket!

Sándor. Még is végre ő fog capitulálni.

Kár. Nem tudom, édes öcsém, megtartja-e leányod adott szavát? Leányszó tavaszi hó. Aztán rossz fát is tevé a tüzre; Regina húgom aligha nem sejtendi, ki vala szobájában az üveges, s boszújában tilalom alá veszi a közös kertet is.

Sánd. Ne adja isten, édes bátyám! — Erzsikém halálra búsúlná magát.

Kár. Alig tudok esetet reá, édes öcsém. Igaz, az öreg nőtlen bizodalmatlanabb a nőnem iránt, de ellenben a házassulandó igen is hívékeny; természetesen, amaz igen sokat látott a világban, ez meg keveset. Erzsikédnek is addig csevegnek a szép gazdag Toronyai felől —

Sánd. Hiában koptatnák szájakat; bevágtam én annak az útját. Már magam is sajnálom, hadd láttam volna teljes tisztaságban, mily erősen állok Erzsím kegyében? — De im látom fejeieni a tisztos Reginát, mint egy szűz liliumot, és mellette pirosítani kis rózsaszálat. — No lelkem egy bátyám, csak elő a szereppel! Én meg be a szobába, hol oly szívrehatólag fogok nyögni, hogy még az uzsorás és kártyás is könnyre fakadna kínomon. (bevonúl).

KILENCEDIK JELENET.

Károly, Regina és Erzsi.

(*Regina és Erzsi* jönnek, s beljebb a kertbe akarnak elcsapni az erkély alól.

Károly. Húgom lelkem! édes Reginám, egy szóra.

Regina. (félre Erzsihez) Mondtam úgy-e? csupa bojtortjánok ezek!

Erzsi. De mikor most is majd meghasad a fejem. Hiszen hallja meg néni mit mond; én közel sem megyek az erkélyhez.

Reg. Jól teszed édes fiam, ne menj a kísértetbe.

Kár. Lelkem húgom, csak egy szóra!

Reg. Megyek, megyek édes bátyám! (félre) Bizonyosan pártfogásomért esedeznek a jó madarak. (az erkély alá megy, *Sándor* belülről hallhatólag nyög).

Kár. Jó húgom, im rajtunk az isten látogatása a testvéri villongásért! Megtörtént már az első nap a szerencsétlenség! *Sándor* öcsém, kit tudod szél hajt ha jár kél, az imént megsusszant a létra legfelsőbb fokán, s a földön

állt meg. Az egyik lábát egészen összezúzta. Tört-e csont? még nem tudom, de rémítő kínokat szenved. Hallod nyögését szegénynek? Kérlek, nem volna valami irod, vagy vized a fájdalmas részre addig, míg az orvos megérkezik?

Reg. Egek atyja! szegény fiú! Megyek, repülök édes bátyám! Ott a csodatévő hasonlíthatatlan balzsamom, forrasztó kövem, melyet az aggtelki baradlából kaptam, megbecsülhetetlen liliomvizem — megyek, repülök! (megindul) Erzsi, Erzsi!

Erzsi. Hova siet oly igen nénikém?

Reg. Ó gyermekem, baj van, nagy szerencsétlenség! Jer siessünk! — vagy csak maradj addig itt; hiszen tüstént jövök! (félre) Úgy is lábát törte az isten-adta fia; nem tehet most galibát (eltipeg).

Kár. (az erkélyről) Pszt, Pszt! Erzsike, Erzsike!

Erzsi. (az erkély alá fut) Mi baj édes bácsikám? az egekért mi nyögést hallok?

Kár. Szerelmed árván maradt, jó leány! Sándor leezett a létráról s lábát törte.

Erzsi. Ejnye bácsi, ha nem tudnám mily tréfás, bizony megijesztene.

Kár. Bár tréfa volna, édes húgom. Hallod mily kínokat szenved? Kér mindenre, mi kedves előtted, jönél fel csak egy pillanatra hozzá, hogy még életében nyomhassa kezedre búcsuzó csókját. Jer, kedves Erzsime, ne tagadd meg a szegény hű fiú utolsó kérését hozzád. Addig megjáród, míg nénéd az orvossággal megjő. — Jer, háj fel bátran, majd tartom én a létrát.

Erzsi. Ó istenem! hiszen ily esetben pogány szív lenne, ki utolsó kérését megtagadhatná (felhág a létrán, melyet Károly tart felül, s midőn felér, Károly betolja a szobába, s a létrát is felhúzza).

TIZEDIK JELENET.

Regina (jő, megrakodva szerekkel).

Regina. Íme hozom bá — de hova lett az erkélyről? s létra sincs itt, nyögést sem hallok. Ó be kár volt még is ennyire mennünk! Íme mely jó az atyafiak közt az egyenesség! (kiált) Károly, Károly!

Károly. (kijő az erkélyre) No mi baj, édes húgom?

Reg. Az istenért! él-e még az a fiatal ember?

Kár. Él édes húgom, s szembetűnőleg jobban van.

Reg. Ej, ej, be hamar! No csak hadd használja ezen szereimet, fogadom tökéletesen fölépül.

Kár. Nem kell semmi, édes húgom; most kapott épen egy csodatevő flastromot —

Reg. Kitől? hisz az egész falu tölem kapja.

Kár. Ez még csodatevőbb a tiednél; egyszerre mintha elvágták volna minden kinyját a fiúnak —

Reg. Csodatevőbb? miért is ne? Jól van, jól! én nem tolom senki fiára becses szereimet. De megjövendölöm, hogy nem sokára vissza fognak jöni a drágalátos fiú szenvedései, és én nem mozdulok a szobámból, ha torára hínak is. (boszúsan elindul, Károly pedig bemegy az erkélyről).

Reg. (mentében) Így nem venni semmibe a jóakaratot! — De hova lett az a leány! (kiált) Erzsi! Erzsi! tán a kert mélyébe ment fájós fejével, sűrűbb árnyékot keresni. Utána megyek. Az még is jó a rossz dologban, hogy egy időre megszabadult attól az izgágától. Addig mig lábára állhat, Toronyára repítik az én Erzsimit! (beljebb tipeg a kertbe).

TIZENEGYEDIK JELENET.

Főhadnagy szobája.

Toronyai és a Főhadnagy (boroznak).

Toronyai. Már, Gazsi pajtás, gazdaságod olyan, mint azon per, melyből a documentumok hiányzanak. Nincs szükségessel ellátva sehol. Épületeidet protectiókkal kell támogatni, mint a rossz ügyet, tetőiken a nap és hold sugárai vizitre járnak be; vizslád kövér, marhád sovány, vetésed egész élőképe az éhenhalásnak. Legjobb rendben látom pincédet és pipáidat.

Főhadnagy. Mint illik agg katonához, Ferkó barátom! Füstnek eresztem a gondokat, s borral csalom elő a jó kedvet. A gazdaságot hozza majd rendbe vöm uram.

Tor. Helyes! és segítse menyem asszony. Eljenek Gazsi pajtás, jó gyermekeink, sokáig! — tovább, mint egy sok ingessiójú magyar juris pör!

Főh. Eljenek! (koccantnak és isznak).

Tor. Mi pedig majd gyönyörködünk bennök. Tanúságosan előhordogatjuk tapasztalásainkat, miket ők is oly mellett eresztgetnek el; mi bosszankodunk, hogy ők is oly bohók, mint mi voltunk, de nem használ! Azután morgunk — ők békével türik változó kedvünket; mi korholjuk őket

— ők hallgatnak, de hát megett mosolyognak. Mi elkényeztetjük gyermekeiket — ők pedig alig bírják halálunk után helyre hozni unokáinkban a hibákat.

Főh. Csak a halált ne hozd elő, Ferkó pajtás!

Tor. Igaz bizony, mit is keresne még oly hamar köztünk? Előbb mogorvaskodunk sokáig — azután meg tovább köhögünk — étvágyunk megromlik! csak az italka tart még fenn bennünket — éjjeli álmunk elvesz, csak déleést szunynyadunk egy órácskát; — télben nyárban didergünk, mint a kocsonya, — megaszunk mint a susinka — a nagy karszéktől a nyoszolyáig teszünk sétáló tipegést, de kimerülve pihenünk mind a két ponton; míg végre —

Főh. Rengettét, megállj Ferkó! még nem végre! — Én nem megyek, hacsak orvost nem küldesz a nyakamra! Hát az unokám gyermekét ne lássam? szőke-e vagy barna? s ütött-e a szépajára?

Tor. De bizony lássuk, Gazsi pajtás, legalább míg az oskolába kerül.

Főh. De ne a Sinkó keze alá! (poharát nyújtja) Élünk barátom, szinte harmad napig a feltámadás előtt!

Tor. (koccant) Eljünk! így még friss korunkban ér bennünket a költő trombita; nem reked meg költögetésünkben (isznak) Így barátom Gazsi! Már ha leányod is oly jeles mint borod — De hová dugtad, hogy még nem szólhattam vele? Fiam most mindjárt itt terem; amilyen szép a leány, s puskapor a fiú, atyai áldásomat kérendi az első órában, s én azt sem fogom tudni: nem adok-e némát, vagy félkegyelműt szegény fiamhoz?

Főh. Ne tarts egyiktől is, Ferkó! Nyelve, mondhatom, pergőbb a malomorsónál; s aztán esze — neki van a háznál legtöbb; csak még könyvet ne írjon!

Tor. Ments meg isten, Gazsi pajtás! inkább egész életében kozmáson főzzön!

Főh. Mindjárt is beszólítom; lásd, hogy az özvegy katona is tud nevelni (kiindúl. Regina szemközt jő neki).

Reg. (lobbal) Nincs itt Erzi? Uram fia! hová lett az a rossz leány?

Főh. Épen most akarom bemutatni a barátomnak! Szólítsd be csak húgom!

Reg. Igen, de nem találom sehol

Főh. Mi a tatár?

Tor. Tán a teheneket nézi az ólban — vagy a baromfit éteti —

Főh. Ej, barátom, te anyáink koráról álmodozol.

Tor. No hát, hogy közelebb jöjek korunk leányihoz — tán rejtekes hús árnyban, gyeppamlagon regényt olvas.

Főh. Olvas? azt nem teszi.

Tor. Vagy kedveséről álmodozik.

Főh. De nincs kiről.

Tor. Vagy szerelmes levelkét firkál.

Főh. De nincs kinek.

Tor. Vagy épen kedvesével lappang.

Főh. Rengettét! de nincs kivel.

Tor. Nincs kivel? Ej ej Gazsi pajtás, hát aki miatt kénytelen valál elszedetni a lépesőket? Ilyneme a védelemnek nagy megszorításra mutat, barátom. — A fiúnak, bármit beszélltek, tüzesen kelle vinni a maga ostromát, ha nem okosan is.

Főh. Ezer mennykő! — nem mondtam, hogy nem szenvedheti a leány! Hiszen itt a húgom előtt is többször kiadott rajta.

Tor. Barátom, a szerelem szótárában mást tesznek ám a szavak, mint Párizpápaiban; kivált ha még a titkos jeleket is hozzájok veszszük. Takarodtál-e ifjonta, Gazsi pajtás, ha a leány a maga nénje előtt duzmadtan ezt mondá: „menjen kadét úr, hagyjon békével“! — de ezen kemény szavai után reád mosolygott, tán szemedbe vágott, vagy tán épen meg is szorítá titkon, eltaszítás-közben kezedet? — Hehehe! látod, Gazsi pajtás; ha a leány igazán nem szenvedhette az ifjat, minthogy ez szeles és türelmetlen, miért nem gombolyított naponként egy pár órahosszat cérnát a karjain? vagy miért nem fogta talufosztásra? Minthogy az ifjú tüzes, szerelmes, miért nem beszéllt előtte a maga számos testbeli hibáiról, betegségeiről, fonák szokásairól, különöségeiről? Ó barátom, bár anyni eszköze volna a szépnemnek magát megkedveltetni, mint mennyi áll hatalmában magát megutáltatni! De ez utóbbit ritkán akarja egész szívvel a fejeznép! Ha nem kell is neki a férfi lánc, kötele! de még is legalább egy kis cérnaszálacsckán örömet tartja őt magához kötve rabúl.

Főh. Ferkó! fel ne hevítsd a fejemet! — Te meg, szép húgom, nem érsz egy ütötaplót! Hát ki mondta azt: hol én vagyok, nincs ott veszedelem?

Reg. Igen: de ahol nem vagyok? Én a közös kertben hagytam Erzsit csak addig, míg Károly bátyám kéré-

sére orvosszereimért befutottam; mert az a sehonnai ott fenn leesett a létráról, s lábát törte.

Tor. Micsoda? lábát törte?

Reg. Egyikét eltörte, másikat kifecamította. Tán még kezei sem épek többé.

Főh. Ej, ej, már ezt magam sem akartam.

Tor. Akartad, nem akartad — pokolba! elszedetni a lépcsőket, és embertársát, sőt testvérét arra szorítani, hogy mint szárnyas madár ablakon járjon be lakába! Ebből barátom nem jó lesz.

Főh. Ej, ej, szegény fiú!

Inas. (jó) Egy levél felülről, tekintetes Károly úrtól! Válasz váratik reá.

Főh. Várd meg kívül. (Inas el) Olvasd húgom; félek a foglalatjától, és új bosszúságtól.

Tor. Most még hagygyán! kurta a levél, de majd jó hosszú is, s a pecsét nem fog szorítani rajta.

Főh. Hallgass Ferkó! ti fiskálisok már a raboknál megszokjátok az ijesztgetést.

Tor. Annál előbb szállnak magokba és vallanak —

Főh. És hordják az ajándékokat. — Olvasd csak húgom!

Reg. (feltéven szemüvegét, olvas.) „Lelkem édes bátyám“!

Főh. Negédes? Rengettet!

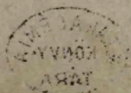
Reg. Nem jó értett bátyám. „Lelkem édes bátyám“!

Főh. Tágítsd ki húgom orrodon a pápaszemet! Testvérek közt nem jó a félreértés.

Tor. Bár ez a lépcsők elszedetése előtt jutott volna eszedbe, Gazsi!

Reg. (megigazítván szemüvegét, olvas) „Lelkem édes bátyám! Jónak látnám, mint ellenhadseregeknél szokás, kicserélnünk hadi foglyainkat, s bátyám visszarakatná lépcsőimet, én pedig kiadnám Er—zsi le—á—nyát.“ „Szerető öcsese Réti Károly.“ — Ó képmutató pharisaeus! (az asztalra veti a levelet).

Főh. Mit? Erzsi leányom azzal a bitanggal nála? Ezer krimiai tatár! kardomat ide! (leveszi a szegről, s magára övedzi) Dupla töltést a karabélyomba! (kezébe veszi a karabélyát) Leányomat erőszakosan elrabolni! tán kötözve, közös telekről rabolni el! — Majd teszek egy fordulatot, hogy még a fekete angyalok is vacognak belé! (felteszi paszomántos sipháját, s szerte robog a szobában).

Reg. Bátyám, egyetlen egy bátyám! enyhüljön! el-
ájulok — elhalok —

Főh. Isten hírével! minek vitted pokol torkába leá-
nyomat? s nem viselted gondját? Hiszen erőszakos leány-
rablás nem esik meg egy perc alatt. Egyet értettél elle-
nem te is, te Delila!

Reg. (keseredten) Ó emberek hálátlansága!

Tor. (ki azalatt a levelet forgatá) Tedd le öldöklő
szereidet, vén zsidó! Halld csak, mi van még a levél
alján. „Alúlirt jobbúlást, örök tiszteletet, hálát és szerete-
tet ígérve, esedezik imádott Erzsike jobbjáért, s az atyai
áldásért. Sándor“. „Alúlirt pedig bocsánatért esdeklik ked-
ves Sándorának és bűnösebb magának. Erzsi.“ — Hehehe!
teljességgel nem szenvedheti az ifjat!

Főh. Mord rengettét! hadd lássam azt a levelet! —
(kezébe veszi).

Reg. Lehetetlen! nem az ő írása! (közelebb megy
bátyjához, és betekint az írásba).

Főh. (Reginára meredve halkkal) Az ő írása!

Reg. Ó rossz lelkek játéka! egészen az övé! De jót
állok azért, hogy erőtették a szegény gyámoltalan leányt!

Főh. Fogd be a szádat, húgom! épen a te jót-állá-
said altattak el, midőn szemeim elég ébren kezdtek látni.

Tor. Én is azt mondom, édes húgom asszony, csak
csinján a jót-állással! Inkább állok jót száz verebért, hogy
amely cseresznyefát megszáll, annak érett gyümölcséből
egyét sem csippent le, mint tizenhét éves egészséges szép
leányért, hogy nem szerelmes. Itt épen nincs a jót-állásnak
helye. Itt áll saját írása; a leány magát bűnösebbnek vallja
kedves Sándoránál, s ha az írásra erőtethették is, menny-
köbe! akarátja ellen csak nem vonszolhatták volna fel esi-
gán, kötélén, vagy létrán! Hiszen sikoltására az egész falu
egyszerre itt termett volna az udvarban. A körülmények
igen tisztán mutatják, hogy a leány már régen úzi hát me-
gett játékát az ifjuval, s úgy látom, előbb kijött a szerel-
mes foga, mint a gazdasszonyi.

Főh. Micsoda? megválogasd, azt mondom, a szót,
Ferkó! A leány tisztességes egy személy, s oly ártatlan
mint egy fiatal fejr galamb —

Tor. Tisztességes? ki tagadja azt? — ártatlan mint
egy fiatal galamb? concedo, de amely már fészkecskéjét
hordogatja. — De már most mit felelsz a hármas levélre?

Főh. Egy ólomgolyót küldök fel karabélyomból az

ablakjokba feleletül, azt a sehonnait pedig gulyáshúsnak aprítom.

Reg. Uram irgalmazz!

Tor. Hú! ne oly tüzesen, Gazsi pajtás! Ha az ifjat öszvevagdalod, féltő, nehogy örök pártában maradjon Erzsi leányod; mert amely leány egyszer titkon első emeletbe mászik fel az ifjuhoz —

Főh. Ferkó! a sátán fojtogat-e? Ezer mennykő! most mindjárt vége félszázados barátságunknak.

Tor. Annak nincs vége, Gazsi pajtás! hanem nász-ságunknak! miután leányod immár tettelegesen válaszolt —

Főh. Mondom, nem! azt teszi mit én akarok! vagy leányomnak sem mondom, s mindenemet a facípós barátoknak hagyom. — De szóljunk okosan, Ferkó barátom! tudod a leány fiatal — meg kell vallani — formás; alkalom, emberi gyengesség, sat. sat. Ezért szakadjon-e vége oly kedvesen álmódott tervünknek kedves gyermekeink felől? Hiszen fiad még nem tud semmit —

Tor. Ej, ej, katona uram! hát a családi becsület? Szemet hűnyjon-e az apa, s egyetlen fiára más útott portékáját tolja? Hiszen egy hét múlva az egész vármegye tudni fogja, hogy leányod nyaktöréses létrán mászott fel kedveséhez; ezt természetesen a fiam meghallja, s mi lesz a következménye? Ismerem e részben büszkeségét. Nem, Gazsi pajtás! Szeretlek ifjúságom barátját; de szegény fiam iránt áruló nem lehetek. Nász-ságunknak ez egyszer vége!

Reg. O gondatlan ifjúság!

Főh. (erős léptekkel, magával küzdve jár fel s alá) Így hát vége öreg korom legszebb álmának, reményének; de bosszúlatlan ne essék ily szörnyű veszteségem! Előbb leszek dobos valamely gyalog ezrednél, mint annak a lázítónak adjam leányomat. Egy hét múlva, mondád, híre megy a történetnek az egész megyében. Jól van! tudja tehát azt is, miként áll bosszút a sértett apa és huszártiszt leánya csábítóján! Szálkardra kell neki kijöni velem. Megmutatom a pelyhes állúnak, hogy az öreg Réti főhadnagyban van még erő leróni családja meggyaláztatását. Azonnal vigye az inas kihívásomat! (leül, és ír).

Reg. Mit gondol bátyám? az istenért! drága életét —

Főh. Becsét veszítettétek, ti több mint Egyiptom csapási!

Tor. Helyes, Gazsi! én szívesen leszek segéded. — De felejtéd, hogy az ifjú lábát törte: miként verekedjék?

Föh. Nem mentség! süthet pisztolyt! Válaszszon fegyvert a gaz esábitó! (kiált) Hé legény! (Inas belép) Itt az irott válasz! Szóval pedig mondd meg a felső emeletnek, hogy menyekző helyett puskaporral vettetem fel a házat! (Inas el).

Tor. Részemről addig nem akarnék vendégetek lenni!

Reg. (ujját intőleg felemelve, bátyjához.) Ej, ej, Gáspár bátya! Dávid nem tört életére Saulnak, bár üldözték tőle, csak ruhája szárnyát metszé el, csak dárdáját és kópóját vivé el feje mellől; pedig mondom halálra üldözték tőle —

Föh. Hallgass Sibylla! nem ragadá el egyetlen egy leányát —

Tor. Igaza van a barátomnak, édes hügom asszony! itt a ház becsülete van megsértve, s az bosszúlatlan nem maradhat. Hanem más részről, barátom, azt sem kell felejtünk, hogy ők gyermekek, mi pedig apák vagyunk — magamat is közitekbe számlálom, mert hiszen fiam orra elől kobozák el a menyasszonyt. Ennélfogva az ifjuság nekünk engedelmességgel és számadással tartozik, mielőtt, mint idegen, elégtételre vonatnék. A viadal előtt tehát ülünk mi öregek széket, hallgassuk ki egyenként az ifjuságot, tegyük szoros vizsgálódást: melyik mennyiben bűnös? nehogy büntelen lakoljon bűnösért. Ez a józan ész és szoros igazság kívánja.

Föh. (kedvetlenül) Mindjárt kiüti ujját a fiskális — már firkáthatna —

Tor. Ti meg, katonák, mindjárt kardos egész kezet üttök ki. Hidd el, Gazsi barátom, sok rosszat idézett már elő az ember azzal, hogy vizsgálódás előtt vaktában háttározott.

Föh. No ám legyen, ha kedved telik benne. Látom, még most sem felejtetted, hogy az egész iskola egykor böles Architófelnak nevezett. Im, itt a papiros, tinta, penna, ha írhatsz vele; mert miattam ugyan kiszáradhat a tinta, s minden toll megrepedhet — írj, nem bánom, oly hosszú protocollumot, mint három vármegyében elágazott tolvajbandáról szoktatok ti fiskálisok összeírni; de engem ugyan, Ferkó, nem visesz bölcseséggel félre. Tudom én, hová sandítasz. Velem meg kell vívnia a tejfelképű leányrablónak, ha mind a négy elem, és még az ég is, a maga legpompásabb hajnali köntösében, mind pardónért esedeznének is mellette!

Tor. (poharát nyújtja.) Azon esetre fegyvered boldogulásáért, Gazi pajtás!

Föh. Talán kétkedel benne, Ferkó? Az ezrednél én voltam a legbiztosabb vagdalkozó, s golyóm a kitett kétgarasost nem igen hibázta el. — De most nem iszom! Gondom most nem üzni-való! — Patvar vigye azt a mai sok nyalakodót; miattok innettova sírni fog, kinek leánya születik!

Reg. Ó édes bátyám, vannak szegény nemünkben most is —

Föh. Igen, kiknek semmi vásárunk nem volt. Hagyd el húgom! (kopogtatnak; a benlévők „szabad“-ot kiáltnak).

TIZENKETTEDIK JELENET.

Előbbiek, *Károly*, *Sándor* (karddal, pisztolylyal), *Erzsi* (tartózkodva belépnek). *Károly* (ölelésre tárja ki kezét bátyja eleibe, az elfordúl, és jobbjával eltiltja magától; azután *Sándor* akarja megcsókolni kezét, de a főhadnagy méreggel rántja azt vissza. Végre *Erzsi* sompolyog elő kezét csókolni, ezt eltaszítja magától).

Föh. Félre tőlem, ti saskeselyüi szívemnek!

Reg. (Sándorhoz.) Ej, ej, szép madár, ép kézláb van amint látom —

Sándor. Hál'isténnek! s örökké élni fog szívemben a hála azon kegyes lélek iránt, ki segélyemre orvosszereivel oly kész vala (üdvariasan kezét csókol).

Reg. (elfordulva) Be tudja szóval a jóféle! (*Erzsihez*) A szép kisasszony beteget volt látogatni?

Erzsi. Jó nénitől megtanultam a keresztyéni könyörületességet (kezét csókol).

Reg. (elfordulva.) El, Paradicsom sima kígyójától az álnokságot!

Károly. Édes bátyám! *Sándor* öcsém vévén a kihívó levelet, íme megjelent mind a két nemű fegyverrel; de egyszersmind a legtöredelmesebb és legszerelmesebb szívvel a magyar világon, esdekelvén általam bocsánatért és *Erzsike* kezeért.

Föh. Úgy-e? (Sándorhoz) Korán feszület alá simúlsz, szép öcsém!

Sánd. Korán sem, édes uram bátyám! *Erzsike*ért megvívok egy cannibál-sereggel is; de atyjával, jó atyjával

kit Erzsikém halálba szeret, s ki viszont szereti az angyali leányt —

Reg. Angyali? De igaz, voltak elesett angyalok is!

Főh. Ne koptassa a száját ifju uram! Erzsi leányomat hogy szerettem, én azt tudom; hogy most, miután ontól és ime az öcsémtől elhagyá magát esábíttatni, nem szeretem, azt is én tudom legjobban. Csak azt kérdem uracskámtól, állott-e már valaha pisztolylyal szemközt?

Sánd. Nem álltam főhadnagy úr, de megállok.

Főh. Meg; de csak addig, míg én csappantok, s akkor —

Reg. Földre terül azonnal, mint Góliáth Dávid parittyájától.

Főh. S ki leend segéde a bajvívásban?

Kár. Én, édes bátyám.

Főh. (elcsodálkozva.) Te-e Károly öcsém? — Itt feketék állanak a játéokban! (egy karszékbe veti magát) Beszélj Ferkó! s ha tetszik firkálj; nálam a bosszúság minden szót elfojt!

Tor. (fontoskodva torkot köszörül) Uraim! hogy itt olyasmi történt, minek nem kell vala történnie; vagy ha meg kell vala történnie — nem ily alakban és körülményekben kell vala történnie — csodálkozással látom, hallom, bánom és sajnálom. Itt valaki hibás, vagy valakik hibások, vagy épen senki sem hibás a pusztá történeten kívül. Illő tehát, mielőtt haragudnánk, megtudnunk: mire szükség haragudnunk? s bosszúnk nyílnak elpattantása előtt tisztában lennünk: ki legyen tárgya bosszúnknak? Melyik vadász lövi el fegyverét csak snepf-fütyre, mielőtt a madarat látná? melyik katona vagdalkoznék vakon maga körül a csatában, jobbra balra vágva barátot és ellenséget? melyik —

Főh. (nyugtalanúl) Dologra vén Architófel!

Tor. Békével, Gazsi pajtás! mi magyarok szavakban bővölködünk! A legfontosabb tárgyat is homoeopathice diluáljuk szavak tengerében, s barátom! szépen megszűnik az fontos, vagy legalább sürgetős lenni, és szívesebben elvár orvoslás után. — Hol is hagyám el?

Reg. Ki tudná azt? igen válogatott szavak voltak; tán kezdené újra, drága uram bátyám!

Főh. Ments meg isten, inkább dobosnak állok!

Tor. Békével, Gazsi, mindjárt végzem. — Elég az tehát hozzá, uraim, hogy itt szorosan meg kell vizsgálnunk: ki a hibás? Ehhez, valamint nekünk apáknak jogunk,

úgy a két fiatalságnak szoros érdeke van; a józan ész pedig —

Reg. És felebaráti szeretet —

Tor. Helyesen! és a szent igazság, egyáltalában parancsolják. Mi tehát négy öregek ülünk össze —

Főh. Hollá! ez barátom nem áll! Károly öcsém, fájdalom, cimbora az ifjúsággal, cimbora ellenem, testvér-bátyja ellen! — Vele széket nem ülök!

Kár. Ha így van a dolog, úgy én is kihallgatni való vagyok! addig tehát míg beparancsoltatom a nagy érdemű vizsgáló szék-által, kifordulok (kimegyen).

Tor. Helyes! ülünk tehát hárman össze! Viszem én az elnökséget, s ha kelleni fog, tollat is. Ide húgom jobbra mellém, te barátom balra. Csendet és békétűrést kérek minden részről. Forduljon ki az ifju, s álljon elő a leányzó! (Sandor kilép).

Tor. (Erzsihez) Szóljon az inquisíta, miért áll jelenleg előttünk?

Erzsi. Szerelemért.

Tor. Nagy bűn édes húgom!

Erzsi. De köz az egész emberiséggel.

Reg. Miért is ne, kisasszony?

Tor. Szilárd, hü, állandó-e szerelmed, hajadon? vagy csak hiúság, bábjátékul alkotá azt csapda szívedben?

Erzsi. Szilárd, miként tékozló a költésben, miként dölyfös a hiúsághoz, és állandó miként irigy a gyűlölésben!

Reg. Ifju-leánykoromban ilyet hallva, szégyenemben föld alá sülvedtem volna.

Tor. S kicsoda tárgya szerelmednek?

Erzsi. Sándor, azon jeles ifjú, ki imént vala körültem.

Főh. Ó te hitvány remunda, te! s ki engedelméből?

Tor. Csendesesen, barátom, majd reá jövünk. Miként támadt, nőtt szerelmed ez ifjúhoz? beszélld el, leányzó, környülállásosan.

Erzsi. Először: az ifjú eljött, rám nézett sokszor és hosszan, én őreá sokszor de kurtán, mert a pillantások részemről inkábbára lopva esének. Ekkor azt gondolám magamban, hogy ő a legszebb ifjú, kit valaha életemben láttam. Az ifjú, másodszori jövetelével nem maradt ám a gondolatnál; hanem szemembe nézett, mintha kedves falatként el akart volna nyelni, s ezt sűgá fülemben: leányka, te vagy nékem legszebb e világon! Én lesütöttem körülva szememet, ő megszorította kezemet — én visszarántottam azt — de ő addig szorítgatta — míg végre magam is vissza-

szorítottam. Harmadszori jövetelével, míg Regina néném a pápaszemet kereste, már csókot lopott az arcámra. Nekem égett az arcom, de nehezen hiszem bosszúságomban, mert ebben bosszúságra valót nem találtam; azért is negyedszeri jövetelével, midőn Regina néni a rózsavizet főzte, csókját, hogy nálam ne veszszen, sok kérésére visszaadtam. Ekkor az ifjú azt vallá, hogy szeret, én hazugság nélkül szinte nem vallhattam mást. Már ötödszöri jövetelével arra esküvék Sándor, hogy örökre enyém, s hogy nőül vesz — én lelkemre nem vehettem, hogy vigasztalás nélkül hagyjam, s szinte esküvém, hogy örökre övé vagyok, s hü nője leendek. Ezt ismételtük egymásnak a hatodik, hetedik, nyolcadik, s tudja isten hányadik látogatásnál, mindig több szóval, több csókkal — mígnem egyszer, tán már tizenkettődik látogatásnál, így szól Sándor: te Erzsi, te kedves egyetlenem! — én, nehogy jövődöbeli jogomnak ártsak, s már előlegesen megismerni láttassam férjem-uram tekintélyét és méltóságát felettem, hasonlóképen így szólék: te Sándor! te kedves! te szívem fele! mert hiszen csak nem szólíthatam önnök, kegyednek, midőn ő is oly kis becset adott rajtam, s te-nek szólított. De hiszen próbálta volna azt más idegen tenni!

Reg. Ej, ej, gyönyörű kisasszony, hát ezek valának az én szép tanításaim?

Erzsi. Higyje el, Sándor mellett nénikém is elfelejtette volna azokat.

Reg. Ó Ninive!

Tor. (a főhadnagyhoz félre) Barátom! a dolog kezdete, menetele igen természetes! (Erzsihez) De szép húgom, ismered atyád és nénéd tilalmát Sándor ellen?

Erzsi. Alásan bocsánatot kérek, a tilalom már a hetedik látogatás után jött, és így későn.

Reg. De bizony a csók jött korán, drágalátos kisasszony! Tisztes koromban, jegyváltáskor csattant meg az első csók.

Tor. Ej, édes húgom-asszony, a mai ifjú már ekkor végezni szokta szerelmét. — (Erzsihez) Látom előadásodból édes húgom, hogy te ártatlan vagy, mert ellenállhatatlanul ostromoltatál; van azonban még is egy megbocsáthatatlan vétked, mit, tudom, idővel elhagyandsz, tudniillik, hogy — tizenhét éves vagy! — Most jöjön be az ifjú: de te is maradj, netalán szükséges szembesítés végett! (Sándort kiáltja).

Főh. (félre, Toronyaihoz) Ennek, kérek, jól a fogára

tapogass. A szeméből sem néz jó ki; apja, nagyapja, legalább is hegyi rablók lehettek.

Tor. Bízd rám Gazsi, nekem sem tetszik. (Sándor belép) No szép öcsém, mi bűvös bájos mesterségekkel hódítá magához ezen ártatlan leányzó szerelmét? kik valának segédei az ármányban?

Sánd. A természet a maga mindenható erejével, mely bennünket egymásnak alkotott. Segédeim pedig valának: Károly bátyámnak pártfogó kegyessége —

Főh. Ördög és pokol!

Sánd. Főhadnagy úrnak eltiltó parancsa, és Regina néném leselkedései utánunk.

Reg. Nézze el az ember!

Főh. Rengettét! mohos állú úrfieska! még azokra kívánja-e kenni bűnét, kik iránt tiszteléssel tartozik? kik a búzaszemet gondosan kívánták megővni ily szemtelen nyalánk verébtől?

Sánd. Tiszteletem a sirig fog élni irántok; de mondhatom, nincs máskép a dolog, vitéz főhadnagy úr! Atyám, lelki s testi barátja, s egykori tanulótársa főhadnagy úrnak, majd átok alatt parancsola rám, hogy mást ne vennék nőül, mint Réti Erzsikét. Kedvetlen vala a parancs nekem, mert szabad választásomat korlátolá, s már ennél fogva tele voltam nem kedvező előítéletekkel quási-mátkám ellen. — „Legalább nézd meg a leányt, fiam, mielőtt kárhoznátad!” mondá az atyám, s én a házhoz jövék, beszállék Károly bátyámhoz, látám a leányt naponkint, csodálám szépségét, kellemét, nyájasságát, meg is kedvellém; de lelken teljes erejével csak akkor kezdem őt szeretni, midőn főhadnagy úr tilalma és néném lakatolásai teljesen meggyőztek a felől, hogy Erzsikém nélkül nem élhetek, hogy csak ő az, kit nekem szánt az ég; s ez bátorított szembe szállani minden akadályokkal, szembe még a töltött pisztoly borzasztó esőjével is.

Főh. (ki mindig nyugtalanabb lön) Mit? hogy? hágy-mázban beszéll ön? Atyja barátom? tanulótársam? Mennyköbe! kicsoda az úr atyja? melyik hegyi rabló?

Sánd. Toronyai Ferenc, főfiskális. Én pedig tisztelő fia, Toronyai Sándor (megesókolja az öreg Toronyai kezét).

Reg. To — Toro — Toronyai?

Főh. (felszökik ültéből) Ferkó! ki ne vegyetek az eszemből, azt mondom! Ez a te fiad?

Tor. Csontomból való csont, és testemből való test,

barátom, mint az anyja mondja. Hát nem látod rajta azt a hegyi-rabló physiognomiát?

Főh. Hagyd el, vén bünkutató! (Sándorhoz) Szívemre lator fiú! (megöleli Sándort) Ugyan megviseltél pribék! de megállj, nem maradok bosszúlatlan! (Erzsit hozzá dobja) Ím feleséget adok neked; a rossz feleség pedig kikeresi rajtad még az apák álnokságát is.

Erzsi. (kezét csókolja atyjának) Alásan megköszönöm szép ajánlatodat!

Főh. Régen megérdemletted!

Reg. Meg, hogy örök pártába veszs, te titkolódzó rossz leány!

Tor. Ej, ej, húgom asszony! hát oly nagy büntetés az az örök pártá?

Reg. No, no! ily Éva leányának minden bizonynyal; másnak lelki nyugalom.

Kár. (bedugja fejét az ajtón) Rám kerül-e hamar a benevolom?

Főh. (karjait ölelésre tárva ki) Lelkem öcsém, kedves Károlyom!

Kár. (ölelésre rohan) Úgy-e? hát már kipattant a titok? Nincs hát többé szükség viadalsegédre?

Tor. De igen; hanem most már teli poharakkal vívunk! (poharat emel) Fordítsa az isten minden igaz magyar-nak baját akként jóra, miként ma bajainkat kegyelmesen fordítá.

Főh. Megállj, Ferkó! rengettét! te jobb diák voltál mindig, mint én: hogy is hívták hajdan azt a híres bort, melyet Horác annyira magasztalt, hogy ódái fordítása-közben szinte szomjaztunk reá?

Tor. Caecubum, Gazsi pajtás, és Consule Manlio!

Főh. Helyes! Tehát Caecubumot iszunk ma, és Manlius Consult. A lakodalomra tettem félre néhány üveg 1811-ki somlyait; ennek azonnal fenekére tekintünk. Kő-szülőtte pogány poétája! fogadom nem ivott ennél egész nemzetsége jobbat!

Tor. Ám legyen, Gazsi barátom! addig tehát türtöztetem szomjamat. De egyszersemind azt mondom, azonnal pap és lépcsők után lássatok; mert félek, hogy a szárnyas Amor nem marad meg a létramászásnál, fiatal embereinket még repülésre is megtanítja; házasságnál pedig nem szeretem a repkedést. — Most menjünk ki a kert hüvösebe, ott költjük el vígan híres borodat, Gazsi, melylyel imént fe-

nyegettél (mindnyájan ölelkezve, vagy kézen-fogva vido-
ran el).

Reg. (maga) Fiatal-leánykorom óta még is nagyot
fordult a világ! Siet, igen siet a mai ifjúság! de tovább
ér-e, mint az apák, anyák értek? — nagy kérdés! (utána
tipeg a többinek, s a kárpit lefordúl).

KÖLCSEY FERENC.

1790—1838.

Kölcsei Kölcsey Ferenc, egy hely. hitvallású régi
nemesház ivadéka, Szó-Demeterben, Közép-Szolnok-
ban, augusztus 8. született 1790. Atyját igen gyenge
korában elvesztvén, anyja, Bölöni Ágnes, a még csak
hat éves fiút Debrecenbe küldte iskolába, hol egy
földagyagú nádfedeleles kis házba telepítve, tíz éven
keresztül egy derék gondviselőné, ki szüléit is híven
szolgált, s Ferencet csecsemőkora óta nevelte, vitte
az anya és háziasszony szerepét, s akkor is, mikor
Ferenc anyja, ennek tizenegy éves korában elhalt,
úgy neki, mint a kissebb testvéreknek gondját viselte,
miért a hálás fiu némi tiszteleti függéssel volt iránta,
melyet mint felserdült ifju sem tagadott meg tőle.
Egyébiránt az árva testvérekre gyámatyjokon, egy
Gulácsi nevű nemesen, kívül Péchy Imre a collegium
főgondnoka is némi felügyelettel volt. A kis Kölcsey
e gondot mindenkép meg is érdemelte, szorgalommal
és szeretettel teljesítvén iskolai teendőit. Tizennégy
éves tanuló pályáján, 1809-ig t. i., a szentírás magya-

rázatán kívül, végig hallgatott minden, a debreceni collegiumban előadott tudományokat. Már tizenegyedik évében nagy kedvvel tanulgatta Corn. Nepost; s míg társai szünnapokon Debrecen homokbuckáin labdáztak, ő egyik gyermek barátjával Athenæet vázolta a fövényben, a görögök nagyainak csontokból emlékoszlopokat állogatott, s felettök beszédeket tartott. Ez időben ismerkedett meg Haller László Hármas-Istóriájával, melyet a fiúk az iskolában, a tanító távolléte alatt, váltva s lelkesedéssel olvastak fel. 1803-ban a költészeti osztályba jutván, a latin versesínálásban ugyan nem jeleskedett, de Csokonai, Virág, Kisfaludy Sándor munkáik, Kazinczy Gessnere, s Virgil és Theokrit pásztori költeményei az eredetiben, kedves olvasmányai voltak.

Már ekkor kezdte Kölcsey a magányt keresni, mintha el kívánná rejteni a természet mostohaságát, mely őt a himlő által bal szemétől megfosztotta volt; s minden örömét, elvonúlva, könyveiben kereste s találta fel. Ritka tehetségei még is szembetűnőleg csak tizenhat éves korában jelentkeztek, midőn buzgósággal encyclopaediai stúdiumokat tett, s pár hason irányú társsal, kik között az utóbb ismeretessé lett Kállay Fer. is, együtt tanult, olvasott, eszméket cserélt. Az idegen nyelvek közül először a franciát sajátította el, s minden szeretetét a XIV. Lajos korabeli írók nyerték meg; a németnek megtanulására, mely még akkor, kivált Debrecenben, lenézetett, leginkább Kleist munkái bírták, kinek „Tavasza”-át Csokonai for-

dításából ismerte, Gessneréi, kit Kazinczy után szeretett meg, Hagedorn, Bürger, s kivált Klopstock, kiknek neveit részint Péczeli Mindenes Gyűjteménye és Kazinczy Orpheusából, részint Eschenburg Példatárából ismerte. A görögnek, az akkor fennállott iskolai törvényhez képest, elemeit tanulta csak, s olvasta ugyan Cebest és Anákreont, de egészben nem nagy előmenetelt tett; nem levén reá a sok mindenféle tárgytól érkezése; azonban Kazinczy sürgetésére nagyobb gondot kezdett reá fordítani¹, s úgy látszik ekkor volt az, hogy midőn a tanár Pindarust magyarázta, Kölcsey a Heyne kiadását hozatta meg magának, mely, mennyire hathatott irányadólag philologiai stúdiumaira, gondolható. Szinte tizenhatodik éve óta irogatott verseket is, de maga iránti szigorában első dolgozatait megsemmisítette.

A Kazinczy-Kresznerics-pör Magyarország legelső abrosza felett, adott ürügyet és bátorságot Kölcseynek azon férfiú elibe járulni levéllel, ki a magyar irodalomban már rég vezéricsillaga volt, s kit először

¹ „Kedves öcsém uram még esztendeig lesz Debrecenben. Az istenért! tanuljon meg azalatt görögül, de ne félig!” így ír hozzá *Kazinczy* nov. 21. 1808. „Örömmel fogok — felelé *Kölcsey* dec. 7. — a Tek. Úr azon intésének engedelmeskedni, mely engem a görögül való tanulásra tüzel. Két esztendeig tanultam már egyszer ezen nyelvet; igaz, nem nagy előmenetellel, mert több tudományokkal volt együvé kötve. Bár annak újabb tanulásával Graecia lelkeinek eredetiségét szívhatnám be!” E szerint igazítandó meg *Pap Endre* állítása „*Kölcsey Ferenc*” című cikkében *Csen-gery Antal Magyar Státusférjai* 289. lapján.

1805-ben a Csokonai temetésén látott, de hozzá közeli nem mért. Most egy szerencsés véletlen által segítve, neki eldöntő adatokkal szolgálhatott, s megindult első levele Széphalomra május 19. 1808, melynek szíves fogadtatása őt annál boldogabbá tette, mert a collegium tanárainak ridegsége eddig inkább elidegenítőleg, mint vonzólag és buzdítólag hatott reá.¹ Ez időtül fogva Kazinczy, oktatója, vezérlője lett a talentomos ifjúnak, ez pedig, mint Kállay írja, szinte egyedüli védője, tisztelője Debrecenben az „ujítónak, mint akkor ott szokás volt Kazinczyt nevezni,“ ki Csokonai emléke felett a debrecenieekkel volt pöre miatt ott különben sem kedveltetett, merész újításaiért pedig, melyeket nyelvrontásnak bélyegeztek, kárhoztatva volt². Történetet Kölcsey Magyar Mihálytól, philosophiát Ercei Dánieltől hallgatott; s az ott divatozott mód a tanulót öngondolkodásra s vizsgálatra szoktatván, reá nézve nagy hasznú volt. Első tudományos kísérletei is ily, bizonyos feladott tárgyak feletti vitairatok voltak, mikben az egyik társ az

¹ „Nem édes-e — írja Kazinczynak dec. 7. 1808 — oly szívre találni, mely ha hasonlíthatatlanul nagyobb is a mienknél, még sem érezteti velünk a maga nagyságát azon megalázó mértékben, mint ezen mi censoraink, kiknek tekintete előtt reszketve állunk meg, s örökösen köteleztetünk le minden szó által, melyet ránk vesztegetni méltóztatnak. Hevülő mellett írok én minden sort, mely a Tek. Úrig fog jutni, s ha tüzetet beléjek önthetném, csak egyedül egy férfit volna-e a magyarok közt, ki rousseaui melegséggel írna?⁴

² L. *Kállay*: Kölcsey Ferenc gyermek- s ifjúkori Életrajza, P. 1839. 35. 1.

ügyet megtámadva, a másik védve tárgyalta. Ezek mellett nem csak szorgalmas olvasása folyt mindenemű tudományos és költői munkáknak, hanem, főleg Kazinczy figyeltetésére, jegyzőkönyvet is vezetett, melybe mind kivonatokat iktatott be, mind némely tárgyakat ki is dolgozott. Így némely, utóbb Kállay Ferenc birtokában volt ily jegyzőkönyvi kötetekben Montesquieu, Bayle, Kollárból, s a Hármaskönyvből tett kivonatokon kívül, egy *Verböci élete*, egy értekezése a *poesisről* (dec. 1808), s jegyzetek az *ióniai iskoláról* állanak, mely utóbbiak, Kállay szerint, Bayle kritikai módja szerint dolgozvak, s azon nagy előkészületekről tanúskodnak, miket már tanulókorában a hellen bölcsészet szellemének felfogására tett. Szorgalmasan használta e collegium könyvtárát, de gyűjtött maga is, különösen a Weszprémi és Sinai könyveik árverési alkalmával, régi magyar könyveket, mik, mivelhogy a coll. könyvtárban az ifjakkal magyar könyvek nem adattak ki, kettős hasznára voltak, s módot nyújtottak neki jókorán megismerkedni régibb irodalmunkkal. Így írhatta Kazinczy Magyar Régiségei megjelentével, aug. 1809 azon kis értekezést, melyet „*Jegyzések az (1549-iki) Orthographia Hungaricáról*“ címmel „Jegyzőkönyve“ IX. kötetéből Kállay (az id. könyvben 23—31. ll.) kiadott. Legrégibb *versei*, melyeket bírunk, a Kazinczyhoz írt levelekben vannak elszórva, úgymint: *A Pávatoll*, melynek ez általi megbíráltatása őt elcsüggesztette, *A Képzethez* című, melynek bátorító fogadtatása viszont

emelte stb, s 1808-nál visszább nem mennek. Elvégezvén Kölcsey 1809-ben a collegiumi pályát, Pestre jött fel törvénygyakorlatra, de ügyvédi vizsgálatra nem jelentkezett, hanem, miután itt az irodalom emberei közül különösen a Kazinczy triászával, Horvát István, Vitkovics és főleg Szemere Pállal szoros barátságot kötött, az irodalom és függetlenség szeretetétől lelkesítve, lemondott a polgári pályáról úgy, mint a tanáriról, melyre Debrecenbe meghívatott, s Álmosdra, Biharba, vonult, hol kicsiny vagyonával gazdálkodva tisztességesen, egyedül stúdiumainak élt¹. Ezek mellett öcseseinek gondja is elfoglalta; majd szerelme tette szívbeteggé, melyből kora lemondással gyógyult ki². 1815-ben testvéreivel osztozván³, Csekére telepedett által, egy, Szatmár éjszaki szélein a Túrnak a Tiszába ömlése sarkában fekvő népes faluba,

¹ Habár 1813-ban így ír Kállaynak (az id. h. 46. l.): „Thékámban könyv helyett már most nyeregszerszám áll. Míveltetni ugaraimat, lovaim s ökreimről gondoskodni, s küzdeni ezen emberekkel, kik tóparton s szalmafedél alatt laknak: ezt kell csinálnom. Nem szabad rajtam nevetned, mert én mind ezeket gazdai komolysággal csinálom.“

² L. *Kállay* közleményeit, 54, 56. ll. Azonban Pécelről jul. 13. 1814 már ezt írja Kállaynak, u. ott, 60. l.: „Azt gondolnád hogy szerelmes vagyok; nem, én nem vagyok az, a passiók keresztülmentek már rajtam, s a 24 éves férfiú fentebb s nehezebb tárgyakért esdeklik.“

³ L. Kállayhoz írt leveleit 65. l., és 67, hol így: „Nem írom neked, hogy az osztályban mint érzem magamat, s mint érzem abban ha látom, hogy itt a gleba mellett kell maradnom, ha életem legfőbb javát, a függetlenséget, a lehető polgári szabadságot, elérni akarom. Megvallom hogy még most is bennem a petrarchai lélek, s félok, hogy örökre bennem marad“ stb.

hol azonban, szinte mint Álmosdon, a közlekedés nehézségei miatt jóformán elzárva azon világtól, melylyel, szellemileg legalább, folyvást érintkezni kívánt, s az irodalom jövődjé iránt reménytelenségben élte le legszebb korát, még pedig, fájdalom, az utóbbira nézve nem oly gyümölcsözőleg, mint azt gerjesztő viszonyok közt nagy ereje mellett teheté. Egyedüli örömei levelezése, ez időben főleg Kazinczyval és Döbrenteivel, és kirándulásai voltak Pécelre Szemerehez, hol 1814-ben (Kazinczyval) és 1815-ben a nyárnak egy részét töltötte. Ez időbe esik költői első fellépése is a Horvát István által kiadott Magyar Dámák Kalendáriumában s az Erdélyi Muzeumban, mely azonban még nem gerjesztett figyelmet. Érdekesek e korból *Döbrenteihez írt levelei* (1813—16), mik utóbb az Élet és Literatúra II. kötetében (s a M. Munkák V. köt.) meg is jelentek, s önéletrajzi adatokon kívül széptani nézeteiről, de főleg a nyelvújítás és Kazinczy lelkes védelméről nevezetesek. A nagyobb közönség előtt neve először egy ily című gúnyirat előszava alatt jelent meg: *Felelet a Mondolatra* néhai Bohógyi Gedeon úrnak. Pest, 1815. (újra a M. Munk. V. köt.), mely részben Szemere munkája, részben az övé és közös. Ezóta költői munkásságát feltűnőleg háttérbe szorította a kritikai¹, melyet Cso-

¹ Nem tiszta hangulatban. Maga így ír e felől Kállaynak máj. 30. 1815: „Azt írod, hogy küldenék neked újabb munkáimból, s kezdjem el írói pályámat. Ha tudnád mint vagyok én, nem írtad volna egyiket is. Elronesolt

konai bírálatával kezdett meg, de Döbrentei, tartva attól, nehogy a közönség egy része által nagyon is kegyelt költő gáncsoltatása füzeteinek ártson, Erdélyi Muzeumába felvételével késett; s így csak 1817-ben indultak meg Kölcsey recenziói a Tud. Gyűjteményben, és pedig *Kis Jánosé* a II., *Csokonaié* a III., *Berzsenyié* (szerkesztőségi változtatásokkal) a VII. kötetben. Kis jó néven vette a gáncsokat is, a második mellett egy gúnyor szólalt fel, a harmadik bíráltnak és bírálónak keserű órákat okozott, s a magyar költők szándéklott sorbani megvizsgálása, melyre a szerkesztőség által is többször felszólítottatott, abba maradt. S Kölcsey az idétt valóban lehetőleg népszerűtlen volt az özves olvasó közönségnél annyira, hogy 1821 óta itt-ott elszórva megjelenő *versei*, új szépségeik dacára, csak nagy lassan csillapíthaták le az ellene fölgerjedt kedélyeket. Jöttek ezek főleg az *Aurórában*, néhány a *Szépliteratúrai Ajándékban*, *Hébében* és *Aspásiában*; de végre jó nevet csinálván neki, Berzsenyi felelete a bírálatra (1825: Tud. Gyűjt. IX.)

szívvel s eltépett gondolatokkal, e mellett ingereltetésben, mint minden hozzám hasonlók ily környülményekben vannak: lehet-e egyebet írnom recenzióknál? Megéritek, hogy én még gonoszabb leszek mint Beckers, és százszorta kegyetlenebb mint Schiller, s kevesebbel gondoló mint Kazinczy, vagy maga Klotz. Igen is, azon az úton vagyok épen, melyen Klotz, s te azt könnyen megmagyarázod magadnak ha gondolóra veszed, hogy én rousseau-i karakterrel bírok, de iskolai neveltetésem volt, s a kritikát legelőször is a gonoszlelkű Voltairtól tanultam, vagy kellett tanulnom... Csokonainak recenzióját már elküldém Döbrenteinek“ stb., l. az id. h. 73. l.

már engesztelt kebleket talált. 1826-ban némi peres ügyben Pestre jöven, Szemere elhatározta magát egy, többször szándéklott, de mindannyiszor mások kedvéért abba hagyott, széptani folyóirat kiadására, melyből 1826—29-ig *Élet és Literatura* cím alatt, a két barát egyesült munkássága mellett, négy kötet jelent meg, s azokban Kölcsey már említett levelein kívül, különféle *széptani s bíráló dolgozásai*, mik közöl különösen a *Nemzeti Hagyományokról*, *Körner Zrínyiéről* (I.) s *A komikumról* (II.) szólók kiemelendők, melyek talentómanak köz elismertetést szereztek. Megzavarta a Kazinczy körében addig uralkodott békét egy időre az „*Iliászi pör*“; t. i. Kölcsey a Vályi Nagy Ferencnek Kazinczy által kiadott *Iliásza* első énekében a maga 1816. nov. elvégzett első énekét feltünőleg használva látván, Szemerét a plágium kinyilatkoztatására kérte. Ez Kazinczy és Kölcseynek e tárgyban hozzá írt leveleit az „*Élet és Literatura*“ I. köt. a maga vezérnizeteivel együtt (260—282. l.) kiadván, Kazinczy a *Kölcsey Iliásza első énekét* nem minden élesség nélküli megjegyzéssel a Felső-M.-Országi Minervában (sept. 1826) közzé tette, mire a Tud. Gyűjt. X. kötetében az elkölsönzött helyek kimutatása, és Kölcsey nyílt, de kezet nyújtó végszava rekesztette be a fájdalmas epizódot, mely mindamelllett a két félben némi kesernyesség érzését hagyott vissza. Említem ezt itt, mert Kölcsey jellemzésére tartozik tudnunk, hogy utóbb, midőn Bajza és Kazinczy közt támadtak volt kellemetlenségek, ő az ifjabb barátot béki-

tette ¹, Kazinczynak pedig, halála után, híres emlékbeszédében róvta le hálája adóját. E Pesten-léte alatt szövődött Kölcsey személyes baráti viszonya Kisfaludy Károlylyal s az aurórai körrel is, melynek több tagjával, különösen Bártfay, Helmecezy, Toldy, Bajza, Vörösmarty és Fenyéryvel őt mind halálaig őszinte szeretet fűzte össze. Mindamellet 1827 januárbani hazamenetele után ismét régi lankadásába süllyedt vissza ², melyből, úgy látszik, az országgyűlés végződésével az országos rendszeres munkálatok tárgyának a megyék teremeiben felmerülte által új táplálékot nyert politikai élet ragadta ki.

T. i. az 1829-ki tisztujitáskor főispánja b. Véceseý Miklós őt Szatmár vármegye tiszteleti aljegyzőjévé nevezvén ki ³, Nagy Károly tiszti főügyészszel

¹ „Kazinczy által vevém a Bajzával folyt levelezés párjait — írja Bártfaynak N.-Károly, apr. 9. 1831. — Csak-hogy a dolog elcsendesedett. Kérlek intsed a szeretetre s tiszteletre méltó Bajzát, kíméljék a szent öreget. Nincs ember gyengeség nélkül; de ez, ha ezer annyi gyengékkel bírna is, még is nem csak tiszteletünket, de hálánkat, s a legnagyobb mértékben, kívánja. Ha Kazinczy nem lett volna: bizony most sem egyikönk sem másikonk nem állna ott, ahol. Bizony önála nélkül egy egész epochával hátrább állanánk; s egy epochával hátrább mik lennénk?“

² „Még egészen elveszve nem vagyok — írja Bártfay Lászlónak Csekéről september 27. 1827. — noha nagyon sok hía van hogy az legyek, ami csak tavál voltam is. Most sem gazda, sem literátor nevet nem érdemlek, s az ég tudja, micsoda valami harmadikká kell még lennem.“

³ Nem főjegyzővé, bár ezt állítja b. *Eötvös József* Kölcsey felett tartott akadémiai emlékbeszédében. T. i. ő maga még 1831. jul. 2. így ír Bártfayhoz: Azt amit gróf György (t. i. Károlyi, akkor egyik erős támasza Szatmárban a sza-

hathatós ébresztője s támasza lett megyéjében a szabadelvű eszmemozgalomnak, ezzel együtt kidolgozója a rendszeres munkálatok feletti véleményeknek, mik a megye által, a kiváltságok védői dacára 1832 elfogadva, a köv. országgyűlésre utasításul voltak szolgálndók, s oly hírre kaptak a hazában, hogy más megyékbe is átkérettek. Még ez évben nevezte az új főispáni helytartó ifj. b. Vécsey Miklós főjegyzővé, nov. 6. pedig országgyűlési követül kiáltatott ki. Pozsonyban dec. 19. elfoglalván székét, a négy kerületi jegyzők egyikévé választatott, s mint ilyennek több felírás (deakúl) és izenet (magyarúl) az ő tollából folyt. Mint szónok *a magyar nyelv ügyében* tartott beszéddel tünt ki először, s nem sokára országossá lett hírét sora a tartalom és formában jeles beszédeknek alapította meg, mik közül *a kir. fiskus öröködése, az örökös megváltás, az első szülöttségi jószágok* ügyében mondtak jeleskednek. A részek visszakapcsoltatása az úniói kérdés általa sürgetett módosításának lett főleg gyümölcse, de ekkor már nem ült a rendek táblájánál. Az urbéri

badelvű pártnak) érettem a múlt gyűlésen tett, lehetetlen elmellőznem. Mert felállott, s indította a rendeket, *hogy nekem főjegyzői címet eszközöljenek.* Főjegyzői cím és korona: két oly dolog, ami nélkül igen igen könnyen el tudok lenni: de a lelkes férfiak által megbecsültetés jeleit venni, ez az élet legszebb öröme. Grófod engem valóban nagyon lekötelezett; s e köz helyen így kijelentett hajlandóság inkább magához vonsz, mint bármely jótétemény. Mert jót tenni minden gazdag tudhat, de így tisztelni meg csak azon kevesek tudnak, kik gróf Károlyi Györgyhez hasonlítanak.“

munkálat t. i. kitűró küzdelmei közt végre szabad-
 elvű szellemben keresztülvitetett, de a kir. válasz az
 oly híressé lett V. és VIII. pontokat megtagadván,
 és Szatmárban a maradók pártja felülkerekedtével az
 addigival ellenkező utasítást kapván, Kölcsey 1834
 megyéjébe ment kedvező fordulat eszközlését meg-
 kísérleni, s midőn ez nem sikerült, követtársa nevé-
 ben is lemondván, visszament Pozsonyba, hol a leg-
 szívesebb részvétellel fogadtatván, febr. 9. 1835. azon
 búcsubeszédet mondotta, mely állása és erkölcsi kö-
 telmei felfogásáról kielégítő felvilágosítást nyújt. Az
 ülés annyira meg volt beszéde által hatva, hogy legott
 eloszlott.

Haza térvén ekkor Kölcsey, sikerült neki ismét
 többséget biztosítani megyéjében a szabadelvű esz-
 méknek úgy, hogy azontúl mellette külön vélemény
 nem létezett. Mindamellett hogy Kölcseyt a köz-
 életbe lépte óta hivatala s követi állása nagy
 mértékben elfoglalták, az irodalom terén sem volt
 tétlen; ugyanis 1830. nov. 17. a magyar akade-
 miának a nyelvtudományi osztályban vidéki rendes
 tagjává neveztetvén, munkás részt vett annak első ren-
 dezkedő nagy gyűlésében, ennek 1832-beli nádori köz-
 ülésében mondotta el nagy hatású *emlékbeszédét Ka-
 zinczy Ferenc felett*; 1836. olvastatta fel *emlékbeszédét
 Berzsenyi Dániel felett*, melyben az általa búsitott nagy
 költő árnyékának a legnemesb engesztelő áldozatot
 hozta. Ezek mellett adott koronként *költői dolgozato-
 kat Szemere Aurórájában* s *Helmeczy Társalkodója-*

ban, *kritikaiakat* Bajza *Kritikai Lapjaiban*, sőt össze kezdvén szedni munkáit, azokból Szemere gondjai alatt meg is jelentek: *Kölcsey Ferenc Munkái*, kiadta Szemere Pál; első kötet: *Versei*, Pest, 1832, de közbe jövén követsége, s ezzel gátoltatása prózai írásai összeállításában, kiadója Hartleben a folytatásról lemondott. Folyóiratokban mindazáltal ez óta gyakrabban jelentek meg *kötellen dolgozatai*, név szerint Szemere *Aurórájában*, ennek új folyamú *Muzárionában* 1833, s az *Emlényben*; a nevezetesbek mindazáltal az *Athenaeumban*, hol *Paraenesisén* kívül Kölcsey Kálmánhoz (unokaöcscséhez, kinek öcscse halála után atyailag viselte gondjait), különösen *Historiai vázlatai a két magyar haza egyesülése s Magyarországnak a részekhez való joga felett* ragadták meg a köz figyelmet. 1837 óta házi bajok s azon feszült állás, melyet kormány és nemzet egymás irányában vettek, az ellenzék némely tagjai ellen indított pörök, s a Wesselényi ellen fölvett hűtelenségi kereset, kizavarták őt csendes munkásságából, s gátolták újra a kritikai pályán működni, melyre a „Figyelmező“ szerkesztője felszólításának engedve lépendő volt¹. E részint megkezdett dol-

¹ „Recenziók írására szólítasz fel — írja Toldynak dec. 14. 1837. — Mivel e felszólítás második, azt kell hinnenem, talán valósággal örömet találnátok benne, ha csakugyan e rég elhagyott pályára visszatérnék. Megvallom, sok okaim vagynak, miért e mesterség többé előttem nem kedves; azonban, ha oly erősen akarjátok, ám legyen. Nagy lépcsőre hágtott házi bajaim úgy sem engedik, hogy számotokra valami fontosat egyhamar készítsek; kritikázni

gozataiban¹ különösen a Wesselényi-pör védelme szakasztotta félbe, melyet e férfiú iránti barátságból felyállalt volt; melynek bevégezése után bélgyúladásba esvén, nagy de rövid szenvedések után 1838. aug. 24. élte 48-dik évében elhúnyt. Köz volt a gyász halálakor, melyet Szatmár körlevél által tudatott a me-

pedig lehet, ha az ember gyötrelem és bosszú közt van is; vagy talán épen ez állapot a kritikai hajlandóságnak legkedvezőbb. De, kérék, rossz és középszerű munkákat ne küldjeteK, jeles munkákat elvállalok a belletristica minden osztályaiból, romai és görög philológiából, ide értve a fordításokat, s philosophia historiájából. Ilyeneket elvállalok minden előttem ismeretes nyelven.“

¹ „A recenziókat — írja ugyanannak 1838. jan. 20. — csendes óráimban elkészítgetem, s adott útasításod szerint küldendem le Hozzád“; és Bártfaynak 1838. febr. 14.: „Kisfaludy Sándor Munkáihoz már hozzá is fogtam; de sokféle körülmények miatt el nem végezhettem; mihelyt kész lehetek, azonnal küldendem stb.“; s ismét martius 25. így enyeleg: „En olyan vagyok mint a rossz adós; s félő ellenem concurrentionális pör fog indíttatni. Vörösmartyéknak, Szalaynak, és Heckenastnak* ígéretet tevék, hogy számokra bizonyos dolgozatokat fogok készíteni; s még mindennel készületlen vagyok. S ezt a Figyelmezőbe ígért recenziókra nézve annyival inkább fájdalom, mert Schedel azokat nagyon sürgette. Most (Pap) Endre magával vihetné, s én íme kész nem vagyok, pedig még február közepén elkezdém az írást. Azonban amit kínos állapotom hibázik, nem kell talán nekem tulajdonítani. Könyörgök, édes Lacim, méltóztassál Schedelnek ezt elmondani, s egyszersmind nevemben ígérni, hogy az elmulasztottat előbb utóbb uzsorával fizetem vissza. Annyi igaz, hogy mindazon kivánt recenziókat három-négy nap alatt, legfeljebb egy hét alatt el tudtam volna készíteni; s talán nem fogták volna mondani, hogy rosszul. *De én valami többet akarok nyújtani, mint eddigi recenzióimban nyújtottam*; s ez az oka, hogy vártam nyugalmas napokat, melyeknek két hónap óta még birtokában nem valék. Most azonban nem sokára készen leszek.“

* Az Athenaeum, Themis és Emlény számára.

gyékkal, s egyszersmind képét köztereme számára megrendelte; az akademiában b. Eötvös József üllötte meg emlékezetét 1839. nov. 24-kén; egy társulat emlékszoborral tisztelte meg emlékezetét, mely a nemzeti muzeumban van felállítva; a szatmáriak pedig Szatmárt emeltek neki szobrot, mely 1864. septemb. 25-kén, ünnepélyesen, az egész vidék élénk részvéte mellett lelepleztetett. — Munkáit először b. Eötvös József, egyesülve Szalay Lászlóval és Szemere Pállal adta ki hat kötetben: *Kölcsey Ferenc Minden Munkái* cím alatt P. 1840—48, mely után következtek: *Kölcsey Ferenc Naplója* 1832—33. kiadva Dobrossy által, Budapest 1848; *Kölcsey Ferenc Versei*, negyedik kiad. Toldy Ferenc által P. 1863 (a Heckenast Magyar Remekírói gyémántkiadása VIII. kötetéül); mely utóbbi megelőzték: *Minden Munkái*, második, bővített s tetemesen javított kiadásban Toldy Ferenc által 8 kötetben (Pest 1859—61), melyben a szöveg kritikailag átnézve, újra rendezve, s egész új részekkel, név szerint leveleivel, bővítve van. Újabban a Ráth Családi Könyvtárában jöttek: *Kölcsey Ferenc Válogatott Prózai Munkái*, Greguss Ágost bevezetésével, Pest 1874, és: *Országgyűlési Napló, és Wesselényi védelme*, P. 1871., Heckenastnál pedig *Kölcsey Ferenc Válogatott Munkái* egy kötetben Pest 1871. Végre: *Kölcsey Élete*, írta Vajda Viktor. Budapest 1875.

I. Szép Lenka.

Ballada.

Szép Lenka vár a part felett.
 Csolnakján a halász
 Dalolván csendes éneket,
 A part felé vigyáz:
 „Csak vissza, vissza szép leány!
 Szél támad, és hullámot hány.“

Esdekve szól a szép leány:
 „Nem én, halász, nem én!
 Túlparton zöldel egy virány,
 Kunyhó van közepén;
 S zöld árnyak a kunyhó körül:
 Alattok, ah, kedveltem ül.“

Szélvész között, zugó habon
 Rettegtet sok veszély;
 Reményem még is egy vagyon:
 Tán partra hajt a szél,
 S kit szenvedés, kit bánat ér,
 Örömkönyük a pályabér.“

Szép Lenka jön, s csolnakba száll,
 Kormányt visz a halász,
 Minden hullám csapásinál
 Jobban jobban vigyáz.
 S a vész midőn újúlva kél,
 Mond Lenka: „partra hajt a szél.“

„Nem, lyány! nem partra hajt a szél,
 Szél és hab ellenünk;
 Veszélyes, ah, míg ember él,
 Istent kísértenünk:
 Hullám dagad s örvénybe száll,
 Hullám között vár a halál.“

„Halász! szerencse jár velem,
 Szerencsés csolnakod.
 Nyugat felől, oh szerelem,
 Dereng szép csillagod —
 Nyugatra vár a hű legény:
 Nyugat felé nem félek én.“

Szól Lenka, s a túlpartra néz,
 Néz, s látja kedvesét.
 Örömszketve nyúl a kéz;
 Héy önti el keblét:
 És tün előle víz, föld, ég;
 Szemében forr csak lelke még.

De vérzik ő, a hü legény,
 A part felett állván.
 Kél a veszély, húny a remény:
 Már-már hal a szép lyány.
 És új szél zúg, és új hab gyül —
 S a csolnak végkép elmerül.

Lát a legény. Nem nyög, nem sír,
 Nem érez, nem gondol.
 Felnyilik kinja, mint egy sír,
 Nem tudja: merre? hol?
 S gyors, mint villám felhőiből,
 A hab közé félhalva dől.

II. D o b o z i.

Ballada.

Rabló jön és Dobozi már
 Hölgjét nyeregbe vette;
 Gyors méneken sereg tatár
 Üldözve zúg megette:
 S messzünnen, mint kőszáli hó,
 Fejérlik a bús lobogó,
 Kelő por fellegében,
 A ferde¹ nép körében.

De hátra néz, s előre fut
 A hü magyar, nejével,
 Nincs gát előtte s vészes út,
 A bérc egy lesz völgyével.
 Omló tajtékban füredvén
 Nyargal, szaguld a büszke mén,
 S villámlásként gyors lába
 Szikrákat hány futtába.

¹ „Fertelmes“ értelemben vették itt eszó — nem helyesen.

Nem retteg a nemes, lován,
 Sebet s halált szüvében,
 Folyt vére hányszor a csatán,
 S hörgött halál keblében?
 S annak, ki elhull mint vitéz,
 Rabláncot nem füz semmi kéz
 De nézvén szép hölgyére
 Habzik minden csepp vére.

A gyenge nő remegve ül
 Hősét körülölelve,
 Küzd és lankad, fagy és hevül,
 Száll s újra kél félelme.
 Röpülő barna fűrtinél
 Süvöltve zúg a déli szél,
 És egy bokor ha zördül,
 Fülébe lánchang esördül.

„Bajnok, bajnok van-é erő
 Százak felett kebledben?
 Kivívsz-e majd, bal sors ha jó,
 Lángszablyáddal kezdedben?
 Túl völgyeken, túl hegyeken
 Engem hajt e rút idegen
 Szolgálni bús igába,
 Vad nője vad lakába!“

Megborzad a búsult vitéz,
 Szemét vérkönny áztatja,
 Mélyen sohajt, az égre néz,
 Reményt keres bánatja.
 „Röpülj, röpjölj hű paripám,
 Jó sors talán jót hoz reám,
 Bár készít gyötremebe,
 Kedvébe még veszen be!“

S mint sebhedt őz zöld fák alatt
 Hordván kínját magával,
 Fut a magyar mint gondolat,
 Mint szél sebes lovával.
 Omló tajtékbán füredvén
 Nyargal, szaguld a büszke mén,
 S villámlásként gyors lába
 Szikrákat hány futtába.

De hol van szél küzdő habon,
 Hogy ne lankadjon végre?
 Hol gondolat, mely szárnyaljon
 Végetlen messzeségre?
 Száll fáradás inaiába,
 Pihegve jár a paripa,
 Lassan lobog serénye,
 Hal a lovag reménye.

Vész támad a hölgy kebelén,
 Egy hab lesz minden vére,
 A sík mező területén
 Vad lárma zúg előre:
 S magasan, mint kőszáli hó,
 Közelget a bús lobogó,
 Kelő por fellegében
 A lárma zajkörében.

„Bajnok, bajnok! nincs védelem,
 Csak szablyád hű vasában,
 Olvadjon fel rabkötelem
 Hulló vérem habjában.
 Én lássam-é rablók közül
 Elted ha hős halálra dül,
 S érted magát, hajh messze,
 Hölgyed lánc közt epeszse?”

Kétség partján a bajnok áll,
 Mely örvényt nyit reája;
 Lassan gyúl sóhajtásinál
 Reménye vég szikrája.
 „Csak még egyszer, hű paripám,
 Jó sors talán jót hoz reám,
 Bár készít gyötrelembe,
 Kedvébe még veszen be!”

Es még egyszer megérezi
 Sarkantyú hév dőfését,
 Sérült vadként forrván teszi
 Utolsó szökellését.
 Omló tajtékban füredvén,
 Nyargal, szaguld a büszke mén:
 S ah villámként gyors lába
 Öszveroskad futtába.

S már mint felhő mely hord jeget,
 Már mint villám fáklyája,
 Úgy zúg s villog hátok megett
 A vad tatár láncsája:
 S magasan, mint kőszáli hó,
 Ott leng már a bús lobogó
 Kelő por fellegében,
 A ferde nép körében.

„Bajnok, bajnok! nyújtsd esókodat,
 Az utolsót ajkamnak,
 S terjeszd el védő karodat
 Örvényén fájdalmamnak.
 Angyal szerelmem egébül,
 Ragadj fel a rablók közül!“
 Nem szól a hős, s elfordul,
 Szeméből egy könny csordul.

„Bajnok! nincs bízni több remény,
 Nincs várni perc éltemben,
 Hamvad minden más érzemény,
 Egy lángol még keblemben:
 Szabadság nyújt, ah, hű kezét,
 Hozzá csak omló vér vezet!“
 Nem szól a hős, s megrendül,
 Egész léte felzendül.

„Irigylem férfiletedet,
 Irigy vagyok sorsodra,
 Fennhordozván fegyveredet,
 Boszúlva dőlsz sirodra.
 Én térden, nem tehetve mást,
 Koldúlok tőled egy csapást:
 Adtam szívet, szerelmet,
 Adj még csak egy kérelmet!

Vagy ó, vad győző karjain
 Utált esók legyen bérem,
 S megfúljon erőszakjain
 Az öszvedült szemérem?
 Férj, hajh, képzeld el irtózáván
 Midőn nőd a bűn ostromán
 — Ez-e húsége díja? —
 Utolsó harcát víja!“

Megjajdulván kétségbe hull,
 Nem bír a hős kínjával,
 S kardjához, ah, borzadva nyúl
 A végső perc folytával;
 Midőn, mint vívó oroszlán,
 Szomjan vér és zsákmány után,
 Krimnek dühös tatára
 Kezet nyújt már párjára.

És elfordúl, s felöleli
 Nyögő nejét karjába,
 Es hű vasát megszenteli
 Merítvén oldalába;
 És, rontván a vad nép közé
 Ad s vesz halált mindenfelé,
 S omolván drága vére,
 Hölgyének rogy testére.

III. A v á n d o r.

Románc.

Reng a hullám, röpül a sajka,
 Messzebb messzebb vonúl a part;
 Még csóktól ég a vándor ajka,
 Még visszanyújt remegő kart.
 Keblét a búcsu gondolatja
 Mély olvadásban haboztatja;
 Utána int száz szem, száz kéz,
 De ő csak egy pár könnyet néz.

S im kéklik a part zöld pázsitja,
 Homályba tűn a messzeség,
 Az egy pár könnyet elborítja,
 Nem látszik már, s ott reszket még.
 A vándor áll, némán nyögdekl ő,
 S utána hord a parti szellő
 Száz köszöntést bús zúgással,
 De ő csak egy sohajtást hall.

A sajka száll, a sajka hajtát,
 Alatta víz, felül az ég;
 Lassan lezeng a vég sohajtát,
 Nem hallik már, s ott lángol még.

A vándor enyhet kér melyére,
Száz csillag néz vérző sebére,
De ő csak egyfelé tekint,
Mely nyúgotról szerelmet int.

IV. E p e d é s.

Bú kél velem, bú jár velem,
Ki ránt fel kebléből?
Adj egy rózsát, hű szerelem!
Hajad szép fürtjéből.
Egy rózsát adj, hű szerelem!
Bár tövises léssen,
Tán ha kínját elviselem,
Majd öröm vár készen.

Mért nyög, miért az esti szél
Bokor ernyőjében?
Mért fürdik a rózsalevél
Harmat hűs cseppjében?
Azért nyög, hajh, az esti szél,
Mert én sohajtottam!
Harmateseppe, rózsalevél,
Szememből ontottam.

Fészken az árva fülmile
Ha párját siratja,
S búját énekbe zengi le,
Lágyúl-e bánatja?
Oh zengenék úgy éneket
Egyik éjről másra.
S bércet, völgyet, fát köveket
Indítnék sírásra.

Szűn a zápor, s szivárvány ég
Fenn sötét felhőkön:
Vándorsorsom túlhalad még
Borongós időkön.
Adsz egy rózsát, hű szerelem,
Bár tövises léssen,
Tán ha kínját elviselem,
Majd öröm vár készen.

V. Csolnakon.

Ültem csolnakomban
 Habzó vizen,
 Hallék zúgni darvat
 Röptébe' fenn:
 Röpülsz, égi vándor,
 Föld s víz felett:
 Vajha szállni tudnék
 Én is veled!

Indúltál keresni
 Más jobb határt,
 Langy tavaszt, virítót,
 S tenyésző nyárt.
 Én is, hajh, kérsz nek
 Szállva veled
 Más boldog határon
 Hü fedelet!

Lelnek én tanyácskát
 És szép eget,
 Hol telet ne látnék
 S búfelleget.
 Hol teljes reménynyel
 Mint szívárvány
 Tünne fel minden nap
 Más nap után.

S ott, hol esti szél leng
 Zöld fák közül,
 Forrás ömledezne
 Kunyhóm körül:
 Isten hozzád, csolnak,
 S te vészes part,
 Hü kegyes nyit ott rám
 Remegő kart!

Ülök csolnakomban
 Habzó vizen,
 Hallok zúgni darvat
 Röptébe' fenn.

Röpülj, égi vándor,
Föld s víz felett:
Sorsom ah nem adta
Szállnom veled!

VI. Esti dal.

Kertemre szelíden
Az estve leszáll;
Lágy szél nyög epedve
Virágainál.
S míg szél nyög epedve
Virágainál,
Harmatja szememnek
Azokra leszáll.

Nem látod-e lányka,
Hüs árnyaimat?
Jer s tépd kebeledbe
Virágaimat!
S harmatja szememnek
Ha rólok lehull,
Lassan leperegve
Szivedre vonúl.

Búsan csörög a hab,
A fülmile zeng,
Fenn a szerelemnek
Szép csillaga leng.
Mit nézsz mosolyogva
Sugárid alól?
Ah, lelkem öleld ki
Borúlatiból!

Titkom kebelemben
Oly csendes, oly hív!
Mért habzik alatta,
Mit vérzik e szív?
Árnyékba' körüle
Hüs nyúgalom ül,
Lángérzete még is
Messzére hevül!

Lángod' tele mellyem
 Alatt viselem!
 Légy idvez örökre
 Arany Szerelem!
 Boldog, ki merenghet
 Hullámid felett,
 S révpartod ölébe
 Visz hű kebelet!

VII. V á g y.

Volnék csak kis madár!
 Röpülnék szárnyakon,
 El szép hazám felé,
 Hű szívem merre von;
 Túl erdön, túl hegyen,
 Merről a nap felkél,
 Viruló part felett,
 Lyánykám hol búban él.

Lassan szállonganék
 Mint esti fúvalom,
 Forró szerelmeket
 Csattogna bús dalom;
 S elszenderíteném
 A lyányt zengésivel,
 Hogy édes álmain
 Képem viradna fel.

Látnám, mint gyúl felém
 Hullámzó kebele,
 Hév ajkin hallanám
 Nevem mint zengi le;
 S az álmkép után
 Felnyitván karjait,
 Örömcsepp fénylené
 Végig lángarcait.

Mint lepke. harmatot
 A rózsza bájölén,
 Oh reszkető könyesepp,
 Felszívlak téged én!

S erőd balzam gyanánt
 Átfolyva mellyemet,
 Megenyhül majd sebem,
 Mely most kinnal temet.

VIII. Rákos Nymphájához.

Egy dalt, egy dalt,
 Ó Nympha, kedvesednek
 Folyásod partjain!
 Egy dalt, mely egyszerűen,
 Egy dalt, mely égi hévvel
 A szívhez szóljon és tehozzád.
 Kettő szerelme kebelemnek,
 Egy hon és egy leány:
 Azt vérző szívvel, ezt epedve,
 Azt lángolóan, ezt mosolygva
 Tekintvén ölelem.
 De büszke lesz szívem, s dobog,
 S önérvés száll ki homlokomra,
 Ha képeik lengenek felém.
 Kegygyel teljes, de búsan
 Tűnik fel képed, ó hon!
 Mint Róma Caesar álmain.
 Ó szent, ó szent,
 De fájdalomnak érzete,
 Mely rólad sűgárzik reám!
 De te mosolygva jössz
 Ó lány, mint május reggelén
 Az újjá szült nap ragyog.
 És kebleden
 Mint olvad el a bú,
 És kebleden kívül
 Mint nincs öröm!
 Ó hon, ha egy pillantatig
 Szétoszlik felleged,
 S vigan mosolygasz:
 Olympig szállnak érzetím,
 S láng és erő keblemben.
 S ha, lányka, néked
 Szelíd bánat leng arcodon,
 Könnyekben dőlök karjaidra,

S vigasztalást lelsz ajkamon.
 Ó lány, hamvedreden
 Búsan kel egykor a dal,
 S majd szárnya fennlebegvén,
 Harmatjából egének
 Csöppent vigasztalást.
 De néked élni kell, ó hon!
 S örökre, mint tavasz, virúlni —
 Ah, mert omladékidon
 Reszketve fognék szétomolni
 Hazám, hazám!

IX. Hazafiúság.

Rákóci hajh! Bercsényi hajh!
 Magyartok gyászban ül!
 Még leng a szellem töletek,
 S már lelke sem hevül.

Oltárunk áll, s nem füstölög
 Rákos szent mezején;
 A szablya függ, s nem hord vitézt
 Hátán a büszke mén.

Oh Várna! Várna! füveid
 Lengessék hűs szelek;
 Borítsa csendes nyugalom,
 Király, emlékedet!

Vérvönnyet önt az útzó,
 Mohács! virányidon;
 Érzése mély, érzése szent,
 Mert érted sír, oh hon!

De bújdosóknak sírja te,
 Pontus határain;
 Nem leng egy sóhajtás feléd
 Hü ének szárnyain.

Titkon borong a génius
 A néma hant felett,
 Hol lángoló szív s honszerelm
 Váltottak életet.

Boszúját, a hüvet, nemest,
 Keblében érleli,
 Mely forr és olvad, s tiszta lesz,
 És pontját megleli.

S villámként csap, villámként sujt,
 És tüzre, lángra kél,
 S a honfiú s a honleány
 Csak érez, nem lát s fél.

És halni mégyen, s győzve jár
 A vér szent mezején,
 Vészek körítik homlokát,
 Erő forr kebelén.

S rohan, mint ár, a győzelem
 Kelettől nyugatig;
 A láncsa zúg, a lobogót
 Magas szellők viszik.

Ledőlt országok hamvain
 Egy szép hon támad fel,
 Mely lelket tölt, mely szívet ráz
 Neve zengésivel.¹

X. Hymnus a magyar nép zivataros századaiból.

1823.

Isten áldd meg a magyart
 Jó kedvvel, bőséggel,
 Nyújts feléje védő kart,
 Ha küzd ellenséggel;
 Balsors akit régen tép,
 Hozz rá víg esztendőt:
 Megbűnhődte már e nép
 A múltat s jövőndöt!

Őseinket felhozád
 Kárpát szent bércére,
 Általad nyert szép hazát
 Bendegúznak vére.

¹ Mintha a költő 1848-at és 67-et megjósolta volna!

S merre zúgnak habjai
Tiszának, Dunának,
Árpád hős magzatjai
Felvirágozának.

Értünk Kúnság mezein
Ért kalászt lengettél,
Tokaj szőlővesszein
Nektárt csepegtettél.
Zászlónk gyakran plántálád
Vad török sáncára,
S nyögte Mátyás bús hadát
Bécsnek büszke vára.

Hajh, de bűneink miatt
Gyúlt harag kebledben,
S elsujtád villámidat
Dörgő fellegedben.
Most rabló mongol nyilát
Zúgattad felettünk,
Majd töröktől rabigát
Vállainkra vettünk.

Hányszor zengett ajkain
Ozmán vad népének,
Vert hadunk esonthalmain,
Győzedelmi ének?
Hányszor támadt ten fiad
Szép hazám, kebledre,
S lettél magzatod miatt
Magzatod hamvvedre?

Bújt az üldözött, s felé
Kard nyúl barlangjában,
Szerte nézett s nem lelé
Honját a hazában.
Bércre hág és völgybe száll,
Bú s kétség mellette,
Vérözön lábainál,
S lángtenger fölette.

Vár állott? most kóhalom;
Kedv s öröm röpkedtek?

Halálhörgés, siralom
 Zajlik már helyettek.
 S ah szabadság nem virúl
 A holtnak véréből,
 Kínzó rabság könnye hull
 Árvánk hő szeméből!

Szánd meg, isten a magyart
 Kit vészek hányának,
 Nyújts feléje védő kart
 Tengerén kinjának.
 Bal sors akit régen tép
 Hozz rá vig esztendőt:
 Megbühödte már e nép
 A múltat s jövendőt!

XI. A Szabadsághoz.

Nyisd fel, ó, lángzó kebeled, dicső hölgy!
 Nyisd fel a küzdő szeretőre kebled,
 Fennröpülte dből kegyesen mosolygván,
 Égi Szabadság!

Nékem is forrtak szemeimben égő
 Könnyek, éreztem haza szent szerelmét;
 Ints! zajos habként dagadozva várom
 Lengen zászlod.

Járom a gyáván! ki remegve futja
 Fenn dicsőséged ragyogó világát,
 S megszokott rabság kezein tudatlan'
 Csörgeti láncát.

Átok a gyáván! ki nevedre borzad,
 Mert gyakor szélvész kavarog fölötted,
 Mert halálhörgés diadalmi pályád
 Mennyei bére.

Szállj ki felhőden, s noha szózatod mint
 Villogó szélvész dörög is körültem,
 S zöld borostyánod noha fürteid közt
 Vérbe füredt is:

Kellemed látom, s dobog érte mellyem;
 Csókodat várom szerelemben égve,
 Csókodat szomjún epedő ajakkal,
 Jer, ne tagadd meg!

XII. Zrínyi dala.

1830.

Hol van a hon, melynek Árpád vére
 Győzelemben csorga szent földére,
 Mely nevével hev szerelmet gyújt;
 S messze képét bújdosó magzatja
 Még Kalypsó keblén is siratja,
 S kart feléje búsán vágyva nyújt?

Itt van a hon, ah nem mint a régi,
 Pusztaságban nyúlnak el vidéki,
 Többé nem győzelmek honja már;
 Elhamvadtt a magzat hó szerelme,
 Nincs magasra vívó szenvedelme,
 Jégkebelben fásúlt szívet zár.

Hol van a bérc, és a vár fölette,
 Szondi melynek sáncait védlette,
 Tékozolva híven életét;
 Honnan a hír felszáll, s arculatja
 Lángsugárit távol ragyogtatja,
 S fényt a késő századokra vét? -

Itt van a bérc, s omladék fölette
 Mely a hőst és hírét eltemette,
 Bús feledség hamván, s néma hant;
 Völgyben ül a gyáva kor s határa
 Szűk köréből őse saslakára
 Szédeleg ha néha felpillant.

És hol a nép, mely pályát izzadni,
 S izzadás közt hősi bért aratni
 Ósz atyáknak nyomdokin tanult;
 S szenvedett bár, s bajról bajra hága,
 Hervadatlan volt szép ifjusága,
 A jelenben múlt s jövő virúlt?

Vándor állj meg! kores volt anyja vére,
 Más faj állott a kihúnyt helyére,
 Gyöngé fővel, romlott, szívtelen;
 A dicső nép, mely tanult izzadni,
 S izzadás közt hősi bért áratni,
 Névben él csak, többé nincs jelen.

XIII. Rény.

Magasan, magasan,
 O Rény, veled
 Röpüljön a dal.
 Arcod tiszta fényben
 Tünik fel Olympon
 Mint nyári nap:
 De sűrű gőzfelleg
 Borítja földünket
 Színed elől,
 S sűgárid homályban
 Hatnak reánk.

Gyakran láttalak
 Kerengeni
 Mint vészhozó cométát
 Földünk felett,
 Imádva, rettegve,
 Mert nagy valál,
 És fenségedben
 Irtóztató
 Mint a dörgő menny.
 De mikor jösz
 Mint hesperi csillag
 Csendesesen, szeliden,
 Mosolygva tekintek
 Ellenedbe
 Kegygyel tölt istenné.

Nem te nyújtád
 A méregkehelyt
 Hellas égi fiának?
 Nem te fonál koszorút
 Camill fejére

A Capitólium
 Szent bércein ?
 De ki titkon eped
 Rejtekében
 Sejdítgető kebelrel
 Feléd feléd,
 Arra hűsen csepeg
 Aetheri balzam
 Szárnyaidról,
 S rengő öledben
 Felviszed ötet,
 Lefolyván napjai,
 Olympra, fel!

Csalfa alakok
 Bolyganak köztünk
 Gyakran, hazudván
 Téged istenné.
 A komoly való
 Meggyújtja fátyóját,
 S mint éji lidércek
 Tűnnek el ők.
 De te állasz
 Éjjel és nappal,
 Csendben, viharban,
 Gyász s öröm között,
 Nem változó fényben :
 Mint az örök sors.

Légy idvez nekem,
 Bár vér s pusztulat
 Kövessék nyomdokid,
 S inség s halál.
 Tiszta kebelbe
 A gyilok ha merül,
 Tiszta kebelre
 Vad sors ha rohan,
 Intesz egedből,
 S az isteni lélek
 Nem süllyed el.

XIV. Igazság.

Vak vagy-e te, szent Igazság?
 Néked látni kellene;
 Látni, mint hevül a gázság
 Jámborságnak ellene.
 „Nem valék vak, hív Igazság,
 Láttam mit mivelt a gázság,
 Lest intézvén s szopván vért,
 S adtam neki méltó bért.

Ajkát méreg haboztatta,
 És dühödve vívt velem,
 S eltiporván megszaghatta
 Vérrel ázó kebelem.
 S hogy ne látnék vad szüvébe,
 Fátyolt vont szemem fölébe;
 S nem rettegven már tanút
 Nyílt bűnének tágas út.“

Szépre rútra hát így gondot
 Nem tarthatnak szemeid,
 Szent Igazság, és e fontot
 Még is hordják kezeid?
 „Szépre, rútra ninesen gondom,
 S nem magamnak függ így fontom,
 Mely kezemben semmi bért
 Százak óta már nem mért.

Tartom azt ujjam hegyéből,
 Elmeredve, mint csontváz;
 S a gonosz rablott kincséből
 Serpenyőmbe terhet ráz.
 A teher sujt bús erőben,
 S a lebillent serpenyőben,
 — Borzadjon bár föld és ég, —
 Néki száll a nyereség.“

Hát befátylozott szemével,
 Kinn e pompás kapunál,
 S rosszra fordult mértékével,
 Istenséged őrt mért áll?

„Ah, benn ültem hajdanában,
S szózatom zengő hangjában,
Fennálló székem körül,
Megesendült sok gyáva fül!

S már itt állok elnémitva,
Bús orcámon zápor s szél;
S a gonosz nem háborítva
Benn veszélyes kénynek él.
Zúg csapása villámának,
S romján más boldogságának,
Melyet rogyini vígan lát,
Alkot márványpalotát.“

Szent Igazság, és honodnak
Hol vagynak határai?
Szenvedsz, s vissza nem ragadnak
Hú szerelmed szárnyai?
„Jámbor, fenn hazám az égben,
Mondhatatlan messzeségben,
A csillagpályák között,
S már valóm felköltözött.

Ám tekintsd e hidegséget
Arcom holt vonásain;
És tapintsd e keménységet
Testem márvány tagjain:
S ím befátylozott szemével
Rosszra fordult mértékével,
S kin e pompás kapunál —
Lelketlen kép ami áll!“

XV. B o r d a l.

Igyunk derüre!
Igyunk borúra!
Úgy is hol kedvre
Úgy is hol búra
Fordul az élet.
Kedved' a jó bor

Jobban éleszti;
 Búdat a jó bor
 Messze széleszti,
 S elmulat véled.

Minden por, álom,
 S füst e világon.
 Mi haszna gázol
 A boldogságon
 A hír barátja?
 Ha dob riadt a
 Harc reggelére,
 Patakban omlik
 Hullámló vére,
 S bérét más látja.

Békételen, bús
 Szenved magába,
 Kétség s remény közt
 Vár s fél a kába
 Percet s esztendőt.
 Miért törődöl
 Szűk életeddel?
 Napod ma mit nyújt,
 Köszönve tedd el,
 S hagyj a jövődöt.

Reggel vagy este,
 Szélben vagy csennel
 Eljön magától
 Sorsod mit rendel:
 Miként nyár és tél.
 Ernyőt keress, ha
 Készül borúlni:
 Szenvedj, ha nem tudsz
 Hová vonúlni:
 Fordúlhat a szél.

Éld a jelenlét
 Percét s óráját:
 Együtt lefutja
 Jó s rossz pályáját,

S együtt húny véled.
 Igyunk derűre!
 Igyunk borúra!
 Úgy is hol kedvre,
 Úgy is hol búra
 Fordul az élet.

XVI. Remény s Emlékezet.

Éltünk rögzös határain
 Két génius vezet,
 S felleg borúlván útain
 Nyújt mindenik kezét;
 De bár tekint biztatva rád,
 Vigasztalást egyik sem ád:
 Remény s Emlékezet.

Emlékezet lebegteti
 Szárnyát a múlt felett,
 S bús képzetekben rengeti
 Borongó kebeled;
 Múlt kedv után titkon epeszt,
 Múlt kín között ismét senyveszt,
 S lelkedre hoz telet.

Kéklő lepelben messze jár
 Előtted a Remény;
 Magához int; de meg nem vár,
 Tovább tovább lengvén;
 S míg lepkeszárnyát kergeted,
 Lezúg hiában életed,
 S állasz pályád szélén.

Roszat ne félj, s ne kívánj jót,
 Múlt és jövő közül;
 Öleld meg a jelenvalót,
 Mely játszik és örül;
 S bár ködbe néha burkozik,
 De színe gyorsan változik.
 S ajkán mosolygás ül.

XVII. Megnyugvás.

Nyögsz, ah, ha nemzetek felett
 A sors bút hozva száll,
 S küzdő reményök, cél helyett,
 Újabb veszélyt talál,
 S ha a szabadságért folyt vér
 Átok leend, s a pályabér
 Vagy járom vagy halál.

Mi haszna bú, mi haszna gond?
 Törvényt ki szab s határt?
 Szerencse köt, szerencse bont,
 S vakon használ vagy árt.
 Ki éjt s napot fáradva tölt,
 Ki nyugszik és kart karba ölt,
 Együtt lát hasznot s kárt.

Hát mért törődöl a világ
 Sorsán, maroknyi por?
 Szárad s kihajt a szőlőág,
 Lesz őszzsel újra bor;
 S kedved ha most mámorba fúl,
 Alvás után feljőzanúl,
 S kerül megint a sor.

Kis csolnak, ah, csak életünk,
 A sors az óceán;
 Most szép partokra köthetünk,
 Majd hullám mérge hány.
 De kedvezőn lengő szelet
 S dörgő vést a csolnak felett
 Túr a bölcs egyformán.

XVIII. T a l á n y o k.

2.

Gyámkar ápolgatta szülöm gyöngeségét,
 Még is lángzó erőt szívtam hű kebelén;
 Erőszak dúlta fel szép formám épségét,
 S kínoztatás után tömlőcre szálltam én.
 Habzó bánatim közt míg erőtlenné voltam,
 Küzdöttem feltörni méltatlan záromat;

Eröm virágában nyugvásra hajoltam,
 S kedvre hozom akik szerzék rabságomat.
 Még is, megemlítvén sorsom durvaságát,
 Gyakran bút árasztok a vigyázatlanon,
 S bár felgyújtom olykor az észnek világát,
 Tüzem többször reá vad sötétséget von.
 De sok száz okozott károk ellenére,
 Becsem-e világon nem talál végzetet,
 S az agg kor, mely már most megvettetést ére,
 Nékem készít nagyobb s nagyobb tiszteletet.

5.

Eröm s tanácsom nincs, ezekkel
 Még is vezérként hordanak;
 Fenn küzdel szárnyam a szelekkel,
 Lábamhoz hősek hullanak.
 Eskütte nékem szent hűségét
 Az ifjuság délceg sora,
 Kiséri pályám messzeségét
 A Grátiák könyzápóra.
 Szerencse, hír nyomban követnek,
 Vesztőre veszttem moeskot hoz,
 S a nyertes hív emlékezetnek
 Szentelve, nyújt oltárihoz.

9.

Ég nem vagyok, de csillagim ragyognak;
 Kert nem vagyok, s virúl a rózsa rajtam;
 Tűz nem vagyok, s lángolhatok, hevíték.
 Örök havat látsz halmaim felett,
 S nem olvad az, bár forrjon is hevem.
 Gyöngéd alakra képez a természet,
 Fegyvert sem ád, még is szívet lövellek,
 S vérző sebekkel tépem kebledet.
 De gyakran, ah, ha győztem, győzetem;
 Rabom valál, s raboddá kelle lennem,
 S az életet veled futom keresztül.
 Te karjaidban ápolsz engemet,
 Hiában! én, ah, folyton hervadok,
 S újabb virág kél nyomdokim felett,
 És benne képed hű mását leled.

BAJZA JÓZSEF.

1804.

Bajza József Szücsiben, Heves vármegye helységében, 1804 január 31. ágostai vall. nemes és birto-
kos szüléktől született, kiktől gondos, és tanult derék
atyjától szellemi fejlődésének is kedvező, nevelést
vett. Köz tanulását 1811-ben Gyöngyösön a ferenci
atyák gymnásiumában kezdte, azt Pesten folytatta,
hol 1818-tól 22-ig a bölcsészetet, 1822-3-ban a tör-
vényeket hallgatta, s azokat Pozsonyban 1824-ben
végezvén, egy évet törvénygyakorlaton unokabátyja
Földvály hevesi alispánnál töltött. Az 1825—27-ki
emlékezetes országgyűlésen ugyan e rokona, mint
országgyűlési követ mellett megyei írnokként volt
jelen. Ennek végével Pesten Matkovics protonotárius
mellé kir. tábla jegyzőjeül eskütt fel, s 1828-ban
ügyvédi oklevelet nyert. Átesvén így azon előkészítő
pályán, melyet a régi világban minden nemes ifju
egyformán megszokott járni, a tudomány és irodalom
iránti lelkesült szeretetből elhatározta magát nem
ügyvédkedés, nem hivatal útján szolgálni hazáját,
hanem az irodalomén, s e végre 1829-ben Pesten vette
állandó lakását.

Bajza neve ekkor kevés, de jeles lyrai és szép-
tani dolgozások által már a közönségesen ismertek és
becsültek közé tartozott. A költészet és általában a
szépművek iránti szeretetét először is a romai classi-
cusok olvasása költötte fel benne, majd a m. literatúrá-

val ismerkedett meg, melyet különösen Kazinczy, Berzsenyi és Virág munkáik által kedvelt meg, kik közül emennek 1820 vége óta majdnem mindennapi látogatója volt, Kazinczyval pedig 1822-től fogva leveleket váltott¹. Már ekkor különös előszeretettel fordult a historia felé is, melyről, mint akkori levelei mutatják, jókorán, mielőtt még a német irodalommal ismerkedék meg, elméletet képezett magának. Első kísérletei azonban, 1821-ben, költőiek voltak, mik közül e könyv szerzője, ki Bajzával 1820 óta a legbensőbb barátságban élt s vele együtt tevé irodalmi tanulmányait, egy füzet *Idylleket* mai napig őriz gyűjteményében, melyek Gessner módjában készültek. 1822-ben ismerkedett meg Kisfaludy Károlylyal, ki a reménydús ifjút talentoma és szeretetre méltó jellemeért minden barátai közt, míg élt, különösen kitüntetett. Ennek *Aurórájában* lépett fel Bajza 1823, s azt mind végig gyarapította egyszerű, érzékeny s ritkaságú alakú dalaival, melyek közül *Boréneke* (1826) országos divatúvá lett. Ezek mellett néhány zsengejét az *Aspásia* hozott 1824-ben (Júliusz aláírással) s egyik legszebb dalát: „Lyányka Gyötrelme“ Vörösmarty *Koszorúja* (1828). Ez utóbbi évben Vörösmarty vevén által a Tudományos Gyűjtemény szerkesztését, annak kérésére dolgozott nagyobb széptani értekezése: *Az epigramma theoriája* (Tud. Gy. 1828. VII. XII.),

¹ Kazinczyval folyt *Levelezése* a „Kazinczy Ferenc Levelezése Kisfaludy Károlylyal s ennek körével“ (P. 1860) című gyűjteményben látható.

tanulmányairól úgy, mint bármi külső tekintetet mel-
lőző egyeneslelkűségéről tett tanuságot, melylyel illet-
hetetlenséget igénylő embereket már ekkor felizga-
tott maga ellen; de midőn Szentmiklóssy Alajos né-
mely állításaira éles „igazítást“ teve közzé (Tud. Gy.
1829. II.), erre adott sujtó válaszában („*Szükséges
felelet egy hivatlannak szükségtelen észrevételeire*“, u. ott
III. k. s a Minerva az évi I. köt.) ő oly mértékét árulta
el a kritikusi izgékonyágnak, mely szelid és ember-
baráti jellemével meglepő ellentétet mutatott fel. Leg-
közelebb egy pár historiai eredeti és fordított cikke
következett a Tud. Gy. és Minervában, első elbeszél-
ői kísérlete az Aurórában s egy drámai gyűjtemé-
nye: 1. *Külföldi Játékszín*, több tudósokkal kiadja
Bajza. Első kötet. Pest, 1830, melyet a könyv lassú
kelete mellett figyelmének és munkásságának más
irányba ragadtatás akasztott el kezdetben mindjárt.

T. i. Fenyérynek a „Tudományok és Mester-
ségek közönséges Tára“ feletti felszólalása következ-
tén támadt úgy nevezett *Conversations-Lexikoni* pörbe
ő is közbe szólt: 2. *Figyelmeztetés pesti könyvtáros Wi-
gand Ottó Tud. és Mest. köz. Tárára* (Kassa, 1830); s
midőn erre Döbrentei kipattant, ezt egy kemény
pamphletben verte le: 3. *Válasz Döbrentei Gábornak
a Conversations-Lexikon ügyében* (Székesfejérvár, 1830.
apr. 16.), melyre, midőn Döbrentei magát gr. Dessewffy
József által védelmezteté, következtek oct. 25. az 4.
*Észrevételek a Conv.-Lexikoni pörhöz gr. Dessewffy József
ellen*, Székesfejérv. 1830, mind ezek azon pártosko-

dásokból keletkezett sajnós ingerültség behatása alatt, melyeket Döbrentei a már-már megalakuló akademiában magának biztosítandó befolyás végett üzött. Amily félelmissé tették e vitázatok Bajza polemiái erejét az írók egyik osztálya előtt, oly általános érdeket gerjesztettek a nagy közönségben, mert azok a talentom harca voltak a tekintély ellen, s előjátéka a polgári téren is ily szellemben alakulandó ellenzéknek. Azon bosszantások előérzetében, melyeknek a pör fő bajnoka kiteve leendett, egy saját organum megalkotásáról kellett gondoskodnia, s ez adott alkalmat egy Kisfaludy Károlylyal és Toldyval még 1826-ban tervezett folyóirat létesítésére, s így indultak meg 5. a *Kritikai Lapok*, kiadja Bajza, Pest, 1830, melyeknek célja az irodalom augiászi óljának bíráló és vitázó cikkek általi kitisztázása, helyesb irodalmi nézetek terjesztése, nemesb ízlés érvényesítése volt, s ez irányban főleg Fenyéry, Kölcsey, Toldy és Vörösmarty, többnyire névtelen, közremunkálásokkal folyt 1836-ig. Ezek mellett egykorúlag átvevén Kisfaludy Károly halálával ennek és barátinak kívánságára, ennek almanachját, azt e cím alatt: 6. *Auróra*, hazai almanach, alapítá Kisfaludy K., folytatja Bajza, 1832 és 33-ra Trattnernél, 1834—7-ig díszesb alakban Kiliánnál folytatva (XI—XVI. folyam), a kor valamennyi kitünőbb erői segedelmével mind végig régi becsében fenn tudta tartani. Ömaga azt számos lyrai költeményekkel s prózai darabokkal gyarapította, melyek voltak: *Ottília*, román levelekben (1833),

Gróf Kohári István, életírás (1832), és *Coriolán s a háborgó Róma*, romai történetrajz (írva 1833., de ekkor a censúrától eltiltva, l. Aur. 1834. a 317. lapon, csak 1835 kiadva). Két ez időben írt regénye: *A fekete lovag*, és *Kámor*, terjedelmök miatt kiszorúlván zsebkönyvéből, nyomatlan maradt. Ez almanachnak 1834-re Kilián árujába átmenetele adott alkalmat az úgynevezett *Pseudo-Auróra* kijövetelére („Kiadják Többen“, 1834, 35), s a Trattner-Károlyi tulajdonjog-követelése folytán támadt híres *Aurorapörre*, melyben Trattner mellett Horvát István kelvén ki Bajza s a mellette felszólaló barátjai ellen, ez egy külön védirattal némította el elleneit: 7. *Melyik a valódi Auróra törvény és józan ész előtt?* Pest, 1834 máj. 1. 4rétb. (s toldalékul a Krit. Lapok V. füz.), mely azzal lett nevezetessé, hogy az írói tulajdon eszméjét nálunk első fejtegette.

Ez időből felemlítendő a magyar akadémia első nagy gyűlésében 1831 febr. 17-d. levelező, a másodikban, mart. 10. 1832. a történettud. osztályban rendes taggá választatása, s mint ilyennek 1835-ben fizetésbe lépése; buzgó részvétele a budai s utóbb pesti színház ügyében sok éven át működött akadémiai bizottmány munkáiban; továbbá írói munkásságából a Helmeczy *Társalkodója*, melyet 1832-nek első felében szerkesztett, és részben maga írt; a *Tudománytár*ban részvétele Széplaki Erneszt álnéven; továbbá először összegyűjtve 8. *Bajza Versei*, Pest, 1835 (másodszor képevel 1844); 9. *Pillangó*, külföldi válogatott elbeszélések zsebkönyve, kiadá Széplaki Erneszt.

Buda, 1836; 10. *Éjszakamerikai Egyesült-Országok Történetei*, Herrmann (Lardner utáni) fordítása szerint, Velencei Gábor álnéven, 2 köt. Pest, 1836; de legszebb részét idejének ez éveiben (1832—8) a magyar akadémia megbízásából többed magával elvállalt *Magyar és német Zsebszótár* írása és társas szerkesztése vette igénybe. E többfelé ágazó munkásságát 1837 kezdete óta hét egész évre az *Athenaeum* igénylette el, melyet az engedélylyel felruházott társaival, Toldy és Vörösmartyval, közösen alapítván, és szerkesztésének egész terhét mind végig maga viselvén (Pest, 1837—43. XII kötet 4r. és II köt. 8r.) e tudományos és szépirodalmi, s mióta a Toldy által szerkesztett Figyelmező is bele olvasztatott (1841 óta) egyszersmind kritikai lappal húzamos, mély és elhatározó hatást gyakorlott az irodalomra, az ízléses nyelvbéli előadásra, és színművészetre. Az utóbbira el nem vitázható üdvös befolyással volt azon szervező munkássága is, melyet, mint a Pest vármegyei magyar színháznak megnyitásától kezdve 1837 augusztusban közel egy évig igazgatója, a legsúlyosabb körülmények között fejtett ki; valamint a nemzeti színügy körüli nézetek helyes tájékoztatására egy szakavatottsággal írt pamphletje: *12. Szózat a pesti magyar színház ügyében*. Budán, 1838.

Bele fáradván végre azon sok évi hosszas bajlakodásokba, erőelforgácsolás és kellemetlenségekbe, mikbe külön vállalatai kerültek; a folytonos, többnyire öt személyesen célba vevő, bár mindig diadalmasan

visszavert megtámadások közt folytatott Athenaeumot 1843-nak végén befejezte: s egész lélekkel historiai dolgozatok és vállalatoknak feködött. Így készültek 1844-ben *Eudoxia császárné*, történetrajz (Császár Ferenc Aradi Vészlapjaiban), s *A Telekiék tudományos hatása*, olvasva az akadémiai könyvtár megnyitása ünnepélyén, s társai köz kívánatára az akadémia azon évi köz ülésében is (nyomt. a M. Tud. Társ. Évkönyvei VII. köt.), s indult meg gondjai alatt 13. *Történeti Könyvtára*. Jeles történeti, életrajzi, ország- és népismertető munkák gyűjteménye. Kiadja a M. T. Társ. néhány tagja. 6 kötet. Pest 1844—5, melyekben tőle vannak: *Az emberi művelődés történetei* (Kolb után) németből szabadon. 2 köt., és: *Az Angol Forradalom története Dahlmanntól*, mind kettő 1844), miket nyomban követtek 14. *Új Plutarch*, vagy minden korok és nemzetek leghíresebb férfiai és hölgyeinek arc- és életrajza. A szöveg német eredetiét magyarázta Bajza. I. kötet. Pest, 1845-ben., II. kötet 1. és 2. füzet 1846—7; és 15. *Világtörténet*, a legrégebbi időktől korunkig. Írta Bajza. Első kötet: A hajdanok, két részben. Pest (1845—) 1847., egy a források szemmeltartásával értelmesen készült szerkesztmény. Említendő még: segédkedése a Toldy által kiadott Kazinczy Ferenc Munkái öt kötete (1836—45) s Vörösmarty Minden Munkái (1845—4) körül; miképen ő eszközölte Toldy Irod. Beszédei kiadását is (1847), valamint a következő gyűjteményt: 16. *Ellenőr*, politikai zsebkönyv, a pesti ellenzéki kör megbízásából

szerkeszté Bajza. Németországban, 1847, melyben egy buzgó szózata áll a *Nemzetiség és nyelv* ügyében. Egyidőleg újra vette át az országos színügyi választmány sürgetéseire a nemzeti színház igazgatását, melyről akkor lett kénytelen lemondani, s egyszersmind Világtörténete és Plutarchja folytatását felfüggeszteni, midőn 1848-ban Kossuth Lajos kéréseinek engedve, az ez által alapított *K. Hírlapja* szerkesztését elvállalta, melynek vezetése őt ama végzetteljes év második felében annyira elfoglalta, hogy saját munkái megakadásán túl cikkek írására sem érkezvén, ez ideje önfeláldozás közt és dicsőség nélkül folyt le.

A kormány és az országgyűlés most, 1848 végén, Debrecenbe menvén át, Bajza is a következő évi január elsején hevesi birtokára menekült; miután pedig a császáriak Gyöngyöst megszállák, előlök a Mátrába vonúlt, melynek környékén, hol Hevesben, hol Nógrádban rejtezett, míg azok elhúzódásával, martius végén Debrecenbe mehetett, hol Kossuth által hivattal kínáltatott meg, de melyet el nem vállalt. Fia Jenő a bujdosásban súlyos lábbajba esvén, Pestnek felszabadultával Bajza, annak orvosoltatása végett, május elején ide visszasietett. A kormány a fővárosba tevén ismét által székét, Vukovich Sebők igazságügyminiszter az általa felállított vésztörvényszéknek elnökségével kínálta meg; Szemere Bertalan a nemzeti színház főigazgatóságával: de ő egyiket sem fogadta el, és csak ez utóbbinak rendezését vállalta el; miután pedig Kubínyi Ágostonnak, amiért mint a

m. nemzeti muzeum igazgatója Windisch-Grätz hercegnek hódolt, helye megürültnek jelentetett ki, annak helyét elfogadta ugyan, de e hivatalt már át nem vehette; sőt az általa alapíttatni szándékolt, s július 1. meg is indított politikai napilapot is, a *Futárt*, a kormány ügyei sebes hanyatlásával kénytelen volt abba hagyni, s a kormányt Szegedre és Aradra követni. A világozi katasztrópha után Bajza, más-más nevek alatt, először is Szatmárba vonúlt, hol a szeptembert töltötte; innen a fölfedezettés elől, octóberben, Külső-Szolnokba menekült; miután pedig valahára ismét találkozhatott Fegyverneken nejével, ez óta váltva egy és más puztán, tiszai birtokosok tanjáin, tartózkodott. A külföldre juthatásnak ekkor forgatott terve megghiúsult; de végre 1850 februárban, enyhébb kilátások kezdtek a szerencsétlen családot biztatni, míg júliusban, Haynau táborszer-nagy megbukásával, esztendei bujdosás után, valahára ismét visszatérhetett Pestre. Ámbár könyvtárát, mely a nemzeti muzeumi épületnek egy rejtékében elmaradván, lefoglaltatott, soká kelle nélkülöznie, még is rögtön kijelentette kiadójának, hogy kész a Világtörténet középkori részét folytatni, de választ nem vevén, ez végkép abba maradt. Különben is házi gondjai, a fia szenvedései miatt 1850 és 51-ben Parádón töltött furdőszak, s költői, apróbb historiai és vegyes dolgozatainak kiadása egészen elfoglalták. Ennek címe: 17. *Bajza Összegyűjtött Munkái*, 2 kötet Pest, 1851. E gyűjteménybe nem vehette fel bujdosásában

írt költeményeit, sőt a hitvese kivánságára s az ő akaratából általam később eszközölt kiadásba sem: 18. *Bajza Versei*. Negyedik teljesb kiadás. Pest, 1857; csak az alább felhozandóban láthattak azok világot. Érdekes, sőt megható, ellesni azokból, mikép e harmóniás, nyugodt, elegiai kedély, mély elkeseredésében fellázadva, iróniai élességgel, számon kéri istentől a honszeretet áldozatait („*Fohászkodás*“ 1849); majd egy véres végítéletben bízik, mely a szabadság napját felderítendi ismét („*Jóslat*“ 1850); míg végre hatyúdálában („*Nyugasztaló*“ 1851), a szenvedély csillapultával, tépett keblébe visszatér a csend s az erkölcsi rend örökvolta iránti bizodalom: mindannyi stádiumai kedélyéletének, mely ideiglen kiléphetett határaiból, elveszthette nyugodt felfogását, de nemes humanitásából, vallásos hitéből végkép ki nem vetköztetve, végre ismét azon harmóniás egyensúlyba s elegiai öntudatához tér, mely természetét még ott sem tagadta meg, hol izromonként ódai lendületet vett.

S itt végződik Bajza pályája. Mert nem kapván megbízásokat, név szerint *Liviusra*, mint reménylé vala, s melyből mutatványt is adott, ezzel is felhagyott, „a gymnásiumok szervezeti tervének“ (az akkor híres Entwurfnak) fordítása pedig, melyet az akademia megbízásából a kormány számára készített, a bécsi közoktatási miniszteriumnál maradt kiadatlanul. Most váratlanul meglepte barátait a végnek kezdete. 1851—2 év telén aggasztó tünetmények az agy phisikai megtámadtatására mutattak, melyek a követke-

zett 1853. évben nevededvén, szellemének csak kevés világos perceket engedének. A nyarat Csepen töltötte napánál, az 1854-ki fürdőidényt ismét Parádon, s bár időnként nyugodtabb lón, a baj többé nem szűnt meg, míg végre, 1858-ban martius 3-kán élni megszűnt. Halála után véje Heckenast Gusztáv egy az előbbinél sokkal gazdagabb kiadás által emelt ipának emléket: 19. *Bajza Összegyűjtött Munkái*. Második bővített kiadás Toldy Ferenc által 6 kötetben, Pest, 1861—62; az akademia pedig 1861 dec. 22-kei közülésében üllötte meg jeles tagja emlékezetét¹.

I. Borének.

1825.

Boldogok mi! a barátság
 Vig seregbe összevont,
 S itt borunkat kedvvel iszszuk,
 S távol elkerül a gond.
 Fel, vitézi a kulaesnak!
 Fel, miénk most a világ;
 Most pohárra, mert nem isztok
 A Halál ha majd kivág.

Lyányka! csókot e pohárhoz!
 Nyújsad bíbor ajkadat!
 Te, ki oly szép vagy, miként a
 Nyári hajnaltámadat.
 S mint midőn két égi villám
 Egybe csapva szétenyész,
 Csókba lelkünk összecsatlan,
 S a kék tengerébe vész.

¹ *Emlékbeszéd Bajza József m. akad. rendes tag felett.* Tartotta Toldy Ferenc, titoknok. Pest 1862 (az Evkönyvek X. kötetének VII. darabja).

Félre, vizivó, előlem,
 Mert palacba fojtalak:
 Itt szentségtöröt nem türnek
 A bornak szentelt falak.
 Lánglobogva leng Tokajnak
 Itt közöttünk istene,
 S kádba fojtja, hogyha béjön
 Kit meghitté nem kene.

Éljenek, kik híresítik
 A Tokaj gyönyörnevét!
 Éljen, aki ott kapálta
 E pohár dicső tövét!
 Most mi vígan hörpögetjük,
 Kéjre lánggra ébredünk,
 S minden bűt e tágas öblü
 Billikomba temetünk.

Üssük össze kelyheinket!
 Bennök égi tűz ragyog,
 És vigadjunk! — a magyarnak
 Vigadalmi nem nagyok.
 Míg Mohácsnál nem csatázott
 A félholdú büszke tar,
 Vig volt addig: hajh, azóta
 Sírva vigad a magyar.

Ott leszállott alkonyába —
 De minek panaszlok én?
 Félre, gyászkép! új korány kel
 Árpád honja szent egén.
 Félre, szívnek gyilkolói,
 Alvilági fajzatok,
 Fájdalom, köny, aggodalmak,
 Tőlünk messze szálljatok.

Fel, vitézi a kulacsnak!
 Míg miénk e szép világ,
 Most pohárra! mert nem isztok
 A Halál ha majd kivág.
 Üssük össze kelyheinket!
 A kancsók ürüljenek!
 Fennkiáltsuk: a hazának
 Szép leányi éljenek!

Éljen a magyar szabadság!
 Éljen a magyar vitéz,
 Aki e dicső hazáért
 S a királyért halni kész!
 Adja isten, hogy Hunyadvár
 Gyászoló gránitfokán
 Törje csontját a magyarvért
 Lesve szomjazó kaján.

Éljenek szeretteink, e
 Drága honnak szentei,
 Kik a közjóért buzognak
 Mint a nap tüzfényei!
 Adja isten, hogy hazánknak,
 Mint a nagy király alatt,
 Három tenger partvirányi
 Vessenek határfalat!

Éljünk mink is, a kiket most
 A barátság egybe font,
 És borunkat vígan iszszuk
 S távol elkerül a gond.
 Fel, vitézi a kulacsnak!
 Pengjen össze a pohár:
 Most igyunk! most! mert ki tudja
 Ora múlva mily sors vár.

II. Lyányka gyötrelme.

Ó égető kín,
 Ó gyötrellem
 Viszonláng nélkül
 A szerelem.

Felettem éj, nap
 Sötét boru;
 Szemembe' könnyek,
 Szivembe' bú.

Nem érti titkos
 Küzdésimet,
 Kit lelkelem óhajt,
 Lelkem szeret.

Keblembe' dúl, forr
Vágy, félelem;
Gerjelmim önkényt
Fedezgetem.

S ah nincs oly isten
Ki sejtené,
Ki néma nyelvem
Megfejtené.

Kereng a tér föld
Az ég velem;
Nyugalmam, enyhem
Nem lelhetem.

Ó égető kín,
Ó gyötrelem.
Viszonláng nélkül
A szerelem.

III. Vitéz bucsúdala.

Isten hozzád, ó falu,
Csendes békehely;
Tombol a mén, zúg a had,
Nékem menni kell.

Búsan lépeget fakóm
S vissza-visszanéz,
Száz ablakból int felém
Száz leányi kéz.

Hófejéren lengedez
A vég búcsujel:
„Légy szerencsés, szép vitéz!”
Száz hang idvezel;

Keblem csendes és nyugott
Százak könnyein,
Ah de egy pár kék szemet
Sírni látnom kín.

IV. Lenke dala.

Faluvégén erdő,
Erdőben magány,
A magányba sirdomb
Hársak alkonyán.

Domb körül esörögve
Omlik a patak,
Hársak közt madár zeng,
Szellők inganak.

Telve illatokkal
A kies vidék,
Mert a dombra szegfűt,
Rózsát ülteték.

Bérceken kel a nap,
Bérceken leszáll
S engem lát bolyongni
A domb fáinál.

Szellőkben keservim,
Búm sohajtanak,
A patak vizében
Könnyim omlanak.

Én tudom csak, más nem,
Hogy kit elfedett
E domb sírja, egykor
Engem szeretett.

Kis patak! ne zúgj a
Sziklán oly nagyon,
Bájos völgyi zengő!
Hallgass bokrodon;

Lengjete, fuvalmak,
A fán csendesen,
Hadd nyugodjék békén
Megholt kedvesem.

V. Apotheosis.

1834.

Nyugosznak ők, a hősiak,
Dúló csaták után,
Nyugosznak ők, sírjok felett
Zöldel bokor, virány;

Zöldel bokor, zöldel virány,
Mert vérök öntözé,
És hálakönnyek hulltanak
Az égharmat közé.

Csatájok nem volt pártesata,
S ábrándos képzelet,
Mely dúl alkotni várait
A köz romlás felett;

Mely poklok mélyiből idéz
Viszályok angyalát,
Hogy vérszínnel borítsa be
A béke hajnalát;

Hogy nyomdokán, lángvész, gyilok,
Rablás pusztítsanak,
S a század szebb reményei
Sírokba hulljanak.

Csatájok a védelmezett
Népjog csatája volt,
Melyet szent eskü, szent kötés
Ellen zsarnok tiport.

Keblokben a köz érdekek
Szerelme lángola,
Karjokba' tiszta honfítúz
Szablyája villoga.

Vad kénynt, zsarnokparancsokat,
Láncot nem türtenek,
S Szabadság, te szép égi lény!
Érted vértettenek.

Vérzettek és elhulltak ők,
De győződelmesen;
Tettök sugára átragyog
Időn, enyészeten.

Dicsőség bájvirágai
Vérökből termenek,
S sírjokról nagy világba át
Hírszellők lengenek.

Márványlapokra tettöket
Örök betűivel
A történet komoly szavú
Músája vési fel.

Mint víttanak, mint estek el
Szabadság harcain,
Beszéli a vándor rege
Utódok ajkain. —

Hazájok most bús temető,
Népetlen pusztaság,
Paloták és faluk helyén
Fű nő s fenyérvirág.

Roppant zajongó városok
Utcáin hallgatás,
Sápadt nők arcán siralom,
Bánat, szívszaggatás.

Romok között erőtlen agg
Apák lézengenek,
Kik egy jövő szebb kor felől
Kétségbe estenek.

Ti gyászoló nők, öszült apák,
Gyámatlan magzatok!
Elgázlott honnotok felett
Szünjön siralmatok!

E porba omlott szép haza
Fel fog születni még, *születni*
Van bíró a felhők felett,
Áll a villámos ég.

Az ész mindenható tüze
 Támadt föl ellene,
 S a zsoldos szablyák ezrein
 Győz a kor szelleme.

E síri gyászolás öröm-
 Hangokká változik,
 Keresztüldörgi a hazát
 Kelettől nyugotig:

S hol legtöbb honfivér lépé
 A harci síkokat:
 A népszabadság ott tenyészt
 Legszebb virágokat.

VI. A vezér bucsúja.

Száz csatán, ezer veszély közt
 Vívтам éretted, hazám!
 Ágyuvillámok dörögtek,
 Szablyazápor omla rám;
 Hol a harc lángvésze állt,
 Ott kerestem a halált.

Dárdaélek közt rohantam
 Elfoglalt zászlóidért,
 Arcom izzadt, hullá vérem,
 Inség, baj csoporttal ért;
 Eltem gyakran percen állt;
 De nem leltem a halált.

Nyertem zsákmányt, és szereztem
 Fényes győzödelmeket,
 Am nem írthatám ki végkép
 Régi ellenségedet.
 Rongált, dúlt az, szép hazám!
 S sorsod búsan átkozám.

Átkozám, mert balszerencséd
 Kebledben tenyész vala:
 Tartományid elhagyá az
 Egyetértés angyala:

Pártviszály kiüzte őt,
A rend-s békehirdetőt.

Rajtad vérözönben folyt el
Eszteendő hosszú sora,
Bűnhődél, néped bűnéért
Vert az égnek ostora.
S még feletted dörögnek
Vész-terhelte fellegek.

Itt állok most ősz hajakkal,
Fegyvert nem bír már karom,
Elhúnyt lelkem lángja, s lettem
Néptelen ház, puszta rom.
Tűnik hamvad életem:
Isten hozzád, nemzetem!

Isten hozzád, ifju hősi!
Nagyra indult sarjadék,
Kit nemzettem a hazának,
Gondsúlyok közt ápolék:
Bajnoknemzetség faja,
Szép remények bimbója!

Kösd e kardot oldaladra,
Vedd e zászlót gyermekem!
Sokszor látták diadalmim
Ellenséges ezreken:
Hőstől vedd emlékjelül,
És apádtól örökül.

Győztem én: de diadalmim
Vég célt még nem értenek,
Menj te bátran, küzdj, előre,
Áldjanak meg istenek!
Kit veszély nem retteget,
Az nyer győzödelmeket.

A szabadság szép virági —
Úgy akarták végzetek —
Ész mindenható tüzeben
S vérmezőkön termenek:
Int a pálya, ifju hős!
Karddal észszel légy erős.

VII. Isten hozzád.

Bérecről visszánéz a vándor,
 Vigan int kies hazája,
 Ott mosolyg a róna táj :
 De a messze távoznak
 Szíve vérzik, szíve fáj ;
 Zeng felé a búcsuszó :
 „Isten hozzád bújdosó !“

Bérc alatt áll völgyek árnyán,
 Csak felhőket lát honából,
 Elmerült a róna táj :
 Am de búja nem maradt el,
 Szíve gyászol, szíve fáj ;
 Zeng felé a távol szó :
 „Isten hozzád, bújdosó !“

Bérc és völgy is elmaradtak,
 Felhőt sem lát már honából,
 Ábrándkép a róna táj :
 Búja mint az ég kíséri,
 Szíve vérzik, szíve fáj ;
 Mély keservvel zeng szava :
 „Isten hozzád, szép haza !“

Múlnak évek, fürte ősz már,
 Elfeledte rég hazája ;
 Am a kedves róna táj
 Sírig képen él előtte,
 Szíve gyászol, szíve fáj,
 S a halónak végszava :
 „Isten hozzád, szép haza !“

VIII. Egy anya keserve.

Alszol csendes árny alatt
 Kisdéd gyermekem,
 S nincs e földnek hajnala
 Mely felkölt nekem.

Téged egy rövid tavasz
Leple ringatott,
Látál csak kies nyarat,
Őszi bájnapot.

S míg a tél elhozható
Gyász fuvalmait,
Sír ölében álmodod
Égi álmaid.

Vissza hasztalan sohajt
Dúló bánatom,
Hasztalan kiáltja szóm:
Kelj fel magzatom!

Halmodon hullat szemem
Zápor könnyeket,
S könny és siralom nem ad
Néked életet.

Ah nem ismer oly anya
Mély szívbánatot,
Aki még nem sírata
Megholt magzatot.

Akinek virágait
Sors nem tépte le,
Szép jövődöt, szép reményt
Táplál kebele:

Nékem nincs vigasztalás
E nagy ég alatt,
Messze túl az életen
Egy remény maradt:

Hogy viradni mennybe' fog,
Mely felkölt nekem,
Üdvezület hajnala,
Drága gyermekem!

XIX. A bajnok nője.

Hős fiad ha él-e,
 Hol van, merre tért,
 Anyja kedvesemnek!
 Tőlem ah ne kérdd.
 Mondanom ha kell, hogy
 Halva gyermeked,
 Anyja kedvesemnek,
 E szív megreped.

Nézz körül a rónán,
 Megtalálhatod,
 Domb alá temetve
 Nyugszik magzatod.
 Váró hű nejéhez
 Száguldó lován
 Nem jött a sereggel
 Vissza hare után.

Összejártam érte
 Völgyet, tért, mezőt,
 S holtak közt a téren
 Halva leltem őt.
 Bajtársak könyeztek
 A hű társ felett,
 Kit korán a hadvész
 Sírba fektetett.

Lakja most rideg domb,
 Rajta hősjelek :
 Dárda, kópja, zászló
 Búsan intenek.
 A bajnok jutalma
 Vérsébek, halál,
 És hideg dicsőség
 Sír márványinál.

Ó mért szülte anyja,
 Mért a mostohát ?
 Aki feltalálta
 A fegyvert, csatát.

Most nem volna halva
 Ifju kedvesem,
 Nem borongna gyászban
 Síríg életem.

X. Sohajtás.

1834.

Múltadban nincs öröm,
 Jövődben nincs remény!
 Hanyatló szép hazám,
 Miattad vérzem én.

Miattad zeng panaszt
 S örök bút énekem:
 Sötét felhőd alatt
 Ez élet gyász nekem.

Oly sok küzdés után
 Örvény s habok közül
 Segélni part felé
 Egy csillag sem derül!

Ki szívet alkotál,
 S belé érzelmeket
 Szeretni lángolón
 Hazát és nemzetet;

Kinek hatalma szab
 Törvényeket, határt:
 O népek istene,
 Küldj egy reménységért!

XI. A z a p á c a.

Láng emésztí keblemet,
 Láng, nem mondható,
 Szenvedély nagy és örök,
 El nem oítható.
 S ó kinok mély tengere!
 Ó kemény egek!

Nem lehet kimondanom
Amit érzek.

Nem lehet kimondanom,
Bárha eltemet;
Tiltja eskü, kárhozat
Szenvedélyemet.
Oltsd el, ó hatalmas ész,
Oltsd el lángomat,
Vagy szakadjatok le rám,
Oltár! boltozat!

XII. A rabköltő.

1835.

Volnék mint sas, szabad
Uratlan béreceken,
Fellengő szárnyakon
Repülne énekem.

Magas dalt zengenék
Emelni lelkeket,
Szavam betöltené
A földet és eget.

Zengnék polgári rényt,
Szabadságot, hazát;
Elővarázslanám
Rómát és Graeciát,

A nagy Demosthenest
S elméje ostromát,
A halvány Cassiust,
Brutus véres hadát.

Zengnék győzelmeket,
Dicsőséges halált,
Nándornak bajnokát,
S fiát a nagy királyt;

És annyi gyász időt,
És annyi zivatart,

Melyeknek ostroma
Elveszté a magyart.

S ah rólad is, te új
Világ félistene,
Washington, énekem
Föllengve zengene.

Lefesténém, mi bölcs
Elvekre alkotád,
Túl messze tengeren
Ama boldog hazát,

Hová e vérező
Kebel sohajtozik,
Hol emberkény helyett
Törvény uralkodik.

De én nem szállhatok,
Leláncolt rabmadár,
Kit korlátok közé
Önkény hatalma zár.

Zengek csak bút, panaszt,
Nehéz gyötrelmimet,
Míg börtönöm kinyíl,
Vagy kínom eltemet.

XIII. A hit.

Ha reményid árbocát
Sors vizzálya széttöré,
Nézz a csillagok köré:
Ők lesznek vezéreid,
Ha szivedben él a hit.

De kit ál bölcselkedés
Hitben is megingatott,
Az vihartól hányatott,
Tévelyeg vezértelen,
Önmagába' sincs jelen.

Néki túl siron s időn
 Nem csillámlik enyhe fény,
 Ég és üdv agyköltemény,
 S minden szent a föld felett
 Álom s csába képzelet.

Őrizd szíved istenét!
 Hogyha lelked csüggedez,
 Híven ápol ő s fedez;
 Szánakodva nyújt kezét,
 És örök csendhez vezet.

XIV. A királyra.

1844.

Áldd meg, isten, Ferdinándot,
 A magyar királyt:
 E nemzet nagy seregéből
 Áldd meg őt kivált!

Három század óta ő az
 Egy király maga,
 Akinek magyar szavakra
 Nyílt meg ajaka.

Ő az, aki ősi nyelvünk
 Fényre emelé,
 Ő ki fölkent jobbjá mellé
 Trónra ülteté.

Hitszabadságunknak ő lett
 Új apostola,
 Türelemben példa és jel,
 Béke angyala.

Felvirasztott a magyarra
 Boldogabb jövőt,
 Felkölté elhúnyt reményit:
 Áldd meg, isten, őt!

Veszni indúlt életünkben
 Ő mentő leve,

Légyen elfelejthetetlen
A király neve!

A Dunának és Tiszának
Zengjen partjain,
Hármas bérceinken és az
Alföld síkjain.

Millióid seregéből
Áldd meg, isten, őt,
Szóban tettben, a magyar szent
Íge-hirdetőt!

Nyolc száz évü koronánkat
Védelmezd fején,
Tartsd meg e hont béke napján,
Vészek idején!

Add hogy nyílt magyar beszédünk
Oly csodát tegyen;
Félreértés soha többé
Köztünk ne legyen!

És ha ránk van mérve még egy
Ezredes vihar,
Túl azon is mint szabad nép
Álljon a magyar!

XV. É b r e s z t ö.

1845. *

Ébredj nagy álmaidból,
Ébredj, Árpád fia!
Fölkelt a nap; hazádnak
Föl kell virúlnia.

Ellenséges hadakkal
Vittál ezer csatát,
Szívvéreden ezerszer
Váltád meg a hazát.

* A védegyeleti mozgalmakkor.

A felviradt kor ismét
 Igényli szívedet;
 Vért nem kér, csak hazáért
 Égő szerelmedet.

Igényli, hogy becsüljed
 Honod külföld felett;
 Védd, ápold, mikkel isten
 Megáldá földedet.

Amit gyártott magyar kéz,
 Nevelt a hontelek,
 Amit magyar zamattal
 Ihlettek a szelek;

Mi a rónák felett él,
 Hegyaknában terem:
 Mind az nemes fajodnak
 Erőt adó elem.

S függjön rajtad daróc bár,
 S szembántó színzavar,
 Becses, mikor hazáért
 Égő szívet takar.

Ó nemzet, nemzet, eszmélj,
 Becsüld meg tenmagad,
 Gyilkold le szolgavágyad,
 Mely külföldhöz ragad;

Járj egyesült erővel,
 Tégy egy nagy fogadást:
 Hazádnak istenén kül
 Nem fogsz imádni mást!

Te népek óceánján
 Hullámtól vert sziget,
 Kit mint elsülyedendőt
 Ezer jós emleget,

Mutasd meg a világnak
 Hogy még erőd szilárd,
 Hogy ezredes fokodnak
 Új ezredév sem árt.

Mutasd meg, mit vihet ki
Erős szívláng alatt
Az elszántság hatalma,
És az ére akarat.

Ébredj nagy álmaidból,
Ébredj, Arpád fia!
Fölkelt a nap: hazádnak
Föl kell virúlnia!

XVI. Nyugasztaló.

1851.

Embernek, ki földi pályán
Szépért és nagyért buzog,
Hol tenyészend a babér, mit
Érte érdemelni fog?

Égnek melyik csillagán lesz,
Annyi milliók között,
Majd jutalma, vétenül kit
Balszerencse üldözött?

E világnak kisszerű és
Óriás mozgalmiról
A komoly történetírás
Ezred évek óta szól,

S tükrözésiben mi gyéren
Látni győzödelmeket,
Melyekben csatát erény nyert
A gonoszság s bűn felett.

Így volt-e ez mindörökké,
S így lesz-e a földtekén?
S a gazság előtt hajol meg
Erkölc, jámborság, erény?

Nincs elégtét síron innen,
Nincsen túl, gyötrelmekért?
Míg elismerésben sem nyer
A nemes parányi bért?

Vétek ármány szemvakító
Tisztelet fényében él,
Míg a jó vad túskepályán
Inséggel nyomort cserél.

Szent ügy vértanúja hullá,
Mely feledve porladoz,
Míg csalók és hitszegőkről
A hír kúrte riadoz!

Vagy csupán játék ez élet,
S szemvakító tünemény,
Melyet csalfa biztatással
Ámit siring a remény?

S ott, felnyilván az enyészet
Semmisítő ajtaja,
Egy örök nemlétbe sülyed
E világ minden baja?

Nem lehet, hogy alkotandott
A sors érző szíveket,
Ha torlatlanul hagyná a
Méltatlan keserveket!

Lenni kell egy jobb világnak,
Itt, vagy más bolygó tekén,
Ébren, alva ezt sugalja
Fájó szívnek a remény.

Képtelen, hogy a halálban
Eltűnjék minden jövő,
S üdvét meg ne nyerje a jó
És a vétlen szenvedő.

Képtelen, hogy volna isten
A nagy mindenség felett,
Aki csak gyötrelmű adna
Érző lénynek életet.

Bízzál, elcsüggedt erényhős:
Földi sérveid felett
Egy mindent sejtő igazság
Hoz majd végítéletet;

S meglesz a jók méltatása,
 És a vétek felzokog,
 Ha a nagyszerű bírószerék
 Harsonája zúgni fog.

SZÉKELY SÁNDOR.

1797—1852.

Aranyas-Rákosi Székely Sándor 1797. évi szeptember 13-kán született Maros szék Kál nevű helységében. Atyja, tanult unitárius pap, korán bevezette őt a római classicusok ismeretébe, s tizenegy éves korában a székelykeresztúri unitárius gymnásiumba küldte, hol Horácon, Virgilen és Ovidon kívül Homérrt is olvasgatta eredeti nyelven. Miután Kolosvárt 1814—19. bölcészeti és theologiai tárgyakat, sőt egy éven át jogot is hallgatott, 1820-ban az unitáriusok egyházi főtanácsa Székelynek mint tanárjeleltnek köz költségen külföldre küldetését elhatározta. De nem nyervén a kormánytól külső akademiákra útlevelet, a bécsi egyetemet látogatta 1822-ig, midőn is tordai pappá, 1827-ben egyszersmind a tordai gymnásium igazgató tanárává választatván, a hittan, görög és német nyelveket is tanította, 1832-ben pedig a kolosvári collegiumban hittudomány tanárává neveztetvén, később ez állást a történelmi tanszékkel váltotta fel. Majd 1836-ban igazgatóvá, 1838. a tordai zsinaton egyházi főjegyzővé, 1843-ban Székely Miklós elhúnytával püspöki helyettesé, végre 1845-ben augusztus 24-kén a homoród-almási zsinaton püs-

pökké választatott, s ez állásban királyilag meg is erősítettett.

A magyar költészetet Döbrentei Gábor kedveltette meg vele. Azonban első kísérletei közül az ehez intézett Epistolán kívül, melyet 1818-ban intézett hozzá, nem bírnak semmit. Ezek közt volt egy hőskölteménye: *A kenyérmezői harc*, egy más: *Vienniasz*, melyeket 1822-ben első s egyszersmind egyetlen műve követett, mely, megjelenvén, nem ugyan a nagy közönségnek, de a műértőknek annál inkább feltűnt, s mely egy időben Czuczort és Vörösmartyt az eposi pályára vonta, s ekép a classicaizmus nemzeti eposnak megindítója lett: *A Székelyek Erdélyben*, három énekben, (az 1823-ki Hébében). Meglepő tapintattal a székely nemzeti mondából választván tárgyát, azt szigorúan megalkotta, s benne, a nyelv és verselés némely darabosságai dacára, a valódi eposi hangot szerencsésen megpendítette. E dióhéjba szorított epopoeát egész sora követte a jelentéktelen kis hőskölteményeknek, u. m: *Dierniasz*, 2 énekben, és osszianizáló prózában (Hébe 1825), melyben Árpád Dierna várát kiostromolja; *Mohács*, 4 énekben. (Koszorú 1828); *Nándor ostroma*; *Buda visszavétele*; *Rudolfias*: ezek már csak kéziratban (az utolsó a kolosvári unit. collegium könyvtárában). Említendő még a *Luziáda* töredékes fordítása (kéziratban); egy rege Bécs ostroma idejéből 1693 (Hébe 1824), egy pár lyrai darab (a Hébében s a kolosvári Aglájában), s végre döntő részvétele az unitárius énekeskönyv reformjá-

ban (1837), melyet gyökeresen átalakított, sok szép régi éneket kihagyva, újakat dolgoztatva s az egészet máskép rendezve, mi által az becsben aligha nyert. — Némi szolgálatot tett Székely az erdélyi egyház- és irodalomtörténetnek e munkájával: *Az Unitária Vallás Története*, Kolosvár, 1839, bár az meglehetősen anyag kivonata csak Úzoni Fosztó István bő és gazdag kézirati munkájának (az unit. coll. könyvtáráb.); majdnem semmit Világtörténeti és Erdélyi Történeti rövidleteivel (Kolosvár 1845).

A forradalom őt mint egyháza buzgó püspökét nem hagyta fájdalom nélkül. Az egy-isten szentegyháza zajgó népgyűlések színhelyévé alacsonyított, a collegium termei katonai kórházul szolgáltak barátoknak és ellenségnek. Megjött a békével a szolgaság ideje. A gondos főpásztor körútakat tett ekkleziáiban. 1851 novemberben Udvarhelyszéket és Háromszéket látogatván meggyengélkedő testtel már, a korai vad hideg nevelte bajait s útjában még ágyba vetve, 1852 január 27-dikén Maros-Szentkirályt, Székely, buzgóságának áldozatává lett.

I. A székelyek Erdélyben.

1. Ének.

Fegyvereket zengek s nagy tettű hőseket, akik
 Hadviselő kézzel legelébb fundáltak Erdély
 Halmain országot, miután Sicambria téréen
 A honnyos nemzet¹ két részre szakadva csatázott
 Egymással. Sok erős scythák elhulltanak ottan,
 És rágták nyúgot fővenyét jeles éjszaki férfjak².

¹ Hún. — ² T. i. Székely éjszokról származottaknak veszi a húnokat, miután Erdélyhez képest észak felől jöttek Magyarországba.

Hét ezren maradának az ádáz harcnak utána
 Irnakkal, miután Aladár elhulla vitézül,
 És Irnakra maradt a kormány. Khába¹ leindult
 Iszter folyamánál elejének földjire vissza².
 Irnak hátramaradt, s nyugoton letelepleni vágya.
 Mondd el, Músa, mi ok kiszette fel ekkor előnk',
 S hogy' mentek vérrel nyert országokba veszély közt.
 Isteni végzetként indultak mennybeli jellel
 A tündérország keresésire. Véromlással
 Nyerhették az arany almát el az Olt-vizi kertből.
 Ettől függe szabad honnyok birodalma, tehát ezt,
 Ezt óhajtá, ezt keresé a scythai hős nép.

Ott hol szöke vizét lassú Maros a kanyar árkú
 Nagy Tisza habjaival, beömölve, zuhogva vegyíti,
 Széles térségen, hol most bástyái Legidnek
 Fénylenek a környül habzó két folyami parton,
 Ott nyugvának erős eleink, hogy az ütközet elmúlt.
 Hölgyekkel, magzattal, erőtelen ős³ öregekkel
 Vártanak alkalmat letelepleni, honnyot ügyeltek.
 Könnyeze a népség honnyotlan, rontva. Csekély szám.
 Kérte vezéreit és esedezve könyörge hazáért.
 Őszvejövének azért a hősek tartni tanácsot,
 Fegyverben, párducbőrrel nagy vállakon⁴ és ott
 Úzon elébb dörgő hangon kezdette beszédét:

„Scythák, honnyszerzők, hadrontók, népeket őrzők!
 Nincs földünk, miután nagy Atilla kihalva előlünk,
 Villongás- s testvér viadalban erős birodalma
 Őszveomolt, s megbirt⁵ sok nemzeti pártot ütének,
 Es fiait haddal tüzelék egymásra kikelni.
 Gyengék, rontottak, vagy térjünk vissza hazánkba,
 Vagy ha nem, itt földet víván békébe' maradjunk.
 Avvagy erősb és több nemzetnek birtoki honnyán
 Versengvén végkép megemésztetik e kicsiny őrnép;
 Vagy kénytetve urat szolgáland, s rabkenyeren él,
 Hadgyőző eleink hív fényét ködbe borítva.“

Szót végezve leült. Felkölt Zámbor fia Kálnok,
 És rezegő hangját ekként intézte feleihez:
 „Honnysók, országot fundálók, harcra serények!
 Halljátok szavamat! Térjünk haza régi előink
 Országába: nehéz rontott nemzetnek erősek

1 Csaba. — 2 A Feketetenger mellé. — 3 Őreg. — Erdélyiesen, vállokon
 h. — 4 Meghódított.

Harcaiban kétes viadallal szerzeni honnyot.
 Mert bár hadra hevült honnyost rettenteni nagy miv,
 Hölgyeiért, haza- s isteniért dulakodva kietlen:
 Am de csekély hadinép megrontatik a nagy erőtől.
 Mi harcolva halunk, feleségink férjtelen árván,
 Gyermekes és öregek rablóknak préda leendnek.“

Végzé, s a zuhogó sereg égre emelte robajját,
 És készült haza, és buzgón kisztette vezérit.
 Felkele most Irnak, s így monda vezéri szavával:
 „Népvezetők, hadban bölcssek, sereg őrjei, scythák!
 Vaj mi okon térnénk eleink vad földjire vissza?
 Jég és fergetegek honnyába, sovány bécekre.
 Hős eleink kijövének: ez ok kisztette kijöni
 Éjszokról bőv és termékeny földre lakozni,
 Kincsel, vért emelő borral gazdagra, nemesre,
 És örökül hagyták unokáknak, s bírni sajátúl.
 Térjünk vissza nehéz úton sivatagba, dérékből?
 Így öregink és gyermekeink elhullnak epedten,
 És keveset vezetendnek, elérvén honnyba, vezérink.
 Most hát én egyebet mondok: kiki tartsa eszében.
 Földet előbb fával, természettel gazdagot és jó
 Folyamokat, békés helyeket vizsgálni tanácslom.
 Frigyet szerzek erősb népek fejedelmivel, avvagy
 Hogyha különben nem, vérrel kell szerzeni honnyot.
 Hölgy, öreg és ifjak, fegyvert ingatni tudó nép,
 Egy dandárban előálland többíttni hatalmunk',
 S mi vad oroslányként kölykért tusakodva csatázunk,
 És vagy lakföldet vívunk, benn lakni maradván,
 Vagy honny nélkül ellehetünk, hadban oda veszvén.
 Esküszöm én legelébb, hogy kész leszek élni tinéktek,
 Kész meghalni. Ti is vérfrigyet kössetek együtt,
 S honnyunkért fegyvert ingatván, célra siessünk.“

Mint mikor éjszaka erős zivatarja csap által az erdőn,
 A tölgyek zúgnak, távolra kihallik az árzaj:
 Így zúgott a nép, a hang riadozva csapongott,
 Végezvén Irnak, seregéhez szólva, beszédjét.
 Elláták és elszánák letelepleni nyugton.
 Ekkor száz kémeket nevezének menni le és fel,
 Halmokat és tereket szemlélni. Annakelőtte
 Zágon, Haddúrnak főpapja, beszélteni így kezd:
 „Haddúrnak védett ősei népei, istenimádók!
 Hős eleink mikor a Méótisz partjain által
 Jöttek, áldozatot tettek mennybéli jutalmúl

A hadakat vezető Istennek, s céljokat érték,
Mert Isten védé. Nagy dolgokat kezdve, mi is most
Aldozatot rakván, Haddúrt tisztelve könyörgjünk.“
Igy szólott, és isteninek botjára könyökle.

Visszafelelt Irnak, s így hangza vezéri szavával:
„Botviselő főpap, Haddúrnak titkait őrző!
Légyen akartodként a szent szer; gyűlni parancslom
Népeimet; könyörög, s frígyet teend minden ezennel,
És oztán bizakodva, segített célra siessünk.“

Monda, s parancsot adott bégyűjteni népeit. Érc kürt
Harsoga szét a nagy térségen, jött az özön nép,
S görbé karéjt állott. Zágon mély csendben előment,
Hozva lovat ragyogó zablán, leütötte süvöltő
Bárdal, szent vérét csészékből földre leönté.
És könyörögve borúlt Haddúr képének elébe:
„Haddúr! Népvezető scythák őrzője, Hadisten!
Aldd meg hadnagyaink, népünknek fegyverit áldd meg,
És vigy, békében, boldog honny földjire lakni!“

Most pedig egy jelemény úszott fenn nappal az égen:
Tüzgomb, nyúlóngós szikrák hullámit omolva.
Fenn kele a seregek fejinel, s állt tartva keletre,
Lengvén hosszan elő, tartósan, végre megállá
Napkeleten, sűrűn lángolt, a mennydörögő hang
Távol halla¹ midőn elpattant, és tüze elhúnyt.
Láták a jeleményt, s hogy mennybeli volna gyaníták.
Felkele most Zágon, s ekként szólt a sokasághoz:
„Hadnagyok, ősnépek, Haddúr kedveltjei! nemde
Égi tanács nélkül jeleményfényt lát-e halandó?
Mostan azért mondom, minden szavaimra figyeljen:
Isteni jel, honnyunk¹ mutató fény, menve keletre
Nyúgotról. Haddúr látványúl adta előnkbe
Arra keresni hazát, ottan letelepleni intvén,
Es ha hiszünk isten jelinek, bizakodva kövessük.“
Szót végezve leült. Irnak kezdette beszédjét:
„Jól van, mennybeliek kedveltje, szavadban erő van.
Hiszszük az isteni fényt, indulunk menni utána.“

Mindezek így mérvén véghez, jelt hangza az érc kürt.
Hallák a seregek, s készültek, mént zaboláztak
A lovagok; rendben állott a scytha labancság,
Míg oztán indulni szarúk s kúrtek recsegének.

¹ Hallék helyett, a *hallik* egyszerű ősi szenvedő formától.

Mely isten sùgallta belém énekleni harcot,
 Mondja elő eleink neveit tetteikkel egyenlőn.
 Úzon volt első szálás seregének előtte,
 Izmos, erős, vállban széles, nagy párduca lenge
 Bal karján, jobbal buzogányát hajtva vezérlé.
 Kálnok utána nyomúla, zekét szellengve viselve,
 És bunkót markában, után Kézd vitte legényit,
 És hős társa Ipor, két tölgyei a hadi népnek.
 Bárdoc utánok, erős bajnok seregével, azontúl
 Bágyon, homlokban csontos, feje görbe, sasorrú,
 Nem volt a scythák népében nála tanácsosb,
 És bölcebb vezető, de szavatlan kése beszélni.
 Hogyha pedig kérdetve felelt, mennydörgeni tetszett
 Nyelve nehéz szava. Vargyas utána lovaglott,
 S sarkantyús Gyula, nagy bárdját ingatva kezében.
 Béldi, csatát értő, ménjét forgatni gyakorlott;
 Orband, s véle Dacó, veszedelmesek ellenségnek.
 Dárdásit vezeté Cserei, s biztatta legényit
 És hangozva kiáltoza: Ős maradékok, utánam.
 Meghajlott dárdája, kakastoll inga süvegjén.
 Hordja öreg kézzel Kászon nagy bárdja hatalmát,
 És tüzelé ifjú népét. Szemlélte az ősz hőst
 Irnak, s ömellelt' menvén el, monda szelíden:
 „Kászon, régen erős bajnok, haza s fejdelem örje:
 Hajh! ha serény ifjú éveidnek tartna erője
 És még volna veled tíz bajnok szívben egyenlő:
 Esküszöm egy honnyot tízen megvívni tehetnök.
 Amde időd megavúlt: de azért hív benned az ősz szív.“
 Visszafelelt csendben sok idők nagy bajnoka Kászon:
 „Irnak, népvezető, közjót munkálni tudó fő!
 Édesen emlékszem éltem szép napjira vissza.
 Elmúltak, gyengült testem, nem gyenge szívem még.
 Bárha kezem lankad, harcban tusakodni tanítok.“
 Többet szólni akart. Irnak lovagolva előment,
 És intette vezéreit, és biztatta legényit.
 Irnak, Atillának Krékától gyermeke, nagy hős,
 S mint szent tölgyfa erős, berkekben, fergeteg ellen.
 Ment a scytha sereg csendben lépdelve keletre,
 A Maros örvényes partjánál. Így mene hajdan
 Spárta vitéz faja hőse után, mikor Ázsia döllyfős
 Xerxesze országát roppant seregével előnté,
 Halmokon és tereken, kőszirtes Thermopiléhez.
 És érték erdős és halmos Dácia földjét.

Vaskapunak nevezék a hajdoni népek az ösvényt Szirtek bércei közt; itt mentek elébb honnyokba. Átkelvén tábort járanak partjin az örvényt. Hajtogató folyamnak. Erőt nyugtatni javallák.

CZUCZOR GERGELY.

1800—1866.

Czuczor Gergely 1800. december 17. született Nyitra vármegyében Andódon, Érsekújvár egyháziókjában, holatyja János, gróf Károlyi József jobbágya, anyja nemes Szabó Anna, eleinte laktak. Alig volt a gyermek egy éves, midőn atyja, mint jó módú birto-
kos gazda Újvárra telepedett által, s itt külső-tanács-
beli s népszószólóvá levén, a községnek végiglen tekin-
télyes tagja volt. Valamint ennek akkor még élő atyja
a Károlyi-huszárezrednek egykor híres toborzó káp-
lárja s egykori tulajdonosa- s földesurának kedves
embere, úgy gazda fia is katonás szellemöknél fogva
a kisedet jókorán már katonának szánták; azonban
ez minden társai felett kitüntetvén magát az iskolá-
ban, s a gazdászathoz semmi kedvet nem mutatván,
a deák osztályokra bocsáttatott, s az elsőt Újvárrban
elvégezvén, Nyitrára küldetett, hol tős-gyökeres ma-
gyar erkölceinél fogva tót társai által közönségesen
Uhernek hivatott. Itt a tót nyelvben tett némi előme-
netel után a németnek kedvéért először ugyan a közel
Esztergamba egy német házhoz, majdinnen Pozsonyba
adatott, hol a három felső osztályt végezte. A költé-

szet iránt még gyermekkorában mutatkozott élénk hajlama; már mint a nemzeti iskola tanítványa kapott a régi irodalom termékein, s azoknak jeles darabjait, mint Árgírust, Toldi Miklóst stb. könyv nélkül tudta, s fenszóval nagy tüzzel szavalgatta. Így tett a harmadik osztályban a latin versekkel, melyeket legjobban tudott mértékelni, s azért társaitól poeta nevet nyert. Különösen gerjesztőleg hatottak reá pozsonyi bencés tanárai Farkas Vince és Gácsér Leó (az utóbbi celli apát), kik közül amaz a magyar történelmet lelkesen adta elő magyarul, emez pedig a VI. osztályban, a magyar verselésben is oktatta s gyakorlotta tanítványait, mi szerint ez évbe (1817) esének első költői próbatételei is magyar nyelven (elegiák), miután már elébb, Ovidot kedvelve főkép, latinokat írt. A tudomány s különösen tanárai iránti szeretete határozta el őt a sz. Benedek szerzetébe lépni, hova atyja 1817-ben ellenkezés nélkül beadta. Pannonhalmán töltött újonci próbaéve után a bölcészetet Győrött a főapáti lyceumban végezvén, 1820-ban Pestre küldetett a középponti papnöveldébe a hittudományok hallgatására, honnan tartós betegeskedés miatt 1823 tavaszán Pannonhalmára tért vissza, hol egészsége helyre állván, a theologiai folyamat bevégezte, az egyházi rendeket 1824-ben felvette, s azonnal a győri gymnasiumban tanárul alkalmaztatott, eleinte ugyan a nyelvtani, de már 1826-ban a felsőbb osztályokban.

Midőn Czuczor Pestre a főnöveldébe tétetett által, Kisfaludy Sándoron kívül csak Gvadányit s

más kisebb rangú költőket olvasott; itt ismerkedett meg a kor nagy íróival, kik közül Kazinczy Ferenc, különösen ennek Osziánja, s Kisfaludy Károly korszaki működései új világot nyitottak előtte. Nagy tetszéssel olvasta Horvát Endre Zirc-Emlékezetét; de elhatározó hatással lett reá saját vallomása szerint, Aranyas-Rákosi Székely Sándornak az 1823-iki Hébében megjelent három énekes hőskölteménye: „A Székelyek Erdélyben“; lelkesedése ebben találta meg formáját, s rögtön, az első szerelem hevével fogott választott tárgya, az augsburgi ütközet, dicsőítéséhez. Ennek első éneke másod kéz által Kisfaludy Károlyhoz eljutván, ez elragadtatva a meglepő kísérlet által, sietett a papnöveldebe felkeresni az ismeretlen ifjút, kinél több erővel s költőiséggel azon időben senki sem kezelt volt éposi tárgyat és nyelvet; magasztalásai és buzdításai bátorságot s lelket öntöttek a beteg költőbe, ki megújult kedvvel, s használva az orvostól eltiltott lecke-hallgatás által nyert órákat, rövid időn befejezte elsejét azon költeményeknek, melyek e kor legfényesebb hagyományai lettek. Kisfaludy azt egy maga által componált szép képpel díszesítve vezette be az irodalomba 1824-re szólott Aurórájában: 1. *Az Augsburgi Ütközet*, négy énekben. Ugyanazon időben s ugyanazon befolyások alatt dolgozott, tőle függetlenül, Vörösmarty a maga Zalánján, melyet Czuczor a legtisztább örömmel üdvözölt. Erre következett kevés szabad óráiban írva, második költeménye, melynek első éneke, mutátványúl, ismét az Aurórában,

1828-ban megjelenvén s osztatlan tetszéssel fogadtatván, még azon évben látott világot: 2. *Aradi Gyűlés*, hősköltemény öt énekben, kiadta barátja Toldy Fer. Pest, 1828. Következett egy értekezése is: *A magyar nyelv állapota gymnasiuminkban* (Tud. Gyűjt. 1828. X. köt.), *lyrai darabjai és románcai* az Aurórában 1829—31; és Szeder Fábrián szerzettársa szorgalmazására némelyek az „Uránia“-ban 1828—29 „Andódi Gerő“ név alatt, valamint egy beszélye: *A megvigasztalt atya*, 1830. Azonban ideje nemesb részét történelmi stúdiumok vették igénybe előkészületül *Hunyadi János* című epopoeájához, melyek támogatására 1828-ban az alvidéket is beutazta Nandorfejevárig, Hunyadi utolsó s legfényesebb győzödelme színhelyéig; s 1830-ban hozzá fogván a nagy műhöz, abban két év alatt a nyolcadik énekig haladt elő (6305 vers); de ekkor lényeges változtatásokat találván szükségeseknek a tervben, megállapodott, utóbb pedig az epos korszerűtlenségét emlegető viták által elkédvetlenítve, azt, költészetünk nagy veszteségére, végkép abban hagyta (töredékek belőle az Aurórában 1834 s a Divatlapban 1847). Egy más gyümölcse a Hunyadi történeteivel foglalkozásának egy az ifjúságnak olvasókönyvül szánt dolgozat lett: 3. *Hunyadi János viselt Dolgai*, Engel és Fessler után. Buda, 1832. (Más. kiadás Pest, 1833). Időközben a komáromi gymnasiumhoz tétetett át mint ékesszólás tanítója, hol nem csak, mint addig, lelkes és szorgalmas tanárként s növendékei atyai barátjaként, hanem gyakori

prédikálásával, a cholerajárvány idején pedig mint buzgó lelki atya is, köz tisztelet tárgyává lett.

Időközben, felállítottván a magyar akadémia, ez őt mindjárt első nagy gyűlésében, 1831 február 17-én, levelező tagjává választotta. Mint ilyen különös szorgalmat fejtett ki avúlt, táj- és mesterségbeli szók gyűjtésében; értekezett a Tudománytárban az *Újításról a nyelvben* (II. köt.); de folytatta költői dolgozatait is, mik közül különösen a Bajza Aurórájában megjelent: 4. *Botond*, epos négy énekben (1833-iki folyam), és *népies költeményei* kiemelendők. 1835 sept. 12. a titoknokká lett Toldy Ferenc helyébe segédjegyzővé és levéltárnokká választatván, ez év novemberében lakását Pestre tette által. S itt kezdődnek szenvedései, melyek a gyermekded és érzékeny kedélyű költő életét annyiszor s oly keserűen látogaták meg. Nem sokára t. i. megjelentek, Toldy által kiadva, 5. *Czuczor Poetai Munkái*, Buda, 1836, melyekben nem csak eposai és balladáit, hanem lyrai költeményei is bennfoglaltattak. Az utóbbiak tartalma, valamint klastromon-kivüli élete, a színház és kaszinó látogatása, felizgatta ellene egy magasb állású, a szerzetesek rendeltetéséről középkori nézeteket valló egyházi férfit fanatismusát, minek következtése kettős titkos feladás lett: egyik munkái, másik életmódja ellen. Az elsőnek folytán Poetai Munkái Bécsben azonnal a tiltott könyvek indexébe soroztattak; a helytartó tanács felterjesztésére mindazáltal, mely azokat nem csak költői becsöknél, hanem nemesb irányuknál

fogva is az üldözéstől felmentendőknek véleményezte, a már elrendelt elkobzás abba maradt, de a szentmártoni főapát mint főnöke által bárminek is előleges szerzetbeli censúra nélkül kiadhatásától eltiltatott. E tilalom épen akkor érkezett, mikor Czuczor az 1837 elején megindult Athenaeum egyik legszorgalmasb munkatársaként azt tudományos és költői műveivel folyvást gyarapítgatta, mik közül több tekintetből kiemelendő értekezése: *A magyar nyelv némely sajátságairól, s Próbafordítása Tacitus Agricolájából.* Férfiu, mint ő, ily lealázó fenyítéknek csak annyiban hódolhatott, hogy e perctől (martius 30-tól) fogva neve alatt írni megszűnt, s ez óta *Andódi, Szilágy, Ete, Dobokay* álnevek alá rejtezve nyújtotta becses adalékait, mik közül *Meséi* s historiai nyomozása: *Karok és rendek* megemlítendők. Súlyosabb következesü lett Czuczorra nézve a második rendü feladás. Ez iránt igazolásra szólíttatván fel főapátjától, eleinte leveretve, fájdalma egy szép dalban fakadt ki: *Öröm és bú*, mely april 2. már Szilágy névvel jelent meg az Athenaeumban (1. alább IX. sz. alatt), majd ismét fölegyenesegett lélekkel s nemés nehezteléssel írta meg védelmét, mely remek műve a classicaí képzettségü, s feddhetetlenségében önérzetes férfiúnak, a főapát által támogatva a felség elébe terjesztetett; de titkos ellenségének fondorlatai által sikeretlenné tétetvén, május 6. udvari parancs érkezett, melynek folytán főapátja kénytelen volt őt Pestről visszahíni. E lelki hánykodások közepett készítette el, mint a múlt évi nagy gyűlé-

sen a történetosztályba beválasztott rendes tag, jeles akadémiai értekezését: 6. *Zrednai Vitéz János, némely tekintettel Magyarország általános állapotjára*, melylyel sietett rendestagi székét elfoglalni, mi május 8. meg is történt. S rögtön lépést tett ama szigorú parancs visszavétele, vagy legalább az akadémia nagy gyűléseig, mely ősszel volt tartandó, Pesten maradhatása iránt, hogy lemondása ne rögtön s feltűnőleg, hanem a maga idején történhessék. Azonban egy harmadik feladás, magas állású tisztelői közbenjárásait is sikertelenné tévé, miután az ügy nem a magyar kormány-nál, hanem a néhai titkos kémhivatalnál döntetett el; s így harmadszor¹ felsőbb sürgetésre 1837-iki június végén Czuczor csakugyan Szentmártonba tért. Főapátja elég nemeslelkű volt a fájdalmat, mely őt érte, becse méltánylásával enyhíteni, a visszavonulni ohajtot ideiglen a szentmártoni könyvtárnál alkalmazni, s augustusban a nagy gyűlésre felbocsátani. Lemondó levele az akademiában s az igazgatóságnál sept. 4. olvastatván fel, köz sajnálattal és szolgálatai méltó elismerésével fogadtatott; székfoglalója pedig közü-lési előadásra tüzetvén ki, az egyszerű barát sept. 10-én azon jeleivel a lelkesedésnek üdvözöltetett a szószéken, mely az ártatlan üldözöttnek a legfényesebb diadalban egyszersmind lelki megnyugvást adhatott.

Haza térvén Czuczor, a főapát a szerzet győri lyceumába görög nyelv s magyar irodalom tanárává nevezte; majd, megürülvén a győri k. akademiában

a magyar nyelv s irodalom tanszéke, őt ebbe tette által. A m. k. helytartó tanács is megerősítvén őt tanárságában, fizetését kirendelte, s őt a ker. kir. főigazgató által hivatalába szokott ünnepélyességgel bévezettette. Előadásai a hallgatók örömnnyilatkozásai közt nyíltak meg. De ismét résen a titkos vádló, s alig négy hét múlva érkezik a rögtöni elmozdittatás parancsa, melyet a főapát fájdalommal teljesített. Czuczor, nehogy a hozzá ragaszkodó ifjuságot jelenlétével újabb véleménynyilatkozásokra hívja fel, egy neki rendezett fáklyás zene alkalmával azt megnyugvásra s utódja iránti tiszteletre intvén, rövid időre Győr közelében elvonúlt, azontúl pedig a főapát által lyceumi tanárságába visszaiktattatott; királyi-akademiai tanszéke azonban nem sokára betöltetett. Így nem ennek visszanyerése, hanem a titkos üldözések további megelőzése végett a magyar udv. cancellaria útján egyenesen Ferdinánd királyhoz folyamodva szoros vizsgálatot kért. A vétlenségét érző férfiú kérelme oly meggyőző volt, hogy a kívánt nyilvános vizsgálat mellőztével, habár későn (1842), de végkép minden további gyanuper alól legfelsőbb helyen csakugyan feloldoztaték, s kir. tanárság viselésére is, ha ilyet keresne, felszabadították. E harmadszori Győrött lakása idejében készültek ismét számos *versei*: ódák, népdalok, epigrammák, balladák, legendák, az Árvíz-könyvben, Athenaeumban, Nemzeti Almanachban, Őrangyalban; a Honderü, Divatlap és Életképekben; politikai feddő és gúnyoros költeményeket; különö-

sen elhíresedtek a népnek szánt *Paprikás Versei* (a Mezei Naptár 1840—1848-diki folyamaiban). Továbbá műfordításban adta: *Horátius epistoláját a Písókhöz*, a Kisfaludy-Társaság Évlapjaiban, melynek 1836 óta tagja volt, és 7. *Cornelius Nepos fennmaradt Minden Munkáit*, ford., jegyzetekkel; az eredeti szöveggel, Corn. N. életével, időszori táblákkal, tört. mutatóval s abroszokkal bővítve kiadá Schedel F. Buda, 1841 (más. kiad. Pest, 1843). Kovács Tamás főapát halála után szerzettársai kérésére ő üdvözlötte annak nagy reményeket gerjesztett utódját: 8. *Szólhangok* mélt. és főtiszt. Rímely Mihály úrnak . . . midőn ünnepélyes beigtatását üllené, a pannonhegyi főmonostor által ajánlva tavasz hó 18. 1843. Pest, ívr. Ezek után 9. *Washington Élete* Spark Jared után szabadon dolgozva. Pest, 1845. (Bajza Történeti Könyvtára IV. kötetéül); sőt méltó említettetni: 10. a *Magyarok Krónikája* is, a legrégebb időktől III. István halálaig (a Mezei Naptár idézett folyamaiban), s földirati vázlati ugyanitt, melyekkel a földnépét igyekezett a haza történetében ismeretében és szeretetében nevelni; végre a magyar iskolakönyvek kijavítása körül kifejtett munkássága. Enyhülvén az üldöztetései alatt a hazafiak közt ébredt elkeseredés, 1840-ben ismét megjelent az akadémia nagy gyűlésében Guzmics Izidor szerzettársa emlékezetét megülleneni; s köz taps s a tisztelet hangos nyilatkozásai közt tört ki a nem feledékeny közönség öröme, midőn sept. 8-án a vármegye nagy teremében tartott nyilvános ülés alkal-

mával a szószerkekre lépett, a beszéd több helyeinél, s midőn az emelétről lelépett. 1844-ben, midőn az akademia, nagy szótára körül intézkedve, azt saját folytonos befolyása alatt megbízás útján határozta létre hozatni, választása egyhangúlag az 1839-ben saját kívánságára a nyelvtudományi osztályba áttett s ez osztály munkáiban mindig élénk részt vett Czuczorra esett, ki épen akkor kezdett egy szintoly veszedelmes, mint fájdalmas betegségből üdülni. Új főnöke s a kormány megadták beleegyezésöket, a győri akademia ifjusága nagyszerű fáklyás zenével vett búcsút a szeretett tanártól, s ez 1845 május elején Győrt elhagyván, ettől fogva állandó pesti lakos lön.

Ez óta Czuczor, ritkán fogadva a Músa látogatósait, szinte kirekesztőleg újabb rendeltetésének élt úgy, hogy az akademiai tudósítások szerint 1848-ban már az I betüig haladott. De, fájdalom, a haza akkori helyzete őt azon évi decemberben ama szomorú hírre kapott „*Riadó*“ írására ragadta, mely nem sokára szabadságába került. A császári hadseregnek Pestre bementé után 1849 január 18. estve elfogatván, hadi törvényszék elébe állíttatott, és február 1. vasban kihúzandó hat esztendei várfogságra ítéltetett, mely azonban az akademiai elnök kérelmére Windisch-Graetz herceg által febr. 14. a szerint enyhítettetett, hogy rabsága helyéül a budai vár tüzetnék ki, s a bilincsek elnézésével, a nagy szótárban munkálkodás is megengedették. Ez ítéletenyhítés következtén a budai várban raboskodott egész május 21-keig, midőn

ez az ostromló magyar seregek által elfoglaltatván, két magyar kormánybiztos által fogságából kivettettetett, miután a berohanó honvédek dühe elől a Józsefkaszárnya hadinépét kérései által megmentette volt. Erre rövid ideig Pesten elvonulva élvén, munka és rabság által elgyengült egészsége ápolására Tihanyba ment, s a császáriak másodszori Pestre bevonulása után menhelyét elhagyván, önkényt Pestre jött fel, s b. Kempen altábornagy elébe állott. Ez Windisch-Graetz herceg rendelkezését tisztelve, miután a budai vár foglyok eltartására alkalmatlanná lett, őt Pesten a ferenciek kolostorába belezte, hol a nagy szótár megszakadt fonalát ismét felvette. Azonban ez állapotból, melyben egészségét is ápolhatta, a munkásság is enyhítette sorsa nehézségét, 1850 jan. 16-án báró Haynau hadiszertárnok által kiragadtatott, s egyelőre ugyan az Újépületbe, innen martius 8-án Budára, s majd Bécsbe küldetett, honnan apríl 10-én Kufsteinba vitetett, hol neki külön cella s dolgozásra engedelem adatott. Betegeskedése dacára munka közt tölt ideje; s a nagy szótárhoz szolgáló etymologiai készülétek mellett ez időben adott, Jerney Jánosnak az Új Magyar Muzeumban közzé tett „Nyílt levelére“ egy válasz-értekezést: *Kerecsen és Kerecset* (VII. füzet), mely nyelvnymozó rendszerének programjaúl tekinthető; és 11. *C. Cornelius Tacitus könyvét Germánia helyzete, erkölcsei és népeiről*, Pest, 1851, „Jóakaróimnak“ ajánlással. Ennek megjelenését rövid időn az akadémiai elnök ismételt folyamodásai következ-

tén végre Ő Felsége általi megkegyelmeztetése követte, májusban 1851.

Ezóta Czuczor, hazájának s az akademiának ismét visszaadva, szakadatlanul nyelvészeti kutatásokkal s a nagy szótár írásával foglalkodott. Az elsőbbek eredményei az akademiában előadva, ennek Értesítőjében láttak világot; az utóbbi, melynek dolgozásában börtönök, és kínos betegségek, s még kínosabb betegeskedések annyiszor félbe szakasztották, melynek befejezésében hogy a halál megelőzendő, annyiszor és oly aggódva félt, tizenhárom évi munka, szorongás és szenvedések után, első kidolgozásában készen állt, s ő arról, nem minden megindulás nélkül, 1858-ban, az oct. 11. tartott akadémiai ülésben jelentést tett (l. Ért. 1858. 540—43. ll.), melyet 1860. jún. 25., munkatársa nevében is, a követett elvek és eljárási módokról való számadása követett: 19. „*A magyar nagy szótár ügyében*“, (Ért. 1860. IV. szám). Időközben új erővel folytatta a két társ a másod dolgozást; s 1861 végén megindult a kiadás is: 12. *A Magyar Nyelv Szótára*. A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából készítették Czuczor G. és Fogarasi János. VI. kötet Pest, 1862—1874. Az 1. kötetet megelőzi egy nagy kiterjedésű bevezetés „*A magyar szók alkatrészeinek rendszeréről*“, a két társ által aláírva. A munka befejezését azonban meg nem érthette Czuczor; a IV. kötet nyomtatása közben a cholera őt 1866. sept. 9. elragadta; s társára Fogarasi Jánosra, maradt a teher s a dicsőség, azt

második kidolgozásban befejezni. — Még életében megjelentek tőle 13. *Czuczor Népies Költeményei*, összeszedte és kiadta Friebeisz István, Pest 1854, és másodszer 1855; s végre 14. *Czuczor Költeményei*. A költő arcképével, 3 kötet Pest, 1858. — Az Akadémia 1868 martius 21. volt köz ülésében ezek írója ünnepelte emlékezetét; 1874-ben pedig, a szótár utolsó kötete megjelentekor ez irodalmi esemény feletti méltánylásának megörökítésére egy az előlapon a két szerző fejeit mutató emlékérem készíttetését határozta el, mely az 1875-ki közülésben közzé is tétetett.

I. Aradi gyűlés.

Első ének.

Milyen titkos erő, s mi okért tüzesíti velőmet?
 Képzlet ez, mely visszateremt elmúltakat; alkot
 Mennyeket és poklot, s ninesen, ki elállja futását.
 Van, kit szárnyai a szerelem honjába röpítnek,
 Hogy nyájas dalokat zenghessen kellemes ajkkal:
 Engemet ős eleink árnyékbirodalma, homályban
 Szunnyadozó daliák tehetetlen fegyvere, s zajgó
 Tengerként habozó magyarok pillantata buzdít.
 Ott a szellematyák unokáik tetteit élesb
 Elmetehetséggel fontolják, s párducos Árpád
 Hunnia négy sarkát sebesen megfutja szemével,
 S örvendezve megáll, hogy nines csonkítja határa.
 Ah, de szelid örömét zordon búfellegek űzik;
 Látja: mikép rongálja magát ivadéka, fiúra
 A testvéri viták mint szállanak által atyáról,
 Míglen magva szakad, s hozzá már senki hasonló
 Nem születik többé, ki nevét hordozza nemének.
 Béla! te kit fene sors kárhoztata végtelen éjre
 Még mint földi lakost — mert most már égi ragyogvány
 Környezi homlokodat — te is ott ülsz boldog apáid
 Csendes hajlokiban; nines ott, ki zavarja nyugalmad.
 Hah, de azok hamvát ezer átkok terhei nyomják,
 Kik nem iszonykodtak véredbe fűrösztelni gyilkos
 Karjaikat, s törvénytelen ágy fattyának ajánlni

A koronát, melynél nincs drágább kinése magyarnak:
 Ez tüzesíti velőm, ez kísztet dalra fakadnom!

Honni királyt gyűlölő magyarok bálványa ellillant,
 Predzlava-szülte Borics. Már nem csődíti Sajónak
 Zúgó habjaihoz pártos dandárait össze;
 Külföldekre bolyong, s bódúlva sietteti vesztét.
 Cinkosait rettentí gonosz tettöknek ijesztő
 Gondja; elágasodott Kárpátnak bércsei fogják
 Ótalmoknak alá, s meredek kősziklai várak.
 Béla pedig Tolnán, kedvelt lakjába vonúlva,
 Gyűjti tanácsosait, s szándékát közre bocsátja.
 „Karra s tanácsban ügyes, s hozzám hív férfiak! úgy mond,
 Vajha eget, földet tőlem nem tiltna sötétség,
 S látnom azon népet, mely tisztel s szómra figyelmez,
 Híveimet látnom, kevesig juthatna szerencsém!
 Akkor, hogyha vagyon bélyegnyoma búnak örömnnek
 Képeken, s ha miként szózatnak hangja különböz
 Emberi ajkunkon, szintúgy változnak az orcák;
 Akkoron olvasnám szemeikből, csendes-e lelkök?
 S boldog híveimen vígadnék édes örömmel;
 Vagy ha nyugalmaikat még pártos cimborá dúlja,
 Sebjöket ismervén, mit kell orvoslani, tudnám:
 Már, de ha országom- s népemnek képe örökre
 Födve marad nékem, s keveseknek szózata hathat
 Thronusomig, ti igazmondók, és kérlek az égre
 Benneteket, legyetek népem tolmácsi előttem.
 Messze haladt-e Borics, miután külföldre futamlott;
 Bátor-e már mezején a gondos földmives, és a
 Hadraszülött nemések hódolnak-e honni királynak?“

Erre tanácsnoki közt legüdösb s hűségre legelső
 Szólt, Otmár: „Ha nekem, felséges fejdelem! élted
 Gyilkos körmökből kiragadnom kedveze isten,
 Tiszta igazságot hogy adand nyelvemre, reménylem.
 Elpusztúlva Borics pártos kedvenci köréből
 Visszavonúlt, halljuk, lengyel honjába, s Boliszlót,
 Hogy támaszsza ügyét, gyakran sürgette, s hiába.
 Elkeseredve azon mérgében tétova bujkál,
 S merre bolyong immár, nincs hír, mely lenne tanúja.
 Így a harcoktól remegő földnépe nyugalmat
 Lelt, munkái után már bátran aratja gyümölcsét.
 Védni királyát kész a harc-kedvelte nemesség
 Mind, kiket a jobb ész hűséggel képesola hozzád.“

Ezt felelé rezegő hangon, s szünet szólni Otmár;

Ámde szavát tüstént Buda fölváltotta, hasonló
 Olyanhoz, kit igen forró érzelmei kísztnek
 Közleni röjtökeit, ha rokon kebelükre találta.
 „Nincsen, monda, szavam nincs, Otmár, semmim azoknak
 Ellene, mert nyilván igazak mind, melyeket ejtél:
 A hadzaj megszűnt; de sötét homlokkal ereszté
 S harera hevült karral zörgő hüvelyébe acélját
 A honbéli királyt gyűlölő pártnépe Boricsnak,
 S rántani vissza legott készen vagyon alkalom adtán;
 Mert rögzött haragot vészek félelme s erőszak
 Nyomhat ugyan kevesig, de egészen eloltani gyöngé.
 Hány jött hajtni fejet, s hódúlva követni királyát
 A hazarontókból, ha van is hirdetve bocsánat?
 Nemde, vadúlva egyéb magyaroktól, mostan is inkább,
 Amit tenni gyanús, röjtökvárakba gyűlögnek?
 Oh sok gondú király! titkos suttonba vonáltak
 Összesusongásit ritkán kedvelte igazság.
 Kik testvérré ugyan testvért felbojtni hajdan,
 Kik fejedelmi vezért, iszonyú említeni! hóhér
 Módra nem irtóztak szemitől megfosztni fiastúl;
 Visszavonást okozók, s haza rontására törekvők,
 Hogy zajogó szívet csendessel váltsanak, azt meg
 Nem foghatja eszem, s bizonyos hír vallja hazugnak.“
 Több vala még lelkén, de király jelt inte kezével
 S szólt: „hogy igazmondók s heves ellenségi gonosznak
 Foglalnak helyet itt közelebb székemhez, örülök;
 Fáj de igen, hogy nincs nyugovásban népem egészen,
 Melynek mentül előbb hogy örüljön, nyújtni arányos
 Eszközöket, s ha veszély lappang, elnyomni, siessünk.
 Mit törvénye javall, s kér boldogsága hazának,
 Terjeszszétek elő, bizik szavatokba' királytok.“

Halkkal elébb állott Bélának tárnoka Jósa,
 Véralkatra szelíd, s hogy sokszor forga csatákban
 Teste törődött már, de tanácsban szólani jártas,
 Messze kiterjengő, huzamosb és lassu beszédű;
 S így ejtette szavát: „Felséges fejdelem! aggott
 Őszbe borúlt híved könyörög, hogy szólani engedd,
 És ti tanácsban ügyes magyarok, hallgassatok énrám!
 Hogy diadalmas lön Pannónia, Dácia, s Morva
 Népein, összehívá hódító hadnagyit Árpád,
 S monda: ti egy szívvel lélekkel adátok atyámnak,
 Hogy haza szerződjék, a legfőbb hadnagyi kormányt;
 Amit ohajtatok, már megszerzette erőtök,

Etele földé mienk; köz kívánatra hagyók el
 Ósink lakhelyeit, köz erővel támada honnunk,
 Azt közös egységgel szükség forrasztani össze.
 Ekkor hadnagyi közt haza kormányának elosztva
 Gondjait, a fejedelmi vezér szerkeztete honnot
 És innét Szernek nevezé a puszta vidéket.
 Első föl Kentünk, szent hitnek apostola István
 Nemde Kupát, miután haddal meggyőzte, s elszlott
 Frígyeseit kegyelembe vevé s váltotta királyi
 Pálca vezéri szavát, Tolnán itt tarta tanácsot?
 A nép atyjainak szájából folytanak itten
 Bölcs törvények, erős alapalkotmánya magyarnak,
 S a belső zavarást nyugodalmas béke követte.
 Boldog ösöd, felség! a bajnok Béla, Fejérvár
 Hű polgárainak s bátyázati biztos ölében
 Főpapok és nemesek s pór nép küldöttivel együtt
 Hányta meg a nemzetnek ügyét, s ha nem állanak akkor
 Összevetett vállal zendült istenteleneknek
 Ellene, sok bajjal keresett szép Hunnia, eldűlsz!
 Akit egész ország, s ti tanácsunk őszei! három
 Évek folyta alatt, magam is gyászolva sirattam,
 Harcairól híres Lászlót említsem-e néktek?
 Kedvre derült arccal térének nemde apáink
 Vissza, midőn Pannonhalmán tanakodva, s Szabolcsban
 Rosszra fenytéket, Salamon pártjára pediglen
 Végső elnyomatást velök együtt hozna királyok?
 Hogy babonás butaság s vak törvényszéki ítélet
 Oszlani kezdének könyves Kálmánnak alatta,
 Hol van kútfeje, mint a vencesellői gyűlésben?
 Bár mikor osztakozó Álmossal zendüle össze,
 Akkor is a nemzetnek képviselőire bízta
 Volna ügyét inkább! Várkony mezejére gyalázat
 Nem hárulna, hogy őtt magyar állott szembe magyarral,
 S pártos hadba' veszett fiain nem sírna zokogva
 Nyitra vidéke, jajos sebeit mely sínli maiglan.
 Annyira függ honnunk s fejedelmink sorsa tanácstól!
 Őseidet méltán hogy nem festhette le éltes
 Tárnokod, oh ne okozd, sok gondú fejdelem érte,
 Vagy ha reá mutatand járt nyomdokaikra, megengedj.
 Őseid ösvényén nem fog tántorgani lépted,
 S melyre sohajt lelked, kiszabott célodra futamat.
 Kik dárdákra tűzött paizson magas égnek emelvén
 Árpádot, tették fejedelmmé ungi mezőkön,

Elnék magzataik vérében az érckaru hősök,
 S véled-e, hogy fogják unokáját hagyni veszélyre?
 S nem nyújtandnak-e majd haza választottai együtt
 Eszközöket, melyek foganatján néped örüljön?
 Vagy ha gonoszságnak szükség bűnhődnie, vétket
 Súlyra szerint méltán nem fognak-e majdan itélni
 Minden rendü bírák, kik sem lágyúlni puhákká,
 Sem mértéke fölött nem fognak kínzani vétkest?“

Jósa ezenképen; s kiki jóvá hagyta okokkal
 Támogatott szavait. De Budának forra epéje
 Már régóta, s helyét hagyogatván nem lele nyugtot.
 Mint haragós bajnok, kit fölbuzdíta csatára
 Vágya dicsőségnek, fel boldogsága hazának,
 S már hadi rendben lép ellenségének elébe;
 Hogyha vezére megint föltartóztatja csapatját,
 Mérges erősséggel kardját zörrenti hüvelybe,
 S harcok után lobogó lángját sajnálja lohadni:
 Úgy sajnálta hevét Buda, hogy nem szólhata ismég,
 S pártos népre törő panaszát elfojtania kellett;
 Minthogy Jósa után maga kezdett szólani Béla:
 „Jósa, öreg hivem, védője az ősi szokásnak!
 Képit atyáimnak tisztán tüntetted előmbe,
 S hogy nem fátyolozott lelked szándéka, böcsüllek.
 Halljad már szavamat, s mindnyájan halljatok engem!
 Mely kegyes isteni szó, népem védlelke, sugallá
 Hogy bölcs férfiakat szólítsak előmbe tanácsra!
 Abban bízva, el is fogadom, mit tenni javallnak;
 Ím szavam értsétek: Gyűlést hirdetni parancslok.“
 Szólott Béla, s örömvallás koszorúzta parancsát.
 „Békehozó hangzat, mond Otmár, zenge fülemben
 Fejdeiem! ajkidról egyesség hajnala virrad,
 Melyből szebb napokat látunk majd kelni egünkre.
 Oh ha sebest repülő sasként szállonghom adatnék,
 A sikot mivelő magyaroknak fellegetes égből,
 S a hegyek ormairól hirdetném völgyi lakóknak:
 Honszerető nemesek! tódúljatok össze, gyűlésben
 Végzeni, ami közös, s népével akarja királyunk.“
 Én pedig, a kifakadt haragú Buda monda hevülten,
 Istennek nyilait hoznám el, s fejteni fognék
 Zúzó mennyköveket felhőiben a magas égnek,
 Illő fegyvereket pártos fejeikhez azoknak,
 Kik nem iszonykodtak haza ellen kardot emelni.
 Akkoron elmondnám a sujtott cimboránépnek

Sírja fölött: „Magyarok, miokért reszkettek? az ördög
 Megbízott követét már visszaidézte pokolba“
 S képzeteres, békénk, Otmár! nem lenne tiedként;
 Mert öregén mászó véred esatalárma között is
 Csendes képzeteket szeret álmodtatni eszeddel.
 Mostan is álmodozol, békével szerzeni békét
 Mert te reméllsz; akarod már is kürtölni fülünkbe
 A pártok szünetét, és nem fontolja meg elméd,
 Hogy fene-rágtá tagot vassal választni az éptől
 Kelletik, a ragadó méreg szétterjed egyébként.
 Oh Otmár! Otmár! be igen meglanyhula öszült
 Üstököd éveiben lobogó hévsége eridnek!
 Mert iszonyú gonoszok tettén gerjedni haragra
 Lomha vagy; összevetett kézzel nézkéled alattad
 A roncsolt sajkát fel-aláhányatni haboktól,
 S gyáva sohajtással várod, hogy partra vetődjék:
 Partra vetődik, igen, ha előbb örvénybe lesodrott
 A hullám, s éh halseregek kapkodtak utánad.
 Elfásúlt nagy erőd, a harcok mennyköve hajdan,
 S a szoros ítélet, mely megreszkettete szörnyű
 Gyilkosokat, már most elszunnyadt benned egészen.
 Vagy detalán nem nyom már semmit előtted az elmúlt
 Vétkek súlya, s titok honnunknak mostani sorsa?
 Büntetlen hagyjuk, s szabadon járkálni bakóit
 Honni királyunknak, s kik már régóta halálra
 Üldözik a jókat, jutalomban nyerjenek éltet?
 Titkon imádniok a törvénytelen ágybéli szültet
 Engedjük, míglen haza oltárára emeljék?
 Honnunk fölkenntét kik már kigunyolni Sajóhoz
 Szemtelenül küldék a töröltt homloku Sámson?
 Nem hiu félelem ez, s gondom nem okozza gyanúság.
 Mérgeiket fújják a békét-únta csoportok
 Most is alattomban, s mely tűz ellángola immár,
 Annak az ördögi mív hamuban szitogatja parázsát.
 Egnek-e ostora ez, mely így csapdossa hazánkat?
 Vagy mireánk magyarokra esett gonosz átka pokolnak,
 Egymást hogy tépjük, s ne legyen soha béke közöttünk?“
 Így a honzavarók iszonyú gyűlölője. Csodálták
 A beborúlt arcút, s bámúltan visszavonúltak
 Tőle az ott állók, zengő hangjára figyelvén.
 S tartózkodva felelt, félvén megbántani Otmár:
 „Öre királyunknak! panaszod mindenha igaznak
 Tartottam, s te reám ösz aggastyánra neheztelsz,

Hogy romlásnak eredt tetemim már férfierővel
 Nem bírnak többé s felhordván ifju koromnak
 Napjait, elgyöngült szemeim könnyekre fakasztod.
 Volt, Buda! volt egykor, mint néked mostan, erőtől
 Áradozó keblem, s ha gonoszt volt fogni szorosra
 Szükség, rettenetesb haragom hajdanta tiednél.
 Ah de ezer gondok sora szívünk edzi keménynyé,
 S néma sohajtással zárjuk mellünkbe bajunkat.
 Hát ne csodálkozzál a szélvész-hányta hajóson,
 Hogy nem borzadoz a zúgó hullámra tekintvén,
 Mert ily fergetegek közt forgott élte szünetlen.
 Vagy hogy az aggott tölgy fiatalként visszaüvölsön
 A durván fúvó hideg éjszaki szélre, ne kívánd;
 Ez nyers lombainak fürtjével küszködik addig
 A zivatarra, miig legutószor visszaüvölthet
 Mint diadalmas; amaz lombatlan puszta derékkal
 Nem zúg olyat ugyan, de sulyosban sinli csapását.“
 Ősz Otmár szavait így mérséklette Budához,
 S hogy folytassa tovább, nyelvét gátolta keserve.
 Mint a jó fiúnak, ha szüléit látja civódni
 Önnön sorsa fölött, érzékeny szíve megindúl
 S hozzájuk simúlva legott megkérleli őket:
 Úgy fájlalta hevét örének Béla, hogy Otmárt
 Mint vala illendő, nem kímélette szavában.
 Fölkelt; és hogy rájok akadt tapogatva utánok,
 Szóla; Budát remegő baljával tartva kezénél,
 S jobbját élemedett Otmár vállára emelvén:
 Védeim, oh egymást hűségben előzni kívánók?
 Bánatos énnékem titeket versenygni beszédben
 Hallanom, ámbátor végső szándékotok egyez.
 Jó nevelőm Otmár s őrangyala gyöngé koromnak,
 Érdemtetteidet ki dicsérheti szóval eléggé?
 Mint fejedelmidnek, szintúgy kedveltje hazádnak,
 Mennyi veszélyt tiltott közbenjárásod egüinktől,
 S melyek támadtak fejünkben, hányat elűzött!
 Tisztelet éntőlem s népemtől néked ez okból.
 És te heves Buda! éltem megmentője Sajónál,
 Kedves vagy nékem mikoron megdönteni ellent
 Fölbuzdul nagy erőd, kedves, ha seb-ette szivednek
 Fölfedezed titkáit; de imént sérelmesen ejtett
 Vajmi pirontságos szavaid szomorítanak engem.
 Légy, Buda, megnyugodt, s te feledd bántalmadat Otmár.
 Összeülelkezvén a két hív férfiak ekkor,

Most még forróbban csatlották szívöket össze
 A köz ügyért; de azonban följegyzette haragját
 A pártot szörnyen gyűlölő Buda, s várta az órát,
 Melyben eláradozott mérgét kimerítse fenékig.

II. „Hunyadi János“ hőskölteményből.

Korog bán.

1.

Már beszoríttatván lön Nandor vára szigetté,
 Messzeterült sík tája pedig bús pusztá vadonná;
 Hogy Tisza torkához sósvári lakába Korog bán
 Ismét visszakerült, bosszút pihegőleg, egy évnyi
 Vándorlásaiból. Mint bolygó éjjeli sárkány
 Jára pogányt rémíteni vadúl s áldozni dühének.
 Várait a bolgár földnek mind sorra kutatta,
 Tengerig a Duna mentében szágulda tetőkön
 S völgyeken el Sztambul letiport váráig, utána
 Két fegyvernök ölő szerrel terhelve dobogván.
 Vér festette nyomát, s leterített mozlemimeknek
 Testei fetrengtek feltört ösvénye porában.
 Még sem csillapodék dühe, melyet barna Halil bég
 Ellen főze, Halil bég ellen, üzöbe kit ő von.
 Kit, noha rejtőznék a föld kebelébe, vagy öltne
 Sziklaruhát, s örökös havasok bástyái kerítnék,
 Fel kell lelnie, és meg kell vele vívnia vesztig.
 Zengd, kobozom, már s add elejét a szörnyü haragnak,
 Barna Halilra mi ok kisztette dühödni Korog bánt?

Mint atya, férj, s vendégszerető volt sértve Haliltól
 A múlt év tavaszán. Ekkor zajos éji viharban
 Sósvár aljáig lappanga orozva Halil bég,
 Zsoldosinak zsákmányt, s fiukat foglalni magának.
 De tolvaj hadait Korog ott zaklatta Dunába
 Hol buzog a Sóskút, s a béget partra teríté.
 Már hörögő mellére fogá vérgőzös acélát
 Hogy kezeit kócsolva Halil hallatni keredzék.
 A bán visszahúzá kardját, s ő monda pihegvén:
 Allah kegyére, nemes bán, s a szent kerti örömré
 Hagyj élnem, kérlek, sebeimtől lankadoz úgy is
 Lábad alatt remegő testemnek minden izomja.
 Van fiatal szép nőm, s két virgonc gyermekem otthon,

Túl a tengereken, Karamán hegyháti vidékén;
 Adj fiaimnak atyát, férjét add vissza nejemnek,
 Száz erszény aranyat váltságúl nyújtatok értem.
 E szavait hallván megesék a bán szíve rajta,
 Mert férj és atya ő szintén; deli szöghaju hölgye
 Zerna tűnék fel eszébe legott, s kik fejlenek épen
 Szüzi szerénységgel piruló Ilmája s Ödönke,
 S szólt kegyesen, kardját hüvelyébe bocsátva, Halilhoz:
 Váltságod nem kell, de azért vedd tőlem ez ízben
 Élted ajándékul, s ha honod kebelébe jutandván
 Hölgyed ölén végálmód elér, fiaidnak örökben
 Hagyd meg, hogy magyarink földét ovakodva kerüljék.
 Megtágult e szóra Halil szűk keble, s emelvén
 Égre kezét, a mekkai szent próféta legyen, mond,
 Szószólód az egekben ezért: magas Allah nevére,
 És mely szálla alá mennyből, azon égi Koránra
 Esküszöm ime neked: többé nem fogja Halil bég
 Fenni magyarrá vasát, s tér vissza nyugonni honába.
 Megroncsolt testét viteté dárdákon azonnal
 Fel Sósvárba Korog, s ápolgattatta szerekkel
 Mélyen ütött sebeit, s búcsút vön föle rövidnap,
 A Kárpátok alatt dülő Jiszkrára vezetvén
 Várörző seregét. De alig hogy kezde Halil bég
 Sebjeiből épülni megint, s méltatta kegyére
 Férje hagyása szerint a vár nemes asszonya ötet,
 S a szüzi fátyollal fődözött bájareu Ödönkét
 Kerte virágai közt szemlélé alkonyatonként,
 Vétkes gerjedelem gyúladt s kelt lángra legottan
 Hálátlan kebelében, azon tördelte fejét már,
 Mint ejthesse szerét, hogy birtoka legyen Ödönke.
 S elsült vágya: midőn cirkálni kitérne Szerémbe
 A várbéli sereg, mint látszék, harci leventék,
 Al magyar öltözetük jöttek várába Korognak,
 Szendró erdeiben bolygó tolvajhad egyébként;
 Őket idézte Halil titkon, nagy kincset ajánlván.
 A gyámoltalanul maradott várbéli családot
 Hányák kardra. Korog hölgyét, mert hálaadatlan
 Vendégét feddé, Halil önkarijával elejté,
 S vitte Ödönkét mint fene karvaly az árva galambfit.
 Körmeit elkerülé maga Ilma, ki nyíllal azonban
 Atyja csahos vizslái között cirkálta az erdőt.
 Ily szentségtelenül, vérrel fertőzve tapodta
 A vendégi nemes törvényt karamáni Halil bég,

S ez volt, ami reá Korogot kisértette dühödni
 Szüntelen és szörnyűn; mert hogy sikertelen utából
 Visszakerült Sósvárra, hamar fegyverre riasztá
 Őrseregét, s míg ez zászlónak alája verődnek,
 Új fegyverkezetet, s hadi köntöst ölte tetőtől
 Talpiglan. Mint éji ború folyt barna palástja
 Válla körül, jobbára tüzött vérszinü keresztrel.
 Gömbölyeg érc-sisakát tarajúl ormozta halálfő,
 S dísztelen omlott el tarolatlan barna szakálla
 Vasba borúlt mellén. Így állt ki hadának elébe,
 S gyász takaróju szilaj paripáját hozta lovásza.
 Térdre borult a bán, mielőtt felkapna nyeregbe,
 S elkeserült szívből esdekle menyeknek urához:
 Isten, igazságnak védő szent istene! hogyha
 Bölcs törvényedként férjnek kebelébe szerelmet
 Hölgye iránt öntél, s van atyákban magzataikhoz
 Vonzó gerjedelem, hallj meg, s légy véde ügyemnek.
 Add kezeimbe Halilt, nóm vére kiáltoz utánam
 Tolvaj acéláról, s lányom fertelmes öléből.
 Tiszteletedre magas szent hajlék kelni fog érte
 Hálajelül, és száz szentföldi keresztviselésben
 Elvéhnedt daliát fogok ápolgatni javamból.

Sósvártól Zimonyig halkkal lebecsátkozik a part
 A Duna jobbjá felől, ez alatt lappangva nepestig
 Szállt kétszáz hajdúval alá. Így észrevetetlen
 Ozmani kémektől a had szigetéhez elére,
 S esajkákön Nandorba borús éjféli homályban
 Bésurrant. Örömdvözlés hangjára fakadva
 Új viadaltársát vezeté a várba Szilágyi,
 Es az egész őrhad kiabálván tapsola néki.

. . . . Felfortyant Mahomét Nandorra, de főkép
 Fújta Korogra dühét, forrott kedvencei vesztén.
 Hogy nincs a várban Hunyad, azt már kezdte gyanítani
 Megtelepedtekor a szultán, de bizonytalan ingott
 Még is kétkedvén, netalán cselet főzve titokban
 Útne reá; küldötte tehát a várba ma délest
 Barna Halil béget követül két agg koru esauzzal,
 S dülva parancshangon kívánni fel általok a várt.
 Mint illik nemzet követét, tisztelve fogadták
 Barna Halilt a fő magyarok, s ő gögös uránál
 Még szálkásb ajakokkal adá jövetének okát, és
 Monda: „Gaur cenkek, tehetetlen, gyáva marok had!
 Halljátok mit izen szultánunk, Allah kegyence,

S Allah után a föld ura: eltakarodjatok innét
 Tüstént, s hagyjátok e várt a mozlemimeknek,
 Vagy mint barmoknak nyúzván lenyuzatja keresztelt
 Börötöket, s evesült husotok béhinteti sóval.
 A fán holt istent, s szentségteket izre tiporja
 S bálvány templomitok lesznek paripáinak ólul.
 Hallátok, mit izen nagy urunk, ti feleljetek immár.“
 Mint tengerre csapott csigaszél feldúlja fenékből
 A nyugovó habokat, s a néma elemben üvöltő
 Hangokat ébreszt fel: szálkás szavu nyelve Halilnak
 Oly mélyen lehatott a hősök büszke szüvébe.
 Szólni akartak mind, iszonyú zúgásra fakadván,
 Amde Korog vévén nagy erőt felharsana nyersen,
 Hogy meghallhatná kiki százszor ezernyi seregben:
 „Szemtelen eb, kutyaszívü pogány, te salakja nemednek,
 Halljad hát, mit mond Korog, a bán, bánja Macsónak,
 Melynek keblében van Nandor is, e magas örhely,
 Halljad hát Korogot, szentségtelen, évnek előtte
 Sósokútnál ki neked, noha orzó éji látornak,
 Éltet adott ismét, és irt sebeidre, kinek te
 Szöghaju Zernáját megöled, s fertelmes örömré
 Vitted latrokkal titkon szerződve leányát;
 Halljad hát Korogot, s reszketvén veszsz el előtte:
 Alkuszakasztóval nincs alkunk: mint te hitetlen,
 A vár zárva marad rajtunk, elzárva tinektek,
 S első bajviadalt mi vivünk, Korog és te Halil bég.
 Kardodat addsza tehát, s vedd tőlem kardomat érte;
 A külső váralji falak, s a tölgyfa palánkok
 Közt akarok harcolni veled: de uradhoz ezennel
 Pusztulj mint követ el, s kezesül a csauzokat itt hagyd.“
 Képtelen, elhalaványodván Halil álla szoborként
 Míg riadott a bán, mert a fegyverkezet új volt
 És viselet szeminek, s a hős aszu s csontos alakja.
 Égve gyalázattól kardjával övedzve Korognak
 Fordította lovát; s a sztambuli várkapun által-
 Kelvén nagy sebesen sietett el gögös urához.
 Nagy bikabőrü paizst fűzvén baljára Korog bán
 Éji sötét rémként járt a bástyákon azonban,
 S várta Halilt nagy nyugtalanul, a völgyre szegezvén
 Bosszútüzes szemeit, de sokáig vára hiába:
 Barna Halil nem jött, hanem égbehatólag üvöltött
 A tábor, s Mohamét fénysátora pözsge tanácstól.
 Mégis vára Korog, s nem jött bajt vivni Halil bég.

Ekkoron a toronyőr által lengettete zászlót.
 Nézték a törökök, s felszálla reája figyelmök.
 Százanként nyomulának elébb a tölgyfa-palánkhöz,
 Vágyván tudni okát, és ő lármája kiáltó
 Kürttel alá: „Törökök! szálljon nevetekre gyalázat,
 És örökös szégyen, ha, kivel harcolni kívánok,
 Barna Halilt ki nem adjátok, mert vini jövétek
 És nem alunni. Halil jőjön, vagy híre szakadjon,
 S szultántok mint gyáva banyát ültesse guszalyra.“
 Csend lön alatt és fenn: mi leend, mind arra figyelvén,
 S jött Halil egy századdal elé, a tölgyfa-palánkok
 És váralji falak közt, mint vala hagyva Korogtól,
 Állapodék; de Korog nem késék, sárga serényü
 Nyolcadfü ménén kirohant a sztambuli hídról,
 S ötven hajdu nyomán földet rengetve szekernyés
 Lábokkal dobogott örül viadalmas urának.
 Mint közel egymáshoz legelő két csorda bikái
 Összetekintnek előbb távolról állva merően,
 Majd fújják dühöket, s a puszta közére kiválván
 A homokot szórják, s bömbölve kerületik egymást:
 Úgy tőnek Korog és Halil, éles szemmel ügyelvén
 Mindenik arra, hová veti küzdő társa irányát.
 Cselt főzött a bég ravasz elméjével azonban,
 S monda Korognak: „Ihol van kardod, kardomat addsza.
 Mert kötelezve vagyok hozzá szent esküvet által.“
 Jóvá hagyta szavát és nyúla vasának utána
 Óva magát a bán, de Halil bég szörnyü csapással
 Mérte reá kardját, s vállban sujtotta Korog bánt.
 Vállvasa megzörrent s tágulván pattana kapesa.
 „Álnok lelkü pogány, nesze hát, vedd vissza sajátod,
 Monda csikorgva Korog, s oldalról néki kerülvén
 Nyakban ütötte, hogy a lobogó lófarkak azonnal
 Szertebomolván a turbántól messzeröpültek.
 Meghökcent a bég s kezdett oldallni, de nyomban
 A bán megkerülé, s iszonyút lódíta vasával
 Ellene, hátrahajúlt épen Halil erre, magához
 Rántván a zabolát, s ezt érte csapása Korognak,
 S ketté szelte; hanyatt, engedvén szija, nyeregből
 Földre bukott a bég, sebesült paripája pediglen
 Megbőszülve szaladt a táborhelyre, nyerítvén.
 Most de kiáltással rohanának barna Halilhoz
 Társai, s körbevevék mondván: „Bán, szállj le lovadról,
 Mert egyenetlen az ily viadal, gyalog üssetek össze.

Enged, s földbe ütött dárdája nyeléhez akasztván
 Sárga serényü lovát siet új viadalra Korog bán.
 Csengenek a kardok, paizsok rongyokra bomolnak,
 A patyolat turbánt, s hószinü sztambuli kaftányt
 Vér rútítja, Halil fecskendő vére, nyomából
 Még sem akar hátrálni, süvölt, s vagdalkozik egyre.
 Visszavonúl a bán; s paizsát el messze hajtván,
 Súlytalan és ügyesen rohanással szúrja Halilra
 Görbe vasát, s bordái közé bemejeríti urának.
 Ajúltan lerogy ez, s Mahomét s Allára szidalmas
 Szitkot hányva, hogy őt nem jöttek védni, kihörgi
 Rút lelkét. A bán keserü diadalmas örömmel
 Szólt ekkor: „Vidd el Mahométhez kardodat immár
 Mert kötelezve valál hozzá szent esküvet által.“
 Es még reszketeges derekáról oldta tulajdon
 Kardhüvelyét, s önvéréből nem mocskos acélját
 Markolván, ragadó paripáján fordula vissza.
 A kapunál volt már, s im jött vágatva utána
 A három lófarku Tahir, spahiaknak agájok.
 Horda damaszki acélt felemelt jobbába szoritva,
 S elkeseredtében baljával rázta dzsidáját.
 „Vissza gaur, jer vini velem, harsogva rivalta,
 Véremben gázlál, Karamán hegyháti vidékén
 Egy nő szülte Halilt velem s táplálta tejével.
 Vére haláláért testvér akar állani bosszút.“
 „Jól van, monda Korog; kettőtől foszta Halil meg
 Engem egy izromban, legkedvesb szöghaju nőmtől,
 S gyöngye leányomtól, hát ketten veszszetek értök.“
 Szóla, s vivé rohanó sebbel dárdája hatalmát.
 Mint szálas cser elől, melyet fejszés kezek irtnak,
 Hogyha csikorgva inog, szétfutnak az erdei vágók:
 A három lófarku Tahir oly óva került
 A bán dárdáját, s kanyarogván tétova könnyü
 Fecske gyanánt, melynek röptét, míg vette irányra
 A nyilazó, már messze suhant, s kikerülte lővését:
 Kísértette Korog mindünnen, venni ha célba
 Tudhatná, de sikertelenül levegőbe szakadtak
 Dárdaszurási, s körös körben hajtotta sokáig
 A gyors ménü spahit, de sebet nem szúrhatta rajta.
 Állapodék azután egy helyben, várva, mitévő
 Fog majd lenni Tahir: ügyesen forgatta magát ő
 S a bánt hátulról kerülé minduntalan, egy helyt
 Állván ez csak alig győzhette forogva terelni

Szemtől szembe magát. Ekkor futamásnak ereszté
 Sárga serényü lovát, s nyomván sarkantyú taréjjal
 Habzó vékonyait, mint a szél szárnyin iramlék.
 Nyomban utána Tahir tágitá gyöngyös eréjét,
 És már sarkában dobogott, hogy földre kirántván
 Futtából a bán paripáját, hagyta baloldalt
 Elszáguldni Tahirt, s egyenes sebtében utána
 Lökvén dárdáját a porba vetette nyeregből.
 Arcra borúltában roppant, s a dárda megállott
 Háta gerince között. Nem fog már gyöngyös ülésén
 Égben uszó sasként büszkén szállongani többé.
 Lelketlen terül el szálas nagy termete, s portól
 Szennyesen elkékül gyönyörű szép férfias arca.
 Méne, serény Alilán, valamintha kesergne, szelíden,
 Alla felette, kidült nagy barna szemekkel, urának.
 Ezt mint harmadfüt Mohamétnek ajándoki fejbén
 Abdul adá, sziklás Arabisztán kincses emirje,
 S volt a szultánnak minden paripáiban első.
 Ketté osztva nyakán fürtökben lögga le fényes
 Barna serénye szügyig, s eleven pillantata látszott
 Néma vidámsággal titkon kifejezni beszédet.
 Hogy Karaissát a ragyogó szemü cirkaszi hölgyet
 Elrablotta Tahir, s az arany hajfürtü Zulejkát,
 Alkuba szállt vele a padisach szerződve ajánlván
 Önparipái közül a legnemesebbiket értök,
 S választotta Tahir Alilánt, arabisztani ménét.
 Most pedig a bán mint kedves diadalmi jutalmát
 Fel Nandorba vivé vezetéken, szánva magában
 Ilma leányának, ha szerét elküldni tehetné.

2.

Néma lön és nyugovék az egész természet alakja:
 Csak maga virraszt s áll egyedül a felsziget ormán
 Ifju Hunyad, s függeszti szemét várára Korognak;
 Mert teutánad vágy, piruló szép Ilma, szívében.
 Fényesen éjjetek, ó ti szerelmesek égi tanúi,
 Csillagok, oszlasd el fellegjeid esti homályát,
 S kékre derülj ó menny, hogy szemlélhesse szerelmét
 A deli hős ifjú; mert tiszták, mint ti, hevének
 Lángjai, s a kikelet sugaránál kellemesebbek.
 Virraszt ifju Hunyad, s im lát két gyöngye világot
 Fényleni a várnak kertes bástyái körében,

S amint néz, s fülel, a szellő szakadozva fülébe
 Súg panaszos hangot, mely lassan enyésze, miként a
 Pendített idegét, a csendes völgyek ölében.
 Döbbene a deli hős, s lelkében monda sohajtva:
 „Ilma, ezen bús hang ajakidról lebben-e? vagy csak
 Rémet enyelg vélem, s rossz szellem, irigye szívemnek?
 Mert vidám kebelet, s mint fejlődő rózsza mosolygó
 Arcot adott neked a szerelem, s ajakidnak örömszót.“
 A deli hős hallgat, s ismét szakadozva fülébe
 A szellő panaszos hangon susog. Ifju Hunyadnak
 Feldobogott hó melle, veszélyt sejdíteni kezdvén,
 S kisedet eselnakon a függő várkert világnak
 Válta irányában, s már ért jobbjobban acéllal
 A kis bástya mögé. Sűrű lombos hársfa virított
 A kertnek közepén, s árnyának alatta virággal
 Hintett sírorom állt, a szöghaju Zerna sírorma,
 Es hullatta reá a fátyolos Ilma könyűit
 Nyögdelvén; remegő karral vonzotta magához
 Vén dajkája Belin, s törölé árvája sírját.
 A deli hős ifjú rejtven hüvelyébe acélját
 A bús árnyak alá lépett; rezzelve vonúltak
 Vissza Belin és Ilma, de a hős ifju szelíden
 Szóla: „ne fuss, gyönyörű magzatja Korognak, előlem,
 Fegyvert hordok ugyan, de szelíd anya ringata karján,
 S ifju Hunyad kebelét érző szív kedveli lakni.“
 Kellemes álmoként e szók Ilmára hatának,
 S a hős névre könnyűs szeméit fölemelte kevéssé,
 S mint ragyogó csillag, mely csak mostan kele, már is
 Ködfellegbe borúl, nehezedeve letűntenek ismét.
 Ifju Hunyad pedig a lánykához szóla tovább is:
 „Szép fiatalságod tavaszát, ó Ilma, tehát így
 Kell látnom hervadni, miként árnyéki virágot?
 Míg pihen ég és föld édes nyugalomra hajúlva,
 S a susogó szellők repdesvén álmokat osztanak:
 Addig virasztván te epesztő bűnnek ereszted
 Ázott arcaidat, s liget erdő nyögdel utánad.“
 S a deli lányka imígy rebegett búskellemes ajkkal:
 „Ó nemes ifju, az éj örömit csak boldogok érzik,
 Gyám nélkül vagyok én, hálátlan szívű Halilnak
 Karja szülőmtől megfosztott, s testvérem elorzá,
 Most pedig a hadi vész kebelünkből harcoss apámat
 El Nandorba vivé, hogy vesszen szörnyű pogányság
 Fegyverítől, s árván, gyám nélkül hagyja leányát.“

„Ilma, viszonzza Hunyad, keserű s méltatlan emésztí
 Ifju napjaidat panaszos fájdalma szivednek.
 Elhúnyt kedveseink árnyékira önteni forró
 Cseppeket édes bár, s jobb lelkek ritka sajátja:
 A kegyes árnyékok bánatnak még sem örülnek,
 Mely hajdan kedveltjeiket fönnyasztja keservvel.
 S harcos apád távozta miatt, ó lányka, nyugott légy,
 Mert szent eskü szerint Zernáért állani bosszút
 Ő kötelezte magát, s mellette fog állani isten.
 És ha karomnak erőt, s mellemnek szűt ada bátort
 A kegyes ég, im esküszöm e szép csillagi rendre,
 E siroromra, s reá hullott özönére szemednek,
 Szent ügye védőjét bennem látandja Korog bán.“
 Mint hegyeken viruló, s hajlékony gyöngve virágszál,
 Melyet földszinig lealáza vad éjszaki zápor,
 Éledez a hajnal sugarára, mosolygva remegnek
 Gyöngyei kelyhének, s szemeket bájolvá kifejti
 Kellemit: úgy kiderült szép Ilma Hunyadnak igéin,
 S ajkai mint feselő kis rózsza szavakra nyilának:
 „Ó deli hős! kegyes, és lehetetlen feddni beszéded,
 Mert viszonérző szüed, s vagyon elméd tiszta világú.
 Nem fogyató epedés könnyűit hullatja szemem már
 Ennekutána; de azt még sem károlhatod, ifju,
 Hogyha, midőn jó Zerna szülöm sirjára borúlok,
 Ázott arcaimat fogom égnek urához emelni,
 Hogy Nandorba szorúlt hadainknak nyújtsa segélyét,
 S ha könnyüt öntök atyám éltéért, ősz Hunyadért és . . .“
 Itt elakadt bájos szava, s mintha nevezni szerelmét
 Szégyen volna, szemét a földre sütötte pirúlván.
 Már kelet- és napenyészettől egyirányosan állott
 Távól az éj, s László Ilmának mond vala végszer:
 „Hív az üdő mennem, hüvesen kel az éjféli szellő,
 Még kis nyúgódalom, s felköltöt fúnak az örök,
 S a sósvári öbölt elhagyjuk hajnal eredtén.
 Ilma, szerelmem, légy boldog, légy híve Hunyadnak.“
 Elment a deli hős, követé a lányka szemével,
 Fényleni, míg látá s hallotta csörögni acélját.

3.

Félt, remegett a nép, s aggság üle mindenik arcon
 Nandorvára körül, de miként szép Ilma, Korog bán
 Magzata, senki nem agg. Mint mármár szárnyra kelendő

Berki madár, melynek nevelőit tolvaj ölyűnek
 Körmei megfojták, epedez fészkébe vonúlva,
 Majd közel ágra röpös próbátlan szárnyakon és nyög
 Anyja után, panaszát reszketteti vissza siralmas
 Hangokon a bús völgy, és meglendülnek alatta
 Félekeny mozgásaitól a lenge levelkék :
 Úgy vala Ilma köves Sósvárrott árva magányban.
 S most, hogy az ég eltelt a dörgő mennykőves öblök
 Hangjaitól, s a vár tornyán a vaskakas ingott,
 Féltés fogta szívét atyján aggódva felette,
 És ifjú Hunyadon, s így szóla simúlva Belinhez :
 Jó dajkám, hű gondu Belin! nem hallod-e, mily vad
 Hangon üvölt a lég? nézd, mily gomolyogva tolúl fel
 A sűrű füst Nandornak egén, s a gyöngge galambok
 Mint ölyüket kerülők véstől rettegve röpösnek
 Várunk orma felé. Szörnyű veszedelmeket érzek,
 S gyötri gonosz sejtés szívemet. Hajh, hogyha pogány tör
 Harcos apámtól megfosztott, s deli ifju Hunyadnak
 Kára esett harcban! Megmondani nem tudom, ámde
 Mint ha ki sugdozná, hogy Sósvárt hagyva Zimonyhoz
 Menjek el a harcot közelebből tudni. Te mondád,
 Esténként, mikoron regelél nekem ősi regéket,
 Hogy van előérzés, s hogy kellene tenni szerinte.
 Jöszte velem, kedves dajkám, hű gondu Belinem,
 Jöszte velem; vagy hogyha talán a délnapi hőség
 Van terhedre, s az út, apróddal mennem ereszszt el.
 Ah ne keress akadályt, mert mennem lelke erőtet.
 Agg remegő karral kebeléhez ölelte Belin a
 Serde nevendéket, s részvétes könnyeket öntvén
 Monda: Nevendékem, szép Ilmám, vágyidat értnei
 S tölteni volt gondom s örömem mindenha legelső.
 Zerna szülőd, kit az ég tartson, hogy nyújta utósó
 Emlőt, bíza reám, s te ülél mosolyogva karomra,
 Mert járék kedvedre, vidám játékokat üzvéni
 Véled enyelgőleg; vezetélek tarka virágok
 Bokraihoz, hüvös árnyékban, hol fölmile zengett,
 Alkonyatokkor ezen karomon ringattalak, és te
 Vig, eleven kised kezeiddel keblemet oldván
 Játsszadózál; rebegő ajakidra először adám a
 Szép apa és anya szót, s szavaimtól függve gonosznak
 Tartád és kerüléd, mind amit tilta Belin nő.
 Most de nevendékem, szép Ilmám, vajmi kívánat
 Szálla szivedbe? veszély fészkébe repülni sietsz-e?

Félek rajta igen, netalán rossz szellem idézzen
 Gyöngye leányt oda, hol harcoshalál is inognak.
 Am ha, miként mondad, van előérzése szivednek,
 S titkos gerjedelem vonz harcot látni Zimonyhoz,
 Légyen: hajh de figyelj Ilmám, mert reszketek érted.
 Monda Belin, s könnyük áztatták fájdalomatos arcát.
 A szép arcu Tahir Alilánját ekkoron immár
 Mint diadalma jelét küldé Sósvárra Korog bán,
 S már deli tündérként hátán hordozta is Ilmát.
 Róna Szerém mezején. Alilánt nyergelteti hát meg.
 Csillámló szárú zabolával fékezik állát
 Ottan az apródok, s aranyos karnyerget emelnek
 Rája, himes heveder szíjjal marjára kötendőt.
 Büszke vidám szemmel pillantgat azonban az ékes
 Szerszámokra serény Alilán, és híja nyertve
 A szép nőlovagot. Mint tündér, melyet az alkony
 Szelleje szárnyra veszen, lebegő ménjének elébe
 Könnyen lejtőleg, s cirogatván gyöngye kezekkel
 Karnyergébe felül, iv ingadoz oldala mellett.
 Lány suhanást indíta selyemszövet öltözetével,
 S függé aranytőtül hosszú recefátyola sarkig.
 Lány nyergében így ül, büszkén szedi szárait a mén,
 S a gót boltok alatt szikrás dobogással iramlík.
 A menedékkereső vándor hogy látta sietni,
 Almélkodva megállt, s lelkében monda sohajtván:
 Hajh, mi vitéz nő ez, ki mer ellene futni veszélynek!
 Vagy nem földi való, s mentőül küldetik égből?
 Termete s arca minő! mily könnyü-lebegve sudamlík
 Meg sem is ingva lován, s mint szállong méne alatta!
 S Ilma haladva repül véstől nem tartva Zimonynak;
 Fátyola visszalebeg, s hosszatt elterjed utána
 Őszi futó fényként, lengetteti fürteit a szél
 Hattyú válla körül, s a hőség pirja sugárként
 Tükrözik orcáján, bájos szüz fényü sugárként.
 Távol tőle habos paripán görbedve derékban
 Vágtat alig pihegő apródja, s utána kiáltoz:
 Asszonyom, asszonyom ah, zabolád tartsd vissza, nem érhet
 Apródod veled, im paripám habrongyokat izzad!
 A levegőbe szakadt tompán, s hallatlan az apród
 Távoli hangja, s az út rövidült Ilmának előtte.
 Már füleit nyersebb bögéssel verte az álgýúk
 Pattantása, tömött kénkő büzü gombolyagokban
 A sűrű füstöt már látá villantva felütni,

Már kibukott Nandor legfelsőbb orma, s izenként
 A váralji falak, s Mahomét nagy tábora fénylett,
 S a mély völgyi folyók tűntek fel végre szemének
 S áll a Zimony s Besenyő közepett, hol barna gerezdes
 Szőlőtöt szaporít, s kádakra satolja Szerémnek
 Lélekadó nedvét a szerb szőlőmives. Innét
 Néze körül dobogó szívvél, s mély borzalom omlott
 Lelke valóján el; mert a völgy tábora messzebb
 Terjede, hogysen felfoghatná gyöngé szemekkel.
 Látá, mint omlottak alá gördülve magasról
 A felvári falak, s a Száván által üvöltve
 Lángkarimázatban, mint szállongottak az álgyük
 Gömbjei folyvást és sűrűen. Biztosra vonúlni
 Néze tehát helyet, és állását váltva cserélé:
 Mint mikoron félenk madarat szárnyakra riaszt a
 Berki vadász, ágról száll az más ágra, kerülvén
 A vad ölö műszert: úgy változtatta figyelvén
 Ilma Zimony dombján állásait. Ah de midőn csöt
 Szállva kerül a berki madár, vérszemmel azonban
 Röptét tartja ölyü gallyak sűrűjébe vonulván,
 S hol megbúvni örül, a rabló rajt' üt orozva,
 Vagy madarász gyermek törjéhez várja esennen
 S a bele szállottat megörülvén kézbe ragadja,
 S zární siet bugjába legott; nyögdelve sipítóz
 A fogoly és sírván röpdösnek társi fölötte.
 Hajh, ha reád is, szép magzatja Korognak, azonkép
 Tört vet az ellenfél, s ha kerít vad lángu ólébe,
 Tördelt jajjaidat nemzöd nem hallja, Hunyad sem
 A szép ifju vitéz, de zuzó fájdalmak ülendik
 Búsult sziveiket, s te epedsz hervadva kinoktól.
 Ám szép Ilma figyel mindünnen, s látja körülte,
 Hogy biztos minden. De nyertvén táncol alatta
 Gyors Alilán nagy nyugtalanúl, a délnap utáni
 Hévség lángja miatt-e, vagy izzó vére feszíti
 Bokros erét. Majd felröhög, és valamintha szagolná
 Méntársát, tárott orrát tüszögve boesátja
 Lábaihoz közelebb, majd rázván hányja magasra,
 A földet dobogatja, nyihog s indulni törekszik
 Fel Besenyőhöz, hol zöldellett kis berek a domb-
 Oldalon; a deli nő simítá gyöngé kezekkel
 A nem vesztegelőt, s ily szókat mond vala közben:
 Jó paripám, Alilán, miokért vagy nyugtalan, éget
 Nemde az izzó nap, s szurdal fullánkja bögölynek.

A hűvös árnyak alá menjünk, majd ott puha fűben
 Nyughatol, ott zöld lomb, szellő lebegetve hűvitend.
 S ment megeresztve feszült zaboláját a berekaljhoz.
 Csendes, néma közel minden, megdülve feküsznek
 A gabonás telkek, füveket, mely ráгна, barom nincs,
 Csak parrag verebek reppennek néha suhanva
 A domb berke felett, s kanyarogván szállani vágynak
 A lombokra, de felrobbanva repülnek el ismét.
 Ilma pedig száguld, s hogy már közelítheti, örvend,
 A hűvös árnyékok, s Alilán gyorsítva futását
 A berekaljhoz elér. Mint bágyadt vándora délnek,
 Kit nap lángja epeszt, s forró szomj égeti nyelvét,
 Bokros völgybe ledül, tetemít pihenésnek eresztvén,
 S nem sejdíti, hogy ott fene mérgű viperafajzat,
 S kurta kígyó lappang; úgy szép magzatja Korognak
 A gonosz árnyak alá ménét vesztére terelte.
 Mert Alilán alig ért még föl az árnyak alája,
 Hogy robogó zajjal felkeltének Abdul emirnek
 Lesdaliái: Harum, Szaluf és Dingelki, Szalonnal,
 Karesud arab lovakon, melyek mindannyin emirjök
 Méneiből voltak, s Arabisztán pusztá kopárit
 Gyors Alilánnal együtt járták. Rémülve sikolt fel
 Ilma, s elájúltan székéből rogya szegény már,
 De hamar a rablók körülállván kapnak utána,
 S körbe vevén viszik a Száván túl Abdul emirhez . . .

III. Hunyadi.

Ki áll amott a szirttetőn
 Hunyad magas falánál,
 S körültekint a síkmezőn
 Az esti fényugárnál?
 Hunyadi ő, az ősz vitéz,
 Hazáját most nem üzi vész,
 Várába szállt nyugodni.

De hírnök jó s pihegve szól:
 „Uram, hatalmad eldőlt,
 Hazádon nem kormánykodol,
 A polcra már Ulrik ült.“
 „Ha úgy akarta a király,
 Hunyadi akkor félre áll.“
 Mond és marad nyugodtan.

Más hírnök is jó csakhamar:
 „Törnek reád, uram, félj,
 A főnemesség nyelve mar,
 Elölök, mint lehet, térj.“
 „Hogy törnek rám, hihetni bár,
 De úgy nem, mint török, tatár.“
 Mond és marad nyugodtan.

„Uram, hős vajda, véredet
 Szomjúzza egy gonosz szív.
 S hogy oltsa fényes éltedet,
 Vidéki földre kihív.“
 „Rám célza már nem egy halál,
 S ha isten hagyja, eltalál.“
 Mond és marad nyugodtan.

S amint fenáll, s amint lenéz
 Nyugalmasan szivében,
 Habos lovon fut egy vitéz
 Vérlobogó kezében,
 S kiált: „édes hazánk oda,
 Nyakunkon a török hada,
 Siet kivívni Nandort.“

„Pogány jó? hah! nem türhetem,
 — Mond, és tűnik nyugalma —
 Magyar hazán és nemzeten
 Nem dül kelet hatalma!“
 S acélt ragad, lovára kap,
 Csatáz, viv, izzad éj és nap,
 S míg nem győz, nincs nyugalma.

IV. A legszebb ének.

Dicső Hunyad királyfia
 Fényes teremben ül,
 Vitéz országnagyok lepik
 Dús asztalát körül,
 És a királyi lak tere
 Örömszajos néppel tele.

„Ki fogja felvidíteni e
 Győzelmi ünnepet?”

Vagy nincs-e lantos itt közel,
 Ki zengjen éneket?“
 Alig hogy így szól a király,
 Előtte im két dalmok áll.

„Gyönggyel rakott arany szalag
 Lesz a lant díszjegye,
 Melynek szebben s szívem szerint
 Fog zengni éneke.“
 S lantjára hajtva ősz fejét
 Az első kezdi énekét:

„Légy üdvöz oh dicső király,
 Királyok tüköre!
 Határtalan legyen neved
 S kegyelmeid köre;
 Éjszak, kelet, dél, és nyugot
 Imádjon mint világnagyot.“

Tovább zenegne még az agg,
 De künn a nép kiált,
 S belül éljen-zaj környezi
 Hunyad dicső fiát;
 Ám a király körültekint
 S a serdülő dalmoknak int:

„Üdvözllek áldva titeket,
 Derék országnagyok!
 Kiknek magas nagy érdemök
 Honn és csatán ragyog,
 Honn, és midőn csatára száll,
 Tivéletek nagy a király.“

„Derék fiú, tiéd a díj,
 Ragyogjon lantodon,
 Mert részre nem hajlott a dal
 Őszinte ajkidon.“
 Így a király, s fog serleget
 Köszöntni a gyült népeket.

„Üdvözlöm én a nemzetet
 S szívembe foglalom,
 Javára lenni nem szünend

Tanácsom és karom,
S szegény s nyomott ügy őrfala
Lesz a királynak udvara.“

Hat mélyen a nagy áldomás,
Elfogva szíveket,
Örömkönyűk melengetik
A serlegöblöket,
S habár nem üt zajt a terem,
De forr belül szent érzelem.

S, agg Szécsi szól, a bíboros :
„Áldás, uram, reád !
A nemzet íme néked is
E nap jutalmat ad :
Te mondál legszebb éneket,
S díjúl nyerél hű szíveket.“

V. Remete Péter.

Legenda.

Péter, a híres neves remete,
Egykoron fejét reá vetette,
A pogányok ellen harcba menni,
S Jéruzsálem városát bevenni.
Sok kereszttest öszveprédikála
S lelki hadnagyúl föléjük álla.
Ő ugyan, mint szent magány lakója,
A gonosztól jó magát megója,
S tiszteletben áll, amerre fordul,
Amde csöcselékje fosztogat, dúl.
Így közelget a magyar hazához,
S jötte híre eljut a királyhoz.
Kálmán ottan útra útfelekre
Küldi őrhadát a véghelyekre.
Péter ezt gyanítva, jó előre
Futtatott néhányat kémlelőre,
S mert ezek sokáig elmaradtak,
Mondá: „Oh az istentől szakadtak !
Mintha látnám őket, mit csinálnak,
Valamely kocsmában pityizálnak.“
lelkeikre szólva hathatóúl

A hadaknak, ő is kémnek indul.
 S amint megy, s tekintget erre arra,
 Hátra és előre, jobbra balra,
 Kormos fölleg gömbölyög feléje
 Oly sötéten mint az éjek éje,
 Tompa, és ijesztő mormogása,
 Szemvakító közbe villanása.
 A zarándokhadnagy szín után néz,
 Míg el fog vonulni a dühös vész.
 S villogás közt lát egy tanyaházat,
 Arra tartja hát a zablaszárat.
 Rúgja lassu nyergesét sarokkal,
 De számár a mén, s csak móddal okkal
 Boldogúlni vele, mert alig van
 Épség benne fejtől farkaiglan,
 Minthogy a vidékek jámbor népe
 Szöre szálát emlékül kitepte.
 Még is már a tanyaóiban áll,
 Hogy szakadni kezd a zápor árja.
 Itt coborhoz kötvén paripáját
 S rendbe ráncigálva szöresuháját
 Béfordul a háznak pitvarába,
 S meglapúlva ül a sut zugába.

Benn az őrlak pezsg vitéz fiaktól,
 Hetyke, ficke, víg magyar hadaktól.
 Áll boros hordó az asztal ormán
 Csapra ütve, s nincsen gége híján;
 Friss cipók, szép domborúra kelve,
 Mint a serdülő leányka keble;
 Es a sültekek szinte illatoznak:
 A vitéz végőrök így lakoznak,
 Pörg a kocka, harsog a toborzó.
 Közbe közbe hallik sok cifra szó,
 Kacki lánykák sürgnek a karéjban,
 Vincározva nyiltan és titokban.

Péter látta ezt a sut zugából,
 S mélyeket sohajta oldalából:
 „Ejnye, ez bizony nagyon hamis nép,
 Már ez, mondom istenemre, nem szép!”
 Mind ezt gondolá csak úgy magában,
 S megkonyúlva ült szívbánatában.
 Míg egy most beállt ujonc vitézke
 Megkacsintva őt, elébe lépe:

„Héj atyus, mit búsul itt kegyelmed?
 Jobb bizony, velünk ugorjon egyet.
 Rút idő fúj ottkünn a világban,
 Annál szebb jár itt az őrtanyában.
 Kell-e szép menyecske főzte sülte,
 Hócipó, aranybor, Ruszt szűrötte?“
 S egy nagy bugyka korsót fog kezébe,
 S ráköszönti szép szokás nevébe.

Vérszemet kap erre a zarándok:

„Én e borhoz, úgymond, nem nyulándok
 Mert tisztátalan kéz adománya,
 Melyben kocka volt és bűn leánya.
 Szégyen ez neked, s pajtásaidnak
 Szent fenyítékből kik úgy kirúgnak,
 Mintha isten, ég, pokol se volna,
 Lelketekre épen semmi gond ma.
 S milyen kardotoknak markolatja,
 Egynek sincsen olvasója rajta,
 Szégyen, mondom, és örök gyalázat,
 Így befertőztetni ezt a házat!
 Kérlek üdvötökre, földre, égre,
 Szálljatok már lelketekbe végre.“

Egyelőre a szidott vitézek

Csak bámulva erre arra néznek,
 Ámde látván, mint fúj a zarándok,
 S hogy nem pöhöly, amit szór reájok,
 Egy méregre gyúl, s asztalra jót csap;
 Mit papol nekünk az, ki nem is pap!“
 „Ó, kiált egy másik, garaboncás!“
 „Garaboncás, zúgnak, ő nem is más,
 A szélvész egyszerre tért be vele,
 Csak ki a szabadba, csak ki vele!“
 „Hátha kém ő a keresztheadakból?“
 Szól megint más szörnyű tág torokból.
 „Húzzuk ágra! hogyha kém“ kiált egy,
 Ám de több kiáltja: „arra nem megy,
 Mert kereszt van tűzve vállhegyére,
 Ennek harcban folyhat még a vére.“
 „Ej de oly sokat miért kotoltok? —
 Szólt a csap megöl egy régi bajnok,
 Simogatva torzonborz bajúszát —
 Vessétek ki már az istenadtát!“
 S míg az ember jobbra balra pillant,

Péter laptaként szabadba villant.
 Most siet magát az ólba húzni,
 Mert a záporárban retteg úszni,
 Jaj de onnan is legott kiűzik,
 S a számárt utána ösztökézik,
 Mert a délceg kényes orru mének
 Hortyogának tőle, s tüsszögének.
 Zúg azonban, s szinte dúl a zápor;
 Mit miveljen már az árva jámbor?
 Kámzsáját fölrántja tar fejére,
 S menni készül zápor ellenére.
 De bár rúgja, csípi a szamarkát,
 Házelon túl nem tesz egy tapodtát.
 S bár hogyan kiáltoz: hő ne, hő ne!
 Húzza őt a csepegőbe méne,
 S öszveázik minden teste lelke,
 Hogy facsarni hétszer meg lehetne.
 A zarándok mind ezt türi békén,
 S mintha otthon ülne sziklaszékén,
 Elmerül ahító gondolatba,
 Néha néz csak fel, s ki a szabadba,
 Míg a zápor elvonul sokára,
 S földerülve kél a nap sugára.
 Ekkor a szük ablakon beszólal:
 „Isten áldjon égi földi jóval
 Bennetek, kívánom; de ha nézek
 Tettetekre, ti magyar vitézek,
 Félek rajta, fánthonfántra juttok,
 Hogyha majd csatába léssen úttok,
 S milyen öllel most nekem ti mérték,
 Olyan öllel mérnek vissza néktek.“
 Ígyen szólva, és imádvá istent
 A zarándok lassan lépve elment.
 A vitézek nézték, és nevétek,
 Végszavát azonban szívre vették.
 Ime horvát földre nem sokára
 Jő sebes parancsuk indulásra,
 S folyton áznak menve s visszatérve;
 S jut eszökbe, Péter mit igére.
 Majd a tengerparti normanokra,
 Tábort jártak a pogány kunokra,
 S mindenütt a zápor árja verte:
 Jött megint eszökbe a remete;

S szájról szájra terjedett a híre,
 Mit miveltek a végörök véle,
 Sőt maiglan a magyar bakáknál
 Péter régi híre s átka fennáll,
 Mert ahányszor utazásban áznak,
 Vége nincsen a szófuresaságnak.

VI. Mátyás király.

Népmonda.

Mátyás király fölötte szereté
 A népet, s az őt nem felejtheté.
 Kivált a jó szántóvető népek
 Felőle mind maig beszéllgetnek.

Mátyus földén az róla a rege,
 Hogy ő nem volt nagy úrnak gyermeke,
 Ha tán nemes volt is, csak bocskoros,
 És mint szegény, lett szolgálja — ostoros.

Nagy orra volt-e ok, vagy más hiba,
 Nem szól felőle a krónika,
 Elég az ahoz, hogy ingerkedék
 Matyinkkal a suhanc pórnemzedék.

De Matyi sem kért mástól kölesön észt,
 S pengőben adta vissza a fapénzt,
 S a gúnyolónak oly koncot dobott,
 Melyen heted hétig rágódhatott.

Meg volt csinálva amit dolgozott,
 Mert hogy mindent helyén nyelén fogott,
 Nem is vevék hát rossz neven neki,
 Ha tálból a húst nem feledte ki.

Egyszer gazdája szántni küldte őt,
 Nem tudni, ugart-e, avagy vetőt?
 De mélyen járt ekéje, s egyiránt,
 Minél többet gazdája sem kívánt.

El délnyi délig így dolgozgatott,
 Míg szolgatársa is kiballagott,

S hozzája úgy félvállon szól vala,
Matyink pedig dolgára gondola.

„Hej Matyi, nem tudod, mi hír Budán?
Az úri népek öszvebújtak ám;
S királyt tesznek: te orrod jókora,
Nem szagolod, ki lesz a nép ura?“

A szolga szólt röhentve jó nagyot,
Matyink reá imily választ adott:
„Az új királyt ma angyalok teszik,
S az lesz, aki vas asztról eszik.“

Legott ekéje megfordítva lett,
S ebédet a szántóvasról evett;
Midőn a szolga látta, mit mivel,
Szólott fitymálkodás igéivel:

„Koldusvezér! ha ostorom nyele
Addig kihajt, s leszen zöld levele,
Mig a dülön egy fordulót teszek,
Te úgy király, s én bolondod leszek!“

S hogy eshetett, hogy nem, de úgy esett,
Az ostornyélnek zöld levele lett,
S im angyalok koronát hoztanak,
Matyink felé szárnynyal csattogtanak.

Matyink ijedten ösztökét emel,
Hogy a koronát távolítsa el,
De épen csak hegyén ütötte ezt,
Azóta görbe rajta a kereszt.

S akarta, vagy nem, de a korona
Matyink fejére szállva ragyoga,
S belőle oly király kerekedett,
Kinél különb grófból sem telhetett.

VII. A falusi kis leány Pesten.

Jaj be szép az a Pest, istenem be szép,
S benne milyen úri, mily szelíd a nép!
Összevissza jártam útat, útfelet,
De szemem nyugónni nem talált helyet.

Ablak ablakon van három négy soron,
 Oly magas falunkban nincsen a torony.
 A sok utca tömve mint a méheraj,
 Jobbra balra fényes gyöngy, ezüst, arany.
 S mintha búcsu állna későn és korán,
 Cifra ott a férfi, asszony, és leány.
 Am csudálni méltó mindenek fölött,
 Hogy kevély alig van annyi úr között.
 Mert kosárka almát vittem áruba,
 S feltakarva szépen ültem kapuba.
 Ott hogy üldögéltem én szegény leány,
 Szépen néze minden átmenő reám.
 És sokan, de hogy mért, nem tudom biz én,
 Visszafordulának többször is felém.
 S három könyves úrfi már is körbe vett,
 Egyik kérdi tőlem: „húgom, mi neved?“
 Kérdi a másik is: „hol lakol, babám?“
 És a harmadik mond: „lelkem, nézz reám.“
 Én meg elpirúltam, oh de hogy is nem?
 És csak úgy susogva mondtam meg nevem.
 Hányával kel almám, meg sem kérdezék,
 Am ha annyi lett is volna, megvevék.
 S mennyi furcsa szépet kelle hallanom!
 Azt úgy elbeszélni oh dehogy tudom.
 Hozsz-e még be almát, itt ülsz akkor is?
 Kérdeznéek, isten tudja hányszor is.
 Jaj be szép az a Pest, istenem be szép,
 S benne milyen úri, s nem kevély a nép!
 Ahogy álldogáltam utca szegletén,
 Nagy sietve jött egy szálás úr felém.
 Fénylett rajt ezüstös szép kalap s ruha,
 Gazdag úr lehet, de még sem katona.
 Állni cifra hintón láttam olyat én,
 Bajsza jól kikenve, barna mint a szén.
 „Ejnye, gyöngyöm-adta kis magyar leány,
 Nem szeretsz-e engem? én szeretlek ám.“
 Így köszönte szépen, és tán ismere,
 Mert úgy híva, hogy csak menjek el vele.
 „Nem lehet“ feleltem, s kérdezé miért?
 Mert anyámtól meg van tiltva, hát azért.
 „Be ne menj leányom, ez volt a szava,
 Bár akárki hína, házba sehova.“
 „Kis szívem, tehát csak nem jössz el velem?“

Monda, s megszorítá kétszer a kezem.
 S búsan ott hagyott az utca szögletén.
 No de mit tegyek, ha tiltja a szülém?
 Jaj ha megharagszik az az úr reám!
 Mit műveljek akkor, mert hatalmas ám!
 Egy kosár almával bémegyek megint,
 És ha majd anyám a régi módra int,
 Szépen kérem ötet: hadd legyen szabad
 Fölkeresnem azt a szép-ruhás urat,
 S hogy haragja szűnjék, csókolok kezét,
 Neki nyújtom által a legszebbeket,
 És ígérem hogy azt nem teszem soha,
 S félni nem fogok, mert ő nem katona.

VIII. Népdalok.

1. Kis leány.

Lángba borúl az ég
 Ha a nap enyészik,
 Pirúl a kis leány
 Ha legények nézik.
 Gondolja magában:
 Mit bámul ez a nép?
 Mert a kis bohó még
 Nem tudja, hogy oly szép.

Nem tudja, hogy oly szép
 Mint a piros alma,
 Nem ismeri, mi a
 Szerelem hatalma.
 Megfordúl, elszalad,
 Mulat anyja körül,
 S hogy nem követik őt
 A legények, örül.

De lesz még oly idő,
 Pedig nem sokára,
 Hogy epedve néz a
 Legények sorára;
 A legszebbik után
 Titkon fog sohajtani,
 S ha akarna, sem tud
 Előle szaladni.

2. *A szerelem-méhe.*

„A szerelem kis méhecske,
Szárnyain édes mézecske,
De fájdalmat szerez lángja,
Mint a méhecske fulánkja.

Ha fulánkös, isten neki!
Csak már felém repülne ki:
Fulánkjától nem rettegnék,
Csak mézének örülhetnék.“

3. *Első szerelem.*

Édes szülém, mi bánt
Engem szegény leányt?
Nyögök, fohászkodom,
De miért, nem tudom.

Szememben tűz lobog,
Szívem is úgy dobog,
Dolgomat felejttem,
Vagy fonákül ejtem.

Ha ablakom alatt
Úgy este elhalad
Valaki, vagy megáll,
A vérem is eláll.

Szemem be sem zárom,
Még is sok az álmom,
Hevülök, lankadok,
És beteg nem vagyok.

Istenem, istenem,
Ugyan mi lelt engem?
Szólj, édes jó anyám,
Te tudhatod talán.

4. Kétségbeesés.

Anyám, édes anyám,
 Mit miveltél velem,
 Hogy nem adtál annak
 Kiért ég kebelem?
 Nem adtál Bandinak,
 S a szegény bujába
 Messze bújdosni ment
 A széles világba.

Elment, elbújdosott,
 Isten tudja, hova:
 Ilus, nem látsz többé!
 Ez volt végső szava.
 Elment, s nagy sebesen
 A Dunának tartott
 Én uram istenem
 Tán bele is ugrott.

Hervadj már violám,
 Szép kerti virágom,
 Kis madár, ne csattogj
 A zöld nyárfaágon:
 Nincs, kinek bokkrétát
 Kössek kalapjára,
 Nincs, kivel hallgassak
 Kis madár hangjára.

Édes anyám, adj lent
 Két három orsóra,
 Amennyi elég lesz
 Egy szemborítóra;
 Felfonom, könnyemmel
 Meg is fehéritem,
 Úgy sem élek soká,
 Szememre terítem.

IX. Öröm és bú.

Menny és föld istene,
 Kegyed mi végtelen!
 Hogy nem hagysz engemet
 Enyh- és gyönyörtelen.

Öröm fog el midőn
A szép természetet
Remek csodáiban
Szemlélnem engeded.

Örömmel függ szívem
Ártatlan gyermekén,
Ki játszva elmosolyg,
S ring ősi térdeken.

Öröm fog el midőn
Győz a dicső erény,
S az ész világa át-
Tör álmok éjjelén.

Órül szívem ha hív
Barátra lelhete,
Kinek velem rokon
Eszméje, érzete.

S a vétlen szenvedő
Könyűit törteni
Mily édes élelet,
És angyal-szellemi.

De bár ezer gyönyört
Enyhületül adál,
Bocsánat, ég, ha e
Szív nyugtot nem talál.

Sajognak keblemen
Saját és köz sebek,
Vigasztalásomúl
Segédre hol lelek?

Embernek adjam-e
Elő keservemet?
Hisz a szentségtelen,
Ő dúlja keblemet.

Te, istenem, tudod,
Szívbánatom mi nagy:
Itélj te róla, mert
Igaz bíró te vagy.

X. Epigrammák.

1. *Hunyadi János.*

Hogy rémulve futott Mahomet Nandornak alóla,
 A megment várnép istenelé Hunyadi.
 „Keljetek édeseim — mond ő, fel az égre mutatván —
 A hare volt csak enyém, győzelem istenemé.

2. *Zrínyi a költő.*

Kard viadalmakban, békében lant vala társad:
 Kardod az életölő, lantod az életadó.

3. *Gr. Széchényi Ferenc.*

Mindened' áldozatúl haza oltárára tevéd le:
 Mindenedért mindent — nagy fiat — adtak egek.

4. *Révai.*

„Délceg s kénye szerint lejt Árpád nyelve, lekötni
 Szolgai pórázsal nem lehet a szabadot.“
 Hajdan ilyen szóltak, s im Révai támada, s már lejt
 Önkényt a simuló, mestere-szabta uton.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY.

1800—1855.

Vörösmarty Mihály 1800 dec. 1. született Pusztanýéken, Fejér vármegyében, nemes de sok gyermekkel terhelt, középsorsú szüléktől. Gondosan neveltetvén, s elemi oktatását atyjától vevén, ki a gr. Nádasdi nemzetségnél gazdatiszt volt, 1811-ben a székesfejérvári gymnásiumban kezdte középtanodáit, melyeknek ötödik osztályát végezven, vesztette el

atyját. Szegénységben maradván anyja, hogy magán-tanítás segedelmével folytathassa pályáját, 1816 ősz-szel Pestre jött, hol a gymnásium hatodik osztályát elvégezvén, a bölcsészetre ment által. Ekkor, 1817, a Bonyhádi Perczelek házához jutott mint Móric (az utóbbi tábornok) és Miklós nevelőjük, kiket 1820-ban Börzsönybe Tolnába követett, hol velők két év alatt három gymnásiumi osztályt, maga pedig e mellett a jogot magánylag végezvén, 1822 végén Görbőre Csefalvay Ferenc tolnai alispánhoz törvénygyakorlatra ment által. Elfoglaltatásai mellett kevés szabad percét a költészetnek szentelte ¹, mely iránti hajlama még alsóbb iskoláiban serkendezett. Első versei, az akkori idő szelleméhez képest, deák nyelven szolamlottak meg; tizennégy esztendőskorában mindazáltal már magyar alexandrineket írt; majd Pesten Édes Gergely Keservei kerülvén kezébe, a görög mértékeket kísérlette meg; s azokban, Baróti, Rájnis, Virág

¹ Én sem vagyok végképen henye sokféle foglalatosságim között: — írja Egyed Antalnak, Börzsönyből 1821. apr. 25. — előfogom néha félben maradt verseimet, noha hol ez, hol amaz szegi kedvemet; de teszek, amennyit tehetek. Így élek, s andalgok a gyönyörű tájon, mely csendes örömi lelkemmel épen egyez. Munkára virradok, avval nyugszom el: szünetem igen kevés. Ha fogynak dolgaim, újakat keresek; mert ezek elszórják némely aggodalmimat. Csüggesztő kedvetlenség ritkán hat szívemre; mert tudok bízni jó istenemben, s míg ez így marad, nem tartok semmitől. Az unalom ellen csak egy rendű foglalatosságom is elég oltalom; változó érzéseim pedig, melyeket a költészség (szabad legyen mondanom) lelke még tündérebbekké tesz, azt egészen ösmeretlenné teszik előttem.“

és Révai műveikkel ismerkedvén meg, korán nagy könnyüségre és zengzetességre tett szert. Ezeknek olvasása ébresztgette a nyelv és költői beszéd tanulmányozására is. Tolnában két derék pappal, Teslérrel és Egyed Antallal kötvén barátságot, velök költői levelezést folytatott, s amattól az Erdélyi Muzeumot, Kazinczy F. munkáit s újabb külföldi költőket kapván olvasni, kik között Shakespeare is¹, fogékony lelke új irányokban kezdett fejledezni. Lyrai darabok mellett már most lőnek némely apróbb színművek megkezdve, mik azonban be nem fejeztettek, míg Teslér biztatásai s Kisfaludy Károly drámáinak előadatásai őt nagyobb munkára serkenték. Így támadt 1821-ben *Salamon király* szomorújátéka 5 felv. és quináriusokban; *Y*, satirai vígjáték az akkori nyelvészeti állapotokra, 2 felv. prózában; közben első kísérlete az elbeszélő költészetben: *A hűség diadalma*, egy az ismeretes villi-rege után hexameterekben és jambusokban vegyést készült regényes költemény; s ismét egy színmű (1823): *Zsigmond király*, 5 felv., része egy szándéklott drámai trilogiának, mely az utóbb említett két művel együtt kéziratban maradt; s pár *Epistoláján* s *lyrai darabján* kívül a Szépliteratúrai Ajándékban s az Aurórában, még semmi sem láttott

¹ Vagy túl az élet megszökült körén
Shakespeare világát választjuk lakul,
Hogy, míg zajával eltelik szívünk
Ne halljuk itt a külvilág zaját,
Mely édes álmainkat elveri.

tőle világot. Ez időtájban ismerkedett meg Homér-
ral Vályi-Nagy fordításában, Tassóval Tanárky Já-
noséban, mely annyira megnyerte szeretetét, hogy e
költő kedvéért rövid idő alatt oly sikerrel tanuló
meg az olasz nyelvet, mikép azt eredetiben biztos
könnyűséggel olvashatá; majd Zrínyivel Kazinczy ki-
adásában; s az eddig főleg a drámával foglalkodott
költő egész lélekkel az eposi példányok stúdiumához
fordult.

Ekkor s épen jókor, jelent meg (az 1823-ki Hébé-
ben) Aranyas-Rákosi Székely Sándor három énekes
hőskölteménye: „A Székelyek Erdélyben“, s e lelkes
kísérlet határozta el őt, saját vallomása szeriqt, arra,
hogy amely tárgy feldolgozására még egy évvel elébb
az ahoz készülő Egyed Antalt buzdítgatta, azt most, a
legkedvezőtlenebb viszonyok közt is, égő lelkesedés-
sel maga vevé elő. Ugyanis 1823 ősszel növendé-
keivel Pestre jöven fel, mind ezeknél folytatta a házi
tanítást, mind a kir. tábla mellé hites jegyzőül feles-
küvén, a törvénygyakorlat s az ügyészi vizsgálatra
készülés foglalta el nappalait, aminthogy 1824-ben
ügyvédi oklevelet is nyert; mindamellét éjjeleit¹ azon,
hibái dacára halhatatlan műnek áldozta fel, melylyel
hírét azonnal s minden időre megalapította. T. i. ez
egy évnek (1823-4) gyümölcse lett 1. *Zalán futása*,

¹ Erre vonatkoznak *Zalán* kezdetén e sorok:

Megjön az éj, szomorún feketednek az ormok, az élet
Elnyugszik, s a fél föld lesz nyoszolyája; de engem
Főtver az elmúlt szép tetteknek gondja.

hősköltemény tíz énekben, Pest 1825. Az említett trilogiáról ugyan még most sem mondott le egészen, s annak második része: *Kont*, szinte 5 felv., 1825-ben csakugyan elkészült, de a harmadik rész végképen elmaradt. T. i. Kisfaludy Károly, benne ismervén fellegott epopoeánk első rendű képességét, leginkább ilynemű dolgozásokra szólította fel, s így következtek az Aurórában 1825: *Cserhalom*, historiai kis epos egy énekben, 1826: *Tündérvölgy*, tündérmese zrínyi-stanzákban és *A Délsziget*, regényes költemény, de melynek csak másfél éneke készült el; 1827.: *Eger*, hist. epos 3 énekben; 1828: *Széplak*, költői beszély 1 énekben (Muzáron III. 1829). Egy második nagy epopoeát, mely a nemzetet régi lakjaiban, a Kúma partjain, Magyarvárt, mutatná fel, s melyet 1827 óta forgatott már elméjében, kezdett meg, de mondai és történeti anyag hía miatt végre is abban hagyta azt (töredéke: *Magyarvár* a Koszorúb. 1828); ugyanekkor, 1830, készült még e nemben: *Rom*, regényes beszély 1 énekb. Ezek mellett folyvást szaporodtak *lyrai költeményei*, és figyelmet költöttek *balladái*, melyek szinte az Aurórában, s 1828 óta az általa szerkesztett Koszoróban láttak világot; egy szerb hangon tartott költői beszélye pedig: *Csák*, a F. M. Minervában 1828 jelent meg. De nem nyugodott a dráma iránti szerelme sem: 1826-ban készült *Homonna-völgye*, drámai költemény (Aur. 1827, utóbb *Hábadorrá* átkeresztelve); s majd újra dolgozva jelentek meg: 2. *Salamon király*, szomorújáték, Pest, 1827; és *Kont* ily cím

alatt: 3. *A Bújdosók*, Székesfejérv. 1830, és 4. *Csongor és Tünde*, színjáték öt felvonásban. Székesfej. 1831, mely a nagy közönségtől nem értve, a kevés értőktől bámúlattal fogadtatott. Trattner Mátyás a Thaisz alatt sülyedő, akkor egyetlen magyar tudományos folyóiratunk szerkesztőségére szólítván fel Vörösmartyt, s ez azt, barátjai közre munkálásáról biztosítatva, elvállalván, 5. a *Tudományos Gyűjtemény*, s az azzal járó Szépliteratúrai Ajándék, most 6. *Koszorú* címmel, 1828-ban az ő gondjai alatt indult meg, s a kor valamennyi jelesb erői csatlakozása mellett derekasan emelkedett. Ömaga, ki abban még 1826-ban megszólalt volt egy nyelvészeti értékezéssel (Vágotai Kálmán néven): *Némely nyelvünkbeli különözésekről*, azt most maga is számos nyelvészeti s irodalmi, bíráló és kivonati cikkekkkel gyarapította.

Működései öszveségével Vörösmarty az akademia felállásakor oly rangot foglalt már el a hazai írók közt a közvéleményben, hogy az igazgatóságnak Pozsonyban, 1830 nov. 17. tartott alakító ülésében a nyelvtudományi osztályban második rendes tagúl választaték, s a néhány nappal utóbb meghalálozott Kisfaludy Károly helyébe ötszáz ft. évdíjjal előmozdították. Az ő elhatározott vezérkedő föllépésének az osztályban volt köszönhető főleg, hogy az akad. kezdetben mindjárt elfogadta a Révai nyelvtani rendszerét; a „Magyar Helyesírás és Szóragasztás főbb Szabályai“ (Pest, 1832), melyek, bár csak „a M. T. Társaság külön használatára“ rendelvék, még is meg-

jelenésök óta szabályadókká lettek, általa szerkesztettek; s ezek nyomán készült: 7. *Kurzgefasste ungrische Sprachlehre für Deutsche, nebst einer Auswahl deutsch-ungrischer Übungsstücke.* Aus der ungrischen Handschrift des M. Vörösmarty. Pest, 1832. Ugyanekkor ő volt, Toldyval egyesülve, felelős vállalkozója az akadémia által eszközölt Magyar és Német Zsebszótárnak¹, szerkesztője a *betüegyszerűsítési* akadémiai *javaslatnak* (az akad. Évkönyvek II. kötetében), társ szerzője az akadémiai *Szókötésnek* (Pest, 1843), a *Magyar Nyelv Rendszerének*, (Buda, 1846) s színte az akadémia megbízásából Czuczorral együtt szerzője a kir. helytartó tanács által a középtanodák részére kiadatott *magyar nyelvtanoknak* (3 db. Buda, 1846,7): valamint munkás tagja az intézet színházi, drámabíráló állandó, és számos egyéb bizottságainak. E busás hivatali elfoglaltatások és meg nem szakadó

¹ Ezen munka, mely címe dacára a legbövebb magyar szótár volt a maga idejében, s annyiban valóban szakalkotó dolgozat, amennyiben minden szócikk érteimezése társas bírálaton menvén által, először adta szabatos meghatározással az öszves szókincset, s azt számos, azóta az irodalomba, sőt a közéletbe is átment új kifejezésekkel gazdagította, részletenként Antal Mihály, Tasner Antal, Bugát Pál, Bajza, Fábrián Gábor, Waltherr László, Cserneczky József, Fogarasi János és Kacs Kovics Lajos által dolgoztatván ki, egy öt személyes szerkesztőség átdolgozó vizsgálatán ment keresztül, melynek tagjai a felelős vállalkozókon kívül Antal, Bajza és Bugát voltak. Mit itt életrajzi tekintetben azért kell kiemelnem, mert valamint négy társának, úgy Vörösmartynak is hat éven keresztül hetenként öt félnapját, s így legjobb koruk tetemes időrészét vette igénybe.

költői munkássága mellett a Tudom. Gyűjtemény szerkesztése terhessé válván reá nézve, annak öt esztendeig viselése után róla 1832 végén lemondott; majd 1833-ban egy más vállalatáról is: 8. *Ezeregy Éjszaka*, arab regék fordította V. . . M. . . Pest, 1—11. kötet, 1829—33¹. Annál buzgóbban támogatta Bajzát a *Kritikai Lapok* és *Auróra* körül, amazt néhány álnévű bíráló és polemiai cikkel és epigrammákkal (a Pályalombok közt)², ezt költeményeivel gazdagítva, melyek közül kiemelendők: *A két szomszédvár*, regényes költemény 4 énekb. utolsó eposi dolgozata; *A Kincskeresők*, szomorújáték 4 felv.; *A fátyol titkai*, vigj. 5 felv., vegyest jambusok és prózában; *Orlay*, regényestörténet, és számos lyrai költeményei közül a *Szózat* (1837), mely a nemzet legmélyebb érzései kifejezése levén, oly általános lelkesedéssel sajátíttatott el, mint eladdig semmi más költemény nem. S mondhatni ezzel avatta fel magát a nemzet legsajátabb jósdalnokává. Az aurórai korba való még költői műveinek első gyűjteménye: 9. *Vörösmarty Mihály Munkái*, Pest, 1833. I. kötet: Versek; II. Zalán futása; III. Kisebb hősköltemények; melynek az

¹ Folytatták Szalay László (XII. 1833), Lencsés (XIII—XVI. 1833,4) és Szabó Dávid (XVII, XVIII 1834,5). Egyébiránt e munka, melyet V. főleg kereset okáért vállalt, az ő köteteiben is csak részenként saját dolgozata, a nagyobb részre nézve ő csak átnézője volt a szövegnek.

² Néhány ezek közül a *M. Munkák*-ban a Vegyes Írások I. könyvébe vétettek fel; pályalombi adalékai még nincsenek kieszedve.

akademia ötödik nagy gyűlése Kisfaludy Sándorral közösen ítélte oda a nagy jutalmat; majd szerencsés pályázata az akadémiai első drámai jutalomért: 10. *Vérnász*, szomorújáték 5 felv. (az akademia Eredeti Játékszínében, I. kötet, Buda 1834, másodszer ugyanitt Buda, 1837). 1836-ban a Kritikai Lapok és Aurórának csak koronként megjelenő kötetei helyett a három barát, Vörösmarty, Bajza, és Toldy, egy tudományos, szépirodalmi, és kritikai folytonos közlöny kiadására egyesülvén, de Bajza azon időben végig ható polemiai írásai miatt a kormánynál elfogadtatásra számot nem tarthatván, a másik két társ folyamodott engedélyért; mely megérkezvén, 1837-ben megindult 11. az *Athenaeum* Bajza, s a *Figyelmező* Toldy közvetlen szerkesztésök alatt. Vörösmarty munkássága az adalékok társas vizsgálatán s azon számos vitázó cikkekbeni részvéten túl, mikre az athenaeumi kör minden oldali folytonos insultációk által magát felhíva érezte, *költemények, beszélyek, értekezések, szín- és könyvbírálatokban* jelentkezett. Amazok közt sora találhatik legjelesb lyrai műveinek, melyek neki a költészet e nemében az első rangot biztosítják, mint: *Berzsenyi emléke, Elhagyott anya, Liszt Ferenchez, Az élő szobor, Az úri hölgyhöz, Főti Dal, Honszeretet* stb; mutatványok az ekkor készült *Marót bánból* (1838), a Shakespeare-féle *Julius Caesar*, és 5 felv. szomorújátékából: *Aldozat* (1839); emezek közül kiemelendők szerényen úgy nevezett *Dramaturgiai Töredékei* (1837) és *színbírálatai*, melyek a nemzeti színészet magasb

kifejlődésére kétségkívül elhatározó befolyással voltak. Az athenaeumi időszakban külön jelentek meg tőle: 12. *Árpád ébredése*, előjáték a pesti magyar színház megnyitásának ünnepére. Pest, 1837; 13. *Marót bán*, szomorújáték 5 felv. Buda 1838, mely 1839-ben Balásházy János Gazdaságtudományával osztotta meg az akadémiai nagyjutalmat; és 14. *Vörösmarty Mihály Újabb Munkái*. 4 kötet. Buda, 1840, melyek 1842-ben az akadémia osztatlan nagy jutalmával koronáztattak. 1843. május 9. összekelt Csajághy Laurával, kinek nevét egyik legszebb költeménye: *A Merengőhöz* viseli homlokán.

Az Athenaeum megszűntével Vörösmarty munkássága egyik hathatós külső ösztönét elvesztvén, ritkábban látjuk lyrai erét fakadozni, de folyvást azon tetőző erőben, mely előbbi korszakában bélyegzé, s növekedő mélység s humoros színezettel. Állanak ezek együtt „*Legújabb Költemények*“ cím alatt a M. Munkákban, s köztök találjuk: *Gondolatok a könyvtárban*, *Az emberek* (az 1846-ki galíciai lázadáskor), *Országháza*, *Hymnus*, a Kisfaludy-Társaság által jutalmazva, melynek kezdet óta egyik legbefolyásosabb tagja volt. Egy historiai trilogiának csak első része készült el: 15. *Cillei és a Hunyadiak*, történeti dráma 5 felv. Pest, 1845; a második részből: *Hunyadi Lászlóból*, csak egy jelenet jött ki mind eddig (Losonci Phoenix I. 1851), sőt több nem is találtatott nála. Ez időben indult meg öszves művei kettős kiadása Bajza és Toldy eszközéséből: 16. *Vörösmarty Mihál Minden Munkái*, kézi

kiadás 10 kötetben. Pest 1845—8 és 17. ugyanaz nemzeti kiadásban egy kötetben, (mint a Nemzeti Könyvtár egyik kötete 4rétb.) Pest 1847. Ezekben nem foglaltatnak a Bajza Ellenőrében (1847) álló versei, s a még 1845-ben írt 18. *Három rege*, B. E. ifju grófnőnek ajánlja V. M. (utóbb kiadva Pest, 1851).

Az 1848-ki változások őt mint a jankováci választó kerület képviselőjét az alsóházba hívták, melyben mind végig részt vett. 1849-ben a kegyelmi fő-törvényszék közbírájává neveztetett ki, mire szelíd nemes kedélyénél fogva különösen hivatva volt. A forradalom után Baracsára vonult Fejérmegyében; majd innen szülőtte helyére Nyékre, hol csendes elvonúltságban, de megtört szívvel és egészségben élte le utolsó éveit. Míg képes volt dolgozni, Shakespeare Lear királyát fordította le, de Romeo és Juliát már csak megkezdte. Az idő nem üdítette őt, sőt lanykasztotta mindinkább kedvét úgy mint egészségét; egyszer tört még ki fájdalma egy erőteljes szózatban: *A vén cigány* (Pesti Napló, 1855. jún. 28.), s ez hatytyuéneke volt. Sem a budai fürdők, miket ez év nyarán csak rövid ideig használt, sem Füred nem gyógyíthaták meg az élet legbensejében sérült költőt. Októberben feljött Pestre, hogy itt folytonos orvosi felügyelet alatt legyen, s jóslatos véletlenből azon ház azon emeletébe szállt, hol huszonöt évvel azelőtt a haldokló Kisfaludy Károlynál virrasztott. Itt húnymt el nov. 19. délben. Eltakaríttatása is ép a Kisfaludy halála napján és órájában nov. 21. ment véghez, oly diszszel,

milyet Pest még nem látott soha, ha a temetési dísz a kísérők számában van. Vagy húszezer ember volt talpon az egyszerű magyar író végtiszteletére. Deák Ferenc, kit hozzá számos éveken át a legtisztább barátság csatolt, a nemzet tehetős fiainak ajánlotta a szegénységben elhúnytnak családját, s ennek folytán százezer pengő frtnyi tőke jutalmazta a nemzet nagy költőjét — árvaiban.

Az akademiában (új példával az egyik elnök) b. Eötvös József tisztelte meg egy ragyogó emlékezéséddel legott a forradalom után tartott első közülésében 1858 dec. 20-kán; a Kisfaludy-Társaságban b. Kemény Zsigmond 1864 febr. 6.; Fejér vármegye pedig érc szobrot állított neki Székesfejérvár azon terén, mely az ő nevét viseli, s azt 1866 május 6. leplezte le országos ünnepélyességgel¹. Az „Újabb Nemzeti Könyvtár“ kiadói egy hátra hagyott munkáját bocsátották ki kevéssel halála után: 19. *Lear király* Shakespeare-től, Pest 1856. Ezt követték: 20. *Vörösmarty Minden Munkái*, rendezte és jegyzetekkel kísérté Gyulai Pál, a költő arcképével és (a kiadó által készült kitűnő) életrajzával, 12 kötetben, Pest, Ráth M. 1864; és e kiadás alapján 21. *Vörösmarty Költeményei*, 4 köt. Pest 1866 (a lyraiak és eposiak); s ismét

¹ L. a fejérvári emlékkönyvet, melyben az emlékálítás története s a leleplezéskor tartott beszédek s felolvasott költemények foglaltatnak. — A b. Vay Miklós által készült szobor mintája Pesten az akadémiai palota lépcsőcsarnokában látható.

22. *Vörösmarty Minden Munkái* Gyulaitól, 6 kötetben Pest, Ráth, 1876. 23. *Vörösmarty Kisebb Költeményei* Pest, Ráth, 1876. 24. *Szép Ilonka*, Orlay nyolc fényképezett illusztrációjával. Pest, Ráth, 1867, negyedretű dísz-, s egy kisebb albumkiadásb. 25. *Arab Regék*, ford. Vörösmarty, 2 köt. Pest 1867 (Heckenast címképes kiadásai közt).

I. Zalán futása.

Tartalma. Első Ének. (1. sz.) Mindenfelől hírért vevén Zalán Árpád hódító előnyomulásának, Kladnit azonnal hozzá küldi oly parancsolattal: hagyná el tüstént tartományát, ha ostorától ment kíván maradni. Kladni elindul. Az alatt Sthenelos a közelgető segédhadak hírért hozza, melyre Zalán szívében mindinkább felbátorodik. Kladni közelget a magyar táborhoz. Ennek leírása (2. sz.). Vevén a büszke követtséget Árpád, hírszeket küld szerte a megbírt földekre, azoknak vezéreit, Tarcalt, Etét. Tast stb meghívni. *Epizód.* Ete Árpádhoz mentében, alkonyatkor, betér az agg Hubához, ki Bodrogtöz szigetén több ősz daliákkal együtt éli hátra levő napjait. Huba leánya, Hajna, azalatt fürdeni levén a Bodrogtözben, a délszaki tündér, fia Hajnalnak, leszáll hozzá, és szerelemért esdekel, melyet Ete kedvese tőle megtagad. Ezalatt keresik őt kiseded öccse Bodor, húga Szömér, és Ete. A tündérfi eltűnik. Hazaérkeztök után Hubánál vacsora. Ármány, a rémisten, a boldog Etére bűt és gondot hoz, melyet ez maga meggyőzésével szétűz. A vacsora felett egy énekes-gyermek dalt mond Huba ifjonti tetteiről. Ete más nap útját folytatja.

Második Ének. A Philó fővezérsége alatt Zalánhoz érkezett görög és bolgár segédhadak leírása. — Az Árpádtól meghitt magyar seregek is közelítnek a Bodrogtöz mentében. De Ármány, ki mindenkor romlására ügyekezett a magyar népnek, itt is addig üldözi, míg Ete magát neki áldozatul nem ígéré a harcban, s ennek jeléül legott lovát le nem ölé. Reggeledik, a hadak tovább indulnak, Árpádhoz csatlakozandók. Leírása az ebbéli jelesebb hősöknek.

Harmadik Ének. Kitudódván Zalán kémje által a magyar sereg közeledése, a bolgár Csernát nyugtalan elméje

önhatalmú ütközetre izgatja, s e célra Viddint, Izácot s Antipatert magával elesalván, az imént jövő magyar seregeket megtámadja. Véres csata a Bodrog partján. Ete vitéz elszánással küzdve keresi halálát. Itt sem késik Ármány őt rémeivel ijesztgetni, s a hős már több ízben halálos veszedelemben forog, de Hadúr mindannyiszor megtartja. Végre a magyarok nyertesek, miután több jeles vitézt elvesztének; Ete megsebesítettetik. A bolgárok részéről Izács esett el. A magyarok diadalmi éneket harsogtatnak. *Epizód.* Történt a csata folytában, hogy Laborcán, Antipaternek, férjét bajnokruhában követő, hölgyén győzödelmeskedvén, ez sisakját megnyitá. Cserna ezt távolról látván, s a nőt megszeretvén, Antipatert felhívja, hogy szégyenök eltörlésére támadnák meg a magyarok egy csapatját, mely épen zsákmánynyal terhelve egy közel völgyben lakmározott, s hogy elébb Antipater bizodalmit megnyerje, azt javasolja neki, mennének ketten kevesed magokkal kikémleni a dolgot. Antipater megyen gyanútlan, követi hölgye (páncélosan), Bellerophon s még néhány híve. Csernának húsz katonája, kik a sűrűbe rejtettek, élérohan elragadni a hölgyet. Kemény viadal. A férj vitézül küzd Csernával, de Emár dzsidájától elesik, utóbb az asszonyát védő Bellerophon is. A hölgy azonban megfutamlík jó lován. Félvén Cserna, nehogy a seregek a zajt észre vegyék, bosszúsán visszatér a táborba tettetett búsongással, hogy Antipater, embereivel, az ellenség által elejtetett. A görögök szerencsétlen vezérok tetemeit eltemetik; de meg nem lelvén az asszonyt, némelyek gyanítják a történetet, s bosszút esküsznek a tevőre. Azalatt a vadonban megpihenő hölgy egy mérges kígyó által elvész.

Negyedik Ének. Zalán csüggedése a bolgárok veszteségén, kikbe fő bizodalmit helyhezte volt. Philó vezéri gyűlést rendel, hol tilalmat hirdet, mely szerint senkinek sem szabad ezentúl a fővezér engedelmé nélkül csatát kezdeni. E közben ravaszúl Viddint mondva első hősnek a harcban: az ősz Notaras Schediost és Hermest nevezi, kik, úgy mond, mindketten felebb állanak amannál, s tüzei Philót, hogy parancsát keményen megállja. Erre Viddin szitokra fakad, mire a fő görögök felindúlnak; Antipaternek egy csapatja egyenesen Csernára fogja vezére halálát, s neki is halálát kívánja. Kilép Antipater gyámfia Lamias, s a történetet elbeszéli. Cserna fenyegetődzik, ha nem hallgat. Rázúg most a görögség, Viddin halált jósol mindennek, ki Csernát meg

merné támadni. Előáll Schedios, és Csernát párbajra hívja. Zalán, hadai meghasonlásától félvén; szomorúan megintí vezéreit, s hirtelen elhagyja a gyűlést, Philó ezt eloszlatja. Jó Kladni Árpád feleletével. Szomorúság a fejedelmi házbán. — Legott utána Árpád is megérkezik az alpári térre; s nem sokára a segédhadak. Árpádnál tanács. Miután Ete sebe miatt úgy sem harcolhata, csapásával az elhullottak temetésére rendeltetik. Hálát adva Hadúrnak, hogy Ármányt megalázta, üle sátrában Ete, mikor barátai Árpád parancsát hozzák. Búsul hogy nem harcolhat. Csongort magánál tartóztatja, hogy segedelmére legyen. Árpád az ütközetet más napra rendeli. *Epizód.* Bors az erdőben egy ünöt üz, mely, mikor már jó tova csalta a hőst táborától, lányynya változik, s szerelem hangján hívja; Bors elcsábúlva, már enged Ármány e küldöttének, midőn Hadúr ezt megbünteti. Mégis Bors többé vissza nem juthat a táborba. Árpád az alatt félre vonúla a táborból, imádja Hadúrt, s harci szerencséért könyörög. Bejjeledvén, visszatér rendeléseket tenni a seregnel (3. sz.).

Ötödik Ének. Epizód. Megtudván a bodrogi földnép, hogy a fő tábor az alpári síkra vonúlt, az ott maradt (agg, nő és gyermek) magyarok ellen feltámad. Huba fű családjával, de futás közben elveszti kedves Hujnáját, kit a hü Szakadár keresni indul. Hadúr vigasztaló álmot küld az öregnek. — Csongor az alatt, és Ete, katonáikkal az elhullt vitézeket temetik, és épen mikor Ete a jeles Izácsnak vég tisztességet adni készül, katonákat vesz észre közelíteni. A kevés magyarság kerülni szándékozott a sokaságot, de a vezérek bevárni határozzák, s a vitézeket szerte a holtak közé fektetik. Csongor is hozzájuk vevé magát. Ete most Izács fejetlen tetemét a tűz mellett holttestekre feltámasztja, annak sisakát kelevévre szögzi, s maga a holtakon ülve, várja be a jövőket. Cserna volt, egy csoportjával. Lamiás tudniillik ennek halálát forralván, az pedig vétke tudatában nyugtalan, ennek dühét kerüli. Ete visszaintve Lamiást, Izács tetemére mutat, melyen a bolgárok megrémülnek ugyan, de Cserna bátorítja, s maga támadja meg Etét. Viadal. Csongor is feltámad az egész magyarsággal, és Cserna embereit pusztítja. Közönséges az ellenség közt a rémület. Kemény tusa után Cserna is megfutamlik, de Ete megelőzi, s rettentő küzdelemben megöli. Ott veszett a bolgárok nagy része is, meg akarván menteni ura tetemeit. A többi fut. — Zalán az alatt Melitta és Ino nejeit Alpár

várából Nandorba küldi menhelyre. Árpád hada áldozatot készít Hadúrnak s tőle az ellenség vesztét kéri.

Hatodik Ének. Megtétetik az áldozat, melyet lakoma vált fel, és ének. Apor és Habilán gyászos történetét Kárel zengi el; Lehel Úgek győzödelmét Húrur felett, melyen felbuzdulva Árpád, lelkesítő szavakkal biztatja vezérit. *Epizód.* Hajna a Bodrog mellett tébolyog, keresve önnőneit. Lány síp-hang a vadonba csalja. De Hadúr egy mennyei nemtőt küld le hozzá, ki, álomba merítvén őt, egy patak mellé viszi nyugonni hogy ott Ete meglelje. Leszáll a délszaki tündér, a nemtőt távozásra kizsi, Hajnát megváltandó, s az övéihez visszaviendő. De Hadúr őt e mulatásáért a földön megsemmisíti. Ete azalatt a múlt éji fáradtságot Bodrog partján kipihen: Tomboli pedig, a délszaki tündérnek bájlova, ide hozza Hajnát hősenek ölébe. Hajna tudósítja Etét atyjának sorsáról, s a hős tüstént felkészül társaival a pórságra ütni.

Hetedik Ének. Alpár mezején kezdődik a harc. Bojta megsebesítettik Krallin nyila által. A görög Hermes nagy károkot ejt a magyarokon dardahajítással, Zoárd és Csörsz viszont a görögségen. Philó úgy intézkedik, hogy Árpád hadai bekeríttessenek, Árpád észre vevén a fortélyt, parancsokat oszt a vezéreknek, miszerint egymásnak hátat vetve, minden oldalról szemmel forduljanak az ellenségnek, s Kadosát futni parancsolja, hogy a bekeríteni siető görögökét kívülről ronthassa, belül pedig a bekerített Árpád. Vérengző ütközet. Sok jeles bajnok hull mindenfelül. A görög Schedios csodákat mivel. A magyarok közül Zoárd, Tas, az öreg Und diesőségesen vlnak. Kemény tusában Kadosa leütvén Schedios fejről a sisakot, tiszteletre ragadtatik a hős felséges vonásaitól, más sisakot nyújt neki, s heve gyúlván ily férfiu felett győzödelmeskedni, kettős viadalra hívja, a csatahelytől félre. Árpád az iszonyú Alkest ejti el, s a magyarságot újdun bátorságra hevíti.

Nyolcadik ének. Kallimachos és Krantor testvérek Árpádot teszik csatájok céljává; s általa hálnak; Alexis tőle ótalmat kér és nyer. Philó vezérkedve átrepüli seregeit. Másfelül Viddin személyes vitészségével rontja a magyarokat; de Und elöl hatalmas csata után hátrál. Dalma őt már-már halálos veszedelembé ejti. Azalatt Schedios és Kadosa az ütközet helyétől jó tova megállapodnak, egymást előbb éltök történeteiről értesítik, s így csapnak össze. A szerencse egynek sem látszik kedvezni, de Schedios lovásza

nem győzvéen a harc végét bevárni, Kadosára irányozza nyilát, s ön urát találja vele. Kadosa könnyez a hős felett s visszaroan a harcba (4. sz.). Dalmát megmenti Viddintől, de tetemesen megsebesítettik, s legott elveszne, ha viszont barátjai által meg nem mentetik. Elérohan most a tótság is Preheszkával, ennek hat fiával és Zalánnal; elé két felől Viddin és Hermes. Ármány is rémeivel a magyar seregre támad, de Hadúr megveri (5. sz.). A csata forr.

Kilencedik Ének. Epizód. Szakadár visszatér Hubához azon bús hírral, hogy Hajnát meg nem találta. A hajlékaik felé haladók ismét megtámadtatnak egy portyázó pórsereg által. Az agg vitézek erősen védik magokat, mire Csongor és Ete közelitenek a temető haddal. Megpillantván ezek a történeket, Tomboli Hajnát egy halomra viszi fel, hogy a harc veszedelme ne érje; a vitézek az öreg Hubának oltalmára kelvén, a pórokat elszélesztik, a tündérmén pedig lehozván Hajnát önnönihez, urának egy hajszálát hagyja neki emlékül, s ~~eltün~~. A honmenökre egy fia-vesztett pór nyilaz a csalitból, kit Ete egy szirtre felkergetvén, ott egy szikladarabbal összetör. A sok baj után vig lakoma Huba házánál.

Tizedik Ének. A fő csatahely. Zalán és Hermes erősen küzdenek Kunddal és Csörszszel. Kadosa Viddintől vett sebeiben haldoklik, de végső szavaival Zoárd öcsesét buzdítja harcra; ez Ronkát, ki Viddinneki adá ki magát, megöli. Másfelül Preheszka, Philó, Viddin dühöngenek. Már lankadnak a magyarok. Árpád hadaiba buzdítása által új lelket önt, Lehel kürtjét harsogtatja, a nemzeti zászlót Bulcsu magosabban viszi; most vala hogy Hadúr Ármányt megsemmisíté; a csüggedt magyarság újra felbátorodik. Kund, Csörsz, Tas, Und, Zoárd versengő vitézséggel rohanják meg az ellenséget, a lankadt Bojtába Hadúr új életet lehell. Árpád Viddint ejti el (6. sz.), Lehel Hermest; Philó szalad görögjeivel, s Preheszka, hat fia halálán elbőszülve, több mint emberi erővel küzd, míg végre ő is az általa halálosan megsebesített Televértől veszi halálát. Zalán kevesed magával Nandor felé veszi futását (7. sz.).

1. Kezdet.

I. Ének. 1—31. vers.

Régi dicsőségünk, hol késel az éji homályban?
Századok ültének el, s te alattok mélyen enyésző

Fénynyel jársz egyedül. Rajtad sűrű fellegek, és a
 Bús feledékenység koszorútlan alakja lebegnek.
 Hol vagyon, aki merész ajakát hadi dalnak eresztvén,
 A riadó vak mélységet fölverje szavával,
 S késő százak után méltán láttassa vezérlő
 Párducos Árpádot, s hadrontó népe hatalmát?
 Hol vagyon? Ah ezereken némán fordúlnak el: álom
 Öldösi szíveiket, s velök alszik az ősi dicsőség.
 A tehetetlen kor jött el, puhaságra serényebb
 Gyermekes álltak elő az erősebb jámbor apáktól.
 Engem is, a nyugalom napján, ily év hozza fényre
 Már késő unokát, ki előbb a lányka mulandó
 Szépségén függtem gondatlan gyermeki szemmel,
 S rajta vesztett örömem dalait panaszosra cserélvén
 Hasztalanul eget és földet kérlelve betölték.
 Mégis, az ifjúság háborgó napjai múlván,
 Biztos erőt érzek: keblemben nagyra kelendő
 Képzletek villannak meg diadalmas Ügekről,
 S a deli Álmosról, s Álmosnak büszke fiáról,
 Párducos Árpádról... Ó hon! meghallasz-e engem,
 S nagyra törő tehetős fiaid hallgatnak-e szómra?
 Megjön az éj, szomorún feketednek az ormok, az élet
 Elnyugszik, s a fél föld lesz nyoszolyája; de engem
 Fölver az elmúlt szép tetteknek gondja. Derengő
 Lelkem előtt lobogós kopiák és kardok acéli
 Szegdelik a levegőt: villog, dörög a hadi környék,
 Látom, elül kacagányos apák s heves ifju leventék
 Száguldó lovakon mint törnek halni, vagy ölni,
 Zászlódat látom, Bulesú, s szemem árja megindul.

2. Zalán követsége Árpádnál.

I. Én. 246 - 323 v.

Ekkor már közelebb járult hű Kladni szomorgó
 Társaival, s a tábornál szeme könybe borúla.
 „Ó mi igen más ez, mint pusztai népe Zalánnak,
 Ó mi hasonlatlan lesz majdan az ütközet!” így szólt.
 Mégis, hogy helyesen véghez hajthassa parancsát,
 Hűséggel neki bátorodott, biztatta barátit,
 S ment egyenest a kis dombnak, hol párducos Árpád,
 A győztes seregek fejedelme, vezérivel állott.
 Följutván, mély tiszteletét kimutatva imígy szólt:
 „Fejedelem! ki vitézséggel mint hírre nagyobb vagy,

Kit földünk nagy része ural, kit tisztelek én is,
 Nincs-e szabad szólás végkép megtiltva előtted,
 S a követ, új hírrel hozzád küldetve Zalántól,
 Ment-e, ha híven szól fejedelme szavának utána?“
 „Szólj bizvást“, felel a győző seregek fejedelme,
 „Tölem, s hősimtől követ és hű szolgál ne féljen:
 Féljen az, aki kevély üzenettel sérteni bátor.“
 Erre magas hangon hűséges Kladni imígy szólt:
 „A fejedelmi Zalán, neked Árpád! küldi parancsát,
 Hogy takarodjál el földéről még ma, s ne merjed
 A csendes folyamok hullámit nyomni hadaddal;
 Mert ön népével, görög és bolgári sereggel
 Rajtad üt, és leverend végkép, hogy nem marad, aki
 Társai romlását hírül vigye Volga vizéhez.“

Mint fene kölykes oroszánok barlangja dühödten
 Zúg a hős tábor, s kelnek csillogva zörögve
 A rohanó csapatok; száz lángszem méri halálra
 Alpár embereit: szörnyet hálnának azonnal;
 De nincs bántások, s hogy ezen félelmök elálljon,
 Árpád hadkötöző fejedelmi tekintete őrt áll.
 Csendre verődik mind lelkébe temetve haragját,
 S a hadat intéző szép, méltósággal imígy szól:
 „A fejedelmi Zalánt Árpád nem kérdezi többé,
 Merre mehet s menjen földet foglalni hadával.
 A hajdanta dicső Etélének hős unokája,
 Merre utat nyithat kardjával, menni fog, és az
 Ósi hazát, ha különben nem, megszerzi erővel.
 Hogy pedig a görögöt s bolgárt nem rettegi népem,
 És hogy vesztünknek Volgánál híre ne lenne,
 Bátran előállunk; te azonban menj el uradhoz,
 Mondd meg, mint leltél bennünket Zagyva vizénél,
 S még tán szólani fogsz, mikoron meghalod eminzen
 A zúgó tábort, s pusztító fegyvere hangját.“
 Megriadott a hős tábor, nagy örökre fakadván
 E szavakon; búsult Alpárnak régi követje;
 És a rémitő hírrel reszketve megindult.
 Árpád a rohanó seregek fejedelme legottan
 Lóra kapat gyors férfiakat, hogy hijanak össze
 Hősöket a megbírt földekről: gyors nyilu Tarcalt,
 A zászlós Bulesút, s apját, jó kedvü Bogátot,
 S hadzavaró kacagányos Etét, ki erőre hatalmas
 A hadban, lelkére nagyobb, szépségre legelső.

Borsot is, és Edömért meg kellett hiniok, és Tast,
 S rettenetes fiait: Hábert, s a kürtösen ékes
 Uti Lehelt, kit utaztában szült anyja Meótis
 Habjainál, hol egy ősz tündér lágy hangu dalokkal
 Zengedező sípot nyújtott a gyenge szülöttnek.
 Hogy nőtt a gyermek, gondatlan jára virágos
 völgyeken, és hegyeken, s bájos sípjába lehelvén
 Anyját lágy dallal tisztelte, s az ősz tavi tündért.
 Énekeket mondott a késő napnak, az ékes
 Hajnal arany hajszálainak, a csillagi fénynek
 És a felleg alól kijövő szép hold sugarának.
 Későbbben megváltoztak játéka, látván
 Versenyos apjánál s száguldó bátyja kezében
 A ragyogó fegyvert, fényét meg kezdte kívánni,
 S már déleeg paripán kardot villogtata, kopját
 Szórt s nyilakat, s örvös buzgánnyal készüle harcra,
 S kérte a tündért, hogy változtassa keménynyé
 Sípjá szelíd hangját. Búsult; de nem állhata ellent
 A tündér, s hadi kürtté lett a gyenge dalú síp.
 Harsány most és rettenetes hangjával, az égi
 Dörgésként zeng táborokon, s vérharcú mezőkön:
 Szívet emel, majd szívet aláz a bajnok ajakról.
 Mindezek a harcnak szeretői s tudói valának:
 Jaj kered, Alpár, jaj harcban nem bátor uradnak!
 Látni fogod komoly arcaiknak viadalmi haragját
 S fegyveröket, melyet megrontásodra emelnek.

3. Árpád imádja Hadúrt.

IV. Én. 470—648. v.

A nap alá száll már, haloványodik arca világa
 A zajgó nyomorúlt földnek közel érve határit.
 Áll egyedül Árpád egy csendes kis halom ormán.
 Nézi körül a sík tájékot, az elleni tábert,
 Mely sokaságával mozog a nagy téren előtte.
 Lelke magas képzelmekekkel forog a nagy időben,
 Annak előbbi s jövő tüneményit látja lebegni,
 S titkos imádságot mond hála-buzogva Hadúrnak.
 Barna haját s vállán tarkáló párduca szélét
 A siető szellő kapkodja, s aranynyal előntött
 Fegyvere szép fényén haloványan reszket az alkony.
 Néz iszonyodva reá a pezsgő elleni tábor:
 Egymást kérdi heven, s a kérdés közben elámúl,

Amint látja felén rettentő kardja világát,
 És daliás tetemét magasán fölnyúlni töronyként.
 Nézi Zalán, bús várából, és Kladnihoz így szól:
 „Kladni, te megjártad seregét a büszke magyarnak,
 Szólj, ki az, aki amott egyedül áll a halom ormán?
 Párdue inog vállán, s ide látszik fegyvere fénye.
 Oly daliás képet mutat ez, mint hírnek utána
 Gondolom Árpádot, kit nemze Ügek fia Almos,
 És kire mindenek azt mondják buta vélekedéssel,
 Hogy daliás iszonyú képét ki nem állja halandó,
 En pedig útalom, mint a lator éjjeli farkast.“
 Erre felelt tüstént szomorún hű Kladni urának:
 Jaj bizony a hírből igazán ösmerted el ötet,
 Árpád, a győző seregek fejedelme az ottan.
 Láttam rettenetes karját kardjával emelve,
 Melylyel népének mikor int vala könnyü lováról,
 Azt véltem, hogy esattanik a levegőben utána,
 És beszakad földünk, valamerre dobogva lenyargalt.
 Csendes egyébkor, s a kegyes égre hasonlatos arca;
 Népe vadabb, s egyedül ő tartóztatja haragját.
 Oh de reánk vad lesz; mert meg van sértve szavunkkal.“
 Melyre boszús fejedelmi Zalán így szóla viszontag:
 „Hah! remegő öreg, és vadsága ijeszthet-e téged?
 A delelő napot az többé nem fogja megérni,
 S népe szelídebb lesz mint a füves éjjeli sírdomb.“
 Így szólt, és büszkén végig pillanta gyülőngő
 Bajnokain, s tenger bolgár s görög ezredek árján,
 S állhatlan lelkén félelmit előlte haragja.
 Mégis imádta Hadúrt Árpád a kis halom ormán,
 És ragyogó arcán forró könyecsepje lecsordult.
 Hír égett hevülő kebelén, s új honja szerelme.
 Értetek, oh új hon keresői, foháskodik ő most,
 Már született hősök, s születendőök, értetek ég ő,
 S harci vitézséget kér a hadak istenurától.
 Meghallgatja Hadúr, és ad hadi szörnyü szerencsét,
 Mely sok bajba kerül, s a nemzetet úntalan úzi,
 Mely véres hadakon forog, és nem lelheti nyugtát,
 Nem boldogságát; de remegnek előtte, utána,
 S fél Európának megrendül tőle hatalma.
 Harci szerencsét így kért és nyere párdueos Árpád,
 S amint szikrázó karddal ráinte Hadisten,
 Reszkete ég, és föld, s a földnek büszke lakói.
 Csak maga Árpád nem, nagy erőt érezve szívében.

S aki szilaj nemzetségét ösmerted, az ádáz
 Harcok fergetegét láthattad rajta; de csendes
 Békenapot kevesét számlálhatsz gyászos egében.
 Már ekkor nyugaton lemerült a sárga verőfény,
 A fejedelmi magyar most összehívatta vitézeit,
 S táltosait, s így monda nekik fölszólva közöttök:
 „Férfiak! alkonyodik. Tüzetek most keljen az éjnek
 Üzni setétségét, s mely áldozatunkat emészsze,
 Egy farakás álljon közepettünk rakva Hadúrnak.
 Vendégséget ütünk azután, s kiki zengje csatáit:
 Dallal hadd múljék a nyugtalan éjnek unalma.
 Mert szemeinket előbb nem zárja be kellemes álom,
 Mint a büszke Zalánt megalázzuk vára falánál.“
 Hangosan így szólt ő, és mindenik engede szónak.

4. *Kadosa és Schedios kettős viadalok.*

VIII. Én. 266 – 418. v.

Már ekkor Kadosával elállt az athénei bajnok
 Távolságra alsíkon, hol csinos zöld sudarával
 Két remegő levelű nyár közt szép szilfa virított,
 S változatos fejkön játékosan állta meg a nap.
 Mindenikét fegyverneke távolról léptetve követte.
 Ott a két nagy erő közel ért egymáshoz azokép,
 Mint az élő villám, mely messze borongva ködében,
 Végre nagyot lobban, s végig megy az égi határon,
 Hol rohanása előtt fut az éj s felhői setétség,
 És mikor ő dörög, a viharok hallgatnak alatta:
 Úgy készültek ezek szörnyű rohanásra, s körülök
 Hallgata, míg vittak, a nagy csata hangja; de elsőbb
 Társához rohanó Kadosának im e szava zengett:
 „Már ha vitéz elszánással vég bajra kijöttél,
 Hadd halljam nevedet, görög, és nemed ágait avval,
 Hogy, ha levághatlak, tudjam megmondani: mit tett
 Fegyverem, és mi jeles lehet énnekem a te halálad.
 Vagy ha talán engem kezeiddel alázna meg isten,
 Megmondom, ki vagyok, hogy tudd, mi dicső lesz utánam
 Aki megöl: noha nem hiszem azt, míg porba nem esnek
 Karjaim, és szemeim láthatnak tiszta verőfényt.“
 Ezt mondá: de amaz szomorún így válaszol erre:
 „Nem bölcsen teszed azt, hogy míg forr harcra hadunknak,
 Szóval vesztesz időt. De ha tudni elannyira lángolsz,

Halld nevemet, s röviden nemzetségemnek utóját.
 Főneből vagyok én, nagyatyámat bíbor ölelte,
 Mint mondják; de homály van ezen, s nem is üzöm az elmúlt
 Dolgoknak nyomait, sem avúlt hírokre nem aggok.
 Engem Athéne nevelt, ott láttam az ősi dicsőség
 Romjait, és Marathon mezején hadi szikra fogott el.
 Ottan atyám, mikor izmosodám, mind sorra mutatta
 A dőlt sírköveket, s hadi lángot gyújta szivemben.
 Ott ada kopját, és kardot, hogy vinni tanuljak,
 És maga fárasztott, s ha henyén mozdúla kezemben
 A fegyver, nyomban mutatá emlékeit elhúnyt
 Ósínknak, kiket a diadal nagy hírre vezérelt...
 Hej magyar! aki előbb büszkén Marathonra lenézett,
 A nagy athénei nép, nem volt szívére hasonló
 Ehhez, mely ma vitéz hadatoknak előtte veszendő.
 Tízezer ott száz ezredeket meghajta versával,
 S szárazon és vizen üzte dicsőn a persa hatalmat.
 Most Marathon mezején a gyávák nemzete tévelg,
 S régi dicsőségét nem bírja Athéne, ledőlván
 A falak, és a benne lakók erkölse bomolván.
 De te ne hidd hogy azért engem rémitve megüzhetsz,
 Vagy hogy visszaragad valamely kék, s honni szerencse.
 Nincs rokonom, s egyedül végső nyavalyában atyám él.
 Azt is azóta, tudom, letevék sírjába nyugonni.
 Lányá Lysandernek, kit hölgyül gyenge korában
 Vettem, az ártatlan Theodósia meghala első
 Szültével, s örömét elzárta szivemnek örökre.
 Most ki sirathasson nincs többé senki, se töled
 Nem retteg Schedios, ha ezer villámmal omolsz is.“
 Dárdával rohanó nagy Kadosa erre imígy szólt:
 „Oh bajnok! boldogtalanúl maradál te az élet
 Napjaiban, s gonoszúl pusztán hagyá csalfa szerencséd,
 Hogy ne legyen, ki örülhessen, ha hazádba jutandasz,
 Vagy ki haláloed után teremidben sírva fakadjon.
 Engem erős isten kegyesen letekintve megáldott.
 De halld meg nemem ágazatit, s ösmerj meg egészen.
 Hajdan Etel mellett könnyű elméje tanácsán
 Széplakon élt egyedül gyönyörű Nemibánta sokáig.
 Ott közel a zúgó liget alján férfi ruhában
 Gyakran egész napokon vadat üze, gyakorta csatába
 Ment ragyogó szép fegyverben, s fenn csilloga kardja,
 Mint lobogó vad láng, s bús harca veszélyeit üzte.
 A viadalmas Erő, szép termetes égbeli tündér,

Őt minden nyomain követé látatlan alakban,
 S titkon emelt sóhajtással sugdosta szerelmét.
 Nem hajlott a szűz, de szivét elfogta tünődés,
 S látni kívánta hívét. Az előjött díszes alakban,
 S csábító képpel mosolyogva közelgete hozzá;
 De Nemibonta futott, a férfias arcot utálván;
 Vette nyilát, s az ijedt vadakat kergette napestig.
 Már magasan föltűnt a hűs esthajnali csillag;
 De hamar a tündér ráhozta az éjnek alakját,
 És beborúlt a táj, s a szűz megtévede rajta.
 Így mikoron tova bujdosnék; megláta ragyogni
 Egy siető lánykát, ki fejével gyenge sugárú
 Csillagot ingatván szabadon mene a bajos úton.
 Ehhez az elfáradt gyönyörű Nemibonta imígy szólt:
 „Ég szüze, aki dicső fejedet szép csillagot ingatsz,
 Vigy haza, s amit kérsz, szándékom tartja megadni.“
 Ekkor Erő, mint gyenge leány, mosolyogva imígy szólt:
 „A hold lánya vagyok, s Mahamisnak mondanak engem,
 Most ide szállottam jegyesemnek szedni virágot.
 Megtérek tüstént föltenni az éj koszorúját:
 De, ha mit én kérek, szándékom tartja megadni,
 Jer, haza viszlek, s megkoszorúzlak az éji virággal.“
 Így szólott, s csalfán rá tette az éj koszorúját.
 Széplakon a szűznek már égett keble, s szerelmet
 Sajdító szívvel leborúlt, és monda rebegve:
 „Ég szüze, oh könyörülj; vedd, vedd el az éj koszorúját!“
 De amaz ellenzé, s most visszaeserélve alakját,
 Mint tündér ifjú szerelemmel hajla ölébe.
 Ettől szülte szelíd Elmét, piros ajku lánykát,
 Szép arcú Hüleket, s meghalt heves ifju korában.
 Elme szülé Almost hadat úzó bátor Ügeknek,
 Almostól eredett a győző párducos Árpád,
 Aki elől csattog, s Alpárt rettentí hadával.
 Más részről engem nemzett Hülek Esztorá nőtől,
 Engem, kit hínak Kadosának, s nyalka Zoárdot.
 S mink, mint fergetegek, járunk a pusztá mezőben,
 S messze seregbontó kezeinkben villog ölö vas.
 Van pedig egy hölgyem, deli tiszta tekintetű Jóla,
 S anyja körül játszó kis gyermekem, ékes Alember,
 Kik Csepel árnyai közt a zúgó nagy Duna partján
 Várnak emelt karral, s szomorú dalt zengnek utánam.
 De fut időnk, szóval többé nem tartalak: ottfenn
 Lát, s igazán vet sort a nagy hadak istene; víjünk!“

Így szólván, neki vitte vasát. Mint tengeri szélvész
 Jött hatalommal az is, s fenn villoga csattoga kardja,
 Mégis alig győzé Kadosának elütni csapását.
 Kadosa öldöklő kezeit most összecsatolván
 Rettentőn lecsap arca felé: nagy gyorsan elugrik
 Hős Schedios, s ellent tartván kikerüli halálát.
 Amint félre szökik, megakad bal lába, s lebotlik.
 Ottan hirtelenül dőlt testét talpra segíti,
 S bántott erdeként iszonyítóbb arccal előáll,
 Kettőztetve bevét, és kettőztetve csapását.
 De az erős ifjú iszonyúbban nyomja, szünetlen
 Képe előtt villog gonosz élű kardja, megindúl
 A sisak is, zörög a páncél, s vas rongyai hullnak.
 Nem tűrhette tovább e harcot nézni lovásza,
 A nyilazó Phaeton, s a szívós hangos idegről
 Gyors nyilat indított, Kadosát leteríteni remélvén,
 És rövidíteni ütközetét viadalmas urának.
 Elröppent a nyíl, de hibásan vette irányát.
 Épen emelte kezét Schedios, hogy hóna kinyilván
 A vessző berohant, s szívét megfúrta hegyével.
 Ott tüstént lehajolt hős karja, homályba borúltak
 Arcái; s melle szorúlt; a vér pedig omla sebéből,
 S bőven alá folya nagy testén, s szép fegyvere színén.
 A boldogtalanul nyilazó maga gyilkos acéllal
 Dúla saját kebelén, s leborúla urának előtte.
 Már ekkor Schedios az erő elhagyta, lerogygyant
 Lábáról, s nagyokat csörrent vas fegyvere testén.
 Kadosa visszariadt, s mint bálvány álla helyében
 Látván a görögöt méltatlan harccal elesni,
 És fájdalmai közt fetrengeni vére tavában.
 Könyre fakadt, s hidegült jobbát megfogva imígy szólt:
 „Így kellett neked, oh méltó jobb harcra, kiveszned?
 A reszketve jövő nyílnak gonosz éle ledöntött.
 Am ha reád ily vég vala rendeltetve, borúlj le,
 S istenedet vérző szívvel szólítva köszöntsed.
 Mink ugyan a dalban híredre dicséretet osztunk;
 Mert bátor szüvedet tisztelnünk illik; azonban
 Elmondjuk, kezed is mint bírta halálos acélát,
 Mint ragyogál az erős napként csatatéri mezőkön,
 Most pedig a hitlen katonának vesszeje ölt meg,
 S bajviselő fejedet gonoszúl a földig aláta.“
 Így szólott: de amaz meg nem hallhatta utolsó
 Szép szavait, s szomorú lelkét az egekbe bocsátá.

5. *Hadúr és Ármány csatájok.*

VIII. Én. 500—591. v.

Oh most villanj meg rejtett hadi szikra szememnek,
 Mely nagy századokon mélyen süllyedve borongasz,
 Villanj meg, s láttasd harcát két isteni karnak!
 Hogy kacagányos Etét megtartá kardja Hadúrnak,
 Ármány megdühödött, s titkon forralta boszúját.
 Most hallván a bús diadalt, fölkapta halálos
 Dárdáját s barlangjából dörmölve megindult.
 Nem vala még soha rettentőbb, nem kárhozatosb még.
 Mátra nehéz ormát fölütötte ropogva fejével,
 Fergetegek voltak zúgó ngy szárnyai; képe
 Emberevő sárkány. Így jött vagy mászva, holottan
 A föld megsüllyedt nyomain, vagy szárnya suhogván
 Fölkele, s vérlángú taraját magas égig emelte:
 Benn pedig égő gyomrában nagy sziklahasábok
 Hánykódván, mereven vas tagjai összezsörögtek;
 Jobbik körmében fellegdárdája világolt.
 Így fölemelkedvén, már szinte Hadúrhoz elére,
 De mikor az villámkardját csattogva lenyújtá,
 Visszaesett, és mászva futott a földön előbbre,
 Mint valamely nagy bérc, mely a sík földre leomlik.
 Orjás képében, vele volt a Félelem, és a
 Megnehezült Átok, mely hogy mene, messze kiszáradt
 A növényes föld, s fá, virág meghervada útján.
 Nagy vala mindkettő, de nagyobb a Félelem. Ennek
 Arnyékként egekig nyúlt vékony termete. Sápadt
 És beesett arcán borzasztó álmok ülének;
 Mert látszatján kül nem volt rajt semmi valóság.
 Lábai ingadozók s magasabbak az ormi fenyüknél.
 Így volt a síkon sokszor bujdosni szokása,
 Hol hamar Alpárnak megjárván néma határit,
 Pórokat és fiatal baromőröket éjjel ijesztett.
 Most a hadba vegyült e nagy kísértetes árnyék,
 S ellenségei Alpárnak rettegve kerülték.
 Életölő szemmel ment lassan utána az Átok,
 A vezetők bátor szavait megnyomta szavával,
 Mely fene torkából mélyen hangzik vala, s tompán:
 Hasztalanul riadoz kürtöd, Lehél, a hadak immár
 Nem hallják hangját, és nem buzdúlnak utána:
 Mindent eltemet és leszorít a szörnyeteg Átok.
 Jó a Zűrzavar is. Fél ló, fél ember, erőtlén

Árnycékép; de vezérképen futos a magyarok közt.
 Ólnyi vasas buzogányt forgat zuhogatva kezében,
 Durva fején borzas süveget visel, és darutollat,
 Benne hazugsággal folyvást küzd, s vesz az Igazság.
 Nyelve csalást árúl. Így jár a szittyia seregben
 Tétova, üz, s biztat, rémít, és ösztönöz; erre
 A sereg oszlani kezd, sorai szakadozva bomolnak.
 Így a többi gonosz csapat is keveregve kiszállott,
 S a rohanó hősnek remegett markában acéla.
 De közelíte Hadúr, s megvágta hatalmasan Ármányt.
 Szikrázott a kard, amint lemerüle nyakába,
 És rengett az egész környék. Amaz ördög erővel
 Tagjait összeszedé ismét, s még álla erősen.
 S mintha heves déltől száj nyitna vad éjszakig a föld,
 És azon örvényes torkokkal üvöltene, bögne,
 Úgy bögött, s az egész levegőt bögése betölté.
 Másodszor köddárdáját szétverte Hadisten,
 S hasztalanul ismét vagdosta, hogy összebomoljon
 Termete. Összebomolt, és újra felállá keményen.
 Rettenetes csörgést tettek vas tagjai, szája
 Folyvást zúga, s magyar hadakat rémíte szavával.
 Ekkoron Isten erős kardját hüvelyébe taszítá,
 S messze kinyúlt, s markát viharos Tátrára vetette.
 Ott a nagy sziklát csikorogva kitörte tövéből,
 És emelé magasan, mint szinte az égi kaszások
 Fénylenek éjenként, onnan pedig egyben ereszté
 Rettenetes karját, s Ármányt megütötte kövével.
 Röpdöse már a Rém, s körmét Istenre mereszté,
 De mikor a nagy szirt roppanva leszállá fejére,
 Földbe lapúlt s iszonyú torkán morgása megállott.
 A hadak istene most ráhága, s tiporta boszúsan.
 Lába alatt Ármány vas tagjai összeszakadtak,
 Szélyel gördültek töredéki; de nyögve, remegve
 Ingott a föld is, s két sarkai összeropogtak.
 A Rémet pedig elhagyták gyors szárnyai. Eldölt
 Isten alatt hérces nagy termete. Félelem, Átok,
 S társaik Isten előtt mindnyájan omolva futottak.
 Ő legutól iszonyú kinnal terhelve megindult,
 S visszaröpült egyedül nyomorúlt rossz lelke pokolra.
 Isten is a harcok mezejét elhagyta serényen,
 S ment ragyogó diadalmával hév déli napon túl.
 Ott fényes kapuját kinyiták magas égi leányok,
 Megtörlék kezeit, s izzadt szép homloka téré,

Ő pedig a nagy fegyvereket villogni hagyá még,
 De nem csattogató, kékes fellegre bocsátván.
 Vig lett mostan az ég, boltját nem vonta be felhő,
 S lassan zenge körül a forgó többi világok
 Ezrede, s hús szellő játszott a nap sugarával.
 Csak maga küzdött a nyomorú föld, rajta halandó
 Emberek egymáshoz gyilkos viadallal omolván.
 Csak maga nem nyugodott, s fiait keseredve viselte,
 Akiket ő szült, és kebeléből fényre bocsátván,
 Nem táplált egyaránt. Gözölgő véreket itta
 Most, s fölszárgultott pora lett temetője sokaknak.

6. *Árpád csatája Viddinnel.*

X. Én. 187—286. v.

Maga dölyfösen állott
 Rettenetes Viddin, szédült feje újra fölélvén,
 És Bulesúra veté másodszori harca haragját.
 Véresen és bátran állott ez előtte, s kezétől
 Félté, nem félvén maga, a nagy nemzeti zászlót.
 Ekkor jött Árpád rohanó népeinek előtte.
 Kit mikoron látott nagy erőben haemosi Viddin,
 Hadra szokott szive megdöbbsent, s kétségbe vonúla,
 De hamar ismét a vak tűz szikrája fogá el,
 S lelke vadúl ily gondolatokba merülve tünődött:
 „Viddin! Viddin! erőd hova lett, hova bátorodásod,
 Mely veszedelmiddel nőtt, mint kísértetes árnyék
 A lemenő nappal, hova lett most bajnok eszedből?
 Hah! hogy egy ember előtt meg kell döbbsennem ijedve
 Aki előtt csak imént seregek nem mertenek állni!
 Oh szállj vissza megint, hadi bátorsága szivemnek!
 Nem gyermek vagyok én, nem enyelgő gyenge leányka,
 Nem! hanem a bajnok Temoronnak fajtata Viddin,
 Akit erősök nemzetek, hogy lenne vitézebb
 Minden egyéb hősnél, és általa lenne dicsővé
 A bolgár sokaság... Am jőj hát, büszke lator, te,
 Jőj, hogy véred után Viddinneki híre maradjon.“
 Hasztalanúl így szólt, s az üres levegőben enyésző
 Szózatival gonoszúl játszott a csalfa szerencse.
 Ő szaporán Sthenelos ménét megkapva reá ült;
 Tarta nehéz paizsot, s kivoná új kardja hatalmát,
 Mely még vértelenül nyugodott a cifra hüvelyben,

Most pedig a legerősb bolgártól fényre hozatván,
 Siva röpült, s a porlevegőt csillogva hasítá.
 Árpád, hogy daliás Viddint közelíteni látá,
 Ráismert, s egy pillanatig szüntette rohantát.
 Majd az előre haladt sokaságot félre kerítvén
 Szólt s ezeket mondá Viddinnek lelke hevéből:
 „Ösmerlek Bodony! (így hangzék magyarul neve) híred
 Elterjedt, valamerre magyar hordozza szerencsés
 Fegyvereit: de gonosz bélyeg van nyomva nevedre;
 Mert nemzettaadó kész vagy gázolni rokon vért
 És bérért idegent szolgálász; idegennek adózol
 Annyi vitézséggel, hogy végre erős hadi munkád
 Hírt hozzon neki és neked, és népednek alázást.
 Vajha ne jósoljak: hír nélkül fogtok enyészni,
 A fizető úrnak harcaiban elaljasodottak,
 Száma-fogyott kis nép; mert önként messze szakadtok
 A vértől, melyhez tartozni szerencse s dicsőség.
 Térj meg azért, hajtsd meg karodat hódoltan előttem.
 Térj meg népeddel, nagy térü földet adandok
 Birtokodúl s helyet és szólást a népi tanácsban.
 Nemzetnek léssz tagja, kit én, — úgy adja Hadisten!
 Megtelepítendek e boldog földön örökre.“
 E szavakon Viddin gondokba merüle; de büszke
 Szíve acéláról a szó nyila végre lepattant.
 Meghódolni kevély, inkább hódítani vágyó,
 Vészni rohant vadságában elszánt vala menni
 A veszedelmes uton; megtérnie szégyen eszének.
 Hős Árpádhoz azért így szólt vala válaszólag:
 „Csábító szavaid; de valók nem, büszke vezér te,
 S nem esatátérre valók, hol kard és dárda parancsol.
 Vagy hiszed azt, hogy kit még ember meg nem alázott,
 Viddin előtted csak szóért meghódol örömmel?
 S nem gázolsz-e te is, ki fenýitesz, szinte rokon vért?
 S földet ígérsz, mely még el sínes foglalva? s ha Isten
 Úgy akarandja, soká nem lesz? De halálos ütésre
 És nem szóra jövék ma eléd. Az utóbbi világ majd
 Lássá meg, a két nép meddig fog fényleni? Melyik
 Fog meg előbb nemzettaadó romlásban elesvén:
 Kettőnknek sorsát pedig itt válaszsza ez óra.“
 Így szólt s megrohaná a nagy fejedelmi leventét.
 Mint mikor éktelenül zendülvén összecsap ég, föld,
 S a beborúlt egeket csak villám fénye deríti;
 Itt pedig elmohosúlt üregekből kél dőbörögve

A zivatar, s vele fölharsog nagy tengered, oh föld!
 És egyszerre világ vas sarkai meghasadozván,
 Völgy és hegy remeg, a nap, hold, és csillagok ingnak,
 S mindeneken rémítve uralkodik a vad erőszak:
 Ilyen erőszakkal két hős egymásnak eredvén,
 Összemegy itt földet rengetve, halálos ütésre,
 És csattog, csörög a fegyver, s a fényes acélhegy
 Messze kivillámlik, haragos szikrái lehullván.
 Bámúl a sokaság környül, és szünteti harcát;
 De hamar elzúg a szélvész, hamar elvesz erősök
 Karjai közt a harc, ha harag gerjeszti fel őket,
 S véroket életöket meg nem kimélve csatáznak.
 Vág Viddin, s fényes vasa Árpád pajzsa felé száll,
 S azt nagy zörgéssel ketté lehasítja közepén,
 A rezet és a bőrtömetet, s a vas lapot egyben
 Megszegvén bemerül; de nagy Árpád sértelenül van;
 Visszacsap, és Viddin sisakára lecsattan ütése.
 Szörnyebbül ennél istennek mennyköve nem esap,
 Nem súlyosb a vízszakadás. Nem tartja hatalmát
 A sisak, és nagy haj, sem erős koponyája; az éles
 Vas lemerül, hol az életerő lakik, agyvelejébe,
 És hidegen megy mélyen alá. Viddin feje hajlik,
 Mint hajlik Haemos tetején a díszes iharfa,
 Melyet hasztalanul sok időig vágtak erőtlen
 Fejszések, s környülültek fáradva; de jó a
 Tengernek zivatarja vadan, megrázza tövében,
 S ott harsogva ledől a nagy fa vak éjszaki völgybe.
 Így dőltél te is el, bolgárok erős feje, Viddin!
 Rajtad az összetörött fegyver rémítve csörömpölt,
 És bátran dobogó szivedet megtörte halálad.

7. Berekesztés.

X. Én. 635—662. v.

Már félig lemerült a nap, s bús gyenge sugára
 E gyilkos földön s vizein reszketve borongott,
 S szálla setéten, mint örök éj, a felleges alkony.
 Párducos Árpád most fordúla meg a Tisza mellől,
 S amint jött sebesen, szaladását látta Zalánnak.
 Aki, miként felhő szalad a szélvész es erőtől,
 Mely feketén dőbörögve kikél, s ordítóz utána:
 Úgy szaladott szomorodva setét végének előtte,
 S várait, és gazdag földét megvédni felejté.

A fejedelmi magyart nagy erő izgatta, serényen
 Vágtata s vitte vasát öldöklő karral utána.
 Már közel ért, s zúgó Halecet megütötte. Lovastúl
 Megdőlt az, s ott halt, lelkét elszánva uréért,
 De legelül futa gyors paripán a gyáva vezérlő,
 S futta körül immár kört vont a barna setétség.
 Ekkor elállt Árpád, s harsogva utána kiáltott:
 „Alpárnak fejedelme! megállj, hova futsz el előlem?
 Hol van büszke szavad, melyet követiddel üzentél?
 Vagy fuss bár; de tudom, többé nem látod ezentúl
 Alpárod mezejét, se fűvét nem rágja le márhád.
 Bajnokaim, s az erős fiak anyjai, dicsleni termett
 Hajnalölü hölgyek fognak telepedni meződön:
 Rajta tenyészend e nemzet, s országokat állít.“
 Így szólott. Amaz a rettentő szózatok árját
 Még hallá, s szörnyű dobogással vert szíve keblén.
 Meg sem is álla, kevés haddal keseredve szaladván
 Honna határaitól, míglen Nándorhoz elére,
 S búa merülten csak távolról nézte sajátját.

II. „Eger“ hőskölteményből.

1. Szikszai gyűlés (I. én.).

Szikszóban magyarok gyülekeznek. Hosszu gyűlés van,
 S zúg az ütött kasként; ép szó nem hallatik ottan
 A sínlő haza hangján kül, mely visszavonásnak
 Lángjaitól veszvén, siradalmát zengi közöttük.
 Azt vélnéd hogy oroszlanok gyűltek be, kik ellen
 Nincs hatalom földön, s azok ők; de tanácstalan észszel
 Szinte viszálkodnak, mikor a megye bő teremében
 Meeskei megjelenik, s ily szót emel a sokasághoz:
 „Gyűlt rendek, s ha akarjátok, rontói pogánynak!
 Im eljött az idő rajtunk gyakorolni hatalmát:
 Amhát és Ali rabláncot csörgetnek Egerre.
 Már az erős Szolnok Tisza-Zagyva-kerülte falával
 Nyáry futásától megürült, s szolgája töröknek.
 Így ha odadjuk Egert, a felföld elkel utána.
 Jöttem azért segedelmetekért szólalni Dobótól,
 Hogy ha rokon vért még meg akartok menteni s a vár
 S vesztegetett örökünk, a jó név, sziveteken van,
 Keljetek, és a durva pogányt zabolázza csatátok.
 Mink ugyan állni fogunk, valamíg kő állhat Egerben.

S vagy diadalmunk, vagy temetőnk koszorúzza nevünket.“
 Erre nehéz zúgás kele a szikszói teremben.
 Szolnok eleste miatt sok szív döbönt meg; Egerhez
 Kardok csördültek, de közöttük szólt az irigység:
 „Aki Eger jövedelmeiből aranyozza sisakját,
 Álljon elő, s a várt az védje, ha tudja, vasával.
 Úgy de nagyon könnyű a pénzt kizsarolni, s ha szükség,
 Kérni segítséget; nehezebb ma találni bolondot,
 Aki fejét más vára fölött tekecéltra fölüsse.“
 Volt ki setét lelkét cudarúl fölidézte pokolból
 A gunyoló vádnak, s így szóla: „Ki mondta Dobónak
 Hogy békés mezején harcot tápláljon örökké?
 Nem maga verte-e meg Handsát, s kergette Budáig?
 Nem maga villongott-e, midőn szép frigy vala köztünk?
 Ám ha vitéz, most álljon elő, most ezreket ölhet
 Mindennap: szép tetteiről mi dicséretet írván
 Távol ülünk, s el nem ragadozzuk csillaga fényét.“
 E jégszókra vádnak, jéggé változva szívökben,
 Álltanak, és hidegen nézhették volna pogánytól
 Megdúlatni Egert; de harag tüze forrva sokakban
 A vízvérü magyart átokkal rakva gyalázták.
 Első, aki szavát fölemelte, Pető vala. Ifju,
 S még alig arra való, hogy kardot rántson: elomló
 Fürtei selymével, s gyengéd piros arca havával
 Illóbb a szerelem dalain ligetekben epedni,
 Mint hadi munkákhoz; de nemes szíve mást mutat: érzi
 A haza gyász napját, s hívságok ninesenek abban;
 Szép tettekre heves, hideg a csata vészei ellen,
 Mind csövel, mind karddal erős; most fölkele gyorsan
 S ily röpülő szavakat mondott feddékeny ajakkal:
 „Most van-e arra idő, hogy múltakat összekeressünk
 Félelmünk takarójának? De maradjon örökké
 S ülve penészedjék, kinek édes az ozmani rabláne.
 Én megyek, és szégyent hagyok itt a veszteg ülének.“
 Szóla, s borúlt arcán szépsége haragba vegyülvén,
 Mint lobogó csillag mene, s a sokaságon utat tört.
 Zoltai már ekkor kardot csörrentve kilépett
 Mecskeihez, s haragos szemeit forgatta setéten.
 Majd végig nézett megvetve az összeülőkön
 S szóla magában, mert nyilván heve szólani tiltá:
 „A nyomorúk! még is nem szintén rútak alakban.
 Azt hinnők, deli férfiak és viadalra születtek:
 Megvan az ősi alak rajtok s a büszke tekintet,

Mintha menendőké volnának váltani a hont.
 Én, ha ezek magyarok, lelkemre kivetkezem: inkább
 Lógó németté leszek és vad lomha törökké,
 Vagy mi utáltabb még lehet a nagy földön előttem.“
 Legvégső kele Gergely elő, a Bornemiszáknak
 Nemzetiből, ki deres farkassal földve setétlő
 Köntöseit, mint jó föld a sikertelen arany közt,
 Ül vala sok ragyogó úrnak közepette; erővel
 Domborodó mellén hordozta zománcos acélból
 Gombjait, és kapesát; süvegén őrt álla bagolytoll.
 Mintha hazájának gyászát keseredve viselné,
 Így vala ő, mind bús feketén, öltözve: hasonló
 A titok éjéhez, melyben nem látva fogannak
 Legragyogóbb tettek, s az erő munkája virágzik.
 Lelke nyugott tenger, s a nagy természet öröklő
 Titkaival gazdag. Keze közt a csendes elemnek
 Jámbersága szűnik, s erejét elveszti az ártó.
 E mellett nincs teste sovány csontvázig aszalva,
 Munkabíró s tetemes, s első a hajduvivásban;
 Csak gondokba merült nagy homloka s ráncba szedődő
 Arcái látszanak a sanyarú tudományra mutatni.
 Ez hogy látta Petőt, a kétes zajra fölébredt
 Szíve nagyon fájván, fölkel, s ily szöveget ejté:
 „Esküszöm“ és egyedül, mint a lélek szava tisztán
 Hangzott e szózat, megrázkódtatva velőket:
 „Esküszöm! és a föld, s az egek meghalljanak engem,
 És az erős isten legyen e szavaimra biznyság!
 Hogy nincsen nyomorúbb, nincs gyávább népe magyarnál,
 Nincs boldogtalanabb: magok a föld férgei, férgek
 Mind maig, egy méh sem lett ezredek óta szunyoggá:
 Nem magyar a magyar, elfordult természete; méltó
 Hogy hamar elveszszen, mert lennie szégyen ezentúl.
 Mért lakozunk mink itt? haj! mért hoztak ki apáink
 A főveny országból? Ott elnyomorodva há fáva,
 Ha darabos kővé változtunk volna, örökké
 Rejtve valánk: most ennyi világ nem nézne szemünkbe,
 Nem látná hogyan elmaradunk a többi nemektől,
 A nemes országot mint hagyjuk lenni vadonná,
 E gyönyörök kertét inségnek pusztá helyévé.
 Vagy most is mire gyűltünk itt? El hagyjuk apadni
 Gazdag aranyfolyamát a megtérhetlen időnek,
 S végzésünk nincsen; de nehéz vádakra fakadván
 Múltakról perelünk, nem ügyekszünk óni jövőndőt!

Addig ugyan sem föld, sem az ellenséges egek nem
 Védik Egert: letapodva borúl fölvára porába.
 Majd berohan kapuján Mahomed csordája, s kiket rég
 Tengerekig vertek diadalmas karral apáink,
 Dúlva bejárják most a szép felföldi mezőket,
 S Mátra örök tetején tűznek fel sztambuli címert.
 Am, ha szegény magyar azt mondhatná is csak: elaggtam,
 Nem birom a kardot, s nehez a hadi dárda kezemnek,
 És iszonyú nekem a pattantyú hangja, halálom
 A csata": oh akkor jobb volna feküdnie porba,
 S várni, mikor fognak hátán elügetni futamló
 Bajnokok, a nyeret jobb volna viselnie akkor,
 S rajta szegény eledelt aratóknak vinni nyarantan.
 Ím de különben van: birodalmas termete, gyorsabb
 A futamó szélnél, ártóbb a szirtszakadásnál,
 És ha kel, a csata mennyköveit hordozza kezében:
 Istene nincs, szíve nincs egy erőbe csatolni hatalmát!
 Jól van hát, haugyan kedvesb versengeni soknak,
 Versengjen bizvást; majd a török üszkeit ő is
 Érzeni fogja lakán, s maga oltsa ha oltani képes.
 En megyek, és innen minden jobb lelkű velem jó.
 Ami lakik bennem s a földnek titkos ölében
 Artalom, és rokon a rettentő képű halállal,
 Mind földidézem most törököt pusztítani, és ha
 Ott veszek, a gyávát átkozva-csukódik el ajkam."
 Nagy keserűn így szól vala ő, mint orvos az ártó
 Régi betegséget gyógyítva keserves itallal,
 Melyet iván megrázkodik a boldogtalan ember,
 Érzy azonban erén enyhültebb vére futását:
 Így mikoron szavait hallották Bornemisának,
 Lelkők megrendült, kezeik lemaradtak elővett
 Kardjokról, de hamar villámmá gyúlva haragjok,
 Mind csak Egert, és hadba menést zengettek egyenlőn.
 És végzés leve; megnyomaték a visszavonásnak
 Bús szava, ezt végzék: Széledjen el a nemes innen,
 És kiki hozza hadát, valamennyit hozhat, Egerhez.

2. Omár és Ída. (II. én.).

Éjszakai vársarkon terem áll a föld kebelében
 Mélyen, erőszak elől eltéve falaknak alája;
 Ablakain csendes szellő suttog be, s az elzárt
 Lelkekhez tisztább levegőjét hordja az égnek.

Ott nyomos éjben erőtlen fény rezgéseinél csend
 S nyugalom ül a megsebesült ágyára, s körötte
 Írt kegyes angyalként elegyít az aranyhaju szépség.
 Ott kinlódik Omár nagy sebben, mint letörött ág
 Már csak alig függvén a létnek örök tövü fáján.
 Élete még egy vágy, egy láng-forralta sohajtás,
 Mely ha nehéz búval kiszakad végtére szivéből,
 Megszünik, és a lyány többé nem hallja nyögését.
 Ott tíz más sebesült keres írt testére, s bajában
 Szomju tekintettel, minden mozgásra figyelmez,
 S ím ajtó nyílik. Ída, Dalár borzadva köszöntik
 A szomorú csendet; két lilium ég kezeikben,
 Két hószinü szövétnek. Az éj mint elfut az ékes
 Hajnal előtt, a barna homály úgy oszlik elöttök,
 És szépségek előtt. Kebelét feltárja setétség,
 S a nyavalyások előttünnek, sorvadtan ijesztők
 Marcona képekkel. Kitünik fekvése Omárnak,
 Amint elfordulva fejét karjára nyugatja,
 S forróságában szavakat rebeg ajka, koronként
 Tépi pogány mezeit, s látszik harcolni magával.
 Ott társát szólítja Dalár, s így ejti beszédét:
 „Nénike! nézdsze pogány török ott mint szenved az ágyon,
 Vedd oltalmad alá: én félek tőle, szegénytől,
 Oh pedig olyan igen sajnálom, mert idegenben
 Itt egyedül vagyok, és nincs aki keseregne rajta.
 Nem fog ez ölni magyart, de veszen kebelébe tanácsot
 Végtelen istentől, s megtér gyógyulva hitünkre.
 Menj te azért s lásd el, magam addig odább megyek, és e
 Némberekkel az ételeket sebeseknek elosztom.“
 És elmentenek. Ída legott fordúla Omárhoz.
 Összetalálkoznak, s mi nem úgy mint egykor az első
 Lángokban szemeik! nehezek most régi keservtől,
 S a szakadott szív éjével terhelve borongók.
 Egykor szép szemeik sugaraiból szöve szivárvány,
 A kegyelem hida volt közös érzelmöknek az ösvény,
 S köztök azon, mint két várnak vendégi örökké
 Egymást látogatók, a vágy, a kisedd örömmel,
 S rózsaszeméremnek kocsián vonakodva te jártál
 Oh szerelem! s sziveik teremét felváltva köszöntéd.
 A tündérhidat és alakit fölventura irigyen
 Régi hazájok az ég, s föld kínját hagyta helyettök.
 Most pillantataik, mint testvér vándorok éjben,
 A sivatag mezején egymást rettegve gyanítván,

Végre megismerik, és ámultan visszajednek.
 Látja Omár hogy nem boldogság, nem szerelemnek
 Ūdve az, ami szegény Ídát hervasztja; felejtván
 Ūn bajait, mély lelkéből így fejtí beszédét:
 „Látlak-e, oh örök ég! esztendők múlva, veszendő
 Bús várnak közepén, így látlak-e tégedet Ída?
 Még csak ez egy baj volt Hiadornak hátra ezerből,
 Hogy te is annyira légy, mint ő, boldogtalan! Oh ez
 Arc, ezen elfáradt szem mást olvastat eszemmel,
 Mint mikor elmenvén kétség nyíla ége agyamban.
 Akkor utánam kin s a féltés ördöge, sűgá:
 „Fuss Hiador! boldog nélküled is Ída“ s futottam,
 Mint kit az áradat űz, s kebelében hordja kigyóit.
 És mikoron Hiador romjából lettem Omárrá,
 S vérzettem törökért magyar ellen az űtközetekben,
 Akkor is ördögeim sűgák, hogy veszszer örökre:
 „Jaj neked! Ída-hitét még egy esók várja, csak egy még —
 Megvan! s eskűiben Hiadornak nincs neve többé.“
 Mind ily gondolatok kergettek, mint vadat a vad;
 Ártóbban dűlt, hogy lakodat földűlja, acélom.
 Nem lele, megfáradt a bűnben lelkem: epedtem,
 Hogy boldogságod közepett még lássalak egyszer,
 Hogy csak egy elszakadott sugarát felfogjam elorzott
 Ūdvömnek, csak egy eltévedt pillantat utószor
 Ūntse beűjjeledett létem vadonába világát
 Szép szemeidből, szép szemeidnek gazdag egéből.
 S ah hol vannak azok? mi kegyetlen bű űte pártot,
 Ellened? ifjú kellemidet mely bánat orozza?
 S mely, mint játszi madár dallal kele szíved eréből,
 Ah hova lett szépségedtől az előbbi vidámság?
 Gyöngyei villognak bűs láng-forralta szemednek;
 Nem szólasz; rózsás partokból, Ída! mi tette
 Sírú ajkaidat, hogy némán, zárva találja
 Haldokló Hiador, s bucsuját ne vehesse belőlök?
 Ezt nem idő, három rövid év ezt nem teszi: perc az
 A boldogságnak; de maró bánatnak örökség,
 És neked is, nekem is, sok bajt tűróknek, örökség!
 Oh az egész természetben nincs semmi örömháng,
 Nincsen erő többé, mely engem tenne vidámmá:
 Mert te is, életem és gyönyöröm szép menyye, borongasz,
 S boldogságodból nincs ami leszállana hozzám.“
 Szóla. Reá fájdalombaiból így válaszol Ída:
 „Mit mondál, Hiador, kiszakadt jobb része szívemnek!

Mit mondál te nekem, vigyáztalan? Oh ne riaszd föl
 Alvó bánatimat, boldogtalan Ída nyugalmát.
 Elmentél, törökért folyt bajnoki véred: az ég is
 Úgy engedjen meg, mint én kedveltelek, és most
 Bár keserítetted, nem tud vádolni szerelmem,
 Nem, Hiador, Ídát nem örömmek hagyta élében:
 Kérlelhetlen apám letörölte az élet egéről
 A szép csillagírást: neveinknek fénykoszorúját,
 S klastromi üszkökkel bús vár leve éji lakásom.
 Mint nem örülhettem, mint nem vala hajnalom, és a
 Fájdalom ölyve sebes szívemet mint tépte, ne kérdezd.
 Kértelek: elhangzott panaszom vén falhoz ütődék,
 S szentek szobraihoz: minden kő halla zokogni,
 Csak nem az ég: attól nem jött valahára segédem.
 Oh ne keress szemeimben eget, ne keresd az elomlott
 Kellemek árnyékát; amint vala, s most vagyon, Ídát
 Össze ne mérd; mert semmibe dől kétszerte reményed.
 Egy van örömkor az életben, szép rózsapanapokból
 A kék árja körül koszorúvá fonva. Vidámon
 Mint bűvár, megy az ifjúság közepette. Jaj annak,
 Aki nem örvend itt, s szilajul elhányja virágát.
 Mink nem örülhettünk; te futottál csalfa gyanúból,
 Engem elért darabos pályán a sors keze. Még egy
 Kincsem az elhamvadt szerelem szikrája; setéten
 Ül lelkem mellette, s fölül tündér suhogással
 A bús emlékezet gyászfája lebegteti fodrát.
 Oh Hiador! ide térj, ha kívánsz Idára találni,
 Itt leled őt honn, a szomorúság pusztá vidékén,
 Hol szép álmaiból, s a múltak gyászfonalából,
 Mint hallót, szövi gondköltő elméje regéit
 A boldogságnak, s Hiadorral végzi, ha fárad.“
 Még sokat és búsán szólának örömtelen éjjel
 A szeretők; de szívök könnyüilt a régi panasznak
 Szóra kerültével. Hiador fennüle sebében,
 Ída köté be, s el-elszörnyedt láttára, szemében
 Fagygyá lett a köny, s hidegen futa végig az arcon.
 Elhajlott Hiador, s amint karjával utána
 Ída segítségül leborúlt, elesattana bágyadt
 Csókja szelid ajakán, s ez volt búcsúja örökre.
 Mintegy ijedve kapá elhamvadt gyenge világát
 Ída, s Dalárral az éj teremét elhagyta sietve.
 De Hiadort mélyebben üté Arszlánnak acéla,
 Mint gyógyíthatnák; érzé, hogy vége közelget,

Mindennél inkább pedig érzé régi szerelmét,
 Mely hogy örökre kiégjen, még fellobbana egyszer,
 S tiszta gyönyör lángját árasztá minden érében.
 Akkor az elsebesült Hiador fölszóla utószor:
 „Elveszek im, s nem bú, nem bánat erőszaka öl meg,
 Sebben sem halok, a vad Oroszlán kardja sebében;
 Mert azt gyenge kezek kötözék el, szánakodó szem
 Harmatozott le reá. Nem is aggság visz tova engem,
 És nyomos esztendőök; de korán, ép ifju koromban
 Oh szerelem, lelkem szép üdvössége! te ölsz meg.
 Még ha van álom, az élet után csak egy álmot ohajtok,
 Egy pillantatot a nagy öröklét boldog egébe,
 S látni dicső Ídát, amint szemléltem először
 Bútalán évében, mikor ifjú lelke szemeiben
 És nemes arcain és tündöklött mindenik ízén.
 Ahogy először rám fordult nagy barna szemével
 Mind kétféle szerencsének birodalma, s hogyan szűz
 Ajkai elhagyatott Hiadort mosolyodni taníták.
 Oh csak ez egy látást engedd, mindennek adója!
 Veszszek el aztán, tégy morzsává fergetegidben,
 Tégy hab-ütött szirtté, s ne legyen több álmom azontúl.“
 Így végezte szavát, és álmai jöttek, öröklök,
 Mint a lélek, mely végnélküli képzeletével
 Messze jövendőben lakot állat előre magának,
 S azt minden gyönyörök seregével teszi dicsővé.
 Ída jön, és halovány ajakát ébreszti hiába,
 Társai jönnek elismervén a régi barátot,
 S hült tetemét ölelik: Hiadornak nincs sebe többé:
 Egy volt, a keserű élet, s azt sírja befogta.

III. Szilágyi és Hajmási.¹

A hare kitört, a hare lefolyt;
 Két bajnok úrfiak,
 Szilágyi s Hajmás, Sztambulon
 Rabságra juttanak.
 „Rabság! nehéz lánc! Hős karom,
 Miért nem vagy te szabadon?“

¹ Emlékeztetjük az olvasót a Szendrei Névtelen kidolgozására 1571-bő
 (I. az I. köt. 49–52. ll.).

Csak ebben agg, csak ezt nyögi
 Hajmási láncain;
 De társa dall, s bút édesít
 Enyelgő húrjain:
 „Ma éve honn vigan valék,
 Most rab, leláncolt martalék!

Ma születésem napja van:
 Szép húgom, köztetek,
 És agg apám, és agg anyám!
 Nem örvendezhettek.
 Ma éve honn vigan valék,
 Most rab, leláncolt martalék!“

Császárléány ezt hallja fenn,
 Szép Leila egyedül;
 Szánat sohajt el ajkain,
 Szemében szánat ül;
 És amit lát, és amit hall,
 Ah mind szerelmi vágyra csal.

Az est s az éj jő, s álma nincs,
 Haj! ébren álmodik;
 Ágyát mosolygó fájdalom
 S kétes remény vetik.
 Szemérme hű: de szerelem
 Suttog: szép Leila! jer velem.

Mély a fogolynak lakhelye
 Setét falak között;
 Fénylő teremből a leány
 Most abba költözött.
 Sugár leány, ah szép leány!
 Szébb négy világon nincs talán.

„Hitedre azt ha mondanád,
 Hős ifju, hogy szeretsz,
 Megoldanám e láncodat,
 Kit búsan méregetsz!
 S szép hon felé hős karodon
 Mennék veled hű hajadon.“

„Ölöllek“ hős Szilágyi szól:
 „Oh lány, te égi szem!“

Csak amint hozzád hű leszek,
 Úgy áldjon istenem.
 Szép honban virrad hajnalom,
 Szép hon felé visz hős karom.“

Titkon szerződik a leány,
 Arany nyit záradakot,
 Kihozza rabság mélyiből
 Vitézlő ifjakat;
 Ólban három mént váltanak,
 S lovat, lovászt lesujtanak.

Éjfélben és éjfél után
 Oly bús oly néma az út;
 Két hős közt holdnál a leány
 Sebes rohanva fut.
 „Atyám, atyám! ne várj reám,
 A szép magyar föld lesz hazám.“

Harmincadon s vámok között
 Az ifjak mennek át;
 Pogány mez rajtok, nyelvökön
 Hordják pogány szavát.
 „Hová, hová török vitéz,
 S te fénysugár, te gyöngé kéz?“

„Szerencsekisértők vagyunk,
 Szerencse jár velünk,
 Az eгри farkasok közé
 Csatára készülünk.“
 Felelnek ők; de Leila fél,
 Remeg, mint parton nyárlevél.

Sztambul felől bús hír repül,
 Zendülnek vámosok;
 De küzdve két ifjú halad,
 Utat nyit kardvasok.
 „Végy jó reményt szép hajadon!
 Magyar kar áll őrt pártodon.“

Csaták között a pálya fogy,
 Még nem fogy a csata;
 Fölkél a hírre vajdaság,
 Jön villogó hada:

Vajdák utól, vajdák körül,
Futással út nem rövidül.

Mint párdue a két ifju küzd,
A villámkard peneg,
És, isten úgy akarta, itt
A vajdák estenek.
Szigetben sírva Leila vár,
Mint árva fészken kis madár.

Ő sírva így panaszkodik:
„Egek, mi puszta hely!
Nagy búmmal e vadonban ah
Hová bujdossam el?
Miattam most a hős szivek
Vajdák vasán elvérzenek.

De meghalok hős ifjakért;
Sírhalomom e határ,
És siratóim farkasok
S lesz dülő vad madár.
Atyám, atyám! ne várj reám,
Bűnért setét föld lesz hazám.“

Siralmi közt a gyöngye lányt
Hős ifjak így lelik,
És gyöngyre a köny, a keserv
Örömré változik.
Mint ifju repkény kerti fán,
Szilágyi karján csügg a lány.

Szigetből a leányt viszik
Magyar határ elé,
Zúgó Dunának partjain
Megy útok fölfelé.
S alattok a vész mezején
Tajtékot túrva vág a mén.

Setéten most Hajmási szól:
„Itt a magyar határ;
Bajtárs, megállj! nem érhet itt
Török hatalma már.
Vijunk meg ketten, s a leány
Azé legyen, ki győz csatán.“

„Nem úgy, vitéz felem! nem úgy!
 Szilágyi válaszol;
 Van nőd honn, van két szép fiad,
 Te meg nem válhatol.“
 És sir a lány: „ah engemet
 E bajvívástok eltemet.“

De Hajmás nem szól, bőszején
 Felfordul a világ;
 S kezdődik a gyász ütközet:
 Magyar magyarra vág.
 Két villám így csap össze fenn:
 Hajmási eldől véresen.

„Sokáig hőslakodban élj
 Oh bajtárs! boldogúl:
 Bűnömmel én itt elveszek,
 S honn nőm, fiam busúl.“
 Szól, s mint az elzúgott vihar,
 Hamvába száll a büszke kar.

Ott ketten a haló fölött
 Hűséget eskenek,
 S a rabkötél, a bús csaták
 Öröme fejlenek.
 Török virág, magyar kebel:
 Ez hő, az rajta hervad el.

IV. Salamon.

„Átok reád, magyarok hazája,
 Átok rád, te pártos büszke nép!
 Ingadozzon fejed koronája,
 S mint az árnyék, legyen oly setét.
 Mint kemény kard, oly kemény sziveddel
 Meg ne békélj soha ön feleddel.

És te, isten! aki fölkenettél,
 Hogy viselném földön képedet,
 Elfelejts, ha meg nem védelmeztél;
 Nem kívánom több kegyelmedet.
 Salamonnak nincs hol maradása,
 Földön nyugta, égre vágyódása.“

A lesujtott angyalként, imígyen
 Átkozódik a futó király,
 Tört sisakja, pajzsát elvetette,
 S kardja csorba csonka vasból áll;
 Vért piroslik hősi arculatja,
 Honfivért a kardnak markolatja.

Teste dúlt, de lelke még dulottabb,
 Tátog a seb véres oldalán,
 De nagyobb az s jobban ég szívében,
 Melyet érez vesztett koronán.
 Futva fut; de bármi gyors futása,
 Vele száguld keble óriása.

S már folyók és rónaság vidéki,
 Bércsek, völgyek elmaradtanak,
 S a határnál a futó elébe
 Egy vad erdő lombi hajlanak:
 Ott elvész a bús lovag pályája,
 Rá borúlván rengeteg homálya.

És az év jár; sárga koszorúját
 Vesztí, váltja a komor vadon,
 Felzendül az elholt dal koronként
 A viruló ifju lombokon;
 Ágg a szarvas, feje ágozatján
 Éve számát büszkén mutogatván.

És az évek múltán a vadonban,
 Domb alatt, hol forrás csörgedez,
 Melyhez a vad csörtető robajjal
 Jár, ha hévtől szomjan epedez,
 Egy jámbornak áll kis kápolnája,
 Nyílt, földetlen, ég mosolyg le rája.

Egy letüzött kard a szent kereszt ott,
 És az oltár isten-adta föld,
 Térdepelve éjt napot hosszában
 A remete ott ahítva tölt;
 És ragyogva omlík el szakála:
 Mindenik szál lelki béke szála.

Kebelében szenvedély hatalmi
 Rég nyugatra csillapodtanak,

Arcain vad indulat vonási
 Lágy szelídre elsimúltanak;
 Egy ohajtást rejt s mond szíve, szája:
 „Boldogúljon a magyar hazája!“

S elhal a nagy átok, messzetülvén
 A királynak gögös álmai,
 És az ember jobb természetének
 Visszatérvén aggodalmai:
 „Légy szerencsés, rokonim hazája!
 S a szerencsét ön erőd táplálja!“

Így ohajt, és teste romladékán
 A halálnak gyilkos karja győz,
 Összeroskad, s hervadó levéllel
 Eltakarja őt a sárga ősz.
 S a királynak puszta sírhazája
 Most vadaknak ordító tanyája.

V. Hontalan.

Járatlan úton ki jársz,
 S keblet viharra vészre társz,
 Örömtől idegen,
 Ki vagy te bánat embere,
 Mi sorsnak üldöz fegyvere,
 Hogy bolygsz vad bérceken?

„Hagyj bolyganom vad bérceken,
 Hagyd dűlni a vést keblemen:
 Én bujdosó vagyok;
 Kietlenb itt e puszta szív,
 Zajosb a vész, mely benne vív:
 Fájdalmim oly nagyok.“

Tán dús valál, és kincsedet
 Elvette ádáz végzeted,
 S most inség szomorít?
 „Dús voltam s dűsnak lenni jó,
 S inségem most oly szívható;
 De ez nem tántorít.“

Két név előtted szent talán:
 A hű barát és hű leány,
 És ők elhagytanak?
 „Pártos barátság, szerelem
 Földön legkínzóbb gyötrelem:
 Ők híven haltanak.“

Kihaltak ők? tán gyermeked,
 Szép hölgyed, minden örömed,
 Emésztő sírba szállt?
 „Mind sírban amit szereték,
 De a szív mély s nagy menedék,
 Elnyögte a halált.“

Te türsz, bár kínod súlya nagy:
 Tán a becsület rabja vagy,
 S neved gyalázva volt?
 „Gyalázva minden címerem:
 De azt hazámért szenvedem,
 S ez rajtam drága folt.“

Hah számkivetve vagy tehát,
 S melyért véreztedél, ten hazád
 Sujt kérlelhetetlenül?
 „A számüzöttnek honja van,
 S bár szenved ő s boldogtalan,
 A nemzet él s derül:

A nemzet, melyhez tartozám,
 Kiirtva, s vérbe fült hazám
 Többé fel nem virúl:
 Engem millióknak veszte nyom,
 Egy nép halálát hordozom
 Keblemben ostorúl.“

VI. Elhagyott anya.

Ismérek egy édes-, ah árva anyát,
 Mely bűnnek credten emésztí magát,
 Elhagyva, kerülve leányaitól,
 Bár értök epedve a hív anya szól:
 „Oh jertek ölembe,

Szép gyermekeim ;
 Aldásra emelten
 Várnak kezeim.
 Oh jertek, oh jertek az édesanyához,
 Itt ül lekötötten a szörnyü magányhoz;
 Oh jertek ölembe
 Gyermekeim,
 Míg el nem apadnak
 Hév könyeim.“

„Én szültelek, álltam
 Bölcsőtök előtt ;
 Emlőim adának
 Új életerőt.
 Mint kis csecsemőket
 Már én emelélek,
 Míg bennetek alvék
 A gyermeki lélek.
 Én látnotok adtam
 Oly nap sugarát,
 Amelyet irigyel
 Sok földi család.
 Szép arcaitoknak
 Én adtam e bájt,
 Mely annyi szivekben
 Viszhangra talált.
 Én termetet adtam,
 Oly őzi sugárt,
 S szűz kebleitekre
 A liliomárt.
 Én adtam a szájnak
 Az édeni mézet,
 Mely akkor is édes,
 Ha töreit érzed.
 Én adtam e tündér
 Lángu szemet,
 Mely a szerelemnek
 Csillaga lett ;
 Mely egy sugarával
 Szül enyhe tavaszt,
 Egy más sugarával
 Elégeti azt.
 Szépségimet ime reátok adám,
 Hogy halljam e szókat: „oh édesanyám!“

Hogy zengjen e név is
 Ajkitokon,
 S elhagyva ne légyek
 Bús napomon.
 Oh jertek, oh jertek
 Az édesanyához:
 Itt ül lekötötten
 A szörnyü magányhoz.
 Oh jertek ölembe
 Gyermekeim,
 Míg el nem apadnak
 Hév könyeim.“

Így szólal esengve.
 Hiába, hiába!
 Nincs aki omoljon
 Szülői karába.
 Sors üzi fiait, remeg élteikért;
 Ah! lányai égnek az idegenért,
 S ő ott ül örömtelen és egyedül,
 A köny kiapadva szelid szemibül,
 S mint lelke-törötten az égre tekint,
 Láthatni kövülve az anyai kint.
 Csak szívdobogása jelenti hogy él,
 S minden dobogással egy élet alél.

* * *

E bús anya képe te képed, o Hon!
 Márványkebel átka van asszonyidon.

VII. Mikes búja.

„Hányódál: tengerré lett a sok baj alattad,
 Vészsze a bal sors, mely üz vala fejedelem¹, s most
 Semmi nem oly csendes, mint sírlakod a rideg éjben.
 Tégedet a hajnal még alva hagy, a delelő nap
 Alva talál: nyugodalmadból ragyogása nem ébreszt.
 Még melyen viharok megharcolnának időnként,
 Kő sincs hamvaidon. Pusztán és jeltelenül áll
 Kis halmod, s egyedül vagyok én mellette kesergőd,

¹ II. Rákóczi Ferenc.

Hontalan ősz, lét és nem lét közt ingatag árnyék.
 És mi az én könnyüm? olcsó nedv tört szűnek eréből,
 Régi ütődéstől mindennapos árja szememnek.
 S oh egek! oh isten! neked ennyire kell vala jutnod,
 Hogy siratód oly sok harcmunkáidnak utána
 Én legyek! oh te, kiért országnak kellene sírni.
 Melynek halma föld itt, ellenség földje, nem ösmer;
 Melyben alászállott híreddel előbbi szerencsénk,
 Árva hazád tiltott nevedet nem zengheti többé.
 Vajha ne érezd ezt a súlyos földnek alatta,
 S hogy fejedelmi porod nincs emlékezve, ne tudjad:
 Ím élő emlék vagyok én, bú rajtam az írás,
 És ha rokon tán még e gyászos földre vetődik,
 Elmondom neki: itt nyugszik fejedelme hazádnak,
 Számkivetett onnan, mert nem vala benne szabadság.“

VIII. Kisfaludy Károly emlékezete.

Elhúny visszajöhettlenül,
 Bár érette egész nemzet epedne is!
 A vég óra hatalmai
 A vágyó szem elől elviszik a jelest!
 A bölcsön tudomány, erő
 Nem tágít a hadak hírkereső fián,
 Sem jámbort szigorú erény,
 S ifjút a vidor év szelleme meg nem ó.
 Mély gyászban szerető s barát
 A sír néma kövén hasztalan ostromol:
 Míg földön nyomorút s bitort
 Hosszú életi kín s gyilkos öröm maraszt;
 S földnek s égnek is ellene
 A véres hatalom bíbora szörnyeit
 A szent emberiség nyakán
 Késő s gyáva Halál szenvedni ülnöök.
 Mit mondjon tereád a hon,
 Kit szép férfikorod munkabíró delén
 A sír árnya borita el?
 Mely bánat, mi könnyü illik azon setét
 Zárhoz, mely porodat köti?
 Oh fáj és keserű minden, amit tudunk
 Rólad jót, nemeset, becseset,
 Mert annak teveled jobb fele sírba szállt!

Lángészt ünnepel a világ,
 S tündöklő nagyai húnnya fölött keserg:
 Minket kétszeresen sanyar
 Égő fájdalom és nemzeti veszteség,
 Mert a nagyra szülötteket
 Nagygyá lenni kaján végzet irigyeli;
 Félig kész remekék között
 Pályájok derekán hullnak idő előtt,
 S új hőst a megerőltetett
 Század, húnnyaiért, kétkedik adnia.

IX. V. Ferdinándhoz.

1831. *

A megdicsőült hajdan erősei,
 Csaták s jeles tett voltanak énekem:
 Hallgatva néztem a jelenkor
 Bábműveit, fogadásom állván

Nem szólni semmit gyáva fiak felől.
 És hallgatásom szent vala és igaz:
 Meg nem nevezve éltek a hon
 Koresai, bár ragyogók, előttem.

De oldva van már esküm az ég előtt.
 Téged, hatalmast száz ezerek fölött,
 Fejdelme a küzdő magyarnak,
 Téged örömberegő szavakkal

És hálabuzgón minden ajak köszönt.
 Mely isten által súgta meg a Haza
 Szüksége titkát, hogy te abban
 Gyámola és emelője lennél?

Mely vígaságnak ünnepe ez nekünk!
 Mily boldogabb kor éve következik!
 Midőn te lépsz föl, és legelső
 Tettetted is kegyadás jelenti.

* Midőn koronázási díja részét a magyar akadémia alaptökéjéhez csatoltatni, a másik részét a szegények közt elosztatni rendelte.

Te a magában pusztá, kopár aranyt
 Termő ugarrá tetted: az elhagyott
 Inség kiált fel diszneveddel
 S hálaökönyűt ragyogat szemében. —

S hová jutánk már, mily alacsony fokig!
 Még a vad is hű ősfaja hangihoz:
 Mi megtagadtuk önmagunkat,
 Megtagadánk, haza nyelve, téged,

Azon hatalmast, melylyel az ősz Ügek
 S a népvezérlő Álmos uralkodott;
 A hét magyarnak hős beszédét:
 Számkivetett vala ajkainkról,

S éltünk bitang nép, a magas ég alatt
 Már nem hasonlók senkihez: elfolya
 A téttevő kor, s milliókra
 Lelki halál vala eljövendő.

Már láttuk a bús, nemzetölő veszélyt
 Setét özönként jöni fejünk fölé,
 Hallók ijesztő harsogással
 Zúgni: magyar, te ki vagy törölve.

De hála nektek, nagyra szülött fiak,
 S példák után nagy Példaadó, neked:
 Te fölsegélted a lesújtott
 Árva szavát, s hogy örökre zengő

S tanú lehessen nemzeti fény felől,
 Te kincset adtál s bátorodást neki.
 Te vitted a bús némaságból
 Messzeható riadásra hangját. —

Ne véld, hogy ilyet elfeled a magyar,
 Hogy háladatlan szíve bezárkozik:
 E nemzet az, mely ősanyádért
 Ingyen adá csatavészre lelkét,

E nemzet az, mely terhes adó gyanánt
 Pótolhatatlan vért fizet és halált;
 E nép ajánlja honja sorsát,
 S kéri: ne légy idegen neméhez.

X. Szózat.

1836.

Hazádnak rendületlenül
Légy híve, oh magyar;
Bölcsöd az s majdan sírod is,
Mely ápol s eltakar.

A nagy világon e kívül
Nincsen számodra hely;
Áldjon vagy verjen sors keze,
Itt élned, halnod kell.

Ez a föld, melyen annyiszor
Apáid vére folyt;
Ez, melyhez minden szent nevet
Egy ezredév csatolt.

Itt küzdtének honért a hős
Árpádnak hadai;
Itt törtek össze rabigát
Hunyadnak karjai.

Szabadság! itten hordozák
Véres zászlóidat,
S elhulltanak legjobbjaink
A hosszú harc alatt.

És annyi balszerencse közt,
Oly sok vizsály után,
Mégfogyva bár, te törve nem,
Él nemzet e hazán.

S népek hazája, nagy világ!
Hozzád bátran kiált:
„Egy ezredévi szenvedés
Kér éltet vagy halált!“

Az nem lehet, hogy annyi szív
Hiába onta vért,
S keservben annyi hű kebel
Szakadt meg a honért.

Az nem lehet, hogy ész, erő,
 És oly szent akarat
 Hiába sorvadozzanak
 Egy átoksúly alatt.

Még jöni kell, még jöni fog
 Egy jobb kor, mely után
 Buzgó imádság epedez
 Száz ezrek ajakán.

Vagy jöni fog, ha jöni kell,
 A nagyszerű halál,
 Hol a temetkezés fölött
 Egy ország vérben áll.

S a sírt, hol nemzet sülyed el,
 Népek veszik körül,
 S az ember millióinak
 Szemében gyászköny ül.

Légy híve rendületlenül
 Hazádnak, oh magyar:
 Ez éltetőd, s ha elbukál,
 Hantjával ez takar.

A nagy világon e kívül
 Nincsen számodra hely:
 Áldjon vagy verjen sors keze,
 Itt élned, halnod kell.

XI. Liszt Ferenchez.

1841.

Hírhedett zenésze a világnak,
 Bárhová juss, mindig hí rokon!
 Van-e hangod e beteg hazának
 A velöket rázó húrokon?
 Van-e hangod, szív háborgatója,
 Van-e hangod, bánat altatója?

Sors és bűneink a százados baj,
 Melynek elzsibbasztó súlya nyom;

Ennek láncain élt a csüggedett faj
 S üdve lön a tettlen nyugalom.
 És ha néha felforrt vérapálya,
 Láz betegnek volt hiú csatája.

Jobb korunk jött. Újra visszaállnak,
 Rég ohajtott hajnal keletén,
 Édes kínja közt a gyógyulásnak
 A kibalt vágy s elpártolt remény :
 Újra égünk őseink honáért,
 Újra készek adni életet s vért.

És érezzük minden érverését,
 Szent nevére feldobog szivünk ;
 És szenvedjük minden szenvedését,
 Szégyenétől lángra gerjedünk ;
 És ohajtjuk nagynak trónusában.
 Boldog- és erősnek kunyhájában.

Nagy tanítvány a vészek honából,
 Melyben egy világnak szíve ver,
 Ahol rőten a vér bíborától
 Végre a nap földerülni mer,
 Hol vad árján a nép tengerének
 A düh szörnyei gyorsan eltűnének ;

S most helyettök hófehér burokban
 Jár a béke s tiszta szorgalom ;
 S a művészet fénylő csarnokokban
 Égi képet új korára nyom ;
 S míg ezer fej gondol istenészszel,
 Fárad a nép óriás kezével :

Zengj nekünk dalt, hangok nagy tanárja,
 És ha zengesz a múlt napiról,
 Légyen hangod a vész zongorája,
 Melyben a harc mennydörgése szól,
 S árja közben a szilaj zenének
 Riadozzon diadalmi ének.

Zengj nekünk dalt, hogy mély sírjaikban
 Őseink is megmozdúljanak,
 És az unokákba halhatatlan
 Lelkeikkel visszaszálljanak,

Hozva áldást a magyar hazára,
Szégyent átkot áruló fiára.

És ha meglep bús idők homálya,
Lengjen fátyol a vont húrokon;
Legyen hangod szellő fuvolája,
Mely keserg az őszi lombokon,
Melynek andalító zengzetére
Fölmerül a gyásznak régi tére;

S férfikarján a meggondolásnak
Kél a halvány hölgy, a méla bú,
S újra látjuk vészeit Mohácsnak,
Újra dúl a honfiháború,
S míg könyekbe vész a szem sugára,
Enyh jön a szív késő bánatára.

És ha honszerelmet költenél fel,
Mely ölelve tartja a jelent,
Mely a hűség szép emlékezetével
Csügg a múlton és jövőt teremt,
Zengj nekünk hatalmas húrjaiddal,
Hogy szivekbe menjen által a dal;

S a felébredt tiszta szenvedélyen
Nagy fiakban tettek érjenek,
És a gyenge és erős serényen
Tenni tünni egyesüljenek;
És a nemzet, mint egy férfi álljon
Ere karokkal győzni a viszályon.

S még a kö is, mintha csontunk volna,
Szent örömtől rengedezzen át,
És a hullám, mintha vérünk folyna,
Áthevülve járja a Dunát;
S ahol annyi jó és rossz napunk tölt,
Lelkesedve feldobogjon e föld.

És ha hallod, zengő húrjaiddal
Mint riad föl e hon a dalon,
Melyet a nép millió ajakkal
Zeng utánad bátor hangokon,
Állj közénk, és mondjuk: hála égnek!
Még van lelke Árpád nemzetének.

XII. Az élő szobor.

1841.

Szobor vagyok, de fáj minden tagom;
 Eremben a vér forró kínja dül;
 Tompán sajognak dermedt izmaim;
 Idegzetem küzd mozdulatlanúl.

Szemeim előtt képek vonúlnak el
 A népemésző harcok napiból:
 Véraldozók a szent, örök jogért,
 S bérért ölök éjszak csordáiból.

És látom gyermekimnek árnyait,
 A vég csatában elhullottakét,
 Varsó falán s az égő falvakon
 Vad üldözőmnek vérrel írt nevét.

És hallom a vesztett csaták zaját,
 Az árulók bal suttogásait,
 S fejökre hajh le nem zúdíthatom
 A megcsalottak szörnyü átkait.

S nem sírhatok, bár hő zápor gyanánt
 Szememben a köny százszor megeréd:
 Midőn kiér a zord világ elé,
 Hideg, kemény jéggyöngyökké mered.

Agyamban egyik örült gondolat
 A másikat viharként kergeti:
 Szent honfitúz, mely áldozatra kész,
 S rút hitszegés, mely nyomban követi:

S a bal szerencse minden ostora,
 Mely népem érte annyi vér után;
 Magas dicsőség a harc reggelén;
 Inség, halál, gyalázat, alkonyán.

S szivemben — oh mondhattlan szenvedés!
 Lázongva forr a szent boszú heve;
 Gyúlt ház az, mely ön gazdájára ég,
 Kit nem ragad ki szomszédok keze.

S holott örökké él a fájdalom,
Nehéz mellem sohajjal van tele;
De rajta áll megbüvölt gát gyanánt
A szenvedő szív márványfedele.

Nem szólhatok; nyögésem néma jaj;
Szó és fohász kihalnak ajkimon.
A gondolat s az érzés ölyvei
Csak benn tenyésznek gyötrő lángimon.

Emelten függ a harcra szomju kard,
De nem mozdúlnak a feszült karok;
Dermedten állnak lépő lábaim,
S nagy kínjaimtól el nem futhatok.

Oldódjatok, ti megkövült tagok,
Szakadj fel dúlt keblemből, oh sohaj!
Légy mint a földrendítő éji vész
Bútól, haragtól terhes és szilaj.

S te elnyomott szó, hagyd el börtönöd:
Törj át a fásúlt nemzedék szívéen,
Hogy megcsendüljön minden gyáva fül
Mennydörgésedtől a föld kerekén.

Kevés, de nagy, mit szólani akarok:
„Ember, világ, természet, nemzetek!
Ha van jog földön, égben irgalom,
Reám és kínaimra nézzetek!”

XIII. Az úri hölgyhöz.

Fürtidben tengervészes éj,
Szemekkel, mint a csillagtűz;
Hol annyi gög és annyi kéj,
Ki vagy te márványkeblü szűz?

Bírván az istenek minden kegyét,
Imádva férfiaknak általa,
Szép és dicső, s lélekben oly setét,
Milyen derült arcodnak hajnala!

Nincs hát remény? nincs semmi kegyelem?
 Hiába minden esdeklés szava?
 Hiába kér a leghőbb érzelem?
 Nem olvadoz fel kőkebled hava?

Egy eskü kell, egy néma fogadás:
 „Szeretni e mindent adó hazát!“
 Mért hát szemedben büszke tagadás?
 Mért áruló a hang, mit ajkad ad?

Pedig nem mondhatod, hogy nincs szived.
 Szeretsz pompát, hizelgő csapodárt,
 Hintót, lovat, sőt hitvány ölebet,
 És selymidért imádod a bogárt.

Mind állat, és hiúságos semmiség,
 Hizelgöd is, ki hűséget hazud!
 És még is, még is — oh türelmes ég! —
 Kedélyed rajtok édelegni tud:

Míg a könyük hiába fénylenek
 A hon szemén! — Hah, gőgös Goneril,
 Megemlékezz, hogy vannak istenek,
 S még van kezökben bünt torolni nyil.

Az apaátok teljesedni fog,
 Az apaátok súlya szörnyü lesz:
 „Tennen fajodban éljen ostorod,
 Csaljon meg akit legjobban szeretsz.

Hervadjon el szépséged! a gyönyör
 Válgék utálattá ha ízleled;
 S midőn panaszban bánatod kitör,
 Legyen kacaj reá a felelet.“

De nem, te nem vagy bűnös. Nevelőd
 Jellemtelen kornak volt gyermeke.
 Gyengéd szived hajlott a kény előtt,
 S megvette a szellemtél hidege.

Mi vagy te most? Kérdezd meg magadat.
 Angol talán? vagy német, francia?
 Igen, ha megtagadnák fajokat;
 De ah előttök szentség a haza!

Te azt nem ismered, nincsen hazád,
Nincs nemzeded, nincs mondható neved.
És ami van, gyalázat szennye rád;
Mert esdeklő szülődet megveted.

Erényeidnek senki sem hiszen;
Mert ami fő, nincs meg sugári közt;
Csillag vagy, tündöklő és üdvtelen;
Félünk, csodálunk, mint az üstököst.

Asszony vagy, a leggyarlóbb, semmi más!
Nemednek nincsen tiszteltebb neve:
Gyöngéd, hol annak lenni áruháza,
Szívetlen, ahol égned kellene;

Buzognod e hon és e nemzetért,
Mint égnek minden nemzet hölgyei:
Nem kérünk munkát s áldozatra vért;
Miért esdünk: részvéted kegyei.

S mindeddig ezt te megtagadhatád!
Láttad, miként küzdünk és epedünk,
S csak egy enyhítő szót nem monda szád;
Könyved nélkül mi kín volt vérzenünk!

De még előtted áll egy új világ,
Anyára vár egy újabb nemzedék:
Akard, s erényed a fő polcra hág,
Neved dicsőség lángtüzeiben ég

Mit szűz hevében égő szív teremt,
Költőt, művészt, hőst és nagy férfiat,
És mindent, ami szép, jó, tiszta, szent,
Tőled, nemedtől várjuk hogy megadd.

Kezedben a gyermeknek álmai,
Tündérvilága lelkes ifjunak,
A férfi boldogsága: játszani
Ily drága kincsek nem adattanak.

Emeld fel bájaidnak zászlaját,
Utánad kelnek a hon jobbjai:
Gyönyör lesz tűrni hosszú éven át,
Ha díjt szelíd kezed fog nyújtani.

Teremtsd elő azon dicső időt
 Hol a magyar szó s név imádva lesz;
 Midőn kegyelmet nem nyer szüid előtt
 Ki e kettőnek ellenére tesz.

A kisedeknek néma szája kér,
 Hogy adj nekik hazát. Ne vond meg azt.
 Áldás vagy átok vár e válaszáért:
 Határozz — és kimondtad sorsodat.

XIV. F ó t i d a l.

Fölfelé megy borban a gyöngy:
 Jól teszi;
 Tőle senki e jogát el
 Nem veszi.
 Törjön is mind ég felé az
 Ami gyöngy;
 Hadd maradjon gyáva földön
 A göröngy.

Testet éleszt és táplál a
 Lakoma,
 De ami a lelket adja,
 Az bora.
 Lélek és bor két atyafi
 Gyermek;
 Hol van a hal mely dicső volt
 És remek?

Víg pohár közt édesebb a
 Szerelem,
 Ami benne keserű van,
 Elnyelem.
 Hejh galambom, szőke bimbóm,
 Mit nevensz?
 Áldjon meg a három isten,
 Ha szeretsz.

Érted csillog e pohár bor,
 Érted vív,
 Tele tüzzel, tele lánggal,
 Mint e szív;

Volna szívem, felszökелne
 Mint a kút,
 Venni tóled vagy szerelmet,
 Vagy bucsút.

Hejh barátom, honfi társam,
 Bort igyál.
 Vig, komor, vagy csüggeteg vagy,
 Csak igyál.
 Borban a, gond megbetegszik,
 El a kedv.
 Nincs a földön gyógyerőre
 Több ily nedv.

Borban a bú, mint a gyermek,
 Aluszik.
 Magyar ember már busúlt sok
 Századig.
 Ideje hogy ébredessen
 Valaha:
 Most kell neki felvirúlni
 Vagy soha.

Bort megiszsa magyar ember:
 Jól teszi;
 Okkal móddal meg nem árthat
 A szeszi.
 Nagyot iszik a hazáért,
 S felsívít:
 Csakhogy egyszer tenne is már
 Valamit.

No de se baj, máskép leszen
 Ezután;
 Szóval tettel majd segítsünk
 A hazán.
 Ha az isten úgy akarja
 Mint magunk,
 Szennyet rajta és bitor bünt
 Nem hagyunk.

Rajta társak hát, igyunk egy
 Húzamost;

Bú, szerelmek, házi gondok,
 Félre most :
 A legszentebb-, legdicsőbbért
 Most csak bort,
 De ha kellend, vérben adjunk
 Gazdag tort!

A legelső magyar ember
 A király :
 Érte minden honfi karja
 Készen áll.
 Lelje népe boldogságán
 Örömét,
 S hír, szerencse koszorúzza
 Szent fejét!

Minden ember legyen ember
 És magyar,
 Akit e föld hord s egével
 Betakar.
 Egymást értve, boldogítva
 Ily egy nép
 Bármí vésszszel bizton bátran
 Szembe lép.

Ellenség vagy áruló, ki
 Hont tipor.
 Meg ne éljen, fogyjon élte
 Mint e bor.
 Áldott földe szép hazánknak,
 Drága hon,
 Meg ne szenvedd soha őket
 Hátadon.

S most hadd forrjon minden csep bor
 Mint a vér,
 Melyet hajdan frígyben ontott
 Hét vezér;
 S mint szikrája a szabadba
 Felsiet,
 Ugy keresse óhajtásunk
 Az eget.

Légyen minden óhajtásunk
 Szent ima,
 S férfi keblünk szent imáink
 Temploma.
 És üritsük a hazáért
 E pohárt:
 Egy pohár bor a hazáért
 Meg nem árt.

Érje áldás és szerencse
 Mindenütt,
 Ahol eddig véremésztő
 Seb fekütt.
 Arca, mely az ősi bútól
 Halavány,
 Felderüljön mint a napfény
 Vész után.

Hü egyesség tartsa össze
 Fiait,
 Hogy leküzdje éjszak rémes
 Arnyait:
 Künn hatalmas, benn virágzó
 És szabad,
 Bizton álljon sérthetetlen
 Jog alatt.

S vér, veríték vagy halál az,
 Mit kíván,
 Áldozatként rakjuk azt le
 Zsámolyán,
 Hogy mondhassuk csend s viharban:
 „Szent hazánk!
 Megfizettük mind, mivel csak
 Tartozánk.“

XV. Gondolatok a könyvtárban.

1845.

Hová lépsz most, gondold meg, oh tudós,
 Az emberiségnek elhányt rongyain
 Komor betűkkel, mint a téli éj,
 Leírva áll a rettentő tanulság:

„Hogy míg nyomorra milliók születnek,
Néhány ezernek jutna üdv a földön,
Ha istenészszel, angyalérzelemmel
Használni tudnák éltök napjait.“

Miért e lom? hogy mint juh a gyepen
Legeljünk rajta? s léha tudománytól
Zabáltan elhenyéljük a napot?
Az isten napját, nemzet életét?

Miért e lom? szagáról ismerem meg
Az állatember minden bűneit.
Erény van írva e lapon; de egykor
Zsivány ruhája volt. S amott?
Az ártatlanság boldog napjai
Egy eltépett szűz gyöngye öltönyén,
Vagy egy dühös bujának pongyoláján.
Es itt a törvény — véres lázadók,
Hamis birák és zsarnokok mezéből
Fehérre mosdott könyvnek lapjain.
Emitt a gépek s számok titkai!
De akik a ruhát elszaggták,
Hogy majd belőle csinos könyv legyen,
Számon kívül maradtak: Ixion
Bőszült vihartól üzött kerekén
Örvény nyomorban vég nélkül kerengők.
Az örült ágyán böles fej álmodik;
A csillagászat egy vak koldusasszony
Condráin méri a világokat:
Világ és vakság egy hitvány lapon!
Könyv lett a rabnép s gyávák köntöséből,
S most a szabadság és a hősi kor
Beszéli benne nagy történetét.
Hűség, barátság, aljas hitszegők
Gúnyáiból készült lapon regél.
Irtózatos hazudság mindenütt!
Az irt betűket a sápadt levél
Halotti képe kárhoztatja el.

Országok rongya! könyvtár a neved,
De hát hol a könyv, mely célhoz vezet,
Hol a nagyobb rész boldogsága? — Ment-e
A könyvek által a világ elébb?
Ment, hogy minél dicsőbbek népei,
Salakjok annál borzasztóbb legyen,
S a rongyos ember bőszült kebele
Dögvést sohajtson a hír nemzetére.

De hát ledöntsük, amit ezredek
 Ész napvilága mellett dolgozának?
 A bölcsék és a költők műveit,
 S mit a tapasztalás arany
 Bányáiból kifejtett az idő?
 Hány fényes lélek tépte el magát,
 Virasztott a szív égő romja mellett,
 Hogy tévedt, sujtott embertársinak
 Irányt adjon s erőt, vigasztalást!
 Az el nem ismert érdem hősei,
 Kiket — midőn már elhúnytak, s midőn
 Ingyen tehette — csúfos háladattal
 Kezdett imádni a galád világ;
 Népboldogító eszmék vértanúi:
 Ők mind e többi rongykereskedővel,
 Ez únt fejek- s e megkorhadt szivekkel,
 Rossz szenvedélyek oktatóival,
 Ők mind együtt — a jók a rossz miatt —
 Egy máglya üszkén elhamvadjanak?
 Oh nem, nem! amit mondtam, fájdalom volt,
 Hogy annyi elszánt lelkek fáradalma,
 Oly fényes elmék a sár fiait
 A süllyedéstől meg nem mentheték!
 Hogy még alig bír a föld egy zugot,
 Egy kis virányt a puszta homokon,
 Hol legkelendőbb név az emberé,
 Hol a teremtés ősi jogai
 E névhez „ember!” advák örökül —
 Kivéve, aki feketén született,
 Mert azt baromnak tartják e dicsők,
 S az isten képét szíjjal ostorozzák.
 Es még is — még is fáradozni kell.
 Egy újabb szellem kezd felküzdeni,
 Egy új irány tör át a lelkeken:
 A nyers fajokba tisztább érzeményt
 S gyümölcsözőbb eszméket oltani,
 Hogy végre egymást szívben átkarolják,
 S uralkodjék igazság, szeretet.
 Hogy a legalsó pór is kunyhájában
 Mondhassa bizton: nem vagyok magam!
 Testvérim vannak, számos milliók;
 En védem őket, ők megvédnek engem.
 Nem félek tőled, sors, bár mit akarsz.
 Ez az, miért csüggedni nem szabad.

Rakjuk le, hangyaszorgalommal, amit
 Agyunk az ihlett órákban teremt.
 S ha összehordtunk minden kis követ,
 Építsük egy újabb kor Babelét,
 Míg oly magas lesz, mint a csillagok.
 S ha majd benéztünk a menny ajtaján,
 Kihallhatók az angyalok zenéjét,
 És földi vérünk minden cseppei
 Magas gyönyörnek lángjától hevültek,
 Menjünk szét, mint a régi nemzetek,
 És kezdjük újra tűrni és tanulni.

Ez hát a sors, és nincs vég semmiben?
 Nincs és nem is lesz, míg a föld ki nem hal,
 S meg nem kövülnek élő fiai.
 Mi dolgunk a világon? küzdeni,
 És tápot adni lelki vágyainknak.
 Ember vagyunk, a föld s az ég fia.
 Lelkünk a szárny, mely ég felé viszen,
 S mi a helyett, hogy törnénk fölfelé,
 Unatkozunk, s hitvány madár gyanánt
 Posvány iszapját szopva éldegéljünk?
 Mi dolgunk a világon? küzdeni
 Erőnk szerint a legnemesbekért.
 Előttünk egy nemzetnek sorsa áll.
 Ha azt kivittuk a mély sülyedésből,
 S a szellemharcok tiszta sugaránál
 Olyan magasra tettük, mint lehet,
 Mondhatjuk, térvén őseink porához:
 Köszönjük élet! áldomásodat,
 Ez jó multság, férfi munka volt!

XVI. H y m n u s.

1846

Isten segíts! királyok istene!
 Emeld fel hozzád a király szivét!
 Értelme legyen mint napod szeme,
 Hogy végig lássa roppant helyzetét:
 Hogy aki fényben milliók felett van,
 Legyen dicsőbb erényben, hatalomban.

Isten segíts! népeknek istene!
 Tedd jóra munkássá e nemzetet,

Hogy amihez fog óriás keze,
Végére hajtson minden kezdetet.
Add, hogy mit emberész és kéz kivíhat,
Ne várja mástól mint szerencsedíjat.

Isten segíts! országok istene!
Ruházd fel áldásoddal e hazát,
Hogy mint az őskor boldog édene
Dúsan virítson bércen, síkon át,
És míg keblén a hűk örömben élnek,
Pallost mutasson fondor ellenének.

Isten segíts! szabadság istene!
Add, hogy megértsük e nagy szótatot,
Adj csüggedetlen szívet is vele,
Hogy túrni tudjuk, mint szent közjogot:
Tiszteljük azt a törvény érc szavában,
S ha vinni kell, a vérnek bíborában.

Mindenható egyesség istene!
Ki összetartod a világokat!
Engedd, hogy bármi sorsnak ellene,
Vezessen egy nemes e nagy gondolat,
Hogy nemzetünknek mindenik nyomára
Ragyogjon emberméltóság sugára.

XVII. Az emberek.

1846. a galíciai lázadás után.

Hallgassatok, ne szóljon a dal,
Most a világ beszéll,
S megfagynak forró szárnyaikkal
A zápor és a szél:
Könyzápor, melyet bánat hajt,
Szél, melyet emberszív sohajt.
Hiába minden: szellem; bűn, erény:
Nincsen remény!

Hallátok a mesét: a népnek
Atyái voltak,
S amint atyáik vétkezének,
Ők úgy hullottanak:

A megmaradt nép felsüvölt:
Törvényt! s a törvény újra ölt.
Bukott a jó, tombolt a gaz merény:
Nincsen remény!

És jöttek a dicsők, hatalmas
Lábok törvény felett.
Volt munka: pusztított a vas!
S az ember kérkedett.
S midőn dicsői vesztenek,
Bújában egymást marta meg.
S a hír? villám az inség éjjelén:
Nincsen remény!

És hosszú béke van, s az ember
Rémítő szapora,
Talán hogy a dögvésznek egyszer
Dicsőbb legyen tora:
Sovár szemmel néz ég felé,
Mert hajh a föld! az nem övé,
Neki a föld még sírnak is kemény:
Nincsen remény!

Mi dús a föld, s emberkezek még
Dúsabbá teszik azt,
És még is szerte dúl az inség
S rút szolgaság nyomaszt.
Igy kell-e lenni? vagy ha nem,
Mért oly idős e gyötrelem?
Mi a kevés? erő vagy az erény?
Nincsen remény!

Istentelen frigy van közötted,
Ész és rossz akarat!
A butaság dühét növeszted,
Hogy lázítson hadat;
S állat vagy ördög, düh vagy ész,
Bármelyik győz, az ember vesz:
Ez örült sár, ez istenarcu lény!
Nincsen remény!

Az ember fáj a földnek: oly sok
Hare s békeév után

A testvérgyűlölési átok
 Virágzik homlokán;
 S midőn azt hinnők, hogy tanul,
 Nagyobb bünt forral álnokúl.
 Az emberfaj sárkány-fog vetemény:
 Nincsen remény! nincsen remény!

XVIII. J ó s l a t.

1847.

Ki mondja meg, mit ád az ég?
 Harag, káromlás volt elég;
 Gyűlöltünk mint kuruc, tatár,
 Bánkódtunk mint a puszta vár;
 Ügyünk azért
 Sikert nem ért.
 Pedig neked virúlnod kell, o hon,
 Lelkünk kihalna hervadásodon.

Hát félre bú és gyűlölet!
 Vagy bár gyűlöljünk szellemet,
 Azt, mely közöttünk lakozott,
 És egygyé lenni nem hagyott:
 E gyűlölet
 A-szeretet.
 Mert még neked virúlnod kell, o hon,
 Túl és innen sok késő századon.

A gyűlöletnél jobb a tett:
 Kezdjünk egy újabb életet.
 Legyen minden magyar utód
 Különb ember, mint apja volt.
 Ily áldozat
 Mindig szabad.
 Mert még neked virúlnod kell, o hon,
 Vagy szégyen rögzik minden fiadon.

Mi tilt jobbakká válnotok?
 Ha eddig pazaroltatok,
 S idő, ész, pénz elszóratott
 Megvenni a gyalázatot:
 Elég az ok
 Javúlnotok.

Mert még neked virúlnod kell, o hon,
Bár bűneink felhöznek arcodon.

A verseny nyílt, a nemzet él,
Ha egy jobb tagja sem henyélt,
Jut ember és kéz, munka, vér:
Mi volna az, mit el nem ér?
S legyen dicsőbb
Ki tettre föbb.

Mert még neked virúlnod kell, o hon,
Ragyogva hírben, büszkén, szabadon.

Itt még e föld, mély sírjaiból
Az elhunyt ősök lelke szól.
Munkát reá s szabad kezét:
Dicső kert lesz a sír felett,
Zöldelni fog
Bérc és homok.

Mert még neked virúlnod kell, o hon,
Miért volnál az éggel oly rokon?

Mit a művészet, tudomány
Csodásat, üdvöst hagy nyomán,
Adjuk meg e hazának azt
A hervadatlan szép tavaszt.
Múlt és jövő
Így egybe nő.

Mert még neked virúlnod kell, o hon,
Fölül időn, és minden sorsokon.

Vagy nincs erőnk? Az nem lehet:
Ártunk egymásnak eleget.
Lesz költő, szónok, és vezér,
És tudomány, mely eget ér;
De tisztelet

A gúny helyett!
Mert még neked virúlnod kell, o hon,
A szellemek kincsével gazdagon.

Fut, fárad a sok idegen,
Miért? hogy tápja meglegyen,
S mi tőlök várjuk a csodát
Fölékesíteni e hazát?

E jog nekünk
Szent örökünk.
És még neked virúlnod kell, o hon,
Vérünknek lángja ég oltárodon.

Kié e hon, ha nem miénk?
Ha érte mindent megtevének,
Ha tiszta kézzel áldozánk,
S lettünk, mi eddig nem valánk:
Nincs hatalom,
Mely visszanyom.
És még neked virúlnod kell, o hon,
Mert isten, ember virraszt pártodon.

XIX. A vén cigány.

(A költő hattuyudala, 1855.)

Húzd rá cigány, megittad az árát,
Ne lógasd a lábadat hiába;
Mit ér a gond kenyéren és vizen,
Tölts hozzá bort a rideg kupába.
Mindég így volt a világi élet,
Egyszer fázott, másszor lánggal égett;
Húzd, ki tudja meddig húzhatod,
Mikor lesz a nyütt vonóbul bot.
Szív és pohár tele búval borral:
Húzd rá cigány, ne gondolj a gonddal.

Véred forrjon mint az örvény árja,
Rendüljön meg a velő agyadban,
Szemed égjen mint az üstökös láng,
Húrod zengjen vésznel szilajabban,
És keményen mint a jég verése, —
Oda lett az emberek vetése.
Húzd, ki tudja meddig húzhatod stb.

Tanulj dalt a zengő zivatartól,
Mint nyög, ordít, jajgat, sír és bömböl,
Fákat tép ki, és hajókat tördel,
Életet fojt, vadat és embert öl.
Háború van most a nagy világban,
Isten sírja reszket a szent honban.
Húzd, ki tudja stb.

Kié volt ez elfojtott sohajtás,
 Mi üvölt, sír e vad rohanatban,
 Mi dörömböl az ég boltozatján,
 Mi zokog mint malom a pokolban?
 Hulló angyal, tört szív, örült lélek,
 Vert hadak, vagy vakmerő remények?
 Húzd, ki tudja stb.

Mintha újra hallanók a pusztán
 A lázadt ember vad keserveit,
 Gyilkos testvér botja zuhanását,
 S az első árvák sirbeszédeit,
 A keselynek szárnya csattogását,
 Prometheusznak halhatatlan kínját.
 Húzd, ki tudja stb.

A vak csillag, ez a nyomorúlt föld
 Hadd forogjon keserű levében,
 S annyi bűn, szenny, s ábrándok dühétől
 Tisztuljon meg a vihar hevében,
 És hadd jöjön el Noe bárkája,
 Mely egy új világot zár magába.
 Húzd, ki tudja stb.

Húzd, de még se — hagyj békét a húrnak:
 Lesz még egyszer ünnep e világon,
 Majd ha elfárad a vész haragja,
 S a viszály elvérzik a csatákon:
 Akkor húzd meg újra lelkesedve,
 Isteneknek teljék rajta kedve;
 Akkor vedd fel újra a vonót
 És derüljön zordon homlokod,
 Szűd teljék meg az öröm borával.
 Húzd, s ne gondolj a világ gondjával.

XX. A kis leány baja.

Isten a megmondhatója
 Mennyit szenvedek,
 Testi lelki nyugodalmam
 Mint eltüntenek.

Nappal álom forr fejemben,
Éjjel gond viraszt;
El sem végzem, már is újra
Kezdem a panaszt.

A sóhajtás tartja bennem
Még az életet,
Keblem a sok sóhajtástól
Szinte megreped.
Csak sovárgok, csak tünődöm,
Nem tudom, miért?
Mintha égnék s vágyakoznám
Bírhatatlanért.

Ah ha e sovár tünődés
Tán a szerelem?
Akkor jaj szegény leánynak,
Akkor jaj nekem!
Aki engem úgy szeressen,
Élve, halva hív;
Amint én szeretni tudnék,
Nincs oly férfiszív.

XXI. I d á h o z.

Nem mondom, hogy szeretlek,
Mi haszna mondanám?
Te szómra nem hajolnál
S csak búmat toldanám.

Nem mondom, mint szeretlek,
Hol lelnék arra szót?
Nem érez, aki érez
Szavakkal mondhatót.

Nem mondom, e kebelben
Mily mély a fájdalom:
Az ilyen fájdalomnak
Legjobb a sírhalom.

XXII. A merengőhöz.

Laurának.

Hová merült el szép szemed világa?
 Mi az, mit kétes távolban keres?
 Talán a múlt idők setét virága,
 Min a csalódás könnye rengedez?
 Tán a jövőnek holdas fátyolában
 Ijesztő képek réme jár feléd,
 S nem bizhatol sorsodnak jóslatában,
 Mert egyszer azt csalúton kereséd?
 Nézd a világot: annyi milliója,
 S köztük valódi boldog oly kevés,
 Ábrándozás az élet megrontója,
 Mely, kancsalúl, festett egekbe néz.
 Mi az, mi embert boldoggá tehetne?
 Kincs? hír? gyönyör? Legyen bár mint özőn,
 A telhetetlen elmerülhet benne,
 S nem fogja tudni, hogy van szívöröm.
 Kinek virág kell, nem hord rózsaberket;
 A látni vágyó napba nem tekint:
 Kéjt vesz, ki sok kéjt szórakozva kerget;
 Csak a szerénynek nem hoz vágya kint.
 Ki szívben jó, ki lélekben nemes volt,
 Ki életszomját el nem égeti,
 Kit gőg, mohó vágy s fény el nem varázsolt,
 Földön honát csak olyan lelheté.
 Ne nézz, ne nézz hát vágyaid távolába:
 Egész világ nem a mi birtokunk;
 Amennyit a szív felfoghat magába,
 Sajátunknak csak annyit mondhatunk.
 Múlt és jövő nagy tenger egy kebelnek,
 Megférhetetlen oly kicsin tanyán;
 Hullámin holt fény s ködvárák lebegnek,
 Zajától felrémül a szívmagány.
 Ha van mihez bízhatnod a jelenben,
 Ha van mit érezz, gondoldj és szeress,
 Maradj az élvvel kínáló közelben,
 S tán szebb, de csalóább távont ne keress:
 A bírhatót ne add el álompénzén,
 Melyet kezedbe hasztalan szorítsz,
 Várt üdvöd kincese bánat ára lészen,
 Ha kart hizelgő ábrándokra nyitsz.

Hozd, oh hozd vissza szép szemed világát;
 Úgy térjen az meg mint elszállt madár,
 Mely visszajő ha meglelé zöld ágát,
 Egész erdő viránya esalja bár.
 Maradj közöttünk ifju szemeiddel,
 Barátod arcán hozd fel a derűt:
 Ha napja lettél, szép delét ne vedd el,
 Ne adj helyette bánatot, könyűt.

XXIII. Puszta csárda.

Ez a csárda nevezetes,
 Gólya jár rá, nagy kelepes:
 Ha én gólyamadár volnék,
 Ilyen házra nem is szállnék.

Kidőlt bedőlt az oldala,
 Bele jár az isten nyila,
 A forgó szél dúdol rajta,
 Boszorkánytánc van alatta.

Hej kívül is, hej belül is,
 Ki van itthonn, ha beteg is?
 Ki hoz nekem bort eleget,
 Piros lánytól hókenyeret?

Puha kenyér eledelém,
 Szomjam ellen borral telem,
 S ha felindít a szerelem,
 A szép leányt megölelem.

Hej de itt senki sem felel,
 Csak az egy gólya kelepel;
 Útra készül az is szegény,
 Nem ülhet a ház tetején.

Gyerünk innen, fakó lovam!
 Tisza ide nem messze van,
 A Tiszában megítatok,
 A Dunáig meg sem állok.

Isten hozzád, puszta szállás,
 Gözütanya, denevérház!
 Hordjon el az őszi zápor,
 Mért nincs benned egy ital bor.

XXIV. Az Unalomhoz.

Holdvilág az arcod,
 Kályha termeted,
 Régi fejkötőtől
 Boglyas a fejed.

Épen nem mondhatni
 Hogy szép dáma vagy,
 Még is tisztelőid
 Száma vajmi nagy.

Válogatni nem tud
 Tompa ízleted;
 Aki hozzád hajlik,
 Azt mind szereted.

A pimasz körökbe
 Makkfilkózni jársz,
 Lesben a vadászszal
 Sült galambra vársz.

Régi duska társad
 Minden jó uracs,
 Kinek esze tálban
 S szíve a kulacs.

S ami ellen annyi
 Finnyás nőke küzd,
 Téged el nem hajt a
 Drága pipafüst;

Söt, hol orrboszontva
 Porzik a tobák,
 S illatot, hiú fényt
 Rejtnek a szobák,

Ott is ásitozva
Gyakran megjelenesz,
S bűvös álomírral
Szájt szemet befensz.

Sok kis és nagy úrnál
Ülsz te pamlagon,
Karjaidba dölnek
Nő és hajadon.

S akik érdeketlen
Nézik a hazát,
S nyugton vészni hagynák
Legnagyobb fiát;

Kiknek embertársok
Jaja pusztá hang,
Melyre nem esendül meg
Lelkökben harang;

S aki a dologtól,
Könyvtől idegen:
Az mind édeleghet
Vaskos kebleden.

Sok munkás henyével
Írsz te verseket;
Hajdan így csináltak
Nálunk könyveket,

És mondák: „A téli
Est unalmiban
A magyar nemzetnek
E könyv írva van.

Olvasd el, magyar nép,
S tartson meg az ég!¹
Mert erő, egészség
Kell hozzá elég.

Íme, szép asszonyság,
Mily sok érdemed!
Ráadásul hozzá
Adj még egy kegyet:

Valahára köztünk.
 Únd meg magadat,
 S hordd el más világra
 Régi sátrodat.

Szállj, oh szállj el tőlünk
 Túl a tengeren :
 Nyűg elég marad még
 E jó nemzetem.

XXV. E p i g r a m m á k.

1. Zrínyi a költő.

„E lantot, koszorútlant bár Violája kezétől,
 Mely Szigetet zengé s hősei áldozatát;
 És e rettenetes szablyát, sok erősnek öljjét,
 Melyre „ne bántsá a magyart!“ jelszavam írva vagyon:
 Zrínyi hagyom neked, oh haza! és gondjaidba ajánlom,
 Zrínyi az éneklő, s a diadalmi vezér.“

2. Hűség.

Lányka! miért ez elázott arc, e harmatozó szem?
 Mért e fájdalom? e szív dobogása kiért?
 „Sírban atyám, érette könnyüm s e fájdalom érte;
 De szivem és e szív hü dobogása tiéd.“

3. Az elzárkozott.

Kertem alatt ha kimégy a rétre, leányka, s az ajtót
 Zárva s szökőkutamat víztelen állva leled;
 És zaj nélkül az ernyőket, hol máskor öröm zeng,
 S pusztán a szerelem játszadozása helyét:
 Vissza ne térj, kedves! idegennek nem vagyok én honn :
 Téged, csak jőj, kert s kert ura várva fogad.

4. Tűz és víz.

Egy tűz van csak erős, és egy víz árja hatalmas
 Mely sziveket gyújt, mely szívbeli lángokat olt:
 Mind kettőt szemeidbe, oh némbér! az istenek adták:
 Mennyei szikra amaz, mennyei harmat emez.

5. *A puszta sír.*

A Duna habjainál ki van itt a kised üregben
 Pusztán, s omladozó hamvai jeltelenül?
 Menj harsogva, folyam! mely gyakran vitted emelve
 A győző seregét, zengj hadat álmaihoz;
 S melyet szerze, te légy, ország, az erősnek örök jel:
 Népvezető Arpád hamvai nyugszanak itt.

6. *Magyarország címere.*

Szép vagy, o hon, bére, völgy változnak gazdag öledben,
 Téridet országos négy folyam árja szegi;
 Ám természettől mind ez lelketlen ajándék:
 Nagygyá csak fiaid szent akaratja tehet.

7. *Egy kibújdosott vég ohajtása.*

Külföld halma földend, leütöttet nem honi harcban,
 Sírba rokon könyvtől megsíratatlan esőt.
 Hintse el, aki letesz nyugalomra, a szánakozó kéz
 E szivemen hordott port hideg arcaimon.
 Szent por ez: a haza földéből bujdosva hozám ki,
 Mely rabigába viszály s orgyilok által esék.

8. *Az elvölök.*

Menni fogunk, te öröm s boldog szerelemnek ölébe,
 Megcsaltnak nekem a sír menedéke marad;
 Ott keresek békét, s ah ott sem nyughatik e szív:
 Büszke menyekződnek hallani fogja zaját.

9. *Egy képszoborra.*

Nem faragott, óh lány, kőből a művész keze téged:
 Elve levél kövé a kora búcsu miatt;
 Innen az elhangzott panaszok fájdalmai, innen
 Szende mosolygásod kőhideg ajkaidon.

10. *A szegény anyja.*¹

Kinnal szült fiaikat szomorúságodra neveltél;
 Inségben nőttek nagyra könyüid alatt.

¹ Vörösmarty saját anyjára.

S a szükség őket szanaszét ragadozta; hanyatló
 Napjaidat nem volt, aki derítse, közel;
 És idegen kezek ápolván sírodba letettek,
 Annyi szülöttid közt megsíratatlan anyát:
 Ó! végetlennek kell lenni az üdvnek egekben,
 Hogy kielégítsen földi keserveidért.

11. A hazafiak.

Kértek, s a haza kér; firkáltok, s a haza buzdít;
 Csizmátok ninesen, s a haza álljon elő.
 Áldoztok bogarat, s azt a haza nézze tuloknak:
 Szándéktok jó volt, s a haza áldjon ezért?
 Vesztegetők, szentségtelenek! mi düh szálla belétek,
 Mit keres a szent szó szenttelen ajkítokon?
 Szütökben legyen a haza, és ha kimondani szükség,
 Tetteitek zengjék nagy, diadalmi nevét.
 Akkor lesz neve a bűn s baj szörnyeinek öljöje,
 S nép és isten előtt becsben az áldozatok.

12. Két hivatal.

Gyógyítasz s bort mérsz: Italod két érdemü: érzem
 Gyógyszereden borodat, gyógyszeredet borodon.

13. Jelenkori szerelem.

Állhatatosság a szerelemben, aranykori hűség,
 Merre vagy a földön, vagy mi hazába kelél?
 Most a lányka ruhát s szeretőket vált mosolyogva,
 S új széphez vígan távozik a szerető.
 Így mind a két fél a rögzött rosszban egyenlők:
 Hitlen lánykáért hittelen ifju hevül.

14. Buksihoz.

Hírt keresünk? úgy van! Italúl én szomjuzom a hírt:
 Vastagon és durván, Buksi, te éhezed azt.
 Én, mint jó bortól, tán édesen álmodom egykor:
 De te zabálsz mint a pór lova, s hullani fogsz.

XXVI. Marót bán.

Szomorújáték öt felvonás-ban.

V á z l a t a. Bod, gyermekkorában Haszán bégnél rabul esvén, majd görög kalózok által elvitetvén, kárnél hölgy- és kincsrablásban nevelkedett, Haszán által visszaváltva, s azon hazug ígérettel tartva, hogy majd visszabocsáttatik pénzzel atyjához, kit Bod nem ismer, hogy felsegíthesse, kénytelen ezt is hölgyrablással szolgálni.

I. felvonás. Most is a Haszánál fogva levő Marót macsói bán várából tért meg, de a nélkül, hogy ennek fiatal szép feleségét Idát meghozta volna Haszának. Ez sejtve, hogy Bod maga szereti a nőt, fenyegetőzik hogy ha megcsalja őt, atyja fejét küldi neki: ellenkezőleg fölfedezi neki származását; s az egykedvűséget színlelő Bodnak újra pénzt adva hadfogadásra, ismét elküldi a nőért; Marót bánt pedig hivatja, kit halálosan gyűlölvén, amiért egy csatán három testvérét s atyját elejtette, s hűgát elrabolván szolgájának adta hitvesül, azon ajánlattal kínozza, hogy váltsa meg magát hitvesével, vagy megöli őt, de úgy:

Hogy aki báj s erényben oly jeles,
Kit életednél inkább kedvelél,
Szép hölgyedet meglátnod nem sokára,
A vérpadon te, s karjaimban őt.

Marót átkozva őt, hogy midőn elrablott öcsését, kit tíz évig hasztalan keresett, tőle visszaváltani akarván, maga hozta a váltságdíjt, őt álnokul megfogatta s börtönben tartja; el van szánva a halálra. Időközben a Bod szolgája Ibrahim jelentvén Haszának, hogy Bod maga szereti Idát, megbizsa Ibrahimot, hogy néhány emberrel támadja meg az úton levő Bodot, s élve vagy halva hozza meg neki; s azon esetre, ha ez nem sikerülne, Marót által kívánja őt elrontani, kit elhivatván, haza bocsát egy nagy váltságösszeg fejében, melyet Marótnak vagy tíz nap alatt el kell küldenie, vagy visszatérnie fogságába, mire Marót szavát adja.

II. felvonás. Midőn Marót bán, birtokába érkezvén, út közt megpihen, jő Bod, három álorcás emberrel küzdve. Amaz megszabadítja; s azon kendőben, melyet Bod, vérző arca törlésére, neki nyújt, hitvesét ismeri fel, mi, összeköttetésben Bod elébbi elbeszéléssel (En titkos kedvesemhez utazom) borzasztó világot gyújt a bánnak. Bod fel szólítására hozzá szövetkezik, s vele indul saját várába.

Azalatt Barra, Marót bán várnagya újra sikeretlenül sürgeti Idánál fogoly ura kiszabadítását, s bár jelenti, hogy a fogadott had s az összes várnép készen áll Haszán megtámadására: Ida határozatlanul áll kötelessége és új szerelme ellenkező érzéseiben; de mégis a cselédség hűsége által meghatva, végre győz szerelmén, elhatározza magát a lemondásra; s e végre, midőn Bod érkezik, őt nem fogadja szobájában, hanem a vasterembe rendeli. Marót Barrával magára adatja a lovagteremben álló egyik vasember páncélzatát, s így elrejtve van jelen a következő felvonásban. Bod megtudja apródjától, ki az erdei megtámadástól futás által szerencsésen megmenekült, hogy a támadók Haszán emberei voltak; mire elkeseredve eltépettnek tekinti a kötést maga és Haszán közt, s bosszút fogad neki, ha ezzel apját (kit Haszán, hatalmában tartani hazudott) elveszteni is.

III. felvonás. A vasteremben fogadja Bodot a bálné, de megtörik elhatározása Bod hódító beszédein, s nagy küzdelem után végre megvallja neki — először — szerelmét. Bod megöleli, ekkor az elrejtett Marót Ida nevével mondja ki, ez megjedve fut; s Bod, sikeretlenül keresvén a hívót, már menne Ida után, midőn Barra Haszán küldöttét hozza, ki ura nevében sürgeti a bán özvegye elhözvését, miután a bán azalatt meggyilkoltatott. Bod azt izeni, jöjjen Haszán egy hét múlva (reményelve, hogy Marót népével őt megölheti). Marót Barrának meghagyja, hogy más napra pompás temetést rendeljen, s egy zárt koporsót, mintha benne holtteste volna, állítson be a sírboltba, a temetésnél kívánván bosszút állani a hűtlen asszonyon és csábítóján.

IV. felvonás. Idát a bán koporsójára borúlva találja Bod a sírboltban; kit visszautasít ugyan a gyászhelyen de az elrejtett Marót, nem értve beszédét, kivonul várnépeért, hogy itt nyomban megbüntesse a vétkeket. Bod jelentvén Idának, hogy Haszán jöni fog, őt védtelennek gondolva, erővel elragadni; a nő reá bizza hadait, mire Bod kéri hogy a koporsó felett esküdjék neki, a csatába menőnek, szerelmet, s hogy élve nem jut a török kezébe. Ida, ellenkezések után végre esküszik, s épen a bucsu percében megjelenik Marót hat vitézzel, Bodot kötözve elviteti; s a várban (a török jövetele miatt) támadó zajra a várfalra siet. Haszán a vár alatt felkiált: Macsó bíró, add meg váltságodat! Most veszi észre Marót hogy a napot s váltságot elfelejté, s leszáll a várból Haszánnal értekezni. Azalatt Haszán, hívén hogy a bán megöleti Bodot, Juszuf-

nak adja a Bod atyja kardját s meghagyja neki, hogy midőn gyanítandja miként Bodnak feje véve van, menjen be követként a bánhoz, s adja át a kardot, elmondva neki hogy Bod az általa keresett öcs. Ekkor az érkező Marótól, ki a váltságot meg nem adhatja, Bodot és Idát követeli. Marót amaz nem adja, de igen — Idát. Kit lehozatván, ez magánosan kíván férjével szólni. Haszán, elbájolva szépsége által, enged s félre tér; Ida bűne érzetében már csak tört kér, hogy ha Haszán kényszeríteni fogja, utált életétől magát megmenthesse. Marót odadja a tört, Ida kéri hogy, ha halála hírét veszi, bocsásson meg emlékezetének; Marót megindul a bűnbánón, visszakéri a gyilkot, őt is marasztja; de Ida, hogy megváltsa férjét, most önkényt feláldozva magát, Haszának átadja magát. Marót visszaköveteli s újlag akar a váltságért szerződni. Hiába, s így indul harccal visszavíni őt.

V. felvonás. Marót a csata előtt Bodot kivégeztetni rendeli; de jó Juszuf, átadja a Boddal elrablott kardot, a testvérek titka kinyilatkozik. Marót átkozza Bodot, de midőn ez beszéli élte folyamát, a bán megsajnálva őt, viszont elmondja, mit tett és szenvedett érte, s hogy végre őáltala vesztette el hitvese hűségét. Bod bánkódva tettén, Marót felszólítására, hogy jóvá tegye bűnét, megigéri küzdeni vele együtt a nőért, mire Marót megbocsát öcsésének, és csatába mennek. — Azalatt Haszán ellopta Idától ennek gyilkát, elmondja neki, mikép, ha ellenkezni fog vele, prédául adja az ifjaknak; ha megöli magát, ruhátlanul kiteszi a világnak; s gúnynyal mondván: Vedd törödet, multságul hagyom, a csatába rohan. Bod, miután vitézül küzdött, de a nap veszve van, Haszán sátorát keresi fel, s Idát, megmentendő az élettől, megöli; de Haszántól itt találva, ez által orozva meggyilkoltatik. Azalatt Marót helyre állítván a csatát, eléri szinte Haszán sátorát, evvel küzd, földre teríti, s akasztatni elviteti. Jó Barra, Bod vitézségének hírét hozva; megtalálják ezt és Idát halva — Marót életét a török üldözésének áldozza fel.

Harmadik felvonás.

(Terem, melynek hátul egy közép- s két oldalajtaja van. A középpajtó mellett jobbra egy vas ember van felállítva, dárda kezében. A középpajtón jó Marót bán, a vas emberhez hasonló fegyverzetben).

Marót. Ez asszony, aki most itt édeleg,
Míg engem rabnak s elhagyatva tud,

Ez egykor — átkozott az óra is!
 Nyakamba füzte inda karjait,
 Boldognak látszék, mint nem senki más,
 S kigyói nyelve így sugott fülembre:
 „Oh bán! ha téged a harc eltemet,
 Nem élem azt túl egy pillantatig.“
 S most, átok és halál! most ő — de nem,
 Nem mondom el, mit vétett ellenem:
 Asszony, s ez a szó minden, ami rossz.
 De itt vagyok boszúmat állani
 Még élve, hála, szent isten, neked,
 És birtokában észnek és erőnek,
 S rettentő számadásra hívom őt.
 Legyilkolom minden pillantatát,
 Le minden gondolatját, vágyait,
 Melyekkel önként szegni megy hitét.
 Együtt, s egyenként annyi kint adok rá,
 Amennyi gondolatlan hűtelen.
 Hah! künn dicsőség hordja nevemet,
 S ne tudjam azt honn szennyből őrzeni?
 Jőnek. Vas ember, állj helyettem őrt,
 Míg én benézek poklom ajtaján.

(Helyére áll. *Bod* jő).

Már nyílik ím! jön egyik ördögöm:
 A legnagyobb még hátra van, s az asszony.

Bod (körül néz).

Még ninesen itt. Miért e tétovázás?
 Megváltozott talán? Az nem lehet.
 Mert bár nem adta még nekem szavát,
 De szíve már enyém. A néma vallás
 Epedve lángoló tekintetén,
 Ezen galamb a szívhajó öléből,
 Melyet szemem, mint holló, felfogott,
 A félsikerrel elnyomott sohajtás,
 Az árapály hullámozó kebelén,
 Biztosbak a nyelv vallomásánál.
 A nyelv hazug szolgája a tudónek:
 Kebel, szem, arc, az érzés nyelvei.
 (*Ida* jő). Ah jön! — Legédesb álmod képei
 Öleljenek meg testvér angyalokként.
 Hozzon reád legboldogabb napot,
 Ki a napot, s az üdvöket teremti.

(*Idához* közelítve, annak keze után nyúl, ki visszavonul)

Ida Megállj, vitéz, s hallgass meg engemet.

Bod. (félre). Minő hidegség, mit kell hallanom?

Ida. Gyakorta látlak váramban, lovag,
Mióta férjem, a bán, fogva van;
Gyakorta hallok nyájas szózatod,
Vigasztalót inségem napjain,
S még nem tudom, ki vagy; még nem tudom
Kinek köszönjem e baráti szív
Részvételét és biztatásait.

Engedj meg: a még férjes özvegyet
Oly sok gyanús szem s fül környékezi,
Oly sok bitang hír járja udvarát,
Hogy nem maradhat békében miattok.
Vagy bízni kell, vagy kárhoztatni. Im
En bízom, és magadtól vágyom azt
Megtudni anit rossz léleketével
Megvesztegetve nyújt a csalfa hír:
Te egy szilaj vitéznek tartatol,
Kinek hazája nincs, sem istene.

Bod. Nincsen hazám és nincsen istenem:
Mim van, ha elhagysz, angyalom te is?
Oh *Ida!*

Ida. Bajnok!

Bod. Megbocsáss nevednek,
Hogy bájosabban hangzik, mint a bänné.

Marót (helyéből egy kissé előbbre lépve)
Nem hallok őket, ördög-és halál!
De suttogások árulást jelent.

(Ismét visszaáll.)

Bod. Vagy hát ki vagyok én? Olyan idegen,
Oly új és ismeretlen nálatok,
Hogy számot adni kényszerítsz? s ma, most,
Midőn reménnyel jöttem! (körülnéz) Oh igen!
Meg kell tekintnem jól e teremtet,
Hol annyi édes óra álmain
Feledni kezdém a fanyar világot:
Meg kell tekintnem e ház belsejét,
Mert tán utószor látom.

Ida (ijedve). Mit beszélsz?
Te távozol?

Bod. S ez ellenedre volna tán?
Úgy tetszik mégis, mintha nem. Kivel
Öröm mulatnunk, akit szívesen

Látunk, az oly vendégnek nem keressük
Nevét, hazáját; nem fogadjuk így,
Ha tán haramjakézből véresen —
Ida. Az istenért! te vérzel?

Bod. Semmiség!

Csak egy kis intés, hogy fejembe is
Kerülhetendett e szép utazás,
Melynek jutalma gúny és gyötrelem.

Ida (félre) Hová leszek! feltétem füstbe ment.

(*Bodhoz*) Te félre érted aggodalmimat.

Bod. Vagy azt kívánod, hogy mit én magam

Irtózva zárok keblem rejtekébe,

Hogy ami engem semmivé teend,

És mondhatatlan kint szerezhess neked

Ha megtudod, — most elbeszéljem itt?

Megoldjam a vihart, mely még lekötve

Szenderg a hallgatás bilincsein?

Akarsz kegyetlen és szívgyilkoló

Történetet? Jó. Úgy tudd meg, ki vagyok.

Ida. Megállj, én nem kívánok semmit is,

Ne szólj, ne tárd fel szörnyű titkodat.

Csak meg ne csalj, *Bod.* Oh mert én fölötte

Boldogtalan nő lennék általad.

Bod. Ez már barátj szózata volt. Az ég

Aldjon meg érte, *Ida.* Oh igen,

E szózata az, mely súlydta lelkemet

Felhíja örvényének széliről,

Melynek riasztó mélységű tükrében

Szédülve látja elveszett magát.

Oh így fogadtál engem akkor is,

Midőn először, épen mint ma történt,

Rablók kezéből mentem meg. Legott

Hogy láttalak, megváltozott hitem;

Vagy inkább, aki eddig nem hívék,

Most hinni kezdtem benned és magamban,

S megesküvém, hogy éretted, ha kell,

Vért, szívet, üdvöt, mindent odadok.

Ida. Oh *Bod,* miért szólsz ilyeket nekem.

Te nem tudod, hogy ez lelkemnek árt.

Bod. Ah félre minden aggodalmaiddal.

Lásd, drága hölgy, mi könnyű mód vala

Megcsalni téged névvel és családdal,

Nem mondhatám-e: Pálfi ivadék,

Perényi, Csák, vagy Frangepán vagyok,
 Hogy szívtelen rokonság túra ki
 Nagy birtokimból, melyek visszazállnak,
 Ha perrél és törvénnyel megvívom.
 Én e helyett jövék amint vagyok,
 Egy puszta névvel, címeretlenül;
 Nem súgva, nem hazudva semmit is,
 Mi rajtam nem volt tüstént látható.
 S te nem vetéd meg, jóm, a jövevényt,
 A fénytelen: te elfogadtad őt,
 Nyájas szemekkel vártál rá, ha jött,
 Borús szemekkel kísérted ha ment.
 S lelkében egy gyönyörnek kútfejét
 Nyitád meg, a jobb tettek érzetét,
 És eltakartad azt a rémidőt,
 Mely ifjuságán, mint pokol, terült el.
 Igen, nemes hölgy, borzasztót s dicsőt
 Hallandasz egyszersmind, ha elbeszéllem,
 Mi voltam, és mi lettem általad.
 S te most elrontanád-e művedet,
 Elfúhatnád, mint szappanbuborékot,
 Egy ember üdvét? Ída, üdvömet?
 Az nem lehet! de félre most ezekkel,
 Ezek komor, kedvetlen tárgyaim;
 Mert engem illetők. De szólj magadról.
 Mint vagy, hogy éltél, amióta sorsom
 Távol tartott? Vidámak voltak-e,
 Mint én ohajtám, mindig napjaid?
Ída. Oh Bod! te csalán játszol énvelem:
 Kérdéseimre nem felelsz soha,
 Vagy olyat, ami rémit és gyötör.
 S kérdést adsz, melyre nem felelhetek,
 Vagy olyat, ami búsit és lever.
 Vidám napokról szólasz? Oh igen!
 Egy éve, hogy Marót bán fogva van,
 Egy hosszú éve folyvást rettegek —
 Attól-e, hogy jó, vagy nem? — nem tudom.
 Oh senki nem tudhatja, mit teszen
 Özvegynek lenni háborús időben,
 Bán özvegyének, míg a bán is él.
 Ím, hogy bolondul a csalárd töröknek
 Nem hányom el váltságul kincseit;
 Hogy vakmerőn nem kísérték csatát,

Hogy elfogadlak, jó vendégemet,
 Ki engem bátorítasz és vigasztalsz,
 Hitetlen nőnek tartatom. S ha ez
 Való, úgy én boldogtalan vagyok —
 Ha nem való, még boldogtalanabb. —
 Oh bár ez órán térne meg Marót bán,
 S találna engem halva, hitvesét.
Bod. Mit hallok? új és régiebb panasz!
 Búd és keserved engem gyötrenék,
 S e kétkedésed kárhozatba dönt.
 Én teljes embert szántam fel neked:
 Amint vagyok, s leendek, harcfa
 És ifju még, az élet ajtajánál,
 El nem hiült remények birtokában,
 S oly elszánással, mely egekre tör,
 Egészen a tiéd. — A múlt időt,
 Ha éden volna is, kitörleném
 Emlézetemből, és egész jövőmet,
 Bár egy világot érjen, itt neked
 Ajánlanám fel: lelke a tiéd
 És életem — s te mind ez áldozatra
 Az egy Marót bán névvel állsz elő.
 Ki e kevély bán? istened talán,
 Ki siron túl is számot tart reád?
 Meggondolád-e Ída, mit tesz ez?
 Vagy ő, vagy én! De ő már elveszett:
 Otet Haszán bég sírnak áldozandja.
Ída. Oh ég!

Bod. Vagy bár ne hát. Ő éljen, csak találj
 Módot s időt, hogy el ne veszsz nekem.
 Találj egy ilyen másod életet,
 Mely ifjusággal kezdődjék, s ha eltelt
 A fél idő — én békén várom azt,
 És háboríttlan — akkor légy enyém.
 De az élet egy, s ah Ída, mely rövid!
 Mutasd meg, hogy két életünk vagyon:
 Én várok érted egy hosszú életen,
 Végig gyöttrődöm minden pillanatján,
 Csak légy enyém a másik életen.
 De oh, ha most elvesztlek, Ída, most
 E visszahozhatatlan életen,
 Te mind örökre veszve vagy nekem.
 Ah Ída, és te sírsz? mért e könyű?

Kegyetlenebb az, mint tán gondolod;
Mert azt jelenti, hogy te nem szeretsz.

Ida. Én nem szeretlek? — Oh ég, mit beszélttem!
(Hirtelen felkél).

Bod. Igen, oh igen, ezt jó angyalod sugá.

Ne bánd, ne vonjad vissza szavadat,

E szó után lelkem már rég epedt.

Gyakran, midőn magamban tépelődtem,

Azt kérdezém, mi boldogítana?

Kincs? nem; dicsőség? nem; szerencse? nem;

Uralkodás? nem; egész világ? nem;

Egy szó hibázott teljes életemből,

E szó: szeretlek. Most hallottam azt,

S nincs a világon amiért odadnám!

Még egyszer ah mondd azt a drága szót.

Ida. (Mintha félne, hogy meghallják, körüljárja a
teremet, s midőn visszatér, elfojtott hangon szól)

Bod. én szeretlek téged. *Bod.* Oh gyönyör!

Ida. Szeretlek átkaimnak ellenére,

Oly kinnal és oly rettegés között,

Mint ellenségnek nem kívánhatom.

Igen *Bod.*, oh ha tudnád! én neje

Égy elfogottnak, aki oly dicső,

És oly nemes férj, hogy becsülni kell,

Ha nem szeretnők. Én szeretem őt,

Oh én boldogtalan, s most rettegem.

Én egy családnak ága, mely hitelent

És szivgyalázó árulást nem ismer,

Hol istenfélők már a gyermekek,

S jámbor keresztény, aki korra jut,

Én ily családi ág, Marót neje,

Én tégedet szeretlek. Oh egek!

Ne lássatok meg engem.

Bod. Kedvesem!

Ida. Én küzködém. Igen! soká, soká

Harcoltam e veszélyes indulattal.

Imádkozám; de bűnös ajkaim

Egy szót neveztek, melyet szenteink

Nem ismerének, e szót: szerelem.

S ah, mily hatalmas szó volt ez: megölte

Imádságomnak minden erejét.

Bod. Oh drága hölgy, te ennyit áldozál!

Ida. Midőn fohászim nem használtak,

Megesküvém, s megátkozám magam:
 Ne adjon isten hosszú életet,
 Ha a szerelmet meg nem tagadom.
 S én a szerelmet meg nem tagadám,
 Meg nem tagadhatám. Oh istenem!
 Hisz én szeretlek és szeretni foglak,
 Ha tüstént sírba kell is szállanom.
 Most már, Bodom, te kedves jó barátom,
 Mindent kitudtál, amit tudni kell.
 Tudod: szeretlek, úgy mint nő szerethet.
 Mi kell egyéb? a lelki szerelem
 Az, ami boldogít, és ezt magok
 Az angyalok nem róják vétkemül.
 És úgy akarván, a bánnak neje,
 Neked barátod, szeretőd vagyok.
Bod. (Megöleli) Oh Ída, Ída!

Marót. Ída!

Ída. Szent hatalmak!

Mi rettentő hang érte fületem.
 Maradj, maradj, az istenért, ne kísérv.
 Oh jaj nekem, ha ő megérkezett. (El).
Bod (Kardot rántva körüljár)
 Kisértet, vagy gazember, szólj, ki vagy?
 (Ismét körülmegy)

Itt senki sincs. Szavam viszhangja volt,
 Mely a szegény nőt úgy megrezgeté.
 Oh Ída, kedves, drága jó teremtés!
 Szeretni foglak, asszony! e világon
 Csak tégedet, te szép, te jó, te hív.
 De most utána, fel kell bátorítnom:
 Különben elvész félig nyert csatám.
Barra. (jó. Egy köpönyegbe burkolt emberrel)
 Uram barátom, várjon egy kicsint:
 Itt egy vitéz bajtársa keresi.
 S ha végezett, elvárjuk vacsorára:
 Mert asszonyunk ma nem lesz látható. (El).
Bod. (A vas emberes ajtóhoz megy, hol a köpönye-
 ges ember áll)

Ki vagy, mi dolgod, végezd röviden.
 (A török köpönyegét szétveti)
 Oh ördög! ez Haszánnak embere.
Török. Uram, Haszán küld itt egy levelet.
Bod. Jó. Elmehetsz. Mást semmit sem izent?

Török. De sőt; ugyanazt, mit a levélben irt,
Mehagyta szóval mondanom. Köszöntöm
Bod hadnagyot, szólott ő, s intem őt,
Hogy akit ígért, akiért zsebét
Aranynyal töltém, a szép özvegyet,
Marót nejét már egyszer hozza meg.
Három nap múlva a közel harasztban
Egy kis hadam lesz, mely őt átveszi.
Mondd, hogy siessen. Apja ősz fejére
Emlékeztess őt — így szólott uram.
Bod. (félre) Oh eb török! — szegény, szegény apám!
Török. Mást nem parancsolsz?

Bod. Menj; ne lássanak.

De még is, mondd Haszánnak, hogy ne jöjön.
Egy hónap múlva lesz kezünkben a nő.
Előbb ne jöjön haddal. Menj, siess. —
Megállj, megállj. Marótnak özvegyét
Mondád? — A bán még él.

Török. Csak élt, uram.

Bod. Marót bán meghalt?

Török. Meggyilkoltattott.

Bod. Mondd meg Haszánnak, egy hét múlva jöjön.
Lódulj, siess, menj; meg ne lássanak.

(*Török* el).

Bod. Marót bán meghalt, és én élni kezdek.

Vigan, vigan, ma áldomást iszunk. (El).

Marót. (előlép) Vég áldomást, az égre esküszöm.

Ez ember elesábitá hölgyemet,

És a töröknek pénzen adja el.

Haha! kacaglak, nyomorú pokol,

Az ember és föld poklabb, mint te vagy.

(Szünet).

S én most megöljem őket, meg velök

Azon kigyót, mely szívemben lakik?

Megöljem és egy hirtelen dőféssel

Elrontsam a boszúnak ünnepét?

Nem! eddig ők nem éltek boldogúl,

Attól remegve, hogy még megjövök;
Gond s félelem közt izlék a gyönyört;

De most halottnak véelve, szabadon

Cikáz szívökben minden érzemény.

Igen! koporsóm mellett lássam őket,

Teljes virágzatában bűneiknek.

S ha majd gyanútlanul kéjelgenek,
Ha üdvöt áraszt minden érverés,
Ha boldogságok legfőbb fokra hág,
Akkor csapok le mint a jégvihar,
És elhervasztok minden örömet.

Barra. (jő) Uram, jelen léssz most a vacsorán?

Mar. Híj, majd ha vége lesz. — Megállj!

Még egy parancsom van. Vigyázz reám:

Intézz holnapra pompás temetést,
Úgy mint temettük boldogult apámat.

Engem halottnak hirdettet Haszán,

S ez alkalommal élni akarok.

Egy zárt koporsót készíttess titokban.

Tizenhat gyászba öltözött vitézem

Várjon reá az erdőn, s úgy adasd át,

Mint melyben a töröktől visszaküldött

Holttestem nyugszik. Mély titok maradjon

Amit parancsolék. — És holnap délután

Az ősi sírbolt várjon a halottra. (*Barra el.*)

Oh a hitetlen asszony, ő bizonynyal

Örülni fog, ha engem halva lát.

De most az egyszer ezt az örömet

Ürömpohárrá változtathatom.

Vigadjatok csak, én is vígadok majd:

Oly tort ütendek a holt bán felett,

Oly tombolás lesz a vég lakomán,

Hogy minden őseimnek csontjai

A sir ölén felrázkodnak belé. (*El.*)

A negyedik felvonásból.

Haszán, Marót (jő).

Haszán. Köszöntelek, bán. Egy szócskát előbb,

Mint alkut kezdenénk. A hitszegő Bod,

Ki most kezedben van, nekem

Bérlett cselédem.

Marót. Rabló!

Hasz. Oh igen,

Ő Kende Rózsát s több más szépeket

Szerzé nekem; de drága pénzemért.

Most rászédett, s én eltökélt vagyok

Lábához tenni áruló fejét.

Add őt nekem ki.

Mar. Én Bodot neked?

Nem egy hajszált, egy szikrát életéből.

Hasz. Hát esküdj rá, hogy élve nem hagyod.

Mar. Ne ingerelj: csak ő az, amire

Nem alkuszom. Minden mást engedek;

De őt s boszúmat fel nem oszthatom.

Hasz. Igaz, te őtet méltán gyűlölöd.

Mar. Méltán-e? azt boszúm mutassa meg.

Hasz. (félre) Ez jól van. Így Bod élve nem maradhat.

(Maróthoz)

Nos bán? hol a díj, melylyel tartozol?

Vagy vissza térsz-e rabságodba ismét?

Mar. Török, midőn még nálad rab valék,

Minden szavad közt egy fájt oly igen,

Hogy arra most is jól emlékezem.

Hasz. Én sem felejtém. Add nődet nekem:

Váltságod díja ő, vagy a halál.

Mar. Ezek voltak tulajdon szavaid.

Hasz. Most is, vitéz bán. Add nődet nekem,

S szabad vagy, és ment minden tartozástól.

Különben hajlik a nap, és te rab vagy.

Szavad szerint határidőd kitelt.

(Marót int Barrának, ki a feketén fátyolozott Idát a várajtóból előhozza).

Ida. (Maróthoz térden állva).

Oh bán, ne öl meg engem. Adj időt,

Hogy bűnömet megbánjam. Könyörülj!

Hasz. Minő szelíd hang!

Mar. (Főlemeli Idát).

Én megöllek? én?

Nem, drága hölgy: te életkedvelő vagy,

Te kéjt, gyönyört, hév csókokat szeretsz;

Szerelmed mint a tenger, olyan éh,

Oly telhetetlen, oly kifogyhatatlan,

S te halni készülsz? Ments isten, nemes hölgy!

Te még ezentúl fogsz csak élni. Eddig

Az egy Marót bán volt, ki megölelt,

Most egy világnak lésszesz birtoka.

(Idát lefátyolozza)

Ida. Mi lesz belőlem, oh mindenható!

Hasz. Allah! ez a te képed rajzolatja.

Mar. (Haszánhoz)

Mit szölsz?

Hasz. Az alku, áll.

Mar. (Általadja Idát)

A nő tiéd.

Ida. Megállj, megállj! oh mit kellett megéernem.

(Marót elé térdel)

Oh bán! Marót!

Mar. Becsületes nevem,

Melyet gyalázat ére általad.

Ida. Férjem!

Mar. Ne mondd. Az többé nem vagyok.

Én férje voltam Idának, szemérmes

És tiszta nőnek a Radók fajából.

Te nem vagy az: neked már nincs neved,

Vagy oly, amelytől undorodni kell.

Ida (Fölkel)

Mért nem szakadsz be föld, hogy elmerüljek. —

Oh bán, ne hagyj el, oh hallgass ki engem.

Oltár előtt mikorban nőd levék,

Megesküvél, hogy semmi rossz napomban

El nem hagyandasz. S ég legyen tanúm

Ily rossz napom több, mint ez, nem lehet. —

Vétkeztem ah Maróti, s türheted,

Hogy más kezéből érjen büntetés? (letérdepel).

Oh ölj meg engem, bán, oh ölj meg engem.

Mar. Kardom vitézek estével dicső:

Hitetlen vérrel nem fertőztetem.

Ida (Fölkel)

Az isten látja, hogy kegyetlenül szólsz.

Marót! — de nem; te sziklaszívű vagy.

Hozzád fordúlok, irgalmazz, vitéz bég,

Engedj urammal szólanom magával.

Hasz. Ne mondd, hogy nálam kérelmed hiú volt;

Szólhatsz: de ez legvégső szód legyen.

Ida. Végbúcsumat veszem.

Hasz. Lásd, távozom! (El).

Mar. Nevetlek, asszony, meghittségedért.

Véled, talán félnék, fukar vagyok,

Hogy gyávaságból engedélek át?

Nem, istenemre! Nincs ár oly magas,

A földnek semmi kincse, sőt maga

Ez életem, melyért odadjalak.

S ha védni kellne egy becsületes nőt,

Nem véretem, de tengert ontanék ki.

Most egy kutyámnak vére drága bér.

Ida. Irgalmas isten! adj erőt.

Mar. Beszéllj,

Vagy távozom. Mit kívánsz?

Ida. (Magában)

Oh igen,

Hallám, mitől a nőszív megszakad.

Most semmi nincs már amit rettegek.

(Maróthoz)

Marót, te mindig nyájas férj valál,

Nem hallám eddig egy rossz szavadat —

Mar. Igen, s te szépen megjutalmazál.

Ida. Oh szörnyen, szörnyen, oh mily keserűn!

Fogságba estél, s én elhagytalak;

Minden cseléded harcot sürgetett,

Legalsó szolgálád kész volt halni érted:

S én nőd rabúl sínlődni hagytalak —

Mar. Úgy van, derék hölgy, azt tevéd velem.

Ida. Oh bán, ne fordítsd erre képedet!

Erő s vidámság pezsgett arcodon;

Mint férfi mentél a vészes csatába.

Most fonnyadásnak indult termeted,

A bú vénsége hamvad arcidon,

És üstököd setétlő fürtein

A hervadásnak dérvirága leng.

Oh szörnyü, szörnyü — s mind ezt én tevém.

Mar. Valót beszéllsz. Nem év, nem a nyomor,

Nem tört meg így a mély rabság maga:

Szívű betegjét látod itt előtted,

Gyötrelmim ástak ily sírt arcomon:

De meglakolsz e hervadásomért.

Ida. Igen Marót bán, s nem méltatlanul.

De mért örülsz ily szörnyü sorsomon?

Oh bár méltónak tartanád reám

Hallgatni, mondhatnám: hogy nem halál,

Nem büntetés az, melynek gondja bánt.

Midőn imént a holtak közt hagyál,

Hol mint egy büntetőt a más világról

Gondoltalak megtérni, s szellemem,

Mint a kiholtak háza, mely lezárt,

Olyan kietlen s borzasztó vala,

Aldottam volna azt a tört s kezét

Mely életemnek véget vet. Te ott

Kegyetlenebbül, mint emberhez illő,
 Rém s lelki furdalás közt élni hagytaál:
 Midőn imént megvetve, meggyalázva,
 Pogánynak, ellenségnek átadál,
 Kit a pokolnál inkább rettegek.
 Oh bán, az élet akkor már kihalt,
 S csak az maradt fenn, ami benne kín.
 Nem életem hát, melyet féltének;
 De megvetésed, és utálatod,
 Melyekre méltó lettem, és ez arc,
 Mely óriási bűnömet mutatja,
 Ez ami ég s dúl lelkem belsején.
 Engedd meg, oh bán, egy kérésemet.

Mar. Mindent, csak azt ne, hogy becsüljelek.

Ida. Ne mondj kivételt. Meggondoltad-e
 Hogy most utószor látlak életemben,
 Hogy mint halálra ítélt rab, csak egy
 Kis kedvezést kívánok nyerni —

Mar. Szólj!

Ida. Add gyilkodat nekem.

Mar. Mit, gyilkomat?

Ida. Te meg nem öltél, ámbár kértelek.
 Azt hitted: asszonyármány s tettetés volt,
 S az meglehet; mert ah én silány,
 Értéke-vesztett, hűtlen nő vagyok.
 De gondold meg bán, s szánj meg engemet;
 Te egy pogánynak adtál birtokába,
 Utálatosbnak minden bűneimnél.
 Ha rossz napom lesz nála — s oh egek!
 Minő pokolnak kell ott nyílnia —
 Ha kényszeríteni és gyötörni fog,
 Ki ment meg engem útált életemtől?
 Rettogtem, oh bán, eddig a halált,
 Most egy barátom a világon ő.
 Oh add, oh add e gyilkodat nekem.
 En nem vigyáztam hős neved becsére,
 Eljátszottam szép boldogságodat:
 Szentül megőrzöm e tört, esküszöm.

Mar. (Kémlőleg s félig megindulva)

Itt, vedd!

Ida. (Megesókolja a tört)

Oh hála e jótétedért!

S ha majd, Maróti, azt hallod felőlem,
 Hogy nem vagyok, hogy minden vétkeket

Szivem kiontott árja mosta el,
 Igérd, hogy meg nem átkozod nevem!
 Hogy megbocsátasz a szegény Idának.

Mar. Ida!

Ida. Oh csak egyszer még e szót, e hangot,
 Mely régi édenemből visszazeng.

Oh mondd, hogy megbocsátasz vétkemért!

Mar. Add vissza gyilkomat.

Ida. Mit? gyilkodat?

Mar. Megmásolám szándékomat: te itt
 Maradsz, te nem mégy a törökhöz.

Ida. (Magában)

Mit hallok! Ő megindult. Oh öröm!

Én nem vagyok hát többé áldozat,

Nem a pogánynak martaléka többé!

(Maróthoz)

S te díjat adnál értem? harera kelnél?

De nem, hisz én hallottam. Oh egék!

Mit kell gyanitanom:

Te rabságodba ismét visszatérnél?

(Marót elfordúl).

Ida (Rövid belső küzdés után)

Oh adj erőt, ég, adj erőt nekem.

Én elfelejtém esküvésemet;

Hivságos gondolattal idegent

Fogadtam e szív tiltott rejtekébe,

És sorvadozni hagytam férjemet

Egy hosszú rabság minden kínjain:

Most étellemmel válthatom meg őt.

(Haszán felé megy)

Haszán jöhetsz: mi már készen vagyunk.

Hasz. (jó) Oh szép vagy, húri, égnek lánya vagy.

Jövök, jövök, s amerre mégy, követlek.

Mar. Megállj Haszán! add vissza hitvesem,

S váltságaért szerződünk újlag.

Hasz. Szerződni? újra? tartsd meg szavadat.

Imént silány jószágként elvetéd.

De bárhogyan, nem kellnek kincseid,

Nem várad, minden birtokod, magad:

Neked csak véred hízlalná boszúmat;

De itt gyönyörre nyílnak karjaim.

Itt napderítőt, álmédesítőt

Viszek magamnak, melyet egy király

Országa árán venne meg. Te őt

Dühben, s bolondul elvetéd, magyar;
 De a töröknek jobb ízlése van!
 Szabad vagy, és ment minden tartozástól.
 De őt viszem. Becsületes magyar,
 Mit egyszer ád, azt vissza nem veszi.
Mar. Vidd hát, török, de állj készen csatára.
 Te álnokúl, s gonoszszal cimborálva
 Lopád ki váram szivét: farkasúl
 Jövéel el ólálkodva, míg lakomban
 Az isten átka és haragja dúlt;
 Most végre el kell válni sorsainknak:
 Élet-halálra hare legyen közöttünk.
Hasz. Azt gondolod, hogy elfutunk előled?
 A nagy próféta úgy áldjon meg engem,
 Amint kívánom a csatát veled.
 Élet-halálra, bán. Nőd már enyém.
 Ha porba látom hullni fejedet,
 Minden kívánság, melyet ápolék,
 Egy örök életre teljesülve van. —
 Csatára, bán, elvárlak a csatára! (Idával el).
Mar. Vért, vért kell látnom, vérét a gonosznak,
 Ki engem ilyen sorsra juttatott,
 S undok pogány eb! a te véredet.
 (Kiáltva)
 Fel fel! vitézlő férfiak! csatára,
 Marótnak ölni szörnyü kedve van.
 (A várfalakon itt-ott katonák tűnnek fel).

DEBRECZENI MÁRTON.

1802—1851.

Debreczeni Márton 1802 január 25. Gyerő-Monostoron, Kolos vármegyében született, hol atyja János fazekas, anyja Lőrinczi Erzsébet volt. Első oktatását 1809—13-ig a helybeli ref. iskolában nyeré. Atyja mesterségéhez nem mutatott kedvet, s már akkor csak könyveivel társalkodott. Ottani oskolázása

utolsó évében egy oda való ifju, Ignác Márton, születést meglátogatván, s a kis Debreczeni ennek deáki egyenruháját megpillantván, folyton sürgetve kérte szülőit, vinnék őt is oda, hol ily köntöst adnak. Az említett ifju is pártolván kivánságát, a szegénységöket eléhozó szülék végre engedtek, s a gyermekben ezért támadt hálaérzet pártolója iránt soha nem aludt ki kebeléből. 1814 elején már fel volt véve a kolosvári ref. collégiumba, hol 1819-ig említett barátja vezetése alatt a deák osztályokat, 1823-ig a bölcsészeti és törvénytani, valamint a hittudományi első folyamot is, az első hely állandó megtartásával végezte. Az iskolai előadásokat hallomásból sajátítván el, szabad idejét a classicusok olvasásával töltötte; különösen Ovid, Virgíl és Horác voltak kedveltei, kiknek verseit oly értelmesen szavalta, mintha maga írta volna. Ezek mellett a zenészet szeretője, a hegedűt és erdeikürtöt, eleinte kóta nélkül, utóbb e szerint játszott, s jelesül és szenvedélylyel. Magán tanítással tartván fenn magát, bár egy évet kénytelen növendékével falun tölteni, öntanulás után is jelesb sikerrel adott vizsgálatot társainál, s különösen Anákreont nagy könnyűséggel elemezvén, az alsó osztályokban görög nyelv tanítójaul alkalmaztatott. Ez időszakban kötött és kötetlen dolgozatokban próbálgatta erejét, mikkel társai elől nem egyszer nyere el a pályadíjakat. Egyikével ekorbeli *anákreoni dalainak* utóbb (1825) az *Aurórában* fel is lépett; s egy allegorikai költeménye: *A hajó*, nyolc évvel utóbb az *Aglájában* híre nélkül jelent meg.

Utolsó iskolaévében egyszer Dézsaknán innelpelvén, az ottani bányásztiszti kar testvéries összehar-tása, s egyik tagjának buzdítása reá bírták e szak vá-lasztására. Összeszedvén kevés takarítmányát, s egyik pártfogója azt kétszáz ezüst ftra egészítvén ki, Sel-mecre készült, a bányász-akademiába. A jó reményű szegény ifjakat szóval és tettel segítő Méhes Sámuel ajánlatára útját Bukovinán vette keresztül, hol egy Fundu-Moldovi nevű faluban a Mancz-féle vas-réz-bányáknál új ásványerek keresésében három hónapot töltvén, csakugyan ő lett szerencsés olyat első találni, mely is az ő nevére kereszteltetett, s a bányatulaj-donos késznek nyilatkozott akadémiai tanszaka költsé-geit viselni, ha magát arra kötelezi, hogy nála áll szol-gálatba; mit azonban Debreczeni, csak hónapban és hónapban akarván szolgálni, el nem fogadván, folytatta útját, s nov. 8. 1823. Selmecre érkezett. Szintoly kedvvel és buzgósággal mint sikerrel folyt kiképzése, bár nélkülözések közt; s két év elmúltával, 1825. ki-tűnő igyekezete jutalmául bányagyakornokká, később, mivel rendszeres akadémiai segélypénz ürességben nem volt, napdíjas radnai olvasztó-mesterré nevezte-tett, mely segélylyel végezhető 1826. az összes bányatudományokat, s még azon évi áprilban Radnán Er-délyben hivatali állomását elfoglalta.

Ez év életének egyik legnevezetesebke: Radna regényes vidéke költötte fel újra költői munkásságát. Ekkor járta be a hazát meteórként Vörösmarty első nagy műve: Zalán futása; s Debreczeni az eposi

pályára szállt ¹, s itt, hivatali és nős élete kevés s édes gondú első évében született meg a *Kiövi Csata* nagy hőskölteményének nem csak első gondolatja és terve, de ott nyerte első alakját is, mint életírója gróf Mikó Imre nem csak a mű számos helyeiből, hanem a költőnek barátaihoz írt leveleiből is következtetni ². Még nem múlt egy év, s Debreczenit sorsa hidegebb tartományokba vetette; t. i. már 1827-nek elején a cser-testi kohótisztviselnél kémlőhelyettessé, 1829 végén a szalatnai kohóhivatalnál ellenőrré, 1833 ugyanott kohónagygyá és igazgatósági ülnökké, 1839 bánya-, kohó- és urodalmi igazgatóvá, egy évvel utóbb az erdélyi kir. kincstárnál bányászügyi ideiglenes előadóvá, s végre 1842 ugyanott tanácsossá neveztetett, mely minőségben 1848-ki aug. 22-ig maradt. Debreczeni életének e huszonkét éve gazdag a tudományos és administratív lángésznek ragyogó sikereiben ³, miket a tudomány emberei méltatása, a kormány jutalmi, hazájának rokonszenve, mely, kisebb kitüntetésekön kívül, az 1842-ki országgyűlésen őt közakarattal nemességre ajánlotta, hálásan elismertek.

¹ Nem csak lelkesítve Vörösmartytól, hanem egészen ennek képzetjárását és nyelvét magába felvéve, a nélkül hogy utánzóknak tekintethetnék.

² Lehet; de súlyos okok, melyek a műben magában fekszenek, azon meggyőződésre bírnak, hogy sok évek után is dolgoztatott még rajta, s tán sohasem is tett le róla, bár mindig titkon foglalkodott vele, miután családja sem tudott semmit költői munkásságáról.

³ Ebbeli munkássága részleteiről, valamint országos, kormányi és a tudomány általi méltatásairól l. *Gr. Mikót* az id. életrajzban, különösen a XVII—XXIV. ll.

Jött az 1848-ki fordulat. Az Erdély Magyarországgali egyesülése részleteinek kidolgozására kirendelt országos bizottságba a törvényhozó test és kir. kincstár által a bányáügyekre nézve egyik küldöttül Debreczeni választatván, júl. 18. Pestre érkezett, s itt már aug. 22. a pénzügyminiszterium bányászati osztályához az igazgató oldala mellé tanácsosul neveztetett; honnan az erdélyi összes bányáügyek rendezésére Kolosvárra küldetvén, a forradalom után, míg magát kitisztáza, hivatalküli állásba tétetett, hol 1851 elejéig nejével és hat gyermekével nemes lelkek jótéteményeiből élt¹, melyben egyetlen vigaszát tudomány, természet- és vegytani kísérletek, földtani kutatások, új találmányok előállításai és szakbeli munkái folytatólagos dolgozása tették. Vegytani munkálatai által rég megmérgezett teste, a gond és bú súlya alatt végre összeroskadt; öt napi ágyban fekvés után Debreczeni meghalt 1851. febr. 18, inségben, miután a kincstárt gazdagította; s tisztázási oklevele már csak halála után érkezett boldogtalan családja kezébe.

¹ „Tisztítkozási ügyem — ír egyik barátjához 1850 jún. 28. — végre csakugyan annyira haladt, hogy az illető tárgyalások határozás végett a kormányhoz felterjesztettek. Ússön ki e határozás bár hogyan, teljes nyugalommal nézek elébe. Lelkiismeretem bizonyoságot tesz, hogy kötelességeimet úgy is mint ember, úgy is mint állampolgár tökéletesen betöltöttem. Egy éve már, hogy semmi fizetést nem kaptam; de isten csodásan gondoskodott, és tényekben nyilvánulólág bizonyítá be: hogy a forradalomnak, bármi romboló volt, még sem sikerült a társadalomból minden nemesb részvétérzést kiirtani.“ *Gr. Mikó Imrénél* az id. h. XXXIII. l.

Eltakaríttatásakor benne az erd. bányászat elismert nagyságát gyászolta a közönség; de senki sem tudta, hogy a haza jeles költőjét is vesztette benne, még az övéi sem, hogy egykor egy nagy művön dolgozott. Gróf Mikó Imre, egykor Erdélynek kir. kincstárnoka, az élőnek tisztelő barátja, a megholtak írott hagyományait átvizsgálván, fedezte fel a sajtó alá nem egyengetett részeket¹, melyeket szintoly kegyelettel mint értelemmel összeállítván, a költő családjának javára teljes díszben kiadott: *A Kióvi Csata*, hősköltemény. Pest, 1854. A tizenöt s tizenhatodik ének vége már csak tervrajzban van. A mű eredetét s jellemét tekintve, szerzője Vörösmarty és Czuczor mellé volt e munkában sorozandó; bár az irodalom közel harminc évvel később kapta azt. Egyéb számos műtani, kész és töredék, munkáiról, mint: *Német-magyar bányász szótár*, *A kohótan alapvonásai*, *A bányászati tudományok rendszere*, *A bányászatról általában*, *A szobafűtés körüli favesztegetésről*, német dolgozásairól, találmányairól, valamint életéről bővebben l. gr. Mikó Imrét, kinek sikerült „életrajzát“ mint egyedüli forrást nem csak használtam, de egyszerűen kivontam.

A Kióvi Csata.

Vázlata. — *Első Ének*. Uldár, ki atyagyilkolás által tette magát a kavarak fejévé; minthogy testvére

¹ Magyarországra Jókai Mór hozta első hírét a becses leleménynek, Erdélyből visszatértekor 1853-ban; s mutatóványokat is adott belőle az azon évi Délibáb II. 3. Tl. 12. számában.

Ungó Árpádnál talált segédelmet, mely által fejedelmi hatalmát visszanyerte, reá bírta Oleg kiövi fejedelmet, hogy Árpádot Pannónia felé vett költözésében hátráltassa. Nyolcadik napja már, hogy a csatázás foly Kiöv alatt. Árpád elfárasztván Oleget, ennek védistene Pérunt, segédelmére küldvén Vikhort a szélistent, ez porfüsttel elhomályosítja Árpád látását, s Oleget szárnyain Kióvba menti. Uldár az Oleg lováért küzdő Ungót hátulról levágja. Szabolcs ennek elragadott testét a várkapunál visszaviván, Bulcsura bízva őrzését, s maga berontván a várba, ott pusztítva a szent dombra is felhatol, hol az istenek faragott képei állottak. Oleg Pérunt, hogy veszni hagyja őt, káromolván, ez mennydörgésben adja tudtára haragját; Szabolcs leragadja Pérunt szobráról az ezüstoffot s diadalmasan vonul ki Kióvból.

Második Ének. Pérunt, a hatalmasb Ódin isten által gátolva hiába akarván Szabolcsot lesujtani; hogy legalább elkeserítse örömét, Bulcsu szívébe Ungó özvegye iránt szeretmet lehel, mire ez, hogy reá jogot szeressen, Ungó testét a harcétről sátrába viszi. Szabolcs ezalatt jó Kióvból, felhívja a magyarokat, hogy használva a diadalt, rohannának be a városba s gyűjtanak fel; midőn, szürkülvén, Árpád hareszünetét rendel. Estve. Onkár éneke Árpádnak a pacinákok közt elesett fia Leventáról. Oleg, ügye hanyatlását s istene haragját látva, tanácsot tart, s Terzán ellenkezése dacára békeköveteket küld Árpádhoz, hogy így Pérunnak, fia Olizár veszedelmére célzó fenyegetését megelőzze.

Harmadik Ének. Árpád támadásra készül, de a főpap Kurzán intésére elébb az elesteket eltakaríttatja. E közben jönnek a békekövetek. Míg Árpád e felétt tanácskozik, Bors az oroszoknak, kiknek az Ungó ravatala feltűnt, elmondja e hős történetét. A béke elfogadtatik; Oleg békedíjt küld; vígalom; Árpád jutalmakat oszt, Bulcsúnak az Ungó fegyvereit, hitvését s helyébe a kavarak vezérségét. Szabolcs, ki titkon szinte szerette Elmát, panasza fakadt Bulcsu méltatlanságán, kire ő a maga által visszaszerzett testét Ungónak csak őrzés végett bizta volt; de Árpád a törvény szigorú értelméhez ragaszkodva Bulcsunál hagyja a nőt; mire Szabolcs elkeseredését Tuhutum csillapítja le. Azalatt Uldár, felbőszülvén a békén, mely boszuállásától elejté, a Borsu istent hívja segédül, ki Pérunt által is megkérve, Árpád képében a Terzán várát és családját éjjel meglepven, elrontja.

Negyedik Ének. Terzán megtudja az öt ért csapást az éjjeli veszedelemből megmenekült Orloktól; boszúra gyúlad a magyarok ellen, felszólítja Oleget, vezetné őket a szószegő magyarok ellen, otthon hagyván baljóslatú fiát Olizárt; Oleg reá áll, kivált hogy hallja miszerint Bongér is segédelmére közelít kúnjaival. Nagyszerű készülétek; a segédhadak elszámlálása. Éjjel kivonóznak az oroszok, hogy meglepjék a semmit nem gyanító magyarokat; Ormuzd azalatt Árpádot álomban vigyázatra intvén, ez Tuhutumot, s ezzel a seregeket felkölti; de még nem rendezhetvén őket, Terzán nagy pusztítást tesz bennök, több vezér, közöttök Tuhutum is, megsebesítették; Árpádot Botond menti meg a halálos csapástól; az ellenség behat a nők és gyermekek sátraiba, s itt öldököl.

Ötödik Ének. Árpád megtámadja személyes harccal Terzánt, ki szemére hányván a rajta ejtett (hibás véleménynyel Árpádnak tulajdonított) or csapást, ennek nejét akarja kivégezni; Árpád megvédi, s magyarjait, a nők veszélyére mutatva, buzdítja; új csata, Uzált véd tündérje ragadja ki a halálos veszélyből, az oroszok már átnyomóznak a Dezna vizén, Terzán lova, Árpádtól megsebezve, a Deznába veti urát, de kimentetik. Midőn a magyarok egyfelől üldözik a futókat, másfelül a lesben elrejtettek a Góra hegyén lerohanva támadják meg őket; Uldár veszedelmesen megsebesíti Árpádot, kit Lehel ment meg s Kesztnék ad át ápolás végett. A magyarok csatája hanyatlik. A vezérek körbe fogva a nőket, védve hátrálnak; új lesből törnek elő Svéneld és Ulanov; s a harc a sötétben és rendetlenségben zavarodva foly, magyar magyart ront egymást nem ismerve: midőn Árpád könyörgésére Mithrász rögtön felhozza a hajnalt, a magyarok tisztán látják a helyzeteket, Tuhutum bátorítja, Botond kiront az őket körbe fogó oroszok közül, a többi utána; a kocka fordul.

Hatodik Ének. Nappal. Egyfelül Előd nagy erővel harcol: másfelül Huba Svéneld ellen fordul. Oleg a magáéival Kióvba vonul. Itt Pérún papja biztatja; Oleg, legszebb lovát megáldoztatja a Pérún haragja enyhítésére. Fia Olizár irigyen nézi a várból Terzán küzdését; atyja azonban elhatározza fiát feláldozni a különben meg nem engesztelhető Pérún megnyerésére, s leányát Thámirát, ki Szabolcs dicső viadalát látva ezt megszerette, annak igéri nőül, ki Szabolcsot fogolylyá teszi. Ez a reá omló sokaságtól vitézül megója magát, de végre elgyengülvén, egy közel liget patakjához tér pihenni, hol

azonban Uzál védtündére őt elszenderítvén s Uzált tündérkarddal látván el, ez társaival elszedi Szabolcs fegyvereit, lánccal megkötik, s az átkozódót Kióvba hurcolják, hol tömlőcbe záratik. Azalatt Tuhutum megfogja Oleget, kit hiába igyeksenek megszabadítani az oroszok. Olizár ezt látva a várból, megmentésére fegyverkezik, s Thámira kérése dacára indul.

Hetedik Ének. Olizár jötte, ki Trívor sisakjába rejtette fejét, új bátorságot önt az oroszokba. Vitéz csata és Tuhutummal vitt egyenlő harc után végre mégis Olegegig hat, s ezt megszabadítja. Pérun azalatt leszállt a Végzés birodalmába, s hogy Oleget megbüntesse, meghagyja Olizár megsemmisítését. A Halál megjelenik a haretéren, hol Olizár vitézül küzdve, Tuhutumot mármár megölné, midőn ezt megmenti Dalmár, de ez elejtetik általa; jó Árpád, ki szinte kétszer hátrál előtte, sajnálván megölni Olizárt, míg Pérun mennydörgésben jelentvén haragját, a Halál Előd buzogányába száll, ki nagy kedvet érezvén ellene, jó s szinte közel van halálához, midőn végső erővel támadván Olizárra, végre elejti. Az oroszok visszavonulnak. Estve; a magyarok közt vigadás.

Nyolcadik Ének. Kurzán, a főpap, hálaáldozatul Olizár fejez lovát megöli, s máglyán feláldozza Mithrásznak. Azalatt Előd hiába keresvén elesettnek vélt fia Szabolcs holttestét, búsul hogy fogva van s tán gyilok által esik el. Szabolcsnak a tömlőcben a Kétségbeesés tört nyújt, s már megölné magát, de egy rózsasugarakkal körülvett isteni alak biztatja, mire Szabolcs ismét feléledvén, megjelenik nála Thámira, s hogy Pérunnak megáldoztatását megelőzze, mely által Oleg, fia halálát is meg akarja boszúlni, láncait feloldozza, s miután atyja kimelésére s béke kieszközlésére kérte, egy rejtek ajtón kibocsátja. Szabolcs egy bokros hegyalján kiérvén, a kún táborba jut, s ott magyarnak ismertetvén mármár kivégeztetik, midőn Bonger vezér — kit mint félholtat Előd egykor a csatában a megfosztatástól megmentett, s gyógyíttatván, díszszel haza küldött — felmenti, és saját lován a magyar táborba bocsátja.

Kilencedik Ének. Uzál, szégyenlén a várbán a Szabolcs előkészített megáldoztatása füstbe menetelét, újra csatát indít. Terzán ismét Árpáddal ví, egyenlő harccal. Nem így a tündérkarddal viaskodó Uzál Előddel, ki hátrálni kénytelen; a sátrakat védő Erdős is elesik; Árpád

sem bírja az általános hátrálást feltartóztatni, midőn az elmés Úszubúnak meghagyja, hogy sértő beszédekkel és hátrálással Uzált a csatatérről elcsalja, ki már a sátrak szélén ví a megtért Szabolescsal; ami sikerül is. Az eltűnt Uzálnak most a magyarok, halálát hirdetvén, az oroszok elcsüggednek, a kocka ismét fordul, az ellenség egy része fut. A nők halottaikat siratják; Helva, Erdős leánya, elesett atyja felett elkeseredvén, fegyvereit felölti, s a hareba megyül. Azalatt a Végzés elejti Uzál élte kockáját, ennek megmutatja tündér védasszonya egy tükörben sorsát; Uzál, elkeseredtében visszasiet a haretérre, lelket önt az övéibe, de maga elejtetvén Helva által, rémülés száll az oroszokra. Jó azonban a kúnság, Oleg üdvözli Bongért; Osed hősködik leginkább; nyolc magyar hívja fel párbajra, Tuhutum sors által kívánja megválasztatni a küzdőt, mellőzvé Kolmárt ifjusága miatt; a nyíl Szabolesot éri, ki már halált mér a lováról leejtett Osedre, midőn a Visszavonás Thámira képében felhívja őt Oleg védelmére, ki azalatt Kolmár fegyverétől veszélyben van. Szaboles új esata kikötése mellett ott hagyja a kún Osedet, Oleg megmentésére siet; s már hare lenne Kolmár és Szaboles közt, ki meg is sebzette amazt, midőn Mithrász lebecsátja az éjt, s Lehel kürtje az ütközetet megszünteti.

Tizedik Ének. Éj. Kolmár árulással vádolja Szabolesot; Kurzán imádja Mithrászt, világosítaná fel a bírákat; Orton, a vádló apja, a Mithrász-adta törvényre hivatkozva (leírása az áldozópohárt rejtő szekrénynek), büntetést kér; Szaboles magát védeni készül, de Thámira esdeklő képe leveszi erről, ő bevallja a tettet, Mithrász pedig az ítéletre kész Árpádhoz küldi az Emléket, mely neki Szaboles által kétszeri megmentetését tüntetvén clibe; halál helyett száműzetést mond reá. Orton haragjának oka, mert egykor Előd mátkáját el akarván ragadni, általa meggyőzetett. Előd búsulva elvonul, hogy végkép oda hagyja a tábort; míg Szaboles a kúnokhoz megyen Oseddel a tartozott párbajt befejezni, kit megsebezve, lováról lebuktatván, Vikhor, a Pérúnak engedelmeskedő szelek ura, a küzdőtér fáklýáit hirtelen eloltja. Szaboles egy istent vélvén Osed védelmére leszállottnak, megelégszik diadalával s elvonul. Egy forrásnál lepibenvén, Hadur tudtúl adja neki álmában, hogy Atila kardját Ódin őrizteti, annak kiadandót, ki Pérún ezüstoffét meghozza, s inti annak beváltására.

Tizenegyedik Ének. Éji nyugalma a hősöknek. Uldárt

a boszu ösztöne győtri Árpád ellen. Csertet küldi azon bükfára, mely alatt egy forrásnál a magyar fejedelem reggelenként időzni szokott. Álmos, esinavári lakásában (a boldogult lelkek lakásában) ezt hallván, Ormuzdnak panaszolja fia e méltatlan végzését, mire ez megnyugtatóván őt, álomcseppekkel leküldi fiához, minek folytán Árpád a reggelt elaluszsa. Ármány Ormuzd e közbenjártán bosszongván, kártevő indulatában Kurzánnak álomban felmutatja Árpádot a bükfa alatt vérében fetrengve; ez felijed, a helyre fut, és Csert nyilatát elesik. Segedelmet kérvén istentől, Szalók Velukkal oda siet, kiktől megértvén, hogy Árpád él, könnyűlt szívvel hal meg. Reggel oda gyűlnek a vitézek, Árpád is, ki megértvén Kurzán sorsát, siratja őt, s boszúja jeléül két nyilat vesz elő: egyikét a forrásba lövi, mely vérrel zavarodva kezd buzogni, s belőle egy sebzett nő emelkedik ki, Réka, ki elmondván, mikép ő ölte meg, féltésből, férjét, Atilát, Hadur őt ezért a föld alá zárta, hol könyei táplálják e forrást, míg nem jő Atila azon utóda, ki visszafoglalandó Pannóniát; most megváltva Árpád által, lelke elszáll; a másik nyilat a falombok közé lövi Árpád, honnan Csert lebukván, s tettét és Uldár boszuját megvallván, Veluk megöli.

Tizenkettődik Ének. Új harc. A kióviak támadnak. Elesik Kolmár és Orton. A kúnok és Terzán Előd sátraig hatnak elő, ki már az őshonba visszamenetelről gondolkodik. Előd megvérzi Terzánt, s a támadást visszanyomja; másutt a kúnok dúlnak; a csata estig foly; Árpád s a legtöbb magyar vezér sebes, a szerencse az oroszok részén.

Tizenharmadik Ének. Ármány boszankodván, hogy Ormuzd a magyaroknak kedvezve hanyatló csatájokat oly hamar megszakasztotta az estnek a földre bocsátása által; az elesett főpap Tarkán alakjában Árpádot saját és népe vég veszésével ijeszti. Ez leveretésében Mithrász és Ormuzdhoz küldi panaszait, s halált kér; mire Ormuzd leszáll, s lelkét, elválasztván testétől, magával viszi az ég magasaiba, honnan vele Dácia és Pannónia szép vidékeit láttatja, melyeket ő népével meg fog hódítani. Majd a csillagok útján a „Mindentehető“ lábai alatt székelő Sorshoz viszi fel, hol ennek szeszélyes uralkodása következményeit mutatván neki, a múltak birodalmába, a csinavári lakásba (a boldog lelkekébe) vezet, nagy elődei közzé, itt Atila mint birodalma leendő visszaszerzőjét üdvözli; Álmos pedig inti, fogadná vissza Elődöt és Szabolcsot: ezekkel fogván a dia-

dal hozzá visszatérni. Majd a jövendők vára felé haladván Ormuzddal, ez a tőle származandó királyok sorát, valamint a népét érendő veszélyeket tünteti fel előtte, míg az elválandó két haza, ismét békés kezet nyújtand egymásnak. Ezek után az Árpád lelkét ismét testébe szállítván és sebeit balzsammal kenýén, nyugodni hagyja, s eltűnik.

Tizenmegyedik Ének. Tuhutum a holtak vélt Árpádot siratva visszahívja a vezéreket a volgai hazába. Ekkor ébred Árpád, s elmondván miket Ormuzd karján az egek megjárva látott, s hogy Kióvnál s a Duna mellett győzedelem várja őket; Lehelt küldi az ártatlan Szabolcs keresésére, Elődnek pedig Álmos fegyvereit küldvén, visszahívja Tuhutum által. Előd kibontakozván búvából, felölti a szent fegyvereket, dandáraival támad, s miután az oroszok erőseit levágta, Osedet is meggyőzte, s Bongér maga vele bajra száll. Előd a régi barátságánál fogva kerüli, de ez leütven sisakját, mely arcát fedezte, s megismervén őt, visszalép. Előd most nem üldözi a kúnokat, hanem Terzán seregéhez nyargal, ezzel ütközik meg, ki kétszer visszavonulni kénytelen, s a halál előérzésétől megszállva visszasiet Kióvba, Ládó oltárán hitvese hajfűrtjét megáldozza, s így készülve rohan ki újra, összecsap Előddel, s elesik. Megszűnven már most az ellentállás, s a haldokló Orlok kérvén Oleget, temettetné el hóseit, ez a rettentőn vivő Árpádtól szünetet kér, ki erre jelt adat.

Tizenötödik Ének. Temetkezés mindkét részről. Azalatt Lehel a Dniper partján felfelé indúlt volt Szabolcsot keresni, hol egy halászó ősztől megtudja az irányt, melyben Szabolcs haladott. Későn levén az idő, az éjt az ősznek kunyhájában tölti, hol ez, ki nem más mint Fährzó, a kúnok egykori vezére, életét beszéli el, s mikép isteni végzetek ellen küzdvén a magyarokkal, Hülek őt a csatában megölte; ekkor testéből kiszállt lelke tisztábban belátván vétékét, ennek jóvá tételére még egyszer kívánt élni, hogy Árpád mellett víhasson Pannóniáért. Erre feltámadván e helyen, egy ragyogó lélek biztatta, miképen élni fog, míg halandó kéz istenfőt áldozand Ódin oltárán, amikor mennie kellend, merre az Atila kardja vezérlendi. Reggel elvezetvén Lehelt egy közel domb tetejére, kimutatja neki a Szabolcs útját. Lehel megleli egy távol barlang előtt Szabolcs ménjét legelve, de ömagát nem; a barlangban nyomozza őt, de a füsttől abban elő nem hatolhatván, a maga lovát Ármánynak áldozza; mire eltűnnek ennek rémei, s

egy szép csillag a barlang tömkelegin át egy tündértérre vezet, hol Szabolcsot egy rózsafelhőben Ládó kebelén leli. Ládó őt is megbábolván, féltéstől üzelve már megölné Szabolcsot, de szunyadását vevén észre, hogy nyílt harcra idézze, kürtébe fú. Erre a tündérlet eltűnik, ők mintegy álomból felserkenve kezet fognak, Szabolcs Lehel híreire megindul a Pérún ezüstfejével, melynek látására az őket ijesztő csodák megengesztelődnek, becseréli az általok örözött Atila kardját, s a meglehető Odin intésére siet a magyar táborba).

Tizenhatodik Ének. Olizár megjelenik Olegnek, s inti, hogy Pérún még nincs kiengesztelve, fötlen oszlopa koponyát kér, s egy deli hölgy vérért. A fő elkészül, Oleg imádván feltéteti, Pérún tetszése jelét adja. Azalatt a csataszűnetnek vége levén, Árpád megtámadja Kióvt. Előd és Helva vitézkednek; Helva már a vár falán lobogtatja a magyar zászlót, Előd benn dül, a szent dombra szorítja Oleget s népét, mire Pérún Vikhor által a ködleküket küldi a magyarok ellen, s ő maga mennykövével lesújtja Elődöt. (Már csügged a magyarság; Pérún inti Oleget, áldozzon neki mindennap egy leányt; ez megáldozza Svéneld leányát; másnap Pérún Thámira vérért kéri, személyesen harcol, de Árpád, Ormuzd által erősítve megví vele. A papok megkérdezték Pérunt, ez hajlandó Thámira helyett Rékát elfogadni, ki meg is áldoztatik, mire mátkája Szécsény elszántan pusztít, s a kún vezéreket Bongért, Bojtát, Ödömért megsebesíti. Most az elfogott Helvát éri az áldozatban a sor; de Szabolcs, megintve Ormuzd által, Lehellel betör, a szent dombnál Atila kardjával dül, Pérún szobrát ledönti, Helvát megszabadítja, Árpádhoz tér, átnyújtja neki az Atila kardját, ki azzal a kirohanó Uldárt elejti. Teljes győzelem. Odin határozata levén, hogy Oleg ne a harc dicsőmészején essék el; Árpádtól másodsor békét kér. Árpád bevonul Kióvba; a kunok egy része egyesülvén vele, Pannónia felé indulnak).¹

H e t e d i k é n e k .

Mint mikor a mindenség még a zürzavar alvó
Munkátlan méhébe homály közt nyugva, mihelyt egy
Végetlen lélek fényes sűgára terült el
A lelketlen massa-rakásokon, a komor éjnek

¹ A XV. és XVI. Éneknek zárjel közt adott vége nincs a költő által kidolgozva, és annak csak prózai vázlata adatik a kiadásban.

Fátyoli szétszakadoztanak, és a lelkesedett por
 Formát öltve magára különvált s érzeni kezdett;
 Vagy mikor a tenger síkján zuhogó szelek által
 Elsüjdedtét váró gálya, ha hirtelen elszűn
 A zivatar dühe, s a kormányos partra verődvén
 Újult élet száll dobogó kebelébe: azonként
 Eledezének az elrémult csapatok, mikor a harc
 Tére felé sietett Olizár, s derekába' vegyülvén
 Mérges oroszlánként töre át a honni¹ vitézek
 Rendein. Emberi testalkatba' erős karu istent
 Véltek azok sűgár képébe', ki a magas égről
 Szállt le segíni Oleg népét, de az őszhaju Drinoh,
 Hajdan Trúvornak hív bajnoki társa, tekintvén
 Fejfedelén a halálfőt, elméjébe az emlék
 Villám gyors tüzeként lobbot vete, és az előre
 Száguldó Olizár nyomait vídúlva követvén:
 „Honnan jössz, Trúvor nagy lelke! közinkbe?“ imígy szól,
 „Honnan jössz Isborknak hajdoni dísze? Ki tépé
 Sztét a halál vas láncát, mely téged lekötözve
 Tarta? Ki üzé el szeméidről egy örök éjnek
 Barna homályait? és ki nyitá fel előtted az árnyék-
 Ország ére kapuját, melyet döntő buzogányod
 Oly sok lelkeknek nyitá egykor a harc mezején fel?
 Rémittő esudaként dúltál te az elleni népen
 Míg portest fedezé lelked, de ma százszoros a düh,
 Mely a hitmásló Árpád seregére veszélyt hoz.
 Menj, te dicső! menj, törj, dúlj, ronts, bonts, győzz hadat, és ti
 Rajta, vitéz oroszok! Trúvornak lelke vezérel
 Minket győzedelemre ma, rajta! nyomába, kövessük.“
 Így szól ő; Olizár tör, dúl, ront, bont, hadakat győz.
 S a zúdult oroszok nyomait pusztítva követték.

Százan szomjuhozának az Árpád sergei közzül
 A vérrel nedves koszorút leszakítva fejéről
 A hősök rendébe' dicsőn tündökleni, százan
 Ésnek el, és százan nevelék fényes diadalmát.
 Am, de ki volt legelébb mérész a párducosok közt
 Vélle csatázni? Kinek párállott vére acélján?
 És kire vont örök éjet súlyos karja először?
 S kik követék ennek lelkét a lelki világba?
 Századok oltá feküsznek azok már, századok oltá
 Játszik az északi szélvésznek dühe szent poraikkal.
 Mennyei hős-ének! te beszélld el, mert teelőtted

¹ Honni mindig hűn vagyis magyar helyett áll.

Nincsen az éltes időnek fátyola, titka. Te a múlt
 Esztendőök mohosúlt sírhalmán déli világtól
 Súgárolva lebegsz, és felfedezed szemeinknek
 A csendes temető rejtékeit, ami jelen van
 Egy kis pontba szorítva tudod mutatni, te bátran
 Törsz át a ködlepte jövendőök sűrű homályán,
 És a sokra leendőket kihozod kebeléből.
 A tenger fenekére leszállasz, s látod az úszók
 Vickándó seregét, te az Aetna ölébe lenézel
 S látod az olvadozó lávák tüztengere mint forr.

Csergőnek szeretett magzatja Tudon vala első,
 Aki magát Olizár ellen szegezé. Hatalommal
 Súlytott ő, de hevébe' arányt tévesztve, s amannak
 Kardja Tudon másodszeri vágását megelőzvéen
 Mejjbe csapá ezt, s éles acélja nyomát patakokkal
 Omló vér követé, a halálnak végtelen éje,
 És a megkeserült atya bús fájdalma, ki látván
 Szívszeretett magzatjának tetemét hidegülni,
 Hogy fájdalma kemény terhét enyhítse, azonnal
 A döntő Olizár feje ellen bosszura lobban.
 Súlyosan érte Oleg magzatját ennek ütése,
 Vér csepegett sebesült karjából, haj! de keményen
 Vág amaz érc buzogányával Csergő feje ellen,
 És emez elszédül, s fia holttetemére borulván
 Bosszuja lángja kihűlt, s a halál álmába' találá
 Enyhültét a már elreppent fájdalomérzés.

Elbúsult Aladár, mikor ezt szemléli, setétlő
 Kőd vonul arca vonásira, és haragos szeme szikrát
 Szórva, elébe rohant a halálosztó Olizárnak,
 S így szollítja: „Te érc karu hős! ma reád kegyelemmel
 Néznek az istenek. Oh! de azért ne reméld, hogy előtted
 Reszkessen kebelem: sokszor döngött fejem ellen
 A buzogány, de miként a hív szerető deli hölgy, ki
 Nap keltével hőse megérkeztére remélvén
 Egy álmatlan töltött éjjel után, ha a hajnalt
 Idvezlő madarak csevegését hallja: örömmre
 Ébredté mindenkor lelkem' a harc riadása.
 S eddigelő diadal-kísérte csatáim, azomba'
 Jól tudom én, hogy az élet sorsa bizonytalan, ingó,
 Itt a vér mezején, s hihető, hogy még ma karod fog
 Vonni szememre ködöt; s hihető, hogy még ma karom fog
 Vonni szemedre ködöt, de míg e törtéenne, jövel, tégy
 Szent fogadást a hadisten előtt: hogy véremet ontva
 Nem fogod a hidegült Aladárt hureolni dagálylyal.

Esküszöm én is ez isten előtt, hogy véredet ontva
Nem fogom a hidegült Olizárt hurcolni dagálylyal.
Hogy feleid, kiket élve szerettél, élve szerettek
Jégajakod' csókkal halmozván könnyes özönnel
Mossák a porral vegyített vért el sebedről.“

Igy szoll ő, Olizár komoly arccal váltva beszédét:

„Esküszöm a riadó harcisten előtt szavaidra,

Hogy feleid, kiket élve szerettél, élve szerettek,

Jégajakad' csókkal halmozván könnyes özönnel

Fogják mosni sebedről a porral vegyített vért.“

Szoll, szavait mennykösuhanásu csapása követvén

Tántorgott a hős Aladár, látása setétült,

S halva bukott le; az éltes tölgy így dől ki tövéből,

Mely feles esztendőök zivatarjai közt is az erdők

Rengetegét kiterült ágával díszesítette.

Fegyverinek csillámló fénye után sok orosz szem

Néz, de szavát Olizár híven megtartja, s az elholt

Testét önmaga védi, míg azt bajtársai könnyű

Somnyelű láncsájokra emelve vívék ki a hareről.

Téged is oh Balamér! Elton hős magva, ki egykor

Sok bolgár vérrel festetted az ősz Duna habját

Distra körébe', keményen súlyt Olizár, s te lerogyva

Hasztalanul küzdesz a halált meggyőzni, patakló

Véred hajjain úgy lebeg a lélek ki belölled,

Mint a zúgó tengeren a magas árboçu gálya,

Mely hős szellők szárnyától hajtatva serényen

Távozik a parttól, lassanként tűnnek elölle

A ligetek, bokrok, lombosfák, s a levegőbe

Büszkén nyúló tornyozatok, s mikor a feketélő

Fellegetek hasító kőszirtfok is a hegyek ormán

Úszó felhőként elenyész, nem lát egyebet, mint

Kék eget és tengert, és a tenger fenekébe

A víz roppantott tükrén át kék eget ismét.

Ekként dült Olizár vas karja, hasztalanul állott

A harsány szavu kürt ura ellen, hasztalanul Toos,

Húba, Előd s Delmár, mint egy jégszikla tavaszkor,

Mely a partja közül kicsapott árvíz habozásin

Ingadoz, és megvetve tekintve az emberi kéznek

Fáradozását, az ellentálló hídra dühössen

Csap; reszket zuhanásán a föld, a habok árja

Messzire loccsan fel, s csikorogva török darabokra

A fakötés: így rontott ő a honni seregbe.

Nincsen erő rohanását meggátolni. Az atyja

Képe lebeg minden lépése előtt; szabadúlta

Minden célja, örömmel teszi veszélyre azért most
 Azt, mit tőle kapott, fellengő gondolatokkal
 És magas érzésekkel telve, habár pokol ádáz,
 Kormos lelkei állnak is ellene, és ha recsegve
 Omlanak össze is ég s föld, ő nem reszket; azoknak
 Halma alá is bátran lép s megküzd a halállal.

A rémült seregek tág utat nyitnak előtte
 S ő holttest-lépcsőkön büszkén tart az ezüstös
 Űstökü hős Tuhutumnak sátra felé. Az egeknek
 Végetlen kékségét mérészen hasító sas
 Így csap alá, mikor a kőszirt mohosúlt üregébe'
 Pelyhesülő fiait bántják. Hallá az üvöltő
 Hadlármat Tuhutum. Keze kardot vállogat egybe'
 S mint a medve, mikor csendes barlangja körébe'
 Bosszura ingerlik, dühösen száguld Olizárra.
 Háromszor csapa ez, háromszor fogta csapásit
 Az ki acéljával, háromszor vitte csoportját
 Ez zuhogó záporként annak sátora ellen,
 S háromszor veri vissza az éltes erős karu hős őt.
 Elbámultak ezen, kik Oleg magvába' az egykor
 Rettentő karu Trúvor lelkét véve csatázni,
 Azt győzhetetlenek tarták a harc mezejébe'.
 S mint a csergedező patakok zúgása kihal, ha
 Hegyhez egyenlő gát áll ellent, s tóba szorúlnak
 A habok, ekként szüne meg egy pillantatig a zaj
 A fejedelmi fogolyt rejtő sátor körül, és azt
 Többnek hitték emberinél, ki az ősz Tuhutumnak
 Képe előtt diadalmasan áll a lelkek előtt meg.

Élesüggedve akarnak már hátrálni, de csörgés
 Hallik, s haj! nem acélkardok csörgése, Oleg vas
 Láncainak csörgése az. A rémült Olizárnak
 Lelke riadva felébrede, hül, forr, vére folyása
 Fennakad, újra megindul, s egy pillantat elég, hogy
 Százszor fussa keresztül a hév-feszítette csatornák
 Számptalan egybekötésit. Csördíti újra Oleg vas
 Láncait, és e csörgés borzasztó, valamint a
 Háborgó ég mennydörgése, mikor szakadatlan
 Villámok hasogatják a mennykő-tele felleg
 Szikláit; borzasztó e csörgés, Olizárnak
 Forró érzeti rá bosszús viszhangba' felelnek.
 Hangja riasztóbb a hív magzat előtt a halálnak
 Kürtjénél, mikor annak réz üregébe Lebel fú,
 És hadakat rémít. De csörög vas lánc a Olegnek,
 S a fiu érzete legfelsőbb pontjára feszülvén

Most, a bús Olizárt mérész tettekre vezérli,
 Hogy vagy örökre szakadjon el az szívébe, vagy önnön
 Élte adójának szabadúltával diadalmat
 Zengjen életidők késői folyása nevének.
 Arca heves mennyköt rejtő fellebbe' borong, s im
 Villámok tüzeként, nem! még gyorsabban azoknál
 Vágtata ő. Tuhutum ki nem állja csatája hevét már
 És hátrál, és a mérész fiu győzve rohan bé
 A sátorba, letördeli öszült atyja kezén a
 Láncokat, és darabonként súlytja a honni fejekre.
 És öröm, édes öröm, mely mennyei, mely csak a hősi
 Tett nagyságából származhat, kél kebelébe'.
 És örül, és a megszabadult atya véle örülvén,
 Rája merőn függeszti figyelmét, s mond: „mi folyamnak
 Hajjai mossák a földet, melynek pora néked
 Ártatlan játékot adott a gyermeki korba' ?
 És ki azon boldog, kit nemzőnek nevezel? Szollj!
 Oh te dicső lelkeknek címere! szollj! de mit érzek?
 Szent hevülésre lobog kebelem, s képedbe' nagyobbat,
 Sokkal többet sejdítek én, mint földi halandót,
 Aki hadat győzött, s Tuhutum hátrála előtte.
 Ah! tán szűnve haragja, az isteni Pérun küldé le téged
 Égi lakodnak örök fényéből, hogy diadalmas
 Karral törd az Oleg esörgő láncát darabokra?
 Egi hatalmagnak vagy társa te? Csillagi fénynel
 Nézel ránk le, mikor földünkre setét ködű arccal
 Tér meg az álmat adó éjjelnek csendes alakja.
 Szent oltárt fogok én számodra emelni, aranynyal
 Fog tündökleni az, s lovaimnak szebbjei lesznek
 Áldozatul kiszemelve.“ Imígy szólt, s nem gyanította,
 Hogy mérész szabadítottjába' kit égi hatalmak
 Társának gondolt, az atyát szerető fiunak hív
 És nemes érzete lángola, nem gyanította, hogy annak
 Elete percei meg vagynak számítva, nem, és ő
 Örvend és tombol, s szent oltárt készül emelni
 Mentőjének; haj! de Kióv fejedelme! be gyászos
 Lesz emez oltár! nem fogsz arccra borúlva előtte
 Hálás érzésekre hevülni te, nem fogod áldva
 Visszateremteni a pillantást, mely szabadúltod
 Láttá, s örömmel visszacsérelnéd láncaidat, csak
 Élne fiad; de hiába! keményebb lánca a halálé,
 Mint a honni vitézé; ezt nem tördeli össze
 Hősi erő, nem kéz, nem acélkard, nem buzogány, nem

Ami halandónak született; a láncszemek aivó
Századok, és végetlen örökség a lakat itten.

Oh Oleg! oh ne örülj! örömidnek sírja közel már,
A böszült Pérún haragos még; bosszuja nincs már
Messze. Örült, mikor ő Olizárt viadalra sietni
Látá, s isteni fényét ködfelhőbe takarván
Földet rázó mennydörgés közt inte az észak
Térén múlatozó Vikhornak. Ez érti az intést
S hajnalszín szárnyas lovait harmattal itatván
Pérún aranszekerébe fogá, s miután felülének,
Süvölt Vikhor, azonnal a gyeplöket megereszti,
S a dobogó lovak egybe előre kilépve kevélyen
Ágaskodnak az égre fel, és iramodva feszülnek
A szíjak, és hasad a levegőnek ezüstje, nyomán a
Könnyű szekér aranyos kerekének, nyilrepülésű
Villámok szikráznak utána, s az égi hatalmak
Így közelednek az elrémült föld színe felé le.

Túl a nyugoti halmok fenyves-lepte tetőin,
Hol az egek boltjáról fénynyel nézve le, sok jót
És sok rosszat látó nap sugára, ha fárad
Nyugodalomra hajol, van az élettenger özönjén
Egy sziget, égis emelt kőszirtekkel koszorúzva,
Szédítő méjségűek ennek völgyei, nem hat
Napsugár ide, nem terül itt soha rózsapirosság
A hajnal szelid arca mosolygásán az egekre;
A madarak csevegő szava itt munkára nem ébreszt,
S a lehanyatló nap sugára se int pihenésre.
Ah! nem, mert örök itt a nyugalom, itt örök éjféli
Sátoroz, itt örökös csendesség, itt örök álom
Fátyola leplezi a nyugvó port; itt az időnek
Szárnya kötözve pihen; nem leng soha nyugoti szellő
Hús fúvalma virágokon itt; nem pusztit az észak
Hervasztó fúvása; nem, ah! mert nincs, mi elaszszon
Ennek mérge alatt; nincs itt a rózsabokornak
Ágai közt bimbó, nincs lilium; a kopasz őrmök
Oldala pusztá, kopár s töredék kő halma borítja.
Itt van az életnek végső kikötője. Erős ez
És magasan nyúló kőfallal van kerekítve.
A tenger fenekét zavaró orkán dühe nem zúg
Itt, s ha ezen nyugalmas rév kebelébe jutott az
Árbo, nem reszket többé a háborus égnek
Mennydörgése miatt, s nem fél a mennykövet ontó
Villámok suhogásaitól. Oh mely gyakor ízbe'

Vágyakozik, s óhajt ide érni az életi tenger
Háborgásaival küzdő, a sors szele által
Hányódván, keserű könnyek közt olvadozó szív,
Mert elhal! Nincs fájdalom itt többé, de reménye
Kompászára tekint, s rebegegssel távozik újra
E rév szirtjeitől, mivel innen még soha senki
Sem tért meg bizonyos hírt mondani, könnye peregve
Kezd ismét a habokkal küzdeni. Oh! be gyakorta
Fél a csendes szél szárnyán evező, ki körül száz
Színbe' repesnek az élet boldogságai, e rév-
Partra kiszállni, mivel megszűn; nincs itt az örömmek
Többé lakja; de a csillagzatok éjjeli fényét
A szem örömtől részeg fővel nézve csalódik,
S gyenge hajója korán szakad itt tördelt darabokra.
Nincs itt félelem, ah! mert nincs mit veszteni többé,
Messzi jövendők álmaival se csal égi reménység
Képe, mivel nincsen többé, mit nyerni. Irigység
Nem marcangol imitt, mivel a polgárok egyenlő
Birtokuk; haragérzés nincs, mert mélyen alusznak
Itten az indulatok zordon szélvészzei. Gazdag
Itt a koldus, mert nincs kívánsága. Szegény itt
A gazdag, mert semmie sincs. A földi királynak
Palcáját itt por lepi, mert e puszta szigetnek
Fő ura mindeniken függetlenül úzi hatalmát.
Egy köcsúp áll a mély csendű sziget közepébe'
A többek tetején magosan: roppant terű sziklák
Függenek oldalain, melyek mellett az időnek
Percei félve lebegnek alá a völgyek ölébe.
Tar tetejét a háborus égnek mennykövein túl
Hordozván a többek előtte porig leborúlnak,
És lélekborzasztó némultsággal imádják.
Itt lakik a Végzés köd közt láttatlanul, és ő
Mindent látva; komoly méltóság képezi arcát,
Vas palcát tart jobb keze, s balja az emberi élet
Sorsaival játszik, s mély gondolatokba merülve,
Míg a szárnyas idő pillantatival veti számát,
Sorskockák hullnak szakadatlan alá keze közzül
A völgyek mélyébe le, hol a Halál koponyákból
Rakta lakóvárát, s hatalommal uralkodik e gyász-
Semmisedés országából a földi valókon.
Rémítő ennek vázképe, ajaktalan inye
Port rágó fogakat vicсорít, szeme nincs, de helyét mély
Gödrök mutatják, kopasz homloka, és feje puszta,

Arcának fedezője lesorvadt, és csupa ésonthból
 Áll nyaka, vállai, lába, egész testalkata mind esont.
 Száz csendes sirok öblei állnak előtte kítátva,
 S százakat ejt le azokba naponként görbe kaszája.
 Hasztalanúl sóhajt az anyának szíve kegyelmet
 A gyügyögő csecsemőnek, hasztalanúl könyörög, kér
 A nemző esztendeihez napokat, s heteket még
 A hív magzat. Szánakozás ennek kebelébe'
 Nem lakik, és kinek a Végzés keze élete sorsát
 Egyszer elejtve, az ő birodalma felé leszalasztá
 Elhal az, és kedvessei karjai közzül örökre
 Elszakad, el! bármint igyekezzenek a szeretetnek
 Láncai ötet az élethez kapcsolni. Nevetve
 Lép ki setét barlangjából ő dűlni az élők
 Közt, s miután száz szembe' nyitott a könnypatakoknak
 Forrást, megnyúgodva tekint át a temetőnek
 Sírkövein, hól árvák, nemzők, hív szeretők, és
 Ritka barátok a hült porokon leborúlva zokognak.
 Egykoru ő az Idővel, és nem szűnt meg azolta
 Karja tiporni, miolta ez építe. Századok ültek
 Bús birodalma alatt már végtelen éjbe temetve
 Hogy szabados kényére tiport ő. Aki hazáját
 Boldogította, ki önfele társainak komor arcán
 Eltörlé a könnyeket, aki magát kirekesztve
 Céljaiból, nemesen gondolkoza, és nagyokat tett —
 Úgy szállott temetőbe, miként a mennyei erkölcs
 Eltapodója. Erény és hűség érdeme egy sír
 Hantja alatt feküdt feledékeny ködbe takarva
 A vétekekkel; amazt áldás, és ezt örök átok
 Nem kísérte: de hosszas idők lefolyása után a
 Sors megszánta ügyét az erénynek, és lebecsátá
 Fényes lakjából a Halál völgyébe az ifju
Emléket, hogy lenne jutalma az érdemeseknek,
 És büntesse az isteni erkölcs eltapodóit.
 Most a Halál birodalma felett méj gondolatok közt
 Ül jobbján könyökölve ez és mécsesse világa
 Halvány fényt terít a temetőnek sűrű kodére.
 Mérő csésze előtte, de nem fénylő aranyat mér
 Ő ezzel, nem ezüstöt, nem mér kincset; ezeknek
 Nincs becse itt többé; csak gondolatok, nemes érzés,
 És nagy tettek bírnak ezen mértékbe' nyomással;
 Melyeket átnyújtván az Idő szárnyának az Emlék,
 A maradékok előtt fénylő példába' lebegnek.

A hadrontó hős katonának egére setét köd-
 Fellegeket borít ő, amelyeknek feketélő
 Gyomrán villámok szakadatlan lángja világol,
 S a mennydörgő oszlopokat szép hajnali fénynyel
 Súgározza. Az ön népének boldogításán
 Munkálódó, a jó lelkü királynak, egén, ki
 A dúló harc zajjaitól irtózva nem ontott
 Vért, nem vett, de sokaknak adott éltet, mosolyogva
 És fellegtelenül ragyog a nap aranyja. Ki élte
 Földi szoros pályáján elrejtve, miként egy
 Illatozó violának bájos kelyhe, titokba
 Tett jót: annak sírhalmán egy csillagos éjjel
 Pompájába jelen meg az Emlék képe; de zordon
 Éj fedí a gonosz átokkal terhelt temetőjét.

Itt a Halálnak gyászos völgyei közt, hova Pérún
 Most a gyors Vikhorral aranszekerébe' leszáll,
 Megrezzent a Halál, mikor azt látá közeledni
 Széke felé, kinek élte örök; megrezzene Pérún
 És hidegült borzongás érzete járja keresztül
 Isteni keblét, azt látván szent színe előtt ki
 Amibe éltet adának az égiek, azt mosolyogva
 Téríti semmisedésre; de tágulván szorulása.
 S bosszuja új lángot vetvén, így szól a Halálhoz:
 „Rontó! menj jégkarral, vigy romlást az atyának
 És zúzd szívét őszve, ne nézd hogy teljes erőbe'
 Díszlik az ifjui kor fia képén; hölgye sirása
 És könnyére ne lágyúljon márványkebeled fel.
 Rontó! menj ronts, és bosszúld vétkét az atyának,
 S a fiu vére legyen gyászáldozatul haragomnak.“
 Így szól ő, s a Végzés karja azonnal elejti
 Élete kockáját Olizárnak! Zúgva rohant ez
 A méjj völgybe alá, a Halál mosolyogva kapá fel,
 S míg Pérún Vikhorral az ég kékjére sietnek,
 Ó a vérengző harc tére felé veszi útját.

Rémittőn zörögének csontjai a levegőn át,
 S amely földeknek tartott repülése felette,
 Elsárgulva csörögtek az erdők lombjai, hervadt
 A himes rét éke, kinémúlt a ligeteknek
 Éneke, a madarak kábúltan buktak az ágról
 Földre; az erdei puszta magányba' lakó vadak élte
 Már lihegő ajakakra kiszállván, várta enyészttét.
 Gyászos pusztulatot s rémítést hozva magával
 Áll meg végre Kióvnál; hól a harc mezejébe

Megjelenésén borzongás terjenge, s a hősök
 Véremelegét meghűtve fagyos jéggel hasogatja.
 Még vad örömbé' legel nézése a holttetemeknek
 Vér és porba küpült testhalmain, akiket e nap
 Sorsa setét birodalmának polgárjaitá tett :
 Éh szemmel vizsgálja az ifjat, az elsisakolt főt,
 Aki az égi haragtól áldozatul vala szánt ma.
 Egy pillantat alatt rá esmere, hasztalanúl volt
 Mejjén érepáncél és arca sisakba takarva ;
 Akibe' Trúvor nagy lelkét nézé az orosz nép,
 Abba' korán fedezé fel Oleg magvát a Halálszem.

Haj! de nem érzé a búsult Olizár a Halálnak
 Ily közzel létét, diadalmas fegyvere még nem
 Szünt meg a honni fiak közt dúlni ; keményen
 Vívott ő az atyát bántott Tuhutum feje ellen.
 S a Trúvor lelkét követő oroszok seregétől
 Már bé volt kanyarítva ez, és száz kardok acélja
 Villoga néki halált, s ehezett vérebe' feredni.
 Már fel volt az Oleg magvának karja emelve
 Ezt megtenni, de Dalmár, Húba vitéz fia, zúgva
 Vág elejébe, s amannak kardját esorbulat éri.
 Haj! de szegény Dalmár! amit te az ősz Tuhutumnak
 Éltéről mérészen fogtál fel, magad ellen
 Vontad : a harci halált Olizár súlyos keze által,
 Aki reád súlytván, idegen föld hantjai itták
 Vérednek kifolyását, és idegen levegőnek
 Kékjei közt lebegett fel lelked az ősi atyákhoz.
 Onkár könnyeket ejte utánad, bosszura lobban
 S áldozatot készül poraidnak vinni : hadének
 Győzni enyészni csaló hangzásai zengenek ajkán,
 És hősként vegyül a zúgó harc vészei közzé.
 Első mérge hevébe' sokaknak nyújta sebet, sok
 Ellenség képét megbélyegzette halállal
 Kardja ; de mint egy méjj örvény forgásai, melyek
 A habokon ingó csólnakkal játszva kerengnek ;
 Vagy mint a forgó szélvész, mely a fa letördelt
 Gallyait a levegőn sebesen kavarogva sodorja :
 Így kezdé forgatni az ádáz hare dühe ötet.
 A rontó Nizolán csak alig pillanta reája,
 S benne az éneklőt esmervén, bajnokit ekként
 Buzdítá szava : „Hősfiak ! im a honni erősök
 Lelkesítője előttünk áll, s még torka szeletlen,
 Melynek hangjai oly sokszor hevíték viadalra

A döntő magyarok seregét, s oly sokszor idéztek
 Vert hadainkra halált. Mért nem csörgettek acélt rá?
 Rég várják már ősei őt; küldjétek az árnyék
 Lelkekhez hogy azoknál éneke üzze unalmát
 A végetlen örökség éjjének, s rövidítse
 Hangja a hosszas időt. Így szól, s bajtársai sűrű
 Záporként rohanának az éneklőre, ezer kéz
 Forgat dárdát, és villogtat kardot az Onkár
 Élete ellen, ezer haragos szem mére, ezer szó
 Dörge enyészetet őrá, s mint a száraz avarnak
 Hirtelenül harapódzó lángjaitól körülállott
 Cserfiatal, melynek levelét tűz perzseli, s ez nem
 Mozdulhat gyökeréből, így volt ő körülállva.
 Csorgott vére, hanyatlott már az erő kebelébe,
 Karjai lankadtak, s lerogyását várta; de hallá
 A túlsó részen dúló Árpád az üvöltő
 Hadlarmát, s szaporán siet erre; követte nyomán őt
 A páncélos Rhéde temérdek réz buzogánnyal,
 És kettőbe szakasztá a kört melybe rekesztve
 Már a múlás képeivel tele véreze Onkár.
 Többen törnek utána az ellenföldi fiakra,
 S Onkár megszabadúlva, miként egy álom öléből
 Felserken, s hálás érzéssel nézte soronként
 Megmentőit, s Rhéde felé fordúlva inígy szól:
 „Ah hős Rhéde! dicső hősöknek magva! karodnak
 S réz buzogányodnak köszönöm, hogy még kebelembe
 Életszikra lobog; borzasztó fellegek úsztak
 Bús egemen, napomon, szemeim látása setétült,
 Már kezdett némulni az ének nyelvemen, és már
 Zordon enyészetnek gyászsképei jártak előttem.
 Ah! de te zúgó szélként megjelenél, s eloszoltak
 A fellegsziklák, kiderült napom újra, az álmok,
 A múlandóság koros álmai, visszarepültek
 A sírhalmok ölébe, s örömmel tért meg az ének
 E rebegő ajkakra; dicső tettered legyen annak
 Első hangja. Neved fogom én hirdetni, mikor hűs
 Szellők lengve, a hajnal rózsapaláttal övedzi
 A kék égboltot keleten, nevedet fogom áldva
 Zengni, mikor magasan felhágva heven süt alá a
 Déli tetőn ragyogó nap aranyja, neved fog az estve
 Szürkülődései közt lantomról hangzani, az lesz
 Nyelvem utolsó hangja, mikor börgő kebelemből
 A lélek kiszakad, s végkép elnémul az ének.

A gyors szárnyu idő forgásiba' egykoron a perc
 Jóni fog, hol hamuhodni hajolt poraidra nem esmer
 A vándor, de dicső emléked csillagi fénynek
 Fog tündökleni a késő maradéknak előtte.“
 Így Onkár, körülötte örültek a honni vitézek,
 Hogy még él a hősokeket éneklő, de haraggal
 Ég Olizár még, és az erős Tuhutumra irányzott
 Düh nem csendesedett forró szívébe'. Soronként
 Hulltak előtte az ellentállók. Kétszer ütött rá,
 Kétszer hátrált a népgyőző párducos Arpád,
 S fájdalomérzéssel nézé: hogy nem mere senki
 Már a rémültek közzül vele szembe csatázni.
 Még maga is bámult a Halál Olizár erején, és
 Szánta azont letiporni ki nálánál dühösebben
 Pusztit a harc mezején, de sokallá késlekedését
 Ennek Pérun, s mennydörgésbe jelentve haragját,
 Megrebbent a Halál csontképe, s azonnal Elődnek
 Réz buzogánya kemény foku gombját terheli teste.
 Megrendült az Előd keze közt az, lelke emennek
 Felriad, égi erőt érez, mely mérges oroszlán
 Körmeivel kész megbirkózni, s a honni seregnek
 Élire szöktetvén csatabajra kiáltja Olegnek
 Magvát, és ez benne Szaboles atyjára találván,
 Bosszút hozva rohan, mérészen vág vele szembe,
 S rettentő viadal támad köztök; nem egyébként
 Vívnak, mint mikor Afrika hév-forralta fővenyjén
 Megdühödött tigrissel oroszlán kel ki csatára:
 Mélyet az apróbb állatok észrevevén rebegéssel
 Telnek el, és menedék-keresésre szaladnak az erdön.
 A kard már kezeikből széttöredezve kipattant,
 És buzogányt ragadának. A harc-hevitette
 Két tábornak némán függő figyelme reájok,
 Tágos kört formál körülöttök, s szívszakadozva
 Várja, kinek nyújt a csatasors diadalmi borostyánt,
 Mely még mind közarányba' lebengett. Néki eredve
 Vágta Oleg magzatja Elődöt, melyre ez ingani kezd,
 S már az orosz hős örvendett a győzedelemnek.
 Amde a honni, viszont erejét összébb szedi, és új
 Méreggel sulytá ellentársát buzogánya
 Réz gombjával, bétöri páncélját, meje csontját,
 És a Halál terhét roskadt kebelébe repíti.
 Vére kitör száján, s elaléltan tántorog ez, hogy
 A Dni-per habjába magát mosogassa, de szédül,
 S már a feldagadott vizek árja, lebegteti testét.

Erre Kióv fiait jéggel-vegyitette hidegség
 Fogja el, és kétségbeesés rémképei járnak
 Összezavart sorokon, s mint a félénk madaraeskák,
 Melyek megrezenve repesnek az ölyvnek előtte,
 Merre remények hív menedékre vezérli, szaladnak.
 És óhajták és áldák a szürkülődést, mely
 A völgyekre setét fátyollal kezde borúlni,
 S a rontó magyarok dúlását félbe szakasztá,
 Kik most sátoraikba zajongó vígadozás közt
 Térnek vissza, hol tárt karral, hív öleléssel,
 Hév csókkal fogadák a hölgyek karjai őket.

SZABÓ ISTVÁN.

1801.

Szabó István Bakony-Szent-Királyon született, Veszprém vármegyében, július 4-én 1801. A pápai gymnásiumban végezván 1812 az első osztályt, a következő évben Rozsnyón, mint gróf Eszterházy László püspök convictora, folytatta tanulmányait, s 1819 óta a papnöveldeben végezván a theológiát, 1826-ban áldorrrá fölszenteltetett. Miután a rozsnyai püspök udvarában egy évig írnokoskodott, 1827-ben káplán lett Karancs-Kesziben, Nógrád vármegyében. Meglepetve találta őt itt a palócság közepett 1831-ben Kazinczy Ferenc a görög anthológiával foglalkodva, melylyel nem sokára a költészet és ízlés emberei általános figyelmét magára vonta: 1. *Görög Virágok az Anthológiából*. Kassa, 1834. Ez utóbbi évben tétetett át Osgyánra fírahelyettesnek, 1837 Guszonára, 1844 Pilisre, végre 1857 Kazárra plébánosnak. Ez

időben közlőtte a Tud. Gyűjteményben a karancsi palóc nyelv körüli tanulmányait; először példában: *A thermopylaei csatát adva Herodotból karancs-tájéki palóc nyelven* (1836: II. köt.), majd annak tudományos ismertetését: *Karancs-vidéki palóc nyelv* (1837: I. k.), melyhez az Íliász kezdetét kapcsolta palócos nyelven, hogy annak hangzók és kettőshangzókban gazdagságánál fogva lágyságát egy felsőbb-költészeti példában is felmutassa. Következtek a görög szónoklat körüli dolgozásai: *Szikrák a Hellen Szónokokból*, t. i. ezeknek életei s némely mutatvány beszédek, 1838, majd *Aeschines Beszédei*, 1839, mindkettő a m. akademia által elfogadva (mind eddig kéziratban). Azonban adott időnként ismét epigrammákat is az anthologiából az *Athenaeumban* 1838 és 39-ben; egy kritikai cikket a *Figyelmezőben* 1840 (Világ Domostheneshez), s 1842 a Nemz. Almanachban az *Odysea XXI. énekét*, előhírnökét azon mesterműveknek, mikkel a magyar költői nyelvet dicsőítendő volt. Az akademia őt mint a magyar legjelesb hellenistát 1839 nov. 23. vette fel, a Kisf.-Társaság pedig jan. 22. 1842, mely utóbbiban augustusb. 1843 köszöntett be: *A hellen és magyar próza egymás mellett* című értekezésével, melyet még azon évben e társaság megbízásából Aesóp Meséi fordítása, 1844-ben pedig két eredeti versezet követett: *Aesóp*, és: *Kendőlakás*, melyek elbeszélésköltői hiyatását tanusították. Ezek mellett is Homer foglalta el Szabó István egész lelkét, kivált miután az akademiában gróf Széchenyi István indítványára

neki *Odysséája*ért érdemlett méltatásúl a legnagyobb tiszteletdíj szavaztatott meg, melyet addig magyar író munkájaért nyert. Megjelent ez az akadémia gyűjteményének: „Hellen Classicusok magyar fordításokban“ II. kötetében: 2. *Homer Odysséája*, Pest, 1846, melyet közvetlenül megelőztek a Kisfaludy-Társaság Hellen Könyvtára“ I. kötetében: 3. *Aesóp Meséi*, Pest, 1846 (kettős, görög-magyar, és tiszta magyar kiadásban), s a II-ban: 4. *Isokrates négy beszéde*, Pest, 1846, szinte két nyelven. Ez időtől a lyrai nemben is dolgozott, de újra meg újra az Íliászhoz térve vissza, melynek első könyvét 1850-ben az Új M. Muzeum hozta, az egészet pedig a „Nemzeti Könyvtár társulata“ az általa Hunfalvy Pál gondjai alatt megindított „Hellen és Romai Remekírók Könyvtárában“: 5. *Homerus Iliása*. Pest, 1853. (Hunfalvy jegyzeteivel) ¹. Homertől különös érdeklődéssel fordult *Hesiodushoz*, kinek *Theogoniáját* fordítva, mindinkább bele mélyedett azon sejtelmes történet-előtti magyar-görög összekötetések nyomozásába, melyek előjelei egy ily című értekezésében lettek észrevehetőkké: *Arkádia mint magyarok hazája* (Új M. Muzeum 1852: X. füz.), s utóbb egy akadémiai értekezésében nyilatkozott: *Prometheus gyűrűje* (kiadatlan). Jelenleg *Görög Anthológiája* várja a Kisfaludy-Társaságnál a sajtót.

¹ E műért Kis-Apponyi Bartakovics Béla egri érsek jutalmazta meg, s azt a fennemlített kiadó társulatnak ajánlódékozta.

I. A e s ó p.

Költői beszély.

Emberesoport áll szirttető felett,
 Kövel balában érző szív helyett.
 Oh nem: középen egy derült alak,
 A többi vagy tigris vagy népsalak!
 Távolka fénylik mint szép korona
 Apollon áldomásos temploma.
 A zöld mező alattok messze jár,
 Felettök a magas menny boltja tár;
 Előre hátra, jobbra balra mind
 Pokolfenék, hová a szem tekint.
 Intettek a templomnak papjai,
 És a sekrestye egyházfiai
 Görcsös kezekkel megragadva ott
 Mérik le a szikláról a rabot.
 A rab kért immár tőlök életet;
 De mert pogányoktól nem nyerhetett,
 Szót kért; s midőn szabad lett szólnia,
 Mondá, középre, a halál fia:

„Ha nincs irántam szíve senkinek,
 Halljunk bucsúsztót, népe Delphinek!
 Én életem hátulsó ajtaját
 Korántsem sírdogálva lépem át.
 Mert bárha olyan ábrázat jutott,
 Melytől kivált a szépvilág futott,
 És szolgálárom méretett reám,
 Még sem nyilik méltó panaszra szám.
 Tudnillik életem kelyhébe több
 Öröm vegyült számomra, mint bucsöpp.
 Ok, a mindenhatalmu istenek,
 Engem halandót úgy szerettek,
 Hogy termetért értelmet adtanak,
 Mi a választottak jutalma csak.
 A józan ész elég lett volna már;
 De nincs az istenáldásban határ:
 Az ég jobban megáldott kedvesét,
 Adván eszemhez egy rövid mesét.
 Így míg Apollonnak szent Delphiben
 Jöslása volt világ közepiben,
 Addig nekem vidor mesém vala,

Pótolni a szép embert általa.
 Én tudtam a szépet jót érzeni,
 S létem magas célját megfejteni.
 Csak egy hiányzott még, de mit nekem
 Megmutatott két jó szövétnekem:
 Akit szabaddá tett ész és mese,
 Nem voltam én az égnek kedvese?
 Így életem hátulsó ajtaját
 Korántsem sirdogálva lépem át.“

„De bár torzúlnak rám ez arcszinek,
 Halljunk tovább szót, népe Delphinek!“

„Nem értem én semmit gazdám előtt,
 Ki mindig a város gőzébe főtt;
 S parlagra küldött, hol kapás levék;
 Míg testemet tőzsérek megvevék.
 Tőzsér marháival vásárra vitt;
 S piacon állítván ki áruit,
 Sok pénzt csinált egyéb cselédivel;
 De én arcom miatt nem keltem el.
 És jött egy úr, böles Xanthos volt neve;
 Ez a tőzsértől olcsón megveve;
 Kinél isten megmondhatója csak
 Hátpúpommal mit nem csináltak.
 De életem hátulsó ajtaját
 Azért nem sirdogálva lépem át.
 Tanú felettem a borútlan ég,
 Hogy e háznál legtöbbet szenvedék.
 Xanthos gazdának büszke hölgye volt,
 Kinek ha böles urunk is meghajolt,
 Járt a rabszolgának sok ne-mulass,
 Belébe légebéd, lábára vas.
 De mennél inkább rám nehezedett
 A szolgasors, annál jobb vége lett.
 Krószos, kinek pénzt hordott a patak,
 Babért arattak a vitéz hadak,
 Ez karddal ment Szamoszt hódítani meg.
 Midőn Xanthos házastul ott remeg,
 Én üdvözzé tevém a nemzetet:
 És a nemzet szabaddá engemet.“

„S bár nincs irántam szíve senkinek,
 Halljunk bucsúszót, népe Delphinek!“

„Azóta mindenütt kedves barát,
 Megjártam a királyok udvarát.
 S hol csillagot néz a bölcsék szeme,
 És öklel a gulyáknak egy neme,
 Itt mindenütt oly kedves voltam én,
 Hogy úr király hordozna tenyerén.
 Mert mikkel ők egymást kísértgeték,
 Minden talányt könnyen megfejtették.
 Így aki mellett én álltam vala,
 Ezé maradt az ész diadala;
 S amaz miénket nem fejthetve meg,
 Adózott, mint a vesztes hadsereg.
 Ki fogja még ezentul mondani,
 Hogy Aesop egy jöttment sehonnai?
 Magam sem tudhatom hol származám,
 De a helyett egész világ hazám.
 S im hogy magamnak a vidor mesék
 Altal hozzátok is utat nyesék,
 Oh Delphi népe, titeket velek
 Gyilkos haragra ingereltelek.
 Pedig miként a nap tisztán ragyog,
 Eg föld előtt oly ártatlan vagyok.
 Apollon engem! én el nem lopám
 Szent serlegét, de felbőszülve rám
 Ti loptátok poggyászaimhoz azt,
 S kajánul tesztek ellenem panaszt.
 De életem hátulsó ajtaját
 Egy könnyvel sem nedvezve lépem át.
 Hogyhogy? ki élni önkényt nem kíván,
 Mit árthat annak a gyilkos zsvivány?
 És mert sokáig ostromoltalak,
 Azonban észre nem hozhattalak;
 Ezentul, oh kegyetlen barbarok,
 Én töletek semmit sem akarok;
 Azt is csodálom, hogy hallgattatok
 Eddig szavamra, medve fajzatok!“

„Csak egy mesét még, népe Delphinek!
 Sem ártót sem használót senkinek.“

„Paraszt ember fővárosát, noha
 Szomszédban élt, nem látván még soha,
 Két szamarat szekerkéjébe fog,
 Míg ő magában ott fenn andalog,

Szekerkéjét a máskor lomha pár
 Egy nyaktörő homlokra vitte már.
 S „oh istenem! — szólt hogy felébredett —
 Mivel bántottalak meg tégedet?
 Ha elvesznem szent tetszésed vala,
 Mért ily hitvány párának általa?“
 Én is csak azt az egyet fájlalom,
 Hogy gyáva néptől kell megromlanom.
 De bárha érdemelnéd, Delphi vak
 Pribékje, meg nem átkozandalak;
 Csak áldást sem kívánhatok reád
 Attól, kit áldásért ajkad kiált;
 Mert nem lehet hogy a nagy istenek
 Gyilkos csoportot meg ne verjenek.
 S hadd jósolok: ki már halál fia,
 Annak valót lehet jósolnia:
 Az isten, aki nálatok lakott,
 S másoknak üdvet, nektek fényt adott,
 Apollon elhagy árván titeket,
 Megútálván apát és gyermeket:
 Hogy akit ő kegyekkel álda meg,
 Ti nem csak el nem szenvedhettetek,
 De szentséges lakához ily közel
 Veszttettetek, gyilkos kalózok, el.
 Éntölem a kegyelmes istenek
 Vesztemben is tisztelve légyenek.
 Ők életem hátulsó ajtaját
 Engem nyugodtan hagynak lépni át.
 És most, dicső nap a fejem felett,
 Örök bucsú! örök bucsú veled!“

A búcsuszók méglen hangoztanak,
 Midőn száz torkok ordítottanak:
 „Le a pupossal!“ ... S míg szólék, alatt
 Egy nesz van ... mint midőn ember zuhant ...
 És Delphi népe közt a vad dühből
 Kacajnak olvadt nyers hulláma föl.

Delphit romokba sülyesztette rég
 A rajta elforgott időkerék;
 S népének a történet fényinél
 Csak gyávasága és vérbűne él.
 De a mesélő, kit megöltek ott,

Azóta szebb napokra támadott,
 Ő a népek között mindenhol él;
 S midőn a rókáról egyet mesél,
 Nő s férfi hallgatója tükörül
 Forgatja zöld s nem zöld asztal körül;
 S midőn szeméből némicskét törül,
 Tisztább látásnak örvend és örül. —
 A szirt pedig, mint Aesop sirköve
 Azóta hírben roppantat növe.

II. Odysseus és Penelope.

Odyss. XXIII. 1—232.

Éltes anyó ezalatt nagyon örvendezve lihelt fel
 Hirrel az asszonyhoz, hogy kedves jó ura megjött.
 Térdei reszkettek, bicegett két lába alatta.
 Fője felett állván meg, imígy mondotta le hozzá:
 „Kelj fel, Penelope, én gyöngyöm, hogy szemeiddel
 Lássad végre, mit oly szakadatlan vágygyal ohajtasz:
 Itthon Odysseus, és noha későn, végtire megjött!
 A deli hóslóket¹ megölé, kik háza körében
 Dúltak, emésztették javait, törtek fia ellen.“

Szolt neki erre viszont szellemdús Penelopeia:
 „Kedves dajka, megörítettek az istenek! akik
 Dörévé nyomoríthatnak bármilyen eszélyest,
 És botor emberből józant alakítani bölesek;
 Ők eszevesztettek, ki maiglan helyre beszéllettél.
 Mért gúnyolsz engem szomorú fájdalmakon égőt
 Félrebeszédiddel, s kellett felverned az édes
 Álomból, mely pilláit szemeimnek igázá?
 Mert ily jól soha még nem aludtam, m'óta Odysseus
 Elment a gonosz (és ki se mondhatom) Ilion ellen.
 Térj be azért innen s távozzál vissza körödbe:
 Mert ha ezen szóval köz némbereimből akárki
 Más közelítene és verné el tőlem az álmot,
 Én csakugyan szigorún utasítánm vissza előlem
 Őt a házba; neked vénséged ezernyi szerencséd.“

Szólott nékie hív Euryklea dajka viszontag:
 „Nem gúnyollak, o kedves gyermek, de bizonyomra
 Itthon Odysseus, és amint mondtam, élévan;
 A bizonyos jövevény, kit mind bántottanak ottlent!
 Telemakhos haza érkezét jól tudta, de édes-

¹ Kérőket.

Atyja tanácsából okosan titkolta szívében,
Mig nem ama túlbüszke fajon végtére boszút állt.“

Szólt. Megörült a hölgy, s leteremvén a nyoszolyáról
Átkaroló öregét, és könnycsepet ejte szeméből;
És felemelve szavát mondá neki szárnyas igéekkel:

„Nos szereteit dajkám, légy hát őszinte irántam;
Ha igazán itthon, s amint mondottad, elé ő,
Hogy vethette kezét a szemtelen ifju seregre,
Egymaga a nálunk veszteglő annyi sokakra?”

Szólt neki erre megint Euryklea dajka viszontag:
„Nem láttam, nem hallottam, csakhogy megölettek
Jajszavait sejtém; mert bent a gondosan épült
Házban ülénk zavarodva, be lévén csukva az ajtó:
Mignem Telemakhos kedves fiad a palotából
Értem jött, ura atyjától küldetve utánam.

A megöletteknek közepette találtam Odysseust
Allva, kik a roppant háznak földére terítve
Egymáson nyújtóztak! Örültél volna, ha láttad
A vér s fertővel festettet, mint egy oroszlánt!
Mostan ezek már mind kívül a pítvarba helyezvék
Egy csapaton; férjed meg a házat füstöli kénnel,
Nagy tüzet élesztvén, és engem küldé utánad.
Jersze azért le velem, hogy mindkettőtök örömmek
Adjá szívét, miután annyit szenvedtetek eddig.
Már egyszer sikerült hosszú kívánatod: élve
Jött haza ő, fényes házában lelt vala téged,
És a drága fiát; aztán kik bántani merték
Ót a hőslökből, meg, o megbosszúlta dicsően!“

Szólt neki erre viszont szellemdús Penelopeia:
„Kedves dajka, ne add magadat zabolátlan örömmek!
Tudhatod, a háznál mindenki örülve fogadná
Ót, de kivált én és fiam, akit nékie szülék:
Amde valótlanúság, amit te beszéllesz előttem!
A hőslöket, igen, valamely szent isten ölé meg,
Nem szenvedve kedélybántó csúfságikat immár.
Mert miután nem tiszteltek napalatti halandót,
Sem jót, sem gonoszat, ki talán hozzájuk akadna,
Így búját látták büneiknek. Jaj de Odysseus
Elvesztette megűtját, és oda ő is örökre!“

Szólt neki erre megint Euryklea dajka viszontag:
„Ejh lányom, fogaid rekeszéből mily íge röppent!
Férjedet, a kandalló mellett veszteg ülöt, ezt
Mondod, hogy nem jó haza? Mily hihetetlen eszed van!

Várj hát, egy bizonyos jelről is szólhatok, a seb Régi helyéről, mit vadkonda fehér foga ejtett Rajta: mosás közben fedezém fel, s hirül akartam Adni neked, hanem ő gyorsan betapasztva kezével Ajkaimat, nem hagyta; mivel jól tudja, hogyan kell. Jersze ugyan; s ime én magamat kezeidbe ajánlom, Hogy, ha csak ámitlak, nyomon irgalmatlanul ölj meg.“

Mond neki erre viszont szellemdús Penelopeia:
„Kedves dajka, nehéz neked általlátnod az áldott Istenségek örök végzésit, bármi okos vagy; De menjünk le fiamhoz így is, hadd látom elejtve A hőslők seregét, és hogy ki tehette le őket.“

Ímígy szólva lement tereméből, aggodalommal Telve, ha távolról kérdezze-e kedves urát ki, Vagy csókdossa fejét s kezeit megfogva közelről. Ő, miután a kő küszöbön túlhágva belépett, Bajnok Odysseusnek szemközt települt le az égő Tűz fényén, a túlfalnál. Ura egy magas oszlop Mellett ült lesütött szemmel, várván, ha szerelmes Hitvese nem szólítja-e megpillantva személyjét. De az hallgatag ült; zsibbadság fogta szívét el. Néha merőn nézván képébe arányozza hozzá; Néha nem ismere rá a foltos testi ruhától.

S Telemakhos felemelve szavát fakadott ki s beszéllett:
„Szülém, kínos anyám, hajthatatlan szellemü, mért így Elhuzakodnod atyámtól, és nem kérdezed inkább Mellé ülve ki őt, s kezdesz szót váltani véle? Más feleség csakugyan nem volna türelmes urától Így szétlenni, ki tenger bűn és bánaton által Hűsz bajos évek után szülőföldére vetődött.

Oh de az a te szived sziklább a sziklaköveknél!“

Szólt neki erre viszont szellemdús Penelopeia:
„Oh fiam, a szívemet zsibbadság fogta el ottbenn! Sem nem kérdehetem én, sem szóba nem állhatok ezzel, Sem nem nézhetek arca közé. Ha azonba' valóban Hitvesem, és igazán itthon van Odysseus, úgy mi Egymást bővebben fogjuk kitanulni: miérthogy Oly jeleink vannak, mit nem tud senki kívülünk.“

Így szólott. Nevetett nagyságos bajnok Odysseus, S monda legott deli Telemakhosnak röpke szavakkal:

„Telemakhos, hagyjad szülédet, hadd vegyen engem Kísértetbe; talán jobban kitanulhat idővel. Most, mert ronda vagyok s ezen aljas testi ruhában,

E végett vet meg, s nem bír ismerni el annak.
 Ám mi tanácskozzunk, hogy ügyünkben jóra mehessünk.
 Mert ki csak egy férfit halatott is nemzete közt meg,
 Akinek épen nem számos pártvédei vannak,
 Fut, tova hagyva rokonságát és ősei földét:
 Mí pedig a haza legszínét törölttük el, első
 Ifjait a szellős Ithakának; ezekre figyelmezz!"

Szóltott Telemakhos neki módosan erre viszontag:
 „Lásd ezeket magad, édes atyám; igen, a te tanácsod
 Páratlannak mondatik a földön, nem is állja
 E részben veled a versenyt ki, de semmi halandó.
 Mí szorgalmatosan követendünk, s ami erőnktől
 Telhetik, úgy hiszem én, nem lesz kifogásod az ellen.“

Szólt neki erre viszont terveken gazdag Odysseus:
 „Halljad azért, hogy gondolom én legcélszerűebbnék.
 Mosdjatok elsőben, s öltözzetek által; az udvar
 Nemberivel szintén váltassatok izletes öltönyt:
 Isteni énekesünk a harsány lanton azonban
 Játszi zenéjével vigóságos táncokat indít,
 Hogy nászt gondoljon ki zenéjét hallja kívülről,
 Úgy az utas, valamint a környékünkbeli szomszéd.
 Nehogy előbb fusson hire a városban az ifju
 Hóslók vesztének kezeinktől, mint kimehettünk
 Sok fával gazdag külső telekünkre; hol aztán
 Meglátjuk, mit adand osztályul az isteni felség.“

Igy szóltott. Fogadák azok, és ráálltak örömmel.
 Elsőben kiki megmosdott, és új mezét öltött;
 Átöltöztének a nők is; majd isteni dalnok
 Lantjához nyúlván, jeles ösztönt kelte közöttök
 Kellemes énekhez meg az ékes nemzeti tánchoz.
 Most az egész nagy ház rengett környöskörül immár
 Lábdobogásaitól az enyelgő férfit s nőknek.
 Mit sejtítve beszélt egynémely ember az utcán:
 „Hah, csakugyan férjhez ment a sok-kérte királyné!
 Lelketlen, nem akart a háznál várni, míg egyszer
 Ifju menyecskének választott kedvese megjött!“

Igy szóltott némely utazó, nem tudva, mi történt.
 Most már Eurynome sáfárné bajnok Odysseust
 Megfürdette saját házánál s kente olajjal,
 És gyönyörű köntöst ada rá és drága palástot.
 Pallas Athene pedig bájt hintvén rája, nagyobbá
 Tette s derékebbé még szemre, s jacinttal egyenlő
 Kondor fürtöt ereszte halántékára fejről.

Mint ha ezüst szobrot futtat meg arannyal az ötvös
 Férfiu, kit vagy Hephaestos vagy Pallas Athene
 Oktata művészetre, s remek munkákat erényez:
 Úgy hintette kecsét ennek vállára, fejére.
 Es a medencéből istenszerű férfi kilépven,
 Honnan előbb felkelt, ismét trónjára leült volt
 Hölgyével szemközt és szólította meg eztet:

„Armányos, konokabb szivet adtak néked Olympos
 Istenségei sokkal, mint más női kebelnek!

Más feleség csakugyan nem volna türelmes urától
 Így szétlenni, ki tenger bűn és bánaton által
 Hűsz bajos évek után szülőföldre vetődött.
 Rajta tehát, dajkám, vess ágyat, hadd fekügyem le
 Enmagam is; hiszen ennek acél érzékei vannak!“

Szólt neki erre viszont szellemdús Penelopeia:
 „Armányos, nem igen kapok én valamin, le se nézek
 Semmit, avagy bámúlok; előttem képe azonban,
 Ki s mi valál mikor elmentél Trójára hajódon.

Rajta tehát, Euryklea, vess neki kellemes ágyat,
 Kívül az éjpalotán, melyet maga rendezte hajdan:
 Ott tegyetek nyoszolyát és vessetek ágymezet ennek,
 Bőröket és kacagányt, meg csinos lazsnokot adván.“

Így szólott kísértve urát. Mire bajnok Odysseus
 Elbúsulva legott fordúlt széplelkü nejéhez:

„Oh asszony, mi kedélylázító a te beszédid!
 Hát ki szerezte az én nyoszolyámat máshova? Sokba
 Telnék bármi ügyesnek is az, ha csak isteni felség
 Jöven könnyeden át nem tette, hová neki tetszett:
 Élő ember ugyan, bár ifjú lenne, helyéből
 Nem mozdíthatná tova egyhamar; oly nagy az ágygyal
 Mesterkéljt jel, mit magam állíték vala, nem más.

Egy terepély, élő, virulékony olajfa magaslott
 A várudvarban, vastag mint termetes oszlop:
 E körül építém éjtermemet, és befejeztem
 Sűrű kövekből és mennyeztem csinosan ottfent;
 Végre derék ajtót idomítva reája bezártam.
 Elvágám azután tetejébe az árnyas olajfát;
 Tökéjét gyökerétől fel meghántva kigyallám
 Jól és helyre, szabályhoz mérvén, hogy csinos ágyláb
 Lenne; kifurdaltam mindent sorjába furúval.
 Innen kezdve csináltam az ágyat, míg befejeztem,
 Feldíszítve arannyal, ezüst, elefánttetemekkel;
 S bíborral ragyogó szíjat húztam vala által.

Imígy fejtem meg neked a jelt. Nem tudom, asszony,
Ott van-e még nyoszolyánk, avagy immár máshova tette
Azt egy férfi, kivagdalván az olajfai tuskót.“

Szólt. A nőnek most elhaltak térdei s szíve
A jeleken, miket oly igazán megfejte Odysseus.
Hát könyhullatván egyenest futa, és körülölte
Férje nyakán kezeit, s mond csókokat osztva fejére :

„Oh ne neheztelj rám, ne Odysseus; aki különben
Meghaladád nemedet, de az isten megszorított:
Aki sokallta, hogy egymásnak közelében időzve
Vígadnók el az ifjút és érnök el az agg kort!
Csak ne vegyed tőlem rossz néven, meg se is ítélj,
Hogy mihelyest szemléltelek, így nem örülhete lelkem.
Mindig ijesztettek tudnillik némi nehezkes
Gondolatok, netalán valamely kölföldi kalandor
Érkeztén megcsaljon; mert ármányos az ember!
Am argív Helene, ki Zeüstől láta világot,
Sem vegyürendett vándorral szerelembe vagy ágyba,
Tudva, miképen utóbb is visszaíendik erővel
Őt az akhív tábor fürtös daliái honába:
Így pedig elvetemíté őt csúfságra az isten,
Dolganak szomorú végét egyelőre magában
Fel nem számítót; mi keservesen árt nekünk is.
Most, miután nyoszolyánk titkának pontosan adtak
Megfejtését, melyet ugyan nem láta halandó
Kívüled és kivülem, s az egy Aktoris, akit atyámék
Körnőül adtak velem országodba jövővel,
Aki remek benyilónk ajtóját őrzeni szokta:
Meggyőzted szívemet, bármily konok is vala eddig!“
Szólt; s még több siralomvágyat keltett fel urában.
Ott zokogott, tartván édes kedves feleségét.

III. Az Anthológiából.

1. Herakles és Antaeos képe.

Ah, ki tévé hogy ez érc érezne? ki olta belé itt
Lankadt csüggedezést, ott hihetetlen erőt?
El az egész bálvány: s valamint sajnálom egyiknek
Estét, úgy remegek a deli másik előtt.
Herakles keze közt Antaeos földre hanyatlott;
S úgy tartom, halovány ajka nyögésre fakad.

2. *Medea képére.*

Ó, ki vegyíte dühöt képedbe, ki fösthete téged
 Itt is barbárnak, colchisi szörnyü leány?
 Hisz mindig fiakat gyilkolnál! Úgy-e hogy ismét
 Glauke adott, avagy egy másik Iáson, okot?
 Sülyedj el, vérszomjuhozó: mit szörnyeteg elméd
 Forgat, még az eset rajza is érezi azt.

3. *Marcellus.*

Nyúgoti harcaiból érkezve meg Italiába
 Marcellus, legelül vette le álla haját,
 És oltárra tévé. Betelék mit Róma kívánt volt:
 Harcba fiút küldött, és haza férfit jött.

4. *Erósz gyógyszere.*

Mit sírsz, ó szerető? Azt gondolod, a te könyedtől,
 Melyet alá pergetsz, elesilapítod Erószot?
 Jobb ha bizony bele nyúlsz doboz erszényedbe. A tenger
 Szülte meg e lángot, s benne sem albata meg.

5. *A rab tücsök.*

Melyet lábaival köte a szegletbeni kis pók,
 A szövet egy tücsköt tömkelegébe fogott.
 Láttam az ártatlant szomorún vergődni nyugében,
 S lelkem iránta meleg szánakozásra hevült.
 Rögtön eloldoztam rabláncát, s útnak eresztvén:
 Menj, mondtam, és légy, Músa cseléde, szabad.

6. *Sorsvetés.*

Három gyenge leány sorsot vete játszilag egykor,
 Melyik fogna halált érni közölök elébb.
 A kövecs elpördül; miud a háromszor egyikre
 Jegyze; de kockáját ez mosolyogva vevé.
 Egy robaj! Ócska falak széttágult vályoga dőlt le:
 Fájdalom, a nevetőt lelte, ütötte agyon.
 Áll sorsunk, ha gonosz; de szerencsés teljesülendőt
 Nem vetnek kezeid, nem szerez áldozatod.

